

Sborník prací
východočeských archivů

17

Redakce

Michal Severa (vedoucí redaktor), Jaroslav Čáp, Radim Dušek, Radka Holendová, Radka Janků, Josef Kindl, Pavla Krejčová, Jiří Kubeš, David Novotný, Martin Paukert, Jiří Pavlík, Tereza Siglová, Michael Skopal, Jana Vojtíšková, Pavel Zahradník

Sazba

Jan Košek

Překlady

Sean Mark Miller (AJ), Günter Fiedler (NJ)

Návrh obálky

Markéta Kamenická

Vyobrazení na obálce

3D rekonstrukce špitálního komplexu sv. Antonína na Mýtském předměstí v Hradci Králové (podle veduty z roku 1638 dochované na desce varhan chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové ve spolupráci s Radkem Bláhou a Jiřím Slavíkem vytvořil Bronislav Vavřinka)

Recenzenti tohoto čísla

Martin Boštík, David Hubený, Marie Macková, Věra Němečková, Gustav Novotný, Jiří Slavík, Zbyněk Vydra, Miloš Zelenka

Sborník prací východočeských archivů

17

OBSAH

Recenzované studie a články

Jana Vojtíšková – Radek Bláha

Středověký kostel a špitál sv. Antonína na Mýtském předměstí
(Případová studie k zaniklým objektům bývalého královského věnného města
Hradce Králové) **13**

Magdaléna Šustová

Romanopisec za katedrou. Pedagog Alois Jirásek **33**

Matouš Jiráček – Petr Vomáčka

Sjezd České lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí v roce 1900 spojený s vycházkou
do revíru Libchavy **47**

Michael Skopal

K identifikaci osvětimských židovských vězňů z evakuačního transportního
vlaků 6226 pohřbených na hřbitovech ve Srubech a v Zámrsku **85**

Edice a materiály

Jaroslav Čáp

Genealogie náchodského rodu P. Josefa Františka Hurdálka
(1747–1833) **127**

Zprávy a recenze

Medaile k životnímu jubileu docentky Věry Němečkové
(Jana Vaňková) **171**

Listiny litomyšlského biskupství a kapituly – archivní kulturní památka
(Michal Severa) **173**

Výstava o Františku Hoffmannovi ve Státním okresním archivu Svitavy
se sídlem v Litomyšli (Michal Severa) **177**

Jindřich KUDRNA – Jana VAŇKOVÁ, *Dekorace k rakousko-prusko-italské válce
1866*, Hradec Králové 2021, 162 s. (Josef Šrámek) **179**

Alois JIRÁSEK, *Filosofská historie. Komentované vydání*, (Regionální muzeum v Litomyšli – Městská galerie Litomyšl – Arbor vitae), Litomyšl 2021, 167 s. (Stanislav Konečný) **183**

Jiří UHLÍŘ, *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020), výběrová bibliografie*, Jaroměř 2021, vlastní náklad, 440 s. (Jaroslav Čáp) **187**

Kronika

Odešla Mgr. Lydia Baštecká (Jaroslav Čáp) **191**

Publikační činnost zaměstnanců SOA v Zámrsku v letech 2018–2020 (Pavla Krejčová) **195**

Přehled autorů **215**

INHALT

Studien und Beiträge

Jana Vojtíšková – Radek Bláha

Die mittelalterliche Kirche und das Antoniusspital in der Mauther Vorstadt
(Fallstudie der eingegangenen Gebäude in der ehemaligen königlichen
Leibgedingestadt Hradec Králové) **13**

Magdaléna Šustová

Romanschriftsteller hinter dem Katheder. Pädagoge Alois Jirásek **33**

Matouš Jirák – Petr Vomáčka

Generalversammlung des Böhmisches Forstvereins im Jahre 1900
in Ústí nad Orlicí, verbunden mit einer Exkursion in das Forstrevier Libchavy
(Lichwe) **47**

Michael Skopal

Zur Identifizierung jüdischer Häftlinge aus Auschwitz aus dem Evakuierungs-
Transportzug 6226, die auf den Friedhöfen in Sruby und Zámrsk
begraben sind **85**

Edition und Materialien

Jaroslav Čáp

Genealogie der Familie von P. Josef František Hurdálek in Náchod
(1747–1833) **127**

Berichte und Rezensionen

Medaille zum Lebensjubiläum der Dozentin Věra Němečková
(Jana Vaňková) **171**

Urkunden des Bistums und Kapitels Litomyšl – neues archivalisches
Kulturdenkmal (Michal Severa) **173**

Ausstellung über František Hoffmann im Staatlichen Bezirksarchiv Svitavy
mit Sitz in Litomyšl (Michal Severa) **177**

Jindřich KUDRNA – Jana VAŇKOVÁ, *Dekorace k rakousko-prusko-italské válce 1866*, Hradec Králové 2021, 162 s. (Josef Šrámek) **179**

Alois JIRÁSEK, *Filosofská historie. Komentované vydání*, (Regionální muzeum v Litomyšli – Městská galerie Litomyšl – Arbor vitae), Litomyšl 2021, 167 s. (Stanislav Konečný) **183**

Jiří UHLÍŘ, *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020), výběrová bibliografie*, Jaroměř 2021, vlastní náklad, 440 s. (Jaroslav Čáp) **187**

Chronik

Mgr. Lydia Baštecká heimgegangen (Jaroslav Čáp) **191**

Veröffentlichungen der Mitarbeiter des Staatlichen Gebietsarchivs in Zámrsk in den Jahren 2018–2020 (Pavla Krejčová) **195**

Übersicht der Autoren **215**

CONTENS

Studies and articles

Jana Vojtíšková – Radek Bláha

The medieval church and hospital of St Anthony in the Mýtské Suburb
(A case study of the defunct buildings of the former royal dowry town
of Hradec Králové) **13**

Magdaléna Šustová

The novelist behind the department: The pedagogue Alois Jirásek **33**

Matouš Jirák – Petr Vomáčka

Congress of the Czech Forestry Union in 1900 in Ústí nad Orlicí, connected
with a walk to the Libchava forest district **47**

Michael Skopal

On the identification of the Auschwitz Jewish prisoners from evacuation
transport train 6226 buried in the cemeteries in Sruby and Zámrsk **85**

Editions and short articles

Jaroslav Čáp

Genealogy of the Náchod family of Fr. Josef František Hurdálek
(1747–1833) **127**

Reports and reviews

Medal for the life jubilee of Associate Professor Věra Němečková
(Jana Vaňková) **171**

Deeds of the Litomyšl diocese and the chapter – a new archival cultural
monument (Michal Severa) **173**

Exhibition about František Hoffmann in the State District Archive of Svitavy
based in Litomyšl (Michal Severa) **177**

Jindřich KUDRNA – Jana VAŇKOVÁ, *Dekorace k rakousko-prusko-italské válce*
1866, Hradec Králové 2021, 162 s. (Josef Šrámek) **179**

Alois JIRÁSEK, *Filosofská historie. Komentované vydání*, (Regionální muzeum v Litomyšli – Městská galerie Litomyšl – Arbor vitae), Litomyšl 2021, 167 s. (Stanislav Konečný) **183**

Jiří UHLÍŘ, *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020), výběrová bibliografie*, Jaroměř 2021, vlastní náklad, 440 s. (Jaroslav Čáp) **187**

Chronicle

Mgr. Lydia Baštecká has passed (Jaroslav Čáp) **191**

Publication activities of the employees of the State regional archive in Zámorsk 2018–2020 (Pavla Krejčová) **195**

Survey of the authors **215**

Recenzované studie a články

Romanopisec za katedrou. Pedagog Alois Jirásek

Magdaléna Šustová

The novelist behind the department: The pedagogue Alois Jirásek

The article deals with the pedagogical activity of the writer Alois Jirásek at secondary schools in Litomyšl and Prague, where he taught mainly history and geography, less often Czech Language. As a teacher, he was popular with the students, in later years we can say even very respected for his literary work. Despite the fact that the career of a teacher was a choice of necessity for him, he was an above-average teacher throughout his life, as evidenced by the evaluations of his superiors and the memories of his students.

Vyslovíme-li jméno Alois Jirásek, zcela automaticky zařadíme jeho nositele mezi spisovatele. Jeho literární dílo bylo převedeno na filmové plátno i televizní obrazovku; bylo podrobeno mnoha rozborům, avšak autorovo civilní povolání stálo na okraji badatelského zájmu. Snad jen narážka v divadelní hře Hospoda Na Mýtince, která viní plodného spisovatele z krádeží školního inkoustu v době litomyšlského pobytu, připomíná romanopiscovo civilní povolání.

Jiráskovu pedagogickou činnost odráží několik druhů pramenů, a to především vzpomínky kolegů, studentů i jeho vlastní, které však bohužel již nezahrnují období jeho působení v Praze.¹ Dále je doplňují zprávy školních inspektorů, tzv. výroční zprávy, které vydávaly (měly vydávat) středoškolské ústavy za každý školní rok. Kromě povinných údajů o počtech studentů, seznamu profesorů, průběhu školního roku atd. také obsahovaly odbornou studii, jejímž autorem byl jeden z členů pedagogického sboru. Tyto zprávy jsou dnes vynikajícím pramenem k poznání dějin středního školství, a to nejenom v případě konkrétního ústavu, ale je možné je též využít ke statistickému srovnání ústavů.

Alois Jirásek po gymnaziálních studiích v Broumově (1863–1867) a Hradci Králové (1867–1871) absolvoval tříleté studium historie na filosofické fakultě pražské university (1871–1874), která byla v době jeho mládí vzdělávacím ústavem pro budoucí středoškolské profesory. Za jeho volbou budoucího povolání stála pragmatičnost –

¹ Alois JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, 7. vyd., Praha 1980.

vzhledem k sociálnímu postavení jeho rodiny se musel samostatně živit a kariéra středoškolského profesora byla takřkajíc sázkou na jistotu. I školská služba ovšem skýtala mnohé nástrahy, mezi něž náleželo především získání nejprve suplentského a později profesorského místa.² Tzv. suplent či náměstný učitel byl přijímán tehdy, pokud některý z profesorů dlouhodobě onemocněl, čerpal mimořádnou dovolenou či bylo nutné kvůli velkému počtu studentů zřídit paralelní třídu. Suplent mohl být velmi snadno propuštěn; navíc léta odpracovaná v tomto postavení se až do r. 1881 nezapočítávala do penze. Platy středoškolských profesorů, natož suplentů, nebyly nijak závratné, a tak se zejména suplentů často velmi uskromňovali a řada z nich skončila s podlomeným zdravím. Středoškolský profesor, který byl tzv. „pod penzí“, měl ve společnosti poměrně vysoké postavení, kterého zavazovalo k odpovídajícímu životnímu stylu.³ Strašidelně působí statistika dožití se důchodu v případech profesorů Akademického gymnázia v Praze – z 33 se jich penze dožilo 15, zbylých 18 předčasně zemřelo.⁴ Ani pedagogická práce na středních školách nebyla procházkou růžovým sadem. Kromě vyučovací činnosti se profesori podíleli na chodu ústavu (správa knihoven a didaktických sbírek), museli vyvíjet vědeckou činnost, očekávalo se i zapojení do veřejného života. Náročnost povolání zvyšovalo množství studentů ve třídách – běžně jich bývalo mezi 30–40.

Jirásek nesháněl suplentské místo snadno. S přímluvným dopisem sepsaným V. V. Tomkem se vydal za zemským školním radou Václavem Svobodou, který mu místo přislíbil, pokud ovšem někde bude suplenta jeho aprobaace třeba. Tato pozice se naskytl na českém gymnáziu v Litomyšli, kam Jirásek nastoupil 6. října 1874.⁵

Do svého prvního oficiálního působiště nenastupoval Jirásek bez zkušeností, ty získal jednak poskytováním kondicí, jednak vyučováním na pražských soukromých školách během univerzitních studií. Jednalo se o soukromé gymnázium dr. Madeho, kde pedagogické působení nebylo rozhodně jednoduché: „*Soukromé gymnázium rozstrkané v soukromém domě v místnostech nevalných, s vyučovacími pomůckami nevalnými, se žactvem nevalným. Chodili tam většinou takoví žáci, kteří na veřejných ústavech neobstáli nebo s nimiž jinde nemohli obstát.*“⁶ Druhým, příjemnějším přivýdělkem bylo vyučování v soukromé dívčí škole Matyldy Peškové – „*tu mezi mírnými, snaživými dívkami klid a pozornost, že byla radost učit.*“⁷

Ředitelem ústavu byl Antonín Tille,⁸ kterého si Jirásek velmi vážil nejenom jako výborného didaktika, ale také jako spravedlivého a uznalého nadřízeného. „*Ředitel*

2 Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska*, Praha 2007, s. 149–153.

3 Tamtéž, s. 161–164.

4 Tamtéž, s. 164–167.

5 A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 240, 250–251.

6 Tamtéž, s. 251.

7 Tamtéž, s. 251.

8 Antonín Tille (1835–1896) byl středoškolský profesor, ředitel několika gymnázií, později zemský školní inspektor. Vyučoval dějepis se zeměpisem a filosofickou propedeutikou. Byl autorem učebnic zeměpisu pro střední školy a učitelské ústavy, dle údajů Národní knihovny je rovněž spoluautorem prvního překladu Wildeova románu *Obraz Doriana Graye*, který vyšel v roce 1905.

Tille konal přísně své povinnosti a žádal, aby také ostatní je tak konali. Přemrštěných však požadavků neměl; byl spravedlivý, uznalý a jednal šetrně. A nikdy u něho nebylo: „Ich sag's Ihnen als Major!“ Vyslechl mínění i mladého suplenta; byl-li jím přesvědčen, klidně i rád je uznal. [...] Miloval školu a vždycky o to usiloval, aby vyučování nebyl suchopárné, nýbrž aby zajímalo a těšilo.⁹ V době příchodu do Litomyšle sice Jirásek ještě nevydal žádnou ze svých obsáhlých románových kronik, ale jako autor již měl určité renomé, čehož si povšiml i ředitel Tille: „Než druhého dne, když jsem přišel do ústavu, bylo první, nač se mne zeptal, jsem-li ten, jenž píše do Světozoru a Lumíra. Přisvědčil jsem a na řediteli zhlédl jakoby uspokojení.“¹⁰ Jirásek nebyl jediným spisovatelem mezi tehdejšími členy profesorského sboru, na gymnáziu působil Alois Vojtěch Šmilovský (vlastním jménem Schmilauer).

Na Jiráskův příchod na gymnázium v Litomyšli se dochovala i vzpomínka takřkajíc z druhé strany katedry. Shodou okolností septimáni odvážně požádali ředitele Tilleho o jiného profesora dějepisu, než je měl vyučovat – „... deputace se vrátila všechna zsinalá a oznámila nám jako výsledek přísné kázně vyšetřování a exemplární potrestání: viděli jsme je již v karceru a relegovanými.“¹¹ Trest nicméně nepřišel a v hodinách dějepisu sám ředitel vyučoval logiku, „až jednou z rána vstoupil opět a za ním mladičkový muž, z university právě vyšlý suplent, jemuž před námi oznámil, to že je ta septima a zde že bude učiti dějepisu a češtině, a popřál mu zdaru, načež se vzdalil.“¹²

Studenti si nového profesora rychle oblíbili: „Jeho vypravovatelské umění, jeho živý temperament pročitěnost výkladu činily nám všem jeho hodiny nezapomenutelnými – rozuměj, když nezkoušel! Tu právě jeho temperamentnost zase méně se nám líbila, neboť nedopouštěla, aby s ubožáky, jimž jezera sibiřská i horská pásma střední Asie byla španělskou vesnicí, dělal dlouhých věcí.“¹³

Na své kantorské začátky vzpomněl v pamětech i sám Jirásek: „Bylo hned první rok, když jsem v septimě učil dějepisu. Ne z nějakého návodu nebo cizího poučení, nýbrž z přesvědčení a vlastní záliby přihlížel jsem zevrubněji ke kulturním dějinám, což se tenkrát obecně nedálo. Užíval jsem při tom pomůcek, rytin, dřevorytů a fotografií a nic jsem se nestaral, že nejsou úředně schváleny. Bral jsem je z nehojné své sbírky a sháněl jsem je, kde se dalo. Ale přece jen jaksi potají jsem je ukazoval. A vtom jednou, když jsem vykládal o italském malířství a když třídou šla z ruky do roky fotografie dle obrazu

9 A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 258.

10 Tamtéž, s. 258.

11 Ferdinand, RUTH, *Vzpomínky z let 1868–1876*, in: Studentská Litomyšl. Almanach vydaný na památku otevření nové gymnasijní budovy a na oslavu 50. výročí všestudentského spolku „Smetana“. Litomyšl 1923, s. 36. Karcer bylo potrestání „vězením“, tedy určitým počtem hodin, kdy student musel zůstat po vyučování ve škole a vypracovával určenou písemnou práci. Relegováním se rozumí vyloučení z ústavu, podle prohlášení mohl být student vyloučen z konkrétního ústavu či dokonce ze všech ústavů v zemi.

12 Tamtéž.

13 Josef THEURER, *Vzpomínka*, in: *Jiráskova Litomyšl. Studie a vzpomínky k šedesátým narozeninám Aloisa Jiráka*, ed. T. E. Tisovský, Praha 1911, s. 87.

Guidona Reniho Únos Dejaniry, vstoupil ředitel Tille. Přišel na inspekci. V duchu jsem se zarazil pro ten obrázek, že jej ukazují; a pak Dejanira Reniho byla silně dekoltovaná. A vážný ředitel a takový obrázek – Ředitel Tille poslouchal, podíval se také na fotografii, pak vážně, klidně odešel, tak jak přišel. Nadál jsem se, že stran té Dejaniry bude výklad. Ředitel mne po hodině skutečně pozval do ředitelny. Ale žádný „mračnopozor“, nýbrž vlídná tvář a soubhlas s tím, že si hledím kulturní historie, i s tím, že se snažím o to, aby žáci měli názor, cože by byla jen holá jména malířův a umělců, v tom že je potíže, když není příslušných pomůcek.“¹⁴

Rétoricky bohatý styl výuky, navíc doprovázený obrazovým materiálem, nebyl v 80. a 90. letech 19. století obvyklý. Pro srovnání nechme vzpomínat historika Josefa Šustu na dějepiséře Jana Macháčka¹⁵ z českobudějovického gymnázia, „... který se odchyloval od chudické učebnice Lepařovy jen snahou o přesně geografickou lokalizaci jednotlivých událostí. [...] Lásku k mému budoucímu povolání jistě neprobudil ...“¹⁶ Ovšem již v Litomyšli si Jirásek občas výuku ulehčoval: „Často přicházel do třídy, sedl si ke katedře, sňal brýle a psal do černého zápisníku, aniž vyučoval, řka, že ho bolí hlava. Seděli jsme tiše nad knihami.“¹⁷

Na litomyšlském gymnáziu strávil Jirásek celkem tři školní roky, na něž později rád vzpomínal: „Školní práce na počátku nebylo tedy přespříliš: „egyptské zajetí“, jak nazýval kolega Novák náš pobyt na ústavě venkovského města, dalo se v tom ohledu dobře snést. Jen o konferencích jsme byli stejného smýšlení, že by je ředitel mohl a měl ukrátit.“

¹⁸ Vyučoval český jazyk a dějepis se zeměpisem (v této době se vyučovaly v rámci jednoho předmětu), a v červnu 1876 složil zkoušku učitelské způsobilosti, která pro něj sice znamenala určitý posun z kariéry středoškolského profesora, avšak nepřinášela jistotu stálého (definitivního) místa. Na jeho vysvědčení o učitelské způsobilosti je u pedagogicko-didaktické otázky v hodnocení uvedeno: „... bude-li kandidát sám zásad v práci své vyložených zachovávat, dojde při vyučování úspěchů znamenitých.“¹⁹ Budoucnost dala hodnotitelům za pravdu.

Když se v září 1877 uvolnilo definitivní místo na městské reálce²⁰ v Litomyšli, neváhal se Jirásek zúčastnit konkurzu a od 6. října 1877 zde nastoupil. V ústavu

¹⁴ A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 258–259.

¹⁵ Jan Macháček (23. 12. 1850–20. 10. 1927) byl středoškolský profesor zeměpisu a dějepisu na gymnáziu v Českých Budějovicích. Byl editorem několika dějepisných učebnic (mj. i zmíněné Lepařovy) a dvou almanachů českobudějovického gymnázia. Publikoval i několik prací z oboru historie a geografie.

¹⁶ Josef ŠUSTA, *Léta dětství a jinošství. Vzpomínky I.*, Praha 1947, s. 151.

¹⁷ František LAŠEK, *Prst vzpomínek na studentská léta v Litomyšli. Vzpomínka z litomyšlských dob studentských*, in: Studentská Litomyšl. Almanach vydaný na památku otevření nové gymnasijní budovy a na oslavu 50. výročí všestudentského spolku „Smetana“, Litomyšl 1923, s. 46.

¹⁸ Tamtéž, s. 277.

¹⁹ *Roky Aloisa Jiráka. 1851–1930–1953*, ed. Miloslav NOVOTNÝ, Praha 1953, s. 122.

²⁰ Reálka byl typ střední školy, který vznikl jako protíváha humanitně zaměřených gymnázií. Těžiště výuky spočívalo v přírodovědných předmětech, klasická řečtina byla nahrazena živým jazykem. Studium bylo pouze sedmileté, ukončené maturitní zkouškou.

panovaly jiné poměry, než jaké znal z gymnáziu. Ve svých vzpomínkách je přičítal především řediteli Karlu Böhmovi, který míval neshody se členy sboru²¹ a faktu, že na reálce byly humanitní předměty upozaděny více, než bylo nutné. Značné byly i rozdíly v počtech studentů ve třídách – zatímco na gymnáziu měl s jedinou výjimkou Jirásek ve třídě od 8 do 18 studentů, na reálce jich běžně lehce přes 30, na konci Jiráskova působení pak obvykle něco přes 20.²² Vedle nepříliš příjemné atmosféry ve škole a množství studentů přibýly Jiráskovi i další povinnosti – hned v prvním roce se stal třídním v tercii a v této funkci zde zůstal s výjimkou školního roku 1879/80 až do její maturity. Výše jeho učebního úvazku se pohybovala mezi 16–20 hodinami týdně, kromě češtiny a dějepisu se zeměpisem učil v prvních dvou letech i němčinu. Škola nedisponovala sbírkou pomůcek pro výuku dějepisu a zeměpisu, teprve ve školním roce 1878/79 byla založena sbírka mincí a starožitností, tu však Jirásek nespravoval. Do jeho péče byla ovšem v témže školním roce svěřena profesorská knihovna, jejíž správa mu přinesla velkou nepříjemnost. Ředitel Böhmu uložil, aby vytvořil předmětový rejstřík knihovny. *„Neměl jsem potuchy, proč mně ředitel tu schválnost způsobil, proč mne tou mrzutou a zbytečnou prací trestá. Podnes určitě nevím, čím jsem vzbudil jeho nelibost a touhu osladit mně dny takovouto prací. Snad proto, že jsem měl redakci Laciné knihovny. Že nepokládal katalog takto rozepsaný za nutnost, vysvitlo mně potom. Když jsem totiž dílo dokončil, nedal archy ani svázat a po čase jsem je našel v bibliotéce pohozeny.“*²³ Výsledkem práce při nepříliš dobrém osvětlení byly problémy se zrakem, které Jiráskova sužovaly po zbytek života. Redakční práce na titulech pro Lacinou knihovnu národní Ottova nakladatelství byla řediteli Böhmovi natolik proti mysli, že mu v době, kdy se Jirásek léčil z onemocnění břišním tyfem, vzkázal, aby se redakční práce vzdal, k čemuž se Jirásek již rozhodl sám. *„Ale to vzkázání, na něž přece bylo dosti času, až bych zase přišel do školy, ta nešetrnost, nedbajíc ani mé nemoci, a také to, že se k tomu propůjčil jeden z kolegů, hrozně rozčililo mé tenkrát osláblé nervy.“*²⁴ Vztah s ředitelem byl po návratu do školy natolik napjatý, že Jirásek ho oficiálně o ukončení této činnosti neinformoval. *„Bylo mně odporo o tom s ním mluvit. A on se již také nezmínil.“*²⁵

Příčiny negativního vztahu ředitele Böhma k Jiráskově literární činnosti nelze jednoznačně vysvětlit. Od středoškolských profesorů se očekávaly různé formy veřejné činnosti, ať to bylo zapojení se do společenského života města, členství v různých spolcích, i odborná činnost a s ní spojené publikování vědeckých či uměleckých výsledků. V případě korektorských prací mohl snad ředitel Jiráskovi zazlívat, že tzv. „zanedbává svůj úřad“, ovšem tomu odporují Jiráskova hodnocení v inspekčních zprávách (viz. dále).

21 A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 363.

22 Počty studentů jsou uvedeny v jednotlivých výročních zprávách, souhrnně pak v H. BENEŠOVÁ, *Jirásek jako učitel a pedagogické postavy v díle Jiráskově*, Disertační práce, Praha 1952, s. 91–98.

23 A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 370–371.

24 Tamtéž, s. 371.

25 Tamtéž.

Zajímavým dokladem Jiráskovy pedagogické činnosti je jeho příspěvek přednesený 30. 5. 1881 na poradě profesorského sboru, nazvaný „Některé poznámky o kulturních dějinách na vyšší reálce, zvláště ve škole šesté“.²⁶ Jirásek zde nachází oporu v předpisech pro výuku kulturních dějin, jejichž obsah v učebnicích shledává „*smůškou jmen a letopočtů*“.²⁷ Doporučuje spolupráci dějepisářů s češtináři, ale také upozorňuje na možnost využití sbírek určených pro kreslení ve výuce dějepisu (jednalo se např. o kopie soch apod.) a také o teoretické výuce kreslení, resp. o výkladech, jak výtvarné dílo vnímat. Známe-li přístup ředitele reálky Böhma k humanitním předmětům, můžeme Jiráskovu metodickou poznámku vnímat jako snahu „ospravedlnit“ jejich výuku ve vztahu k předmětům, o nichž se předpokládalo, že je absolventi budou užívat v praxi. V dobovém kontextu výuky obecně, se jedná o velmi zajímavý materiál, a to jak již naznačenou spoluprací několika vyučujících, tak důrazem kladeným na kulturní dějiny.

Z neradostné atmosféry v ústavu byl Jirásek vysvobozen ve školním roce 1881/82, kdy bylo rozhodnuto o převzetí městské reálky do péče státu a jejím sloučení s gymnáziem.²⁸ Ředitelem gymnázia již nebyl Antonín Tille, ale František Fischer, Jiráskův profesor z královéhradeckého gymnázia. Po spojení obou škol byla do kvarty výuka stejná, od kvinty se studenti dělili na gymnazisty a realisty. Jirásek vyučoval jak v nižších třídách, tak na gymnáziu i reálce, a to český jazyk a dějepis se zeměpisem. Výuka ve třídách reálky musela být velmi příjemná, protože třídy měly 4–12 studentů, zatímco na gymnáziu jich bylo obvykle kolem 30, v extrémním případě měla tercie 42 studentů.²⁹ V letech 1885–1888 byl třídním právě na reálce a také správcem dějepisně-zeměpisné sbírky a v letech 1886–1888 i sbírky numismatické.

Jiráskovi nadřízení, ať to byli ředitelé (snad s výjimkou již zmíněného dr. Böhma, jehož nepřítel se však projevovala naschvál, nikoli oficiálním postihem) či zemští školní inspektoři, byli s jeho činností zjevně spokojeni. Inspekční zpráva J. E. Kosiny o kontrole litomyšlské reálky v roce 1881 zmiňuje, že „*Obzvláště pak horlivé snaze a učitelské dovednosti professorů Josefa Štěpánka, P. Stanislava Pachty a Aloisa Jiráska zaslouženého dostává se uznání*“.³⁰ Jiráskovi byly schvalovány tzv. kvinkventálky (navýšení služného po pěti letech) – v roce 1882 s poznámkou, že on i kolega Josef Štěpánek „*učitelský úřad sobě svěřený po celé pětiletí ku spokojenosti spravovali*“.³¹ Obdobná

26 Rukopis byl otištěn v Jaroslava JANÁČKOVÁ, *Alois Jirásek. Monografie s ukázkami z díla*, Praha 1987, s. 516–518.

27 Tamtéž, s. 516.

28 Emanuel RUFFER, *Stručná kronika gymnasia v Litomyšli*, in: Studentská Litomyšl. Almanach vydaný na památku otevření nové gymnasijské budovy a na oslavu 50. výročí všestudentského spolku „Smetana“. Litomyšl 1923, s. 12.

29 *Výroční zpráva C. k. státní školy střední v Litomyšli za školní rok 1887*, s. 54.

30 Národní archiv (dále NA), fond Zemská školní rada, část I. 1869–1918 (dále ZŠR I), č. fondu 539/1, karta 754, sign. IV-12-2.

31 NA, ZŠR I, karta 756, sign. IV-24-36.

pochvala se objevila i po inspekci na gymnázium v roce 1885³² a jak zmínil ředitel litomyšlského gymnázia v roce 1930 „*Jinde by to bylo celkem suché uznání nic neznamenalo, ale v našem stavu profesorském, kdy pochvala je řídkým zjevem, býváme vděční za projev spokojenosti i mlčky daný, natož potom za slova.*“³³

Jirásek našel přátelství i mezi svými kolegy z obou litomyšlských ústavů – s Františkem Wenigem, Josefem Šimkem a Václavem Tlamichem utvořili tzv. chodecké kvarteto, které kromě vycházek po okolí spojovaly vzájemné sympatie a společné zájmy.³⁴ Přátelé zůstali v kontaktu i poté, co opustili Litomyšl a postupně přesídlili do Prahy.³⁵ Díky aktivitě Františka Weniga pak Alois Jirásek přispěl články do čítenek pro obecné školy.³⁶

I studenti z litomyšlské realky na svého profesora vzpomínali v dobrém. Zajímavé svědectví podal maturant z roku 1880 T. E. Tisovský. Jirásek onemocněl břišním tyfem a maturit se nemohl zúčastnit. Místo něj zkoušel maturanty piarista P. Stanislav Pachta, který kromě náboženství vyučoval i dějepis a zeměpis. „*Několik dní před maturitou vzkázal Jirásek, abych k němu přišel. Pozdravoval se již, ale doposud ležel v posteli. Vypytał se mne starostlivě, jak to vypadá s vědomostmi mých spolužáků. Kdo ví, jaké měl obavy! Kněz bude zkoušet studenty z toho, čemu je naučil spisovatel, okázale oslavující dobu husitskou! Ale snad jsem Jiráska upokojil. Katecheta Pachta se opravdu osvědčil jako ušlechtilý muž. Dokonce se při maturitě po chodbách vypytał slabších kandidátů, na co by si troufali slušně odpovídat před slavnou komisí.*“³⁷

Soukromý život studentů byl dlouho pod drobnohledem školy³⁸ a přestupky proti školnímu řádu byly projednávány v konferencích. Tresty mohly být různé – od snížené známky z mravů, přes karcer po vyloučení z ústavu. „*Do Litomyšle přijel všem nám mladým drabý dr. Karel Sladkovský. Zde byla příležitost k malé demonstraci proti konservativní Litomyšli. Večer zapálil jsem před bytem Sladkovského velký bengál. Tohleto však přece již staročeským otcům města bylo trochu mnoho. Došlo k vyšetřování a zle by se mně bylo vedlo. Horlivou přímluvu mých příznivců přírodopytčů a – jak jsem se doslechl – i Aloisa Jiráska, stojícího vždy na krajním křídle liberálním, za „velký“ delikt svůj potrestán jsem byl co nejmírněji. Spravila to důtka s důrazným připomenutím, abych se do politiky a do „věcí, kterým nerozumím“ nepletl.*“³⁹ Odlišně shrnuje Jiráskův přístup ke studentským prohřeškům ředitel gymnázia v Litomyšli František Autrata: „*Kdy-*

32 František AUTRATA, *Jiráskovo působení v Litomyšli*, Věstník československých profesorů, roč. 37, 1929–1930, č. 16 (30. 4. 1930), s. 247.

33 Tamtéž.

34 Josef ŠIMEK, *Moje vzpomínky a paměti*, Praha 1927, s. 96–104.

35 Tamtéž, s. 282–288.

36 Tamtéž, s. 230–232.

37 T. E. TISOVSKÝ, *Alois Jirásek jaký byl. Vzpomínky k pětadesátému výročí jeho narození*, Třebechovice p. O. 1936, s. 9

38 K. ŘEZNIČKOVÁ, *Študiáci*, s. 70–83; Magdaléna ŠUSTOVÁ, *Vychovatel, či policajt? Studenti a meziválečné střední školy v Československu*, in: *Dějiny a současnost*, roč. XL, 2018, č. 3 (březen), s. 37–39.

39 Julius STOKLASA, *Vzpomínka z litomyšlských dob studentských*, in: *Jiráskova Litomyšl. Studie a vzpomínky k šedesátým narozeninám Aloisa Jiráska*, ed. T. E. Tisovský. Praha 1911, s. 92.

bych měl soudit z konferenčního projednávání žákovských přestupků kázeňských (jichž bylo na programu mnohem víc než dnes a týkaly se hlavně pitek v hospodách a karbanu, zapověděného kouření na ulici a chození s děvčaty), byl Jirásek asi dosti přísný: nebýval mezi těmi, kteří navrhovali tresty mírnější, ba v jednom kritickém případě, kde se rozhodlo 7 hlasy proti 5, šel s touto malou většinou, která byla pro potrestání ostré.⁴⁰ Tento případ se odehrál 7. listopadu 1880, jednalo se tedy o předvečer 260. výročí bitvy na Bílé Hoře, kdy student reálky Vojtěch Drobný spolu s dalšími dvěma mladíky sestrojili petardy, které explodovaly u čtyř státních a církevních budov v Litomyšli a vyrobili ručně psané letáky. Hoši byli nejprve obviněni z velezrady a veřejného násilí, nakonec je však soud zprostil viny. Ovšem pro městskou reálku vyvstal problém s potrestáním studenta dle školního řádu a na mimořádné poradě 20. 12. 1880 byl sedmi hlasy proti pěti hlasům student vyloučen, avšak mohl dostudovat na jiném ústavu. Jak je výše zmíněno, Jirásek hlasoval pro vyloučení, pravděpodobně proto, že měl k chování studenta Drobného výhrady.⁴¹ Drobný byl v lednu 1881 potrestán okresním hejtmánstvím sedmi dny žaláře za rušení klidu a v souvislosti s tím vznikla v profesorském sboru diskuse, zda je nutné jej znovu vyloučit (tím, že byl potrestán hejtmánstvím, nesplňoval podmínku mravného chování vyplývající z disciplinárního řádu). I tehdy došlo ke střetu názorů a Jirásek se přiklonil na stranu kolegů požadujících vyloučení studenta, který podle jejich názoru představoval nebezpečí pro kolektiv. Drobný nakonec ze školy sám vystoupil.⁴² Není bez zajímavosti, že dva podobné případy skončily s tak odlišným výsledkem.

Detailnímu pohledu na soukromý život se ovšem nevyhnuli ani profesori, Jiráska nevyjímaje. Studenti se tak živě zajímali o jeho námluvy a přišli do kostela, když se jejich vyučující ženil.⁴³ Roztomile Jiráska vykreslila vzpomínka Jana Klempery, kdy profesor předal studentovi Čuhlovi sešity s žádostí, aby je odnesl na poštu. Student je dle vlastní úvahy odnesl do Jiráskova bytu a když jej na zpáteční cestě potkal, předal mu Jirásek onen dopis, přičemž vyšlo najevo, že se domnívá, že je zcela jiný den v týdnu.⁴⁴

Přes spokojený život v Litomyšli se Jirásek nepřestával snažit získat profesorské místo v Praze, což byla věc vyžadující značné přímluvy z míst nejvyšších. T. E. Tisovský⁴⁵ ve své vzpomínce na Jirásku poznamenal: „Ještě r. 1888, kdy jsme s tehdejšími

40 František AUTRATA, *Jiráskovo působení v Litomyšli*, in: Věstník československých profesorů, roč. 37, 1929–1930, č. 16 (30. 4. 1930), s. 246.

41 Marie VORLÍČKOVÁ, *Tou cestou jsem šel. Nástín životopisu Aloise Jiráska. 2. díl. V Litomyšli*, in: Sborník Společnosti Aloise Jiráska II., Praha 1996, s. 15. Další možné příčiny Jiráskova hlasování pro vyloučení zmiňuje J. JANÁČKOVÁ, *Alois Jirásek. Monografie s ukázkami z díla*, Praha 1987, s. 51–52.

42 Jindřich, RŮŽIČKA, *Alois Jirásek a politická demonstrace v Litomyšli roku 1880*, in: *Acta Regionalia. Sborník vlastivědných prací 1966–1967*, Praha 1968, s. 203 a 211.

43 E. STRÁNSKÝ, *Nezapomenutelný*, s. 101.

44 Jan KLEMPERA, *Pan profesor Jirásek*, in: Lidová demokracie, roč. VII, 1951, 13. března 1951, s. 2.

45 T. E. Tisovský, vlastním jménem Tobiáš Eliáš (1863–1939) byl absolventem litomyšlské reálky, pracoval jako chemik v cukrovaru, později na finančním úřadě v Táboře. Věnoval se literární činnosti jako spisovatel a překladatel. Jeho dcerou byla Jaromíra Hüttllová (1893–1964), středoškolská profesorka

zemskými školními inspektory Tillem⁴⁶ a Pavlíčkem usilovali o to, dostati Jiráska do Prahy, kam patřil, povzdychl vlivný člen zemské školní rady: „Bože, jen kdyby ten člověk tolik nepsal!“⁴⁷ „Toužil jsem tam, a přec ve mně škublo, když jsem pomyslel, že musím opustit Litomyšl. Těžko mně bylo odejít, zvláště když mně tak vřele projevovali, že mne neradi ztrácejí, když jsem viděl všude tolik přízně. Nastalo loučení, kolikeré loučení.“⁴⁸

Jiráskovi se podařilo získat od počátku školního roku 1888/89 místo na gymnáziu v pražské Žitné ulici čp. 566, kde v profesorském sboru působil např. František Drtina či Josef Ladislav Píč. Václav Vojtíšek vzpomíná, že pro studenty byl mimořádnou osobností: „Rádi jsme Jiráska ukazovali hochům z jiných škol, kteří ho neznali, schválně jsme na něj i čekávali, když šel do školy nebo ze školy, a zavolání 'Jirásek jde' řadilo hochy do špalíru přede dveřmi domu. Ale ne všichni se dočkali štěstí, aby měli Jiráska učitelem. ... 'U nich učí Jirásek', říkalo se a skoro se závidělo.“⁴⁹ Tato Vojtíškova vzpomínka vyšla v roce 1930 jako součást Jiráskových nekrologů ve Věstníku československých profesorů a je zajímavé, čím ji Vojtíšek doplnil o rok později v almanachu gymnázia v Žitné vydaného k 50. výročí trvání ústavu: „Avšak, když jsme Jiráska sami opravdu měli, byli jsme přece trochu zklamáni. Vadila nám jeho uzavřenost, chlad, jehož zdánlivost napovídal jen příjemný, trochu přidušený hlas. Však jsme si vše brzy vysvětlili, poznali jsme, že mu musí být školská práce už vlastně obtíž.“⁵⁰

Z důvodu literární činnosti mu byla několikrát umožněna dlouhodobá dovolená, a sice ve školním roce 1890/91 ve druhém pololetí, v rocích 1896/97 a 1900/1901 čerpal dovolenou po celý školní rok. Od školního roku 1902/03 pak měl tzv. poloviční dovolenou – vyučoval pouze 9 hodin týdně. Úspěšný spisovatel paradoxně vyučoval v Praze český jazyk naprosto minimálně, a sice ve školních rocích 1888/89–1890/91 a 1892/93, a to vždy v jedné třídě (vyjma prvního školního roku, kdy jej učil ve dvou třídách). Na rozdíl od působení v Litomyšli nebyl Jirásek během svého působení v Praze ani jednou řádným třídním profesorem; jedinou výjimkou byl školní rok 1893/94, kdy od 11. 1. 1894 byl zastupujícím třídním v primě místo kolegy Čenka (Vincence) Vyhniše.⁵¹ Není bez zajímavosti, že studentem této třídy byl budoucí spisovatel Jaroslav Hašek.⁵²

Na chodu ústavu se od školního roku 1901/02 až do svého odchodu do penze Jirásek podílel správou zeměpisně-dějepisné sbírky. Do každoroční výroční zprávy ústavu přispěl jedinkrát, a sice v roce 1897, kdy napsal nekrolog Č. Vyhniše. Nezažil

---

a spisovatelka především dívčích románů ze školního prostředí.

46 Jednalo se o Antonína Tilleho, bývalého ředitele gymnázia v Litomyšli.

47 T. E. TISOVSKÝ, *Alois Jirásek*, s. 10.

48 A. JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, s. 408.

49 V. VOJTÍŠEK, *Alois Jirásek*, s. 218–219.

50 V. VOJTÍŠEK, *Dva profesori*, s. 10.

51 Čeněk (Vincenc) Vyhniš (1842–1897) byl středoškolský profesor, mj. vyučující A. Jiráska na královéhradeckém gymnáziu. V letech 1872–1891 byl ředitelem gymnázia v Příbrami, kde se zasloužil o založení učitelského ústavu. V letech 1891–1897 byl profesorem gymnázia v Žitné ulici v Praze.

52 Zdena ANČÍK, *O životě Jaroslava Haška*, Praha 1953, s. 11.

již stěhování ústavu do nové budovy v Resslerově ulici čp. 308 (1916), ale dožil se přejmenování ústavu na Jiráskovo gymnázium v Praze II. (1921).

Jeho školní služba byla nadřizovanými stále hodnocena jako výborná a po odsloužení 20 letech v pozici definitivního profesora postoupil ve školním roce 1897/98 do VII. hodnostní třídy. V roce 1896 Jirásek byl povýšen do hodnosti školního rady, o dva roky později pak obdržel rytířský kříž řádu Františka Josefa. Když podával žádost o penzionování, doplnil ji tehdejší ředitel gymnázia František Bayer o návrh na další vyznamenání: „*Žadatel je nejen výborný učitel, ale také vynikající spisovatel český; ředitelství jej mohlo vždy právem nazývat ozdobou učitelského sboru zdejšího ústavu. Ježto jest jeho činnost jako učitele středoškolského i spisovatele opravdu mimořádně vynikající, dovoluje si podepsané ředitelství dáti popud k návrhu, aby u příležitosti pensionování dostalo se Aloisi Jiráskovi opětně vyznamenání.*“⁵³ Dne 12. 6. 1909 byl Aloisi Jiráskovi udělen titul vládního rady, což byl u středoškolského profesora krok velmi neobvyklý.

Z doby pražského působení se dochovaly i vzpomínky z řad Jiráskových kolegů: „*Nikdy nezapomenu na první svůj „profesorský“ vstup do sborovny, do onoho místa, kolem něhož jsem vlivem let gymnasijských až do té chvíle chodil v bázlívě úctě po špičkách a vůbec raději hleděl, aby mně nebylo pobývat v její olympické blízkosti. Ředitel Grešl mne tam uvedl o přestávce o desátě. Mezi přítomnými profesory byl i Jirásek, na svém obvyklém místě sedl na židli v okenní špaletě do ulice. Když slyšel mé jméno, zeptal se: „To vy jste přeložil Chorvatům báseň pro „Spomen Knjigu“? Bylo mně radostno z toho, že si Jirásek té maličkosti všiml. ... Vidával jsem ho někdy v předstínce ke třídám, ve velké přestávce, i s nějakou přesnídávkou, a ovšem pravidelně o konferencích. Tu sedával vždycky u zmíněného okna se skloněnou hlavou v dumách. ... Pamatuji se, že se Jirásek v konferencích debat nikdy neúčastnil a že jednou při těžkém disciplinárním případě v sextě hlasoval pro nejmírnější trest.*“⁵⁴ Jeho kolegou na gymnáziu v Žitné ulici byl i Jiří Guth-Jarkovský, pozdější ceremoniář prezidenta Masaryka a generální tajemník Mezinárodního olympijského výboru. „*Tenkrát, když jsem se dostal jako suplent z Akademického na Žitnou, jak říkáme ve své hantýrce—už jsem Jiráska znal z kruhů literárních, ba ještě od mnohem dřívější, jak povím hned. A on také, už velký pán proti mně, chudákovi, měl se ke mně hned srdečně a upřímně přes všechny svoje hodnosti úřední a svou slávu.*“⁵⁵

Ze studentů gymnázia v pražské Žitné ulici zavzpomínalo na slavného pedagoga několik absolventů. Jedním z prvních studentů, které v Praze Jirásek učil, byl tehdy tercián Ladislav Tůma.⁵⁶ Jeho třídu Jirásek informoval o chystané revizi školních kostelních zpěvníků, z nichž studenti vytrhli listy s hymnou a, dal jim možnost opatřit

53 Bohumil SLÁDEČEK, *Učitelská dráha Aloise Jiráska*, in: Věstník československých profesorů, roč. 37, 1929–1930, č. 14–15 (7. 4. 1930), s. 217.

54 Karel JUDA, *Jirásek ve sborovně*, in: Alois Jirásek. Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin, ed. Miloslav Hýsek – Karel B. Mádl, Praha 1921, s. 449.

55 Jiří GUTH, netitulovaná vzpomínka, in: Zlatá Praha, roč. XVIII, 1901, č. 42–43, s. 510.

56 Ladislav Tůma (1876–1956) byl vnukem Františka Ladislava Čelakovského, pracoval jako redaktor a byl mj. autorem skautské literatury.

si před kontrolou nové.⁵⁷ U pedagoga nečekané sympatie projevoval vůči studentům-kuřákům, kteří byli při tomto nešvaru přistiženi.⁵⁸ Během maturitní písemné práce z českého jazyka pak Tůmovu třídu „zachránil“, když studentům objasnil smysl čtyřverší Elišky Krásnohorské, které měli vyložit.⁵⁹

Václavu Vojtíškovu utkvěl profesorův příjemný přístup ke studentům: „*Nekřičel, neznal hrubých slov, nepouštěl hrůzy. ... A když už se někdy stala nehoda, že vyvolání přišlo mimoděk a výsledek zkoušení nebyl slavný, profesor se sice trochu durdil, když se jeho námaha dostati kloudnější odpověď nedařila, když zaslechl naivní a zbytečné fráze, ale nakonec přišla jen mírná domluva a spíše omluva, že musí dáti špatnou známku, která však málokdy byla definitivní.*“⁶⁰ I zde si Jirásek občas „ulehčoval“ výuku, když studentům rozdával obrazový materiál a nechal je, aby si jej celou hodinu prohlíželi.⁶¹ „*Mně příjemné většinou bylo, když Jirásek, místo, aby sám četl, svěřil některému z žáků, aby četl další partii. Často připadlo to na mne a četl jsem rychle, neboť jsem měl potěšení z nespokojenosti druhů, že bude dlouhé pensum. Někdy Jirásek čtení sledoval a do něho svým způsobem zasahoval, jindy v zamyšlení zapomínal, a já četl, četl, až byl konec hodiny.*“⁶² Vojtíšek také vzpomínal, jak mu schválil volbu studia historie na pražské filosofické fakultě, a dokonce mu nabídl možnost používat jeho soukromou knihovnu.⁶³

Vzpomínka Viktora Dyka je jedna z mála, která zachycuje i Jiráskovu rozčilujícího se nad běžnými studentskými prohrěšky. „... *na autora, jak žil v mých představách, byl příznivám se, Jirásek málo romantický. Jeho přednes vyhýbal se patosu; mladým hochům moh' se zdáti až suchým. [...] ...ztratil jsem brzy půdu v sympatiích Jiráskových. Rozčiloval jsem ho. Tehdy právě na mne přišla obzvlášť smavá perioda; vše mi bylo záminkou k smíchu... [...] 'Čemu se smějete?' přišel Jirásek. Mlčel jsem z dobrých důvodů; se svými pošetilostmi nerado jde se na veřejnost. A to, že jsem mlčel, bylo dokladem mé vzdorovitosti. Zdálo se snad Jiráskovi, že nadužívám jeho benevolence. [...] 'Až dosud jsem se vás zastával proti pánům profesorům,' řekl Jirásek. 'Vidím však, že jsem nečinil dobře.' A několik ještě slov podobné tóniny.*“⁶⁴

Posledním svědectvím pražských studentů o Jiráskově pedagogickém působení je vzpomínka Karla Frypése,⁶⁵ kterého spisovatel učil v letech 1893–1895. „*Nemořil nás jako katecheta neb professor němčiny bezmyslenkovitým učením na paměť, promíjel rád bezvýznamné letopočty a čísla. Říkávalť nejednou, že je lhostejno, 'kde kolik vojáčků padlo', ale dbal bychom tím důkladněji znali dějiny vlastenecké a zeměpis českých zemí. Sou-*

57 Ladislav TŮMA, *Alej vzpomínek*, Praha 1958, s. 50–51.

58 Tamtéž, s. 52.

59 Tamtéž, s. 57–58.

60 V. VOJTÍŠEK, *Alois Jirásek*, s. 220.

61 Tamtéž, s. 220–221.

62 V. VOJTÍŠEK, *Dva profesori*, s. 11.

63 Václav VOJTÍŠEK, *Z mých vzpomínek na Aloise Jirásku*, in: Světozor památce mistra Aloise Jirásky, 1930, s. 39.

64 Viktor DYK, netitulovaná vzpomínka, in: Zlatá Praha, roč. XVIII, 1901, č. 42–43, s. 510.

65 Karel Frypés (1878–1929) byl právník a překladatel.

*stavně všimal si dějin kulturních, jmenovitě umění. [...] Posuzoval naše znalosti hodně shovívavě, ale přísně a neúprosně žádal znalostí kardinálních. [...] Ale útěchou bylo nevědomeci, že 'náš Jirásek' nikomu se neposmíval, nikoho ošklivě nenazval ani netupil.*⁶⁶

Shrneme-li pedagogické působení Aloise Jiráska, musíme konstatovat, že byl učitelem oblíbeným, který dovedl své studenty zaujmout, v čemž mu určitě pomáhal jeho vypravěčský talent. Ke studentům volil vstřícný, avšak ne zcela benevolentní přístup. V některých okamžicích zřejmě popustil uzdu svému temperamentu, jak dokazují jeho karikatury, velmi pravděpodobně studentské práce, na nichž je zachycen poněkud rozduřené (jedna z nich nese název „Jurasoptí“).⁶⁷ Vzpomínky na Jiráskovo pražské působení naznačují, že se někdy choval mírně odtazité, což je možné vysvětlit jak anonymnějším velkoměstským prostředím, tak jeho pracovní vytížeností a snad i určitou profesní únavou, po 35 letech pilné služby pochopitelnou. Nesmíme opomíjet ani fakt, že gymnázium v Žitné mělo vysoké počty studentů v jednotlivých třídách, běžně zde studovalo i přes 40 studentů. Rekordního počtu studujících dosáhla třída Ib, kterou ve školním roce 1888/89 navštěvovalo 55 žáků.⁶⁸ Pedagogická práce se tak stávala extrémně náročnou. Na druhou stranu studenti, kteří projevíli zájem o jeho předmět či jej jinak zaujali, u něj měli dveře otevřené. Zjevně soucítí se sociálně slabými studenty, jak dokládá vzpomínka Ladislava Tůmy na Jiráskův finanční příspěvek na školné⁶⁹ pro jednoho z jeho spolužáků.⁷⁰

Některé aspekty Jiráskova pedagogického působení však můžeme rekonstruovat obtížněji. Je to jednak výuka českého jazyka, ke které se existuje minimum vzpomínek, a vyjma učebních osnov nám více mohou sdělit jenom témata písemných úkolů otiskovaná ve výročních zprávách. Zde vidíme, že část těchto témat byla dějepisného rázu; další část byla zaměřena na národní obrození. Pravdou ovšem je, že český jazyk Jirásek v Praze vyučoval minimálně, a i v za působení v Litomyšl tvořila větší část jeho úvazku výuka dějepisu a zeměpisu. Rovněž nelze podrobněji analyzovat školní sbírky, které spravoval, jelikož jejich popis se omezuje na údaje jako „16 modelů a aparátů“ či „obrazy didaktické“. Můžeme pouze konstatovat, že Jirásek sbírky průběžně doplňoval jak nákupem nových pomůcek, tak přijímáním darů. Stejně tak není možné blíže prozkoumat realizaci v praxi jeho návrhů na spolupráci vyučujících různých předmětů.

Závěrem tedy nezbyvá než konstatovat, že ač učitelství bylo pro Aloise Jirásku volbou z rozumu, vyučoval s velkým nasazením a mezi svými současníky vyčníval důrazem kladeným na kulturní dějiny, ale také vzorovým používáním didaktických po-

66 Karel FRYPÉS, *Vzpomínka*, in: Zlatá Praha, roč. XXVIII, 1911, č. 48, s. 583.

67 H. BENEŠOVÁ, *Jirásek*, s. 111. Bohužel zde není uveden zdroj karikatur.

68 Druhá výroční zpráva cis. král. vyššího gymnasia v Žitné ulici v Praze za školní rok 1889, Praha 1889, s. 76.

69 Studenti středních škol (vyjma učitelských ústavů) museli platit školné za každé pololetí. Od platby byli zcela či částečně osvobozeni studenti ze sociálně slabého prostředí, avšak nesměli propadnout z povinných předmětů. To se ovšem v pololetí dotčenému studentovi stalo.

70 L. TŮMA, *Alej*, s. 52.

můcek. Studenty si dovedl získat nejenom svými knihami, které zjevně alespoň část z nich ráda četla, ale také vlídným přístupem, jež v některých případech přesahoval běžný vztah studenta a pedagoga. Jeho učitelská kariéra, zachycená prameny osobního i institucionálního charakteru, poskytuje zajímavý vhled do dějin výuky dějepisu a je cenným popisem českého středního školství v závěru 19. a na počátku 20. století.

1. Portrétní fotografie Aloise Jirásk z doby působení v Litomyšli (1878) SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, Sběrka dokumentace, sign. DOK C 376.

Zusammenfassung

Romanschriftsteller hinter dem Katheder. Pädagoge Alois Jirásek

Der Schriftsteller Alois Jirásek war ganze 32 Jahre lang als Mittelschullehrer für tschechische Sprache und Geschichte mit Geographie tätig. Er unterrichtete am Gymnasium und Realschule in Litomyšl (Leitomischl) und am Gymnasium in der Prager Kornstraße, das 1921 in Jirásek-Gymnasium Prag II umbenannt wurde.

Mit seinen Vorgesetzten, mit Ausnahme des Direktors Böhm an der Realschule in Litomyšl, kam er sehr gut aus, und seine Bewertung durch die Inspektoren war hervorragend, wie auch sein finanzieller Aufstieg und die erhaltenen Auszeichnungen belegen. Er war mehr am Schulgang in Litomyšl beteiligt, wo die Schulaktivitäten mit dem öffentlichen Leben verflochten waren. In Prag, wohin er als angesehener Schriftsteller ging, hielt er sich bereits bei der Schultätigkeit im Hintergrund, nahm mehrmals Langzeiturlaub und unterrichtete seit dem Schuljahr 1902/03 nur noch die Hälfte der Stunden. Es ist nicht ohne Interesse, dass Jirásek, obwohl er ein erfolgreicher Schriftsteller war, hauptsächlich Geschichte und Geographie unterrichtete, die tschechische Sprache machte einen kleineren Teil seines Arbeitspensums aus; in Prag unterrichtete er diese fast gar nicht.

Obwohl der Beruf des Gymnasialprofessors für ihn zweifellos eine Grundwahl aus Verstand war, widmete er sich diesem voll und ganz und konnte von seinen Erfahrungen durch das Schreiben und als Theaterlaie profitieren. Entstanden ist damit nach den Erinnerungen der Studierenden eine lebendige, vor allem kulturgeschichtlich orientierte Vortragsweise. Gerade deshalb gehörte Jirásek nicht zu den üblichen Geschichtslehrern seiner Zeit, die sich sehr oft auf die politische Geschichte konzentrierten (und vor allem auf die Vielzahl der Daten, welche die Studenten wissen mussten); er unterschied sich auch dadurch, weil er nicht erwartete, dass die Studenten den Text des Lehrbuchs bei den Prüfungen rezitieren. Sein Verhalten gegenüber Schülern kann als direkt, entgegenkommend, aber nicht nachsichtig bezeichnet werden. Obwohl er seine Studenten nicht beleidigte (im Gegensatz zu anderen Professoren), konnte er manchmal wütend werden und seiner Verstimmung verbal nachgeben. Er versuchte jedoch, über seine Pflichten hinaus den Studenten, die sich für Geschichte und Literatur interessierten, zu helfen.

Středověký kostel a špitál sv. Antonína na Mýtském předměstí (Případová studie k zaniklým objektům bývalého královského věnného města Hradce Králové)

Jana Vojtíšková – Radek Bláha

The medieval church and hospital of St Anthony in the Mýtské Suburb (A case study of the defunct buildings of the former royal dowry town of Hradec Králové)

The presented study deals with the Hradec Králové hospital complex of St Anthony, which is exemplary evidence of this type of facility in our medieval towns. Attention is paid to the time and circumstances of its emergence, donations, location, administrative organization of the complex itself and its look, including a 3D reconstruction of its late medieval appearance. Even from the few source documents that we currently have at our disposal, it is possible to reconstruct the medieval history of the complex in its basic features, especially in the context of the history of the city, the East Bohemian region and the milieu of our towns.

Úvod

Hradec Králové prodělal za dobu své existence velkou urbanistickou proměnu, a to zvláště na svých předměstích. Vedle vlivu válečných událostí přinesla zásadní přeměnu tamní kulturní krajiny výstavba bastionové pevnosti, v jejímž důsledku bylo v roce 1766 rozhodnuto zbourat s výjimkou nejzápadnější části Pražského předměstí veškerou předměstskou zástavbu. Nenávratně tak na Mýtském předměstí zanikl i komplex hřbitovního kostela sv. Antonína a špitálu, jehož počátky sahají do dob vrcholného středověku.¹

Předkládaná případová studie, jež čerpá dílčí informace zvláště ze studia hradeckých historiografických děl,² majících v 18. a na počátku 19. století k dispozici ještě řadu dnes nedochovaných písemných pramenů,³ si klade za cíl představit v kontex-

1 K historii zaniklých hradeckých objektů, jimž byla vyhotovena 3D modelace, srov. studii JANA VOJTÍŠKOVÁ, *Věž Kropáčka. Případová studie k zaniklým objektům bývalého královského věnného města Hradce Králové*, Královéhradecko 10, 2020, s. 355–363.

2 Jedná se o dílo Františka de Paula Švendy (1741–1822) a Karla Josepha Bienera z Bienenbergu (1731–1798). K tomu srov. odkazy dále.

3 K obrovské torzovitosti hradeckého městského fondu mj. přispěly velmi nešetrné skartace provedené ve druhé polovině 19. století. K tématu JANA VOJTÍŠKOVÁ, Úvod, in: JANA VOJTÍŠKOVÁ – Vit

tu středověkých hradeckých dějin, východočeského regionu i dosavadních poznatků z výzkumu středověkých špitálů v Čechách jednu z dominant hradecké předměstské zástavby.⁴ Poprvé je tak prezentován přehled středověkého vývoje této instituce, jež téměř nepřetržitě zajišťovala útlek pro přestárlé, chudé a nemocné obyvatelstvo.⁵

Hradec (Králové) v době středověku

Podle dosavadních výzkumů patří Hradec, ležící při důležité zemské stezce v úrodné nížině s četnými okolními lesy a močály, mezi nejstarší vrstvu městského zřízení v našich zemích. Není to náhoda: již na počátku 13. století náležel mezi přední sídelní aglomerace v Čechách. Jeho městský charakter poprvé dosvědčuje listina Přemysla Otakara I. z roku 1225⁶ a lze předpokládat, že město bylo panovníkem uznáno de iure již před tímto datem.

Areál vnitřního města vybudovaný na návrší nad soutokem Labe a Orlice si postupně získal plánovitý půdorys a byl vymezen pásmem hradeb, chránících město a utvářejících právní hranici mezi měšťany a obyvateli předměstí. Dosahoval trvale rozlohy necelých 13 hektarů,⁷ což sice nebylo mnoho, nicméně postačovalo to k tomu, aby mělo město dlouhodobě dostatečný a všestranný potenciál v měšťanských řadách.⁸ Významnou a neoddělitelnou součástí Hradce byla jeho dvě předměstí, plochou a počtem domů podstatně rozsáhlejší než město v hradbách.⁹ Pražské

ŠEBESTA, (Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620, Hradec Králové – Ústí nad Orlicí 2013, s. 7–14.

- 4 V kontextu dalších hradeckých církevních staveb k tématu prozatím zvláště Radek BLÁHA, *Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštorech*, Hradec Králové 2008, s. 33–34.
- 5 Základní poznatky k problematice a zejména edici dochovaných odkazů zachycených písařem Fridrichem k roku 1411 v minulosti zpřístupnil Pavel BĚLINA, *Organizace chudinské péče v předhusitském Hradci Králové (s edicí „Knihy zádušních odkazů městské obce královéhradecké z roku 1411“)*, Folia historica bohemia 4, 1982, s. 77–102.
- 6 Srov. zvl. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (1198–1230)*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912, č. 272; *Codex iuris municipalis II* (dále *CIM II*), ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1895, č. 1; *Regesta Bohemiae et Moraviae I*, ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1855, č. 323.
- 7 František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 115. Pro srovnání uvedme, že v období 16. století dosahovalo město uvnitř hradeb v případě Znojma velikostí 28 ha, Brna 34 ha, Jihlavy 29 ha a Olomouce 46,5 ha. (Jaroslav MAREK, *Společenská struktura moravských královských měst v 15. a 16. století*, Praha 1964, s. 32.)
- 8 Velikost návrší byla oproti tomu po staletí brzdou rozvoje nedalekého královského (věnného) města Jaroměře, kde dosahovala pouhé 4 ha, což se promítalo i do počtu obyvatel, církevních staveb a špitálů (viz dále). K tématu podrobněji Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (Historickogeografické aspekty problematiky)*, Historická geografie 45/2, 2019, s. 239–261.
- 9 Archeologické výzkumy města dokládají již pro první století trvání města existenci upraveného staršího valu. Nejstarší zmínku o hradbách máme z listiny Jana Lucemburského z roku 1321, která je dnes nezvěstná. Svědectví o ní podává Karl Joseph BIENER VON BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgrätz I*, Königgrätz 1780, s. 103. (Těž *CIM II*, ed. J. ČELAKOVSKÝ, č. 120; *Regesta diplomatica*

předměstí, rozkládající se severozápadně a západně od města, a Mýtské předměstí, ležící od severovýchodu až po jih od stejnojmenné brány pod vrchem Rožberkem, v současné době zcela zaniklým, vznikala na místě seskupení raně středověkých podhradních osad, k jejichž právnímu připojení k městu došlo v roce 1297.¹⁰ Osou Pražského předměstí byla komunikace směřující na Prahu, z níž vedly odbočky na Jičín a místní stezky do Plotišť, Opatovic i jinam. Mýtským předměstím vedly cesty na Vysoké Mýto, Třebechovice a Jaroměř.¹¹ Právě cesta od Prahy na Jaroměř, směřující dále na Trutnov a Svídnici nebo na Náchod a do Kladska (nazývaná proto slezská či kladská), byla jednou z nejvýznamnějších obchodních tras Českého království a dodávala Hradci značný potenciál, promítající se do rozvoje a nabídky místních řemesel a obchodu. Ve městě byly periodicky konány trhy a též dva jarmarky: první, podzimní začínal na svátek Panny Marie, druhý obdrželi Hradečtí v roce 1478 privilegiem Vladislava Jagellonského, v němž jim byl stanoven termín konání na středu po neděli Reminiscere a osm následujících dní.¹² Už ve 13. století byla prosperita města posílena udělením práva nuceného skladu. Hradečtí však o toto privilegium přišli v roce 1393.¹³

1. Vzhled Hradce Králové z doby kolem roku 1400 podle modelu uchovávaného v Muzeu východních Čech (foto Miroslav Beneš).¹⁴

nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III, ed. Josef EMLER, Praha 1890, č. 673.)

¹⁰ K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 85–86; *CIM II*, ed. J. ČELAKOVSKÝ, č. 67.

¹¹ R. BLÁHA, *Putování*, s. 3–4.

¹² František de Paula ŠVENDA, *Druhý železný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Rozdíl I, Hradec Králové 1800, s. 185.

¹³ *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I (Privilegia civitatum Pragensium)*, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886, č. 111.

¹⁴ Šipkou vyznačen špitální komplex sv. Antonína.

Souhrn příznivých historickogeografických faktorů zajistil Hradci po staletí význam v oblasti správní, hospodářské i kulturní v nejširším slova smyslu. Od počátku 14. století patřil mezi města tvořící královnino věno, zabezpečující finančně zprvu jen královně ovdovělé. Od korunovace Žofie Bavorské na počátku 15. století z něho mohly královně čerpat užítky po absolvování korunovačního ceremonálu.¹⁵ Hradecký hrad se stal v letech 1308–1318 sídlem královniny vdovy Elišky Rejčky, v letech 1378–1393 královniny vdovy Alžběty Pomořanské, což s sebou neslo četné výhody, současně však i finanční zatížení.¹⁶

Příznivé faktory dlouhodobě přispívaly k vyšší koncentraci obyvatelstva, které mohlo v předhusitské době dosáhnout až počtu 5000 osob.¹⁷ Příhodné zázemí ovlivnilo i výskyt většího počtu církevních institucí: již v průběhu 13. století se ve vnitřním městě usadili minorité¹⁸ a na vznikajících předměstích němečtí rytíři¹⁹, dominikánky²⁰ a dominikáni²¹. Tyto čtyři klášterní komplexy, jejichž počtem se Hradec řadil hned za Prahu,²² zanikly v průběhu husitských válek. Dochované písemné

15 Heslo *Věnná města česká*, in: Ottův slovník naučný, sv. 26, Praha 1907, s. 546–547.

16 Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, Hradec Králové 1994, s. 26–32, 37–38; srovnej nejnověji Radek BLÁHA – Jiří SLAVÍK, *Hrad v Hradci Králové*, Hradec Králové 2020.

17 Věra NĚMEČKOVÁ, *Obyvatelé města*, in: Kol. autorů., Hradec Králové, Praha 2017, s. 89. Do kategorie měst s 3500–5400 je řadí i syntéza Ludmila FIALOVÁ – Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Eduard MAUR – Jiří MUSIL – Milan STLOUKAL, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 50, kde jsou uváděna města Cheb, Hradec Králové, Plzeň a České Budějovice, z moravských měst Olomouc, Jihlava a Znojmo. Kutná Hora a Brno mohly mít kolem 8000 obyvatel, pražské čtyměstí kolem 40 000.

18 V severní části dnešního historického jádra města, v blízkosti panovnického sídla, se nacházel církevní areál s kostelem sv. Jana Křtitele, jenž náležel klášteru minoritů. První zmínka o jejich přítomnosti ve městě je z roku 1238. Klášter zanikl na počátku husitských válek. (R. BLÁHA, *Putování*, s. 23.)

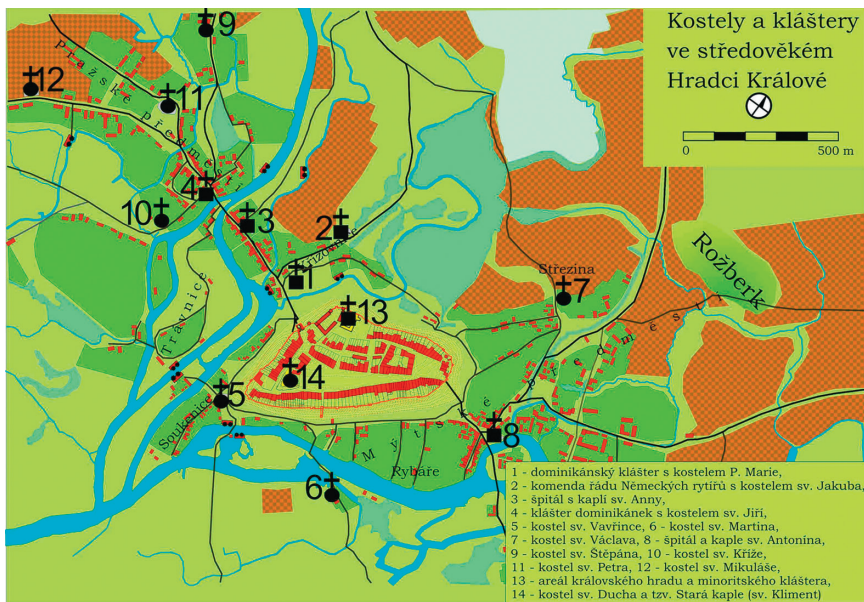
19 Činnost německých rytířů můžeme v Hradci s jistotou sledovat od čtyřicátých let 13. století. Byli usazení u farního kostela sv. Jakuba severně od města. Kromě řádového domu provozovali špitál s kaplí sv. Alžběty. (K tomu srov. dále.) Kolem areálu komendy zřejmě vznikla v oblasti tzv. Křížovnické ulice osada, vybavená postranním právem, s vlastním rychtářem, jehož působení máme doložené k roku 1364. K zániku samotné komendy a zřejmě i kostela, jenž však byl někdy na počátku 16. století obnoven, došlo na počátku husitského období, kdy byla Křížovnická ulice vypálena. V pohusitském období se již komenda nepřipomíná, špitál byl obnoven. (*Tamtéž*, s. 27–28.)

20 Areál kláštera dominikánek, do něhož spadal i kostel sv. Jiří, byl ve srovnání s ostatními klášterními areály nejvíce vzdálen od města. Nacházel se zhruba na území mezi dnešním Masarykovým náměstím a třídou Karla IV. Nejstarší zmínka o hradeckých dominikánkách pochází z roku 1277. Jejich klášter sloužil jako útočiště a vzdělávací ústav ženských příslušnic a příbuzných východočeských šlechtických rodů. Klášter, jenž v době předhusitské vlastnil četné pozemky, zanikl s kostelem během husitských válek, snad mezi lety 1433–1436. V dalším vývoji se pro tuto lokalitu používalo v pramenech označení „Klášteřiště“. (*Tamtéž*, s. 26–27.). Nejnověji ke klášteru Klára MEZIHORÁKOVÁ, *Architektura středověkých klášterů dominikánek v Čechách a na Moravě*, Praha 2016, s. 36–37.

21 Komplex dominikánského kláštera, jehož součástí byly i kostel Panny Marie a škola, byl situován za hradbami města v těsné blízkosti Pražské brány. Prvním dokladem přítomnosti dominikánů v Hradci je listina královského číšníka Zbraslava. K zániku areálu došlo na počátku husitské revoluce v roce 1419. (*Tamtéž*, s. 24–25.)

22 Radek BLÁHA – Miroslav KOVÁŘ – Jiří SIGL, *Středověké kláštery v Hradci Králové – stav výzkumu*

prameny dokládají i existenci většího počtu středověkých kostelů (farní kostely sv. Jana Křtitele, Sv. Ducha, sv. Mikuláše, sv. Petra, sv. Jakuba, sv. Martina a zřejmě též sv. Vavřínce, filiální kostely sv. Štěpána, sv. Kříže, sv. Václava a kaple sv. Anny, sv. Antonína a sv. Klimenta),²³ což vedle vyšší koncentrace obyvatelstva současně koresponduje i s počátečními rozmanitými vlastnickými vztahy na předměstích. Většina z nich však v průběhu husitských válek, do nichž bylo město aktivně zapojeno, zanikla a již nebyla obnovena.²⁴

2. Mapa zachycující hradecké církevní objekty v době předhusitské (Radek Bláha).

a jeho další perspektivy, Forum urbes medii aevi VIII/1–2, s. 44–55, zde na s. 44. Souhrnně k hradeckým klášterům též Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 234–236, zde i další městské lokality ke srovnání.

- 23 Ze jmenovaných se do dnešních dnů dochoval pouze chrám Sv. Ducha a torzo gotické kaple sv. Klimenta, dnes zakomponované do Bílé věže. Sv. Klimentu byla kaple zasvěcena až v roce 1681. Stalo se tak pod vlivem zápisu v Hájkově kronice, v níž autor zaměnil Hradec s Levým Hradcem. Komu byla kaple původně zasvěcena, nevíme. V předbělohorské době kaple sloužila od roku 1543 jako sklad soli. V letech 1714–1717 byla v duchu baroka vybudována nová kaple. (Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Městští zaměstnanci zajišťující provoz obecního majetku (Případová studie z předbělohorského „Hradce nad Labem“)*, SAP 65, 2015, s. 415.)
- 24 K tématu zvláště J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 83–112.

V době pohusitské si Hradec udržoval postavení jednoho z předních měst království, kdy u něho do popředí vystupuje zvláště politická funkce: Hradec platil v rámci městského stavu za významného spojence Starého Města pražského. Zvláště v souvislosti s ohrožováním hospodářské prosperity podnikatelskými aktivitami šlechty, především v oblasti vaření a prodeje piva, se Hradečtí aktivně zapojili do odporu měst proti postojům šlechty,²⁵ ukončeného až uzavřením Svatováclavské smlouvy, která v podstatě legalizovala podnikatelskou činnost šlechty.²⁶ I když už se hradečtí měšťané začali potýkat s prvními odbytovými komplikacemi, město jako celek i nadále prosperovalo a posilovalo svou hospodářskou pozici systematickým rozšiřováním svého panství: přikupováním vesnic s přílehlými pozemky a postupným budováním rybníční sítě.²⁷

Špitál a kaple (později kostel) sv. Antonína v době středověku

Na Mýtském předměstí se v době středověku nacházely tři kostely: farní kostel sv. Martina, jehož lokalizace není zcela jasná, snad stál v dnešním řečišti Orlice severně od Brněnské ulice, na jižním okraji Mýtského předměstí, filiální kostel sv. Václava, který je pravděpodobně možné lokalizovat přibližně do míst u bývalého ústavu hluchoněmých, mezi Pospíšilovou třídou a Buzuluckou ulicí, a kaple sv. Antonína, spojená se špitálem. Stála za Mýtskou bránou, na pravém břehu původního koryta řeky Orlice, v místech východně od dnešního evangelického kostela, mezi ulicemi Hradební a jižním ramenem ulice U Kavalírů a Nezvalovou.²⁸ Špitál s kaplí („*unum hospitale in honorem S. Antonii in prourbio civitatis nostrae*“) byl založen 7. dubna 1379, symbolicky na svátek Poslední večeře Páně, na základě fundace, kterou prostřednictvím listiny poskytli rychtář Andreas Glatner a přísežní města Sdeslaus Buskonis, Michael Rehel, Heynel Gramer, Hensel Luda, Peczold Reisenkitel, Vessthel Rotel, Peter Schultheff, Francko Silberem, Hensel Notil, Hanco Sterodler, Nitz Mulegch a Jesco Giczinger. Jako důvod fundace je v listině uvedena skutečnost, že ve městě leží na ulicích i na hřbitovech chudí lidé, a proto jim má založení špitálu napomoci od bídy. Tento stav byl obecně, a netýkalo se to zdaleka jen Hradce, nepochybně jedním z důsledků koncentrace obyvatel ve městě i ostré sociální diferenciaci. Následkem

25 K tématu naposledy Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Bratři Kopidlánští a dopad jejich skutků na Hradec Králové počátku 16. století*, Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost 9, 2017, s. 161–169.

26 K tématu zvláště srov. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, edd. Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ – Jana VOJTÍŠKOVÁ, Praha 2007.

27 K roku 1523 již město vlastnilo 32 vesnic. (J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 162.) K aktivitám v oblasti budování rybníků srov. *tamtéž*, s. 162–163.

28 V. V. Tomek na konci 19. století špitál lokalizuje do místa „*před branou Mýtskou na místě nynějšího strážného domku v pevnosti za prvním příkopem pevnostním na samém břehu prvního ramena Orlice, které se nacházelo hned za ním.*“ (Václav Vladivoj TOMEK, *Místopisné paměti města Hradce Králové*, Hradec Králové 1885, s. 10).

těchto procesů narostl počet chudých, žebráků a lidí bez domova, o které se neměl kdo postarat. Proto se součástí měst stávaly právě špitály, které převzaly úlohu pozdějších starobinců a chudobinců, přičemž péče o zdravotní stav nebyla prioritou.²⁹ Pro měšťany se staly projevy milosrdenství nejenom manifestací správných křesťanských postojů i solidarity s ubohými postiženými a prostředkem k dosažení vlastní spásy, ale také sloužily ke zvýšení a upevnění společenské prestiže.³⁰ To můžeme sledovat i v případě uvedeného hradeckého špitálního komplexu, jehož patrocínium znělo na jméno sv. Antonína, mj. patrona chudých, lidí bez domova a nemocných.³¹

Jak z listiny vyplývá, k zajištění provozu špitálního komplexu bylo v rámci fundace určeno 6 kop grošů, které měly každoročně plynout z několika měšťanských pozemků (dvorů a zahrad) a měly být vypláceny po třech kopách pražských grošů v termínech sv. Jiří a sv. Havla faráři Petrovi od Sv. Ducha. Z textu dále vyplývá, že farář měl ponechávat správci nebo kostelníkovi almužnu, jež se vybere při mších, konaných třikrát týdně. Pouze v případě almužny získané ve výroční den založení špitálu se měla částka dělit na polovinu. Kdyby si někdo zvolil v objektu pohřeb a učinil odkaz, měla jít polovina špitálu, polovina faráři. Obdobně měla být dělena almužna, která by se nashromáždila v pokladniče. Při špitále bylo též zajištěno jedno místo pro klerika, který měl uspokojovat potřeby osazenstva špitálu.³²

Protože fundální listina zásadním způsobem ošetřovala postavení a výhody svatodušského faráře, je pochopitelné, že měl zájem posílit autoritu listinného pořízení. Proto následně hradeckou listinu předložil arcibiskupskému vikáři, jenž právní akt stvrdil 16. května 1379.³³ Existence špitálu byla posléze ještě potvrzena 28. ledna 1384 při osobní návštěvě města Václavem IV., což souviselo s nutností zajistit špitálu do budoucna pravidelné finance. Král proto povolil rozmnožení příjmů až do výše 300 kop gr. Podařilo-li by se k financování instituce získat svobodný statek, mohlo ho město zapsat do desk zemských. Představitelům města též bylo uděleno právo prezentace a kontroly činnosti špitálního mistra, duchovního správce a správce špitálních účtů.³⁴ Tato opatření zase signalizují, že v tomto případě mělo zájem na zlistinění město.

29 Souhrnně František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 502–504; dále např. Ján LUKAČKA, *Prejavy milosrdenství v středověkých městách na území dnešného Slovenska*, in: Kateřina JÍŠOVÁ (ed.), *Milosrdenství ve středověkých městech*, Documenta Pragensia Supplementa IV, Praha 2013, s. 47–57, zvl. s. 47–48; Bohuslav ROUČKA, *Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu*, *Právněhistorické studie* 12, 1966, s. 41–90.

30 Kateřina JÍŠOVÁ, *Milosrdenství v českých středověkých městech*, in: Kateřina JÍŠOVÁ (ed.), *Milosrdenství ve středověkých městech*, s. 19–37, zvl. s. 19–20; Martin NODL – František ŠMAHEL (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 470.

31 K jeho osobnosti a odkazu Engelbert KIRSCHBAUM – Wolfgang BRAUNFELS (Hrsg.), *Lexikon der christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen*. Bd. 5, Freiburg 1973, s. 205–217.

32 František de Paula ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1799, s. 101–104; K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 173–178.

33 F. de P. ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz*, s. 104; K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 174–178.

34 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 185–187.

Špitální komplex u sv. Antonína se stal čtvrtou hradeckou předměstskou institucí tohoto typu, což naznačuje pozvolný nárůst obyvatelstva a opět v kontextu měst Českého království přední pozici i v počtu těchto institucí.³⁵ Špitály byly ve 14. století

35 Srov. P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, zvl. s. 82. Počtem obyvatel a významem srovnatelná královská města měla v době předhusitské obvykle jeden nebo dva špitály. V **Českých Budějovicích** byl špitál s kaplí, později kostelem sv. Václava, založen před rokem 1327 měšťanem a sladovníkem Zachariášem. V 50. letech 14. století jej spravoval řád křížovníků s červenou hvězdou (Jan ADÁMEK – Jaroslav KADLEC – Juraj THOMA, *Špitál s kostelem sv. Václava* [online], Encyklopedie Českých Budějovic, <https://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/spital-s-kostelem-svateho-vaclava> [15. 6. 2021]). Druhý špitál se poprvé uvádí roku 1371, na jeho místě byl postaven v letech 1513–1515 pozdně gotický morový špitál s kostelem Nejsvětější Trojice (Miroslav NOVOTNÝ – Juraj THOMA, *Morový špitál s kostelem Nejsvětější Trojice* [online], Encyklopedie Českých Budějovic, <https://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/morovy-spital-s-kostelem-nejsvetejsi-trojice> [15. 6. 2021]). Městský špitál v **Kutné Hoře** byl založen ve 20. letech 14. století Štěpánem Pirknerem pravděpodobně při kostele sv. Kříže na předměstí Kolmark (Karlovo). Vlastní špitál provozoval i blízký sedlecký klášter (Helena ŠTROBLOVÁ – Blanka ALTOVÁ a kol., *Kutná Hora*, Praha 2000, s. 56). Až roku 1343 je doložen špitál křížovníků s červenou hvězdou u staršího kostelíka P. Marie v **Litoměřicích** (Oldřich KOTYZA – Jan SMETANA – Jindřich TOMAS a kol., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 139). Před rokem 1331 založil dědičný rychtář Fricek Bér klášter řádu kajícího sester svatě Marie Magdaleny čili magdalenitek na levém břehu Ohře před **Louny**. Součástí kláštera, který měl poskytovat péči zchudlým členům Bérova rodu, byl i špitál pro další obyvatele města. V pohusitské době byl obnoven na pravém břehu řeky u mostu (Antonín HLUŠTÍK – Jana KUPROVÁ – Jan MAREŠ – Karel MAREŠ – Bohumír ROEDL – Bedřich ŠTAUBER, *Louny*, Praha 2005, s. 64, 102). Špitál u kostela sv. Máří Magdaleny v **Plzni** založil a vystavěl ve velmi krátké době v letech 1320–1321 plzeňský měšťan Konrád z Dobřan na Pražském (Špitálském) předměstí. Instituce byla ihned podřízena správě německých rytířů (Marie MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ – Jaroslav DOUŠA a kol., *Dějiny města Plzně 1. Do roku 1788*, Plzeň 2014, s. 177). Někdy před rokem 1500 vznikl na Pražském předměstí špitál sv. Martina. Ve větším odstupu od předměstské zástavby se nacházelo i leprosiarium (*tamtéž*, s. 417). Naplněn nebyl záměr Markéty z Rožmitálu z roku 1496, která odkázala 4500 zlatých uherských na stavbu nového špitálu sv. Jana Křtitele (*tamtéž*, s. 299). Zřejmě dva špitály existovaly v předhusitském **Žatci**: na Dolním předměstí (Bačíně) špitál postoloprtských benediktinů s oratoří, doložený již v první polovině 14. století, později zvaný Starý; Nový špitál s kaplí Těla Kristova, Navštívení Panny Marie, sv. Jiří a sv. Alžběty pro 12 chudých a nemocných povolil roku 1400 Václav IV. a potvrdil tak nadání tohoto špitálu ze strany konšela Otlina Kožešníka. Špitál, který zanikl v husitské době, stál před Pražskou branou (Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VIII. díl, V-Ž*, Praha 2011, s. 750). Obdobný počet špitálů jako v Hradci byl v **Olomouci**, kde se nacházely nejméně 4 špitály: jediný uvnitř hradeb byl špitál Sv. Ducha, též sv. Antonína, založený již roku 1246), dále pak špitál sv. Ondřeje, špitál Panny Marie v poli a špitál sv. Joba a Lazara. U kostela sv. Michala byly od počátku 15. století zádušní domky, jež rovněž sloužily jako zaopatřovací ústavy (Anna VRTÁLKOVÁ, *Zbožné odkazy v testamentech olomouckých měšťanů v pozdním středověku*, AUC-Theologica 7/2, 2017, s. 127–143, zde s. 137; Antonín KALOUS – Bohdan KAŇÁK, *Hygiena, epidemie a zdravotní péče*, in: Jindřich SCHULZ – Jiří ŠMERAL (red.), *Dějiny Olomouce*, 1. svazek, Olomouc 2009, s. 200–201. Tři špitály, nemocnice pro kněze a židovský špitál jsou doloženy v předhusitském **Brně**. Nejstarší, špitál Sv. Ducha, byl založen brněnskými měšťany již roku 1238. Krátce poté při něm vznikla johanitská komenda a johanité se stali i jeho správci. Špitál sv. Štěpána vznikl ze staršího útulku pro malomocné. Ústav byl založen předky měšťana Mikuláše Ellenda zřejmě v první polovině 14. století. Odkazem nebo na základě odúmrti se dostal markraběti Joštovi, který jej roku 1382 převedl na město. Dále v Brně existoval špitál u kláštera cisterciáček na Starém Brně na počátku

obvykle výbavou větších královských měst. Ve 13. století jsou jejich zakladateli a provozovateli obvykle církevní instituce, aktivity samotných měst a měšťanů jsou v tomto směru doložitelné ve větší míře až v následujícím věku.³⁶ Některá menší východočeská královská města špitály v předhusitském období zřejmě postrádala, např. Polička či Jaroměř, ne zcela jistá je existence tohoto zařízení ve Dvoře Králové (vyloučit ovšem nelze nedochování pramenných dokladů).³⁷ Ve východních Čechách existovaly do počátku 15. století špitály a leprosária např. v Chrudimi,³⁸ Trutnově,³⁹

-
30. let 14. století. Jeho zakladatelkou byla královna-vdova Eliška Rejčka (Libor JAN, Špitály a charitní péče, in: Libor JAN (ed.), *Dějiny Brna 2. Středověké město*, Brno 2013, s. 742–751). Špitál sv. Jiří v **Jihlavě** dal název ulici, bráně i celému předměstí severně od města. Připomíná se poprvé roku 1258, kdy jej jeho dosavadní majitelé, čeští mincmistři, předali do správy želivskému opatovi a faráři u sv. Jakuba. Až roku 1434 byl založen další špitál sv. Alžběty (Renata PISKOVÁ a kol., *Jihlava*, Praha 2009, s. 68). V okruhu pozdějšího Rybího trhu nedaleko kostela Nanebevzetí Panny Marie v **Opavě** se nacházel městský špitál, který byl založen zřejmě již ve 13. století a společně jej spravovalo město s řádem německých rytířů. Kolem roku 1331 založil vévoda Mikuláš II. špitál s kaplí sv. Mikuláše před Ratibořskou bránou při mlýnském náhonu. V 50. letech jej předal do správy johanitům (Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK a kol., *Opava*, Praha 2006, s. 364, 383–384. Ve **Znojmě** se nacházely ve 14. století dva městské špitály, jeden před Horní a druhý před Dolní branou. Další špitál byl již od závěru první poloviny 13. století součástí komendy křížovníků s červenou hvězdou na blízkém Hradišti (Lubomír HAVLÍK, *Znojmo. Z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 39, 44).
- 36 Tyto určité vývojové tendence mají řadu výjimek, jak ukazují v krátkosti i některé příklady citované v předchozí poznámce. Ve skupině věnných měst se zdá být spíše ojedinělá iniciativa královny Elišky Přemyslovny, která v letech 1327–1330 zřídila na **Mělníce** u Loukové brány špitál, jehož správu poté předala zbraslavským cisterciákům. (Jiří RÁC, *Vznik a začátky mělnického špitálu*, Vlastivědný sborník Kralupska 7, 2000, s. 13–18.)
- 37 Městský špitál v **Jaroměři** se připomíná od přelomu 15. a 16. století, do roku 1612 stál na místě pozdějšího domu čp. 193 na Jakubském předměstí (Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887, s. 31, 85). Asi nelze zcela vyloučit možnost, že nějakou formu péče o chudáky zajišťoval v době předhusitské augustiniánský klášter, který se do roku 1404 nacházel na předměstí za Dlouhým mostem. Srovnej níže situaci v Lanškrouně. Ve **Dvoře Králové nad Labem** je kostel sv. Kříže na Dolním Předměstí, u kterého stával špitál nejpozději v 15. století. V. Wolf uvažoval o založení špitálu již krátce po vzniku města v polovině 13. století (Vladimír WOLF, *Ke stáří královédvorského kostelíka sv. Kříže*, Dissertationes historicae 2, Pohledy do minulosti, Sborník příspěvků k šedesátinám doc. PhDr. Vladimíra Lesáka, Hradec Králové 1994, s. 317–319.)
- 38 V předhusitské **Chrudimi** byly (podle údajů berního rejstříku) dva špitály, první na Jánském předměstí u kostela sv. Jana Křtitele (první zmínka k roku 1359), druhý u kostela sv. Kateřiny (jednoznačně uveden k roku 1459). Kromě nich ještě na okraji osídlené plochy stálo leprosárium (Jan FROLÍK – Jan MUSIL – David RICHTER – Jan VOJTÍŠEK, *Chrudim v době Karla IV.*, Chrudim 2016, s. 16).
- 39 Špitál v Úpě, předchůdci dnešního **Trutnova**, který byl podřízen zderazskému klášteru, se uvádí již k roku 1260. (Jiří BOCK, *Historický a hospodářsko-správní vývoj Trutnova do roku 1620*, Sborník archivních prací 55/2, 2005, s. 315–378, zde na s. s. 319.) Jeho založení zřejmě souvisí s polohou místa na důležité cestě do Slezska, kdy sloužil jako útulek pocestným, poutníkům a kupcům.

Vysokém Mýtě,⁴⁰ v biskupské Litomyšli,⁴¹ v Lanškrouně,⁴² Jičíně, Novém Bydžově, Broumově a též v dalších větších poddanských městech.⁴³ Špitál je však doložen i v poměrně malé Libáni (zakladatelem byl Arnošt z Pardubic)⁴⁴ a rovněž ve Skutči⁴⁵.

- 40 Ve **Vysokém Mýtě** se špitál malomocných připomíná roku 1435 (zřejmě tedy vznikl již v době předhusitské), avšak jeho poloha není jasná. (Radovan DVOŘÁK – František HYKSA, *Kniha bílá úzká (městská registra vysokomýtská 1423–1464)*, Listy Orlického muzea 1–2, 1967, s. 19–58, zde s. 54.)
- 41 Špitál v **Litomyšli** existoval již zřejmě ve 13. století, poprvé je však uveden až roku 1347. Na počátku 15. století jeho důchody výrazně rozmnožil měšťan Vavřinec Toulovec. Špitál měl poskytnout útulek nejvýše 22 chudým a nemocným. Ležel za masnými krámy směrem k areálu biskupství, v samostatné stavbě (chalupě) na Českém předměstí směrem na Vysoké Mýto byli umístění nakažliví nemocní. (Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny města Litomyšle a okolí*, Litomyšl 1903, s. 206–207, 276–277.)
- 42 V zakládací listině konventu augustiniánů kanovníků v **Lanškrouně** roku 1371 je ustanovení, podle kterého měl klášter přijmout šest nemocných chudáků a pečovat o ně. Když se klášter roku 1393 přestěhoval z původního místa před Dolní bránou do města k farnímu kostelu Panny Marie (obdobný přesun proběhl pravděpodobně i v Jaroměři), byl při starém klášterním kostele sv. Mikuláše a sv. Kateřiny zřízen špitál, který měl probošt a konvent pravidelně dotovat určenou částkou a sloužit tam mše. (Pavel KRAFL – František MUSIL, *Klášter řeholních kanovníků sv. Augustina v Lanškrouně*, Lanškrounsko. Vlastivědný sborník Městského muzea Lanškroun 6, 2008, s. 5–10, zde zejména s. 6–7.)
- 43 V **Jičíně** je špitál doložen již ve druhé polovině 14. století. Stál na Pražském předměstí u prostředního mlýna proti rybníku. Jeho součástí byla i kaple. (Ferdinand MENČÍK, *Dějiny města Jičína. Díl. I*, Jičín 1906, s. 91–92.) Špitál v **Novém Bydžově** ležel u Metličanské brány, tedy za hradbami směrem k Hradci Králové. (Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, IV. díl, Ml-Pan*, Praha 2000, s. 474.) Města Jičín i Nový Bydžov byla ovšem založena jako města královská. Například v **Náchodě** se špitál připomíná již k roku 1421 a následně v těsně pohusitském období. Nacházel se na Krajském předměstí, snad v místech pozdějšího městského chudobince. (Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda. Díl první. Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé hoře*, Náchod 1895, s. 403–404.) Předpokládá se však, že vznikl již ve 14. století. Jeho součástí byla nepochybně kaple a dřevěný objekt s lůžky špitálníků. (Lydia BAŠTECKÁ – Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK – Ladislav HLADKÝ – Václav SÁDLO – Jiří SLAVÍK – Jan TŮMA, *Náchod. Historie/ kulturní lidé*, Praha 2004, s. 30.) Roku 1421 měl zaniknout rovněž špitál s kostelem Sv. Ducha na Dolním předměstí v **Broumově**. (Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl, A-G*, Praha 1996, s. 333–334.)
- 44 Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. díl, Kolí-Mi*, Praha 1998, s. 415, 417.
- 45 Špitál s kostelem Božího Těla zde roku 1391 založil Smil Flaška z Pardubic, který uzavřel na postavení skutečského špitálního kostela smlouvu s pražským kameníkem Peškem Lútkem. Za kamenické a stavební práce měl Smil mistrovi a jeho pomocníkům zaplatit 48 kop grošů a na svůj náklad dodat veškerý stavební materiál. Kapacita špitálu se odhaduje nejvýše 10 osob. Vzácné zachovaný kostelík dává určitou představu o podobě těchto staveb obecně: jedná se o nevelký jednodlný chrámek s odsazeným pětibokým presbytářem a obdélnou lodí, do které se vstupuje širokým průchodem ze špitálu nebo od jihu. Dnešní obdélná budova špitálu, v podobě po přestavbě na počátku 19. století, navazuje na kostel na západní straně, ovšem není jisté, zdali tomu tak bylo i v gotickém období. (Emil VORÁČEK a kol., *Dějiny Skutče*, Skuteč 2011, s. 26, 281–282.)

Tyto instituce našly své uplatnění i v sousední Kladské Bystřici⁴⁶ a v Kladsku⁴⁷.

V případě Hradce byl nejstarším špitál s kaplí sv. Alžběty na Pražském předměstí u kostela sv. Jakuba, náležející ke komendě německých rytířů. Ti jsou v dochovaných zprávách ve městě sledovatelní od poloviny 13. století, kdy se též již objevuje zpráva o špitále.⁴⁸ Jeho vlastním posláním bylo poskytovat spíše útulek poutníkům. Farář od sv. Jakuba stál většinou v jeho čele (někdy rytířský bratr-komtur) a byl zároveň i správcem špitálu.⁴⁹ Nepřímé zprávy máme z doby předhusitské o špitálu malomocných (leprosáriu), fungujícím jako nucené středisko pro osoby, jež byly touto tehdy nevyhlášenou nemocí postiženy. Nacházel se na Střezině.⁵⁰ Připomínán je i v době pohusitské, kdy byl špitálu učiněn odkaz ve výši 10 kop grošů.⁵¹ S ohledem na nárůst obyvatelstva se několik hradeckých měšťanů obrátilo na pražského arcibiskupa s žádostí, aby jim bylo umožněno zřídit nadaci pro špitál s kaplí sv. Anny, u něhož měl být i hřbitov. Duchovní potřeby měl zajišťovat kněz, v případě správce špitálu si fundátoři vyhrazovali právo prezentace. Arcibiskup nadaci potvrdil 21. ledna 1344 s dodatkem, aby kněz od sv. Anny odváděl z každého pohřbu faráři u Sv. Ducha čtvrtinu z příjmu. Dne 15. června 1345 potvrdil založení špitálu Jan Lucemburský, a to i s darovaným majetkem. Po smrti donátorů mělo právo přejít na rychtáře a přísežné.⁵² Následným založením třetího (s leprosariem zřejmě čtvrtého) špitálu se významně rozšířil počet míst pro potřebné. Ačkoliv neznáme kapacitu jednotlivých zařízení, snad můžeme odhadovat, že hradecké špitály v předhusitské době mohly disponovat 30–40 lůžky.⁵³

V kontextu podobných zařízení typických pro evropský středověk se jako zcela obvyklé jeví umístění hradeckých špitálů. Všechny leží za hradbami, poblíž měst-

46 Městský špitál sv. Antonína vznikl v letech 1380–1381. Podle určitých indicií se uvažuje o tom, že podle původního záměru měli špitál založit a provozovat kladští johanité. (Małgorzata RUCHNIEWICZ – Stanisław ROSIK – Przemysław WISZEWSKI, *Bystrzyca Kłodzka. Zarys rozwoju miasta na przestrzeni wieków*, Łódź 2018, s. 82–88.) Doba založení i zasvěcení je tedy obdobná jako v Hradci Králové.

47 V Kladsku je špitál johanitů doložen již k roku 1275, roku 1300 zde též johanité založili špitál pro malomocné. (Ryszard GŁADKIEWICZ a kol., *Kłodzko, dzieje miasta*, Kłodzko 1998, s. 37.)

48 F. de P. ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz*, s. 73. Nejnověji Josef ŠRÁMEK, „*Domus S. Jacobi preurbii Grecensis cruciferorum de domo theutonico ordinis S. Marie aneb Po stopách královéhradecké komendy německých rytířů ve středověku*“, in: Bronislav CHOCHOLÁČ – Jiří MALÍŘ – Lukáš REITINGER – Martin WIHODA (edd.), *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*, Brno 2020, s. 621–633, zvláště s. 623–625.

49 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 69, 76.

50 R. BLÁHA, *Putování*, s. 15; F. de P. ŠVENDA, *Druhý železný obraz*, Rozdíl I, s. 228. V *Knize zádušních odkazů* je již k roku 1337 záznam o odkazu platu 12 grošů pro malomocné, který má být vyplácen o Velikonocích. („*Testamentum leprosorum super domo Hermanni de 12 gross. census Pasche persolvendum*“.) K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 248; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 88.

51 F. de P. ŠVENDA, *Druhý stříbrný obraz*, Rozdíl I, s. 143–144.

52 F. de P. ŠVENDA, *První zlatý a stříbrný obraz*, s. 69–70; J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 69–70.

53 Například v předhusitské Praze se odhaduje počet míst ve špitálech na 200–250. (Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999, s. 21.)

ských bran, při hlavních cestách a v těsné blízkosti vodního toku. Přístup k vodě byl důležitý kvůli zajištění základní hygieny, praní prádla i možnosti odstranění odpadu. V případě sv. Antonína bylo tímto zdrojem vody rameno Orlice, na jehož břehu těsně u mostu špitál stál. Řeka mohla být i zdrojem pitné vody, ale je možné, že ta se získávala ze studny u špitálu. Umístění u hlavní komunikace a mostu bylo výhodné a umožňovalo případné další zisky z výběru mýtného či cla, i když konkrétně takové příjmy nemáme v případě hradeckých špitálů doložené.⁵⁴ Poloha na předměstí v blízkosti řeky vně hradeb však měla i svá úskalí. Kromě obeckého rizika požárů, které zde mohlo být vyšší vzhledem k převážně dřevěné zástavbě předměstí, hrozily i záplavy a nepřátelské útoky.⁵⁵

3. Předpokládaná poloha špitálního komplexu sv. Antonína, u něhož před regulací vedlo jedno z orlických ramen (foto Petr Čebák).

54 Podobné umístění je například v případě plzeňského špitálu sv. Máří Magdaleny, viz Veronika DUDKOVÁ – Jiří ORNA – Petr NETOLICKÝ, *Špitální areál sv. Máří Magdalény v Plzni*, *Archaeologia historica* 39, 2014, 221–239, zde s. 222.

55 O požáru ulice sv. Antonína v roce 1441 viz níže. Při povodni roku 1445, která zasáhla Hradec Králové, byly strženy most, zničeny mlýny a došlo i k dalším škodám na předměstích. (Rudolf BRÁZDIL a KOL., *Historické a současné povodně v České republice*, Brno – Praha 2005, s. 179, č. 20; srovnej též K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 324.) Patrně byla postižena zejména oblast Pražského předměstí a dá se tedy předpokládat, že zasažena byla i kaple sv. Anny se špitálem. Ten se pravděpodobně stal obětí nepřátelského útoku na konci srpna či počátku září 1423, kdy vtrhli Jan Městecký z Opočna a Půta z Častolovic na hradecké předměstí, vypálili Křížovnickou ulici a vtrhli do kaple sv. Anny. (Martin ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005, s. 69.) Lze důvodně předpokládat, že zkáza postihla i sousední špitál. Podobně kladské vojsko pod vedením Půty z Častolovic vpadlo 13. srpna 1427 na předměstí Náchoda, přičemž vojáci jeho obyvatele zmasakrovali a nešetřili ani ubožáky v místním špitále. (*Tamtéž*, s. 91.)

K finančnímu zajištění instituce poskytuje cenné informace k roku 1411 K. J. Biener, který ve svých analisticky koncipovaných dějinách zachytil zbožné odkazy určené chudým. Na počátku druhé dekády 15. století je sepsal tehdejší radní písař Fridrich, který údaje do podoby regestu excerpoval „aus dem alten Stadtbuche“ s vloženými listinnými záznamy (nejstarší testament pocházel z roku 1310). Jejich prostřednictvím si můžeme udělat alespoň základní představu o dobové praxi.⁵⁶ Poslední vůle, jež obsahovaly odkaz chudým bez bližšího určení, tvoří první skupinu Fridrichových zápisů. Druhý soubor se dotýká špitálu sv. Antonína a třetí odkazů určených farnostem (nejčastěji ke Sv. Duchu) a špitálu sv. Anny.⁵⁷ Zaměříme-li se na zbožné odkazy ke sv. Antonínu, první dva jistě pocházejí ještě z doby před založením špitálu (z roku 1377 a 1378). Dokládá to dobovou praxi, kdy se založení špitálu plánovalo několik let, a to i v souvislosti s existencí potřebných zbožných odkazů zajišťujících finančně instituci. Nelze si též nepovšimnout, že se ve Friedrichově soupisu propojují informace z fundační listiny a z oně staré městské knihy, kdy tu jsou zachyceny odkazy z roku 1384 Ješka Straky a jeho bratra ve výši dvou kop grošů vyplácených na sv. Jiří a sv. Havla a Zdeslavův ze stejného roku ve výši tří kop vyplácených v týchž termínech.⁵⁸ Finanční zajištění fixované fundační listinou se tak proměnilo v odkaz pojištěný testamentem.

Kromě zápisů jednotlivých platů jsou v odkazech hradeckých měšťanů vzpomínány naturálie v podobě chleba (běžného pokrmu) a ryb (herynků – zřejmě postního jídla)⁵⁹ a také látky (sukna⁶⁰) na oděvy.⁶¹ Další doloženou formou péče o hradecké chudé, která má analogie i v dalších, nejen českých městech, je poskytnutí (topení) lázně (tak zvané

56 Ke genezi hradeckých městských knih Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Počátky (královéhradecké městské diplomatické činnosti a její středověký vývoj*, in: Jana VOJTÍŠKOVÁ – Vít ŠEBESTA, (Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620, Hradec Králové – Ústí nad Orlicí 2013, s. 61–65. Moderní edici *Knihy zádušních odkazů* založenou na Bienenberkově přepisu zpracoval P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 87–95.

57 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 250–255; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, odkazy pro špitál sv. Antonína zde na s. 89–93; český překlad též Jeronym Jan SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, Praha 1870, s. 528–529.

58 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 251.

59 Šlo celkem o tři tuny herinků ročně. (Lenka MAZANCOVÁ, *Zbožnost měšťanů královéhradeckých v době předhusitské*, bakalářská práce na Katedře kulturních a náboženských studií PdF UHK, Hradec Králové 2011, s. 56.) Tuna bylo označení pro starou dutou míru – bečku či sud, užívanou zejména právě ve spojení se slanečky (Miroslava KORENÍKOVÁ, *Staročeské názvy nádob, jejich původ a motivace pojmenování*, diplomová práce na FF MU, Brno 2011, s. 170); k tomuto typu odkazů srovnaj také již citovanou práci A. VRTÁLKOVÉ, *Zbožné odkazy v testamentech olomouckých měšťanů*, s. 136, 139).

60 Hradec byl ve středověku, zvláště v době předhusitské, významným producentem sukna, což koresponduje i s existencí předměstské osady Soukenice, situované přibližně v místech dnešních Jiráskových sadů. (J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 168.)

61 Srovnaj odkazy zapsané písařem Fridrichem. (K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 250–255; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 89–93; L. MAZANCOVÁ, *Zbožnost měšťanů* s. 52–56.)

zádušní lázně).⁶² Šlo nejen o zajištění osobní hygieny, ale také o symbolickou očistu či reminiscenci na mytí nohou Ježíšem Kristem.⁶³ Je však třeba říci, že tato služba není v Hradci doložena jmenovitě pro chovance špitálu sv. Antonína, ale obecně pro chudé.⁶⁴ Lázeň u královnina mlýna, připomínaná k roku 1330, později (před rokem 1411) zanikla, k roku 1348 je už zmíněna nová lázeň u Orlice, tedy patrně v nevelké vzdálenosti od pozdějšího špitálního komplexu sv. Antonína. Podle závěti Václava Polického z roku 1380 se měli všichni chudí, kteří přijdou, v nových lázních na Orlici vykoupat o každých suchých dnech v úterý (pokud by byl svátek, pak v pondělí), na což měli dohlédnout rychtář a konšelé.⁶⁵

Většinu donátorů z doby předhusitské nejsme schopni z hlediska jejich socioekonomického původu blíže určit. Už výše bylo uvedeno, že u zrodu špitálu stál rychtář Ondřej Glatner s přísežnými. Ondřejův syn a nástupce v rychtářském úřadě Rafael (Rafúš) se uvádí v souvislosti s darem 10 kop grošů od Teodora z Jaroměře.⁶⁶ Mezi dalšími dárci najdeme přísežného Nicze Schustera, zřejmě dosti zámožného měšťana (a donátora oltáře sv. Markéty v hlavním městském chrámě Sv. Ducha), Mikuláše Plačického a též Zdislava, snad bývalého rychtáře. Dále to jsou řemeslníci, mezi nimiž nechybí už zmíněný pekař (koláčník) Gottfried, kamnář Čapek, prknáři Beneš, Beneš syn Horčičkův, Ondřej Chalupa, Marek, Hodan, Hašek a Bobík, hrnčír Hanek, řečník Hanuš, kloboučník Mikuláš. O zámožnosti posledně jmenovaného může svědčit jeho přízvisko Dives (bohatý, boháč). Mezi donátory se poměrně často jmenovitě objevují i ženy, nejenom ve spojitosti se svými manžely, ale také samostatně. Lze uvést vdovy Gerdrudu Pechankovou a Markétu Bayrovou, které odkázaly svůj dědičný statek za mostem přes Orlici a také čtyři kopy úroku na sukno pro chudé ve špitále nebo jinde. Přátelé obou vdov se měli postarat, aby závěť nebyla zanedbávána.⁶⁷ Podle lokalizace dárců lze usuzovat, že se zčásti jednalo o obyvatele či majitele nemovitostí v sousedství špitálu či obecně na Mýtském předměstí, i když s jistotou se to dá říci pouze v několika případech.⁶⁸

62 K termínu a jeho náplni viz také Robert ŠIMŮNEK, *Milosrdenství v pojetí české středověké šlechty*, in: K. JÍŠOVÁ, (ed.), *Milosrdenství ve středověkých městech*, s. 135–167, zvl. s. 148–150.)

63 K. JÍŠOVÁ, *Milosrdenství v českých středověkých městech*, in: TÁŽ (ed.), *Milosrdenství ve středověkých městech*, s. 19–37, zvl. s. 31.

64 Lázeň s lazebníkem a pradelnu měl mít k dispozici rektor špitálu u sv. Anny. (K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 125.)

65 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 248–249; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 88; L. MAZANCOVÁ, *Zbožnost měšťanů královéhradeckých*, s. 49.

66 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 252; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 90; L. MAZANCOVÁ, *Zbožnost měšťanů královéhradeckých*, 54.

67 Ke vdovám ve středověkých městech a jejich zbožnosti viz např. M. NODL a kol., *Člověk českého středověku*, s. 470; nejnověji Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Stáří radostné i starostné. Status vdovy v pozdně středověkých městech*, in: Vojtěch BAŽANT – Jiří DYNDLA – David ŠIMEČEK – Martin ŠORM (edd.), *Staré baby. Ženy a čas ve středověké Evropě*, Praha 2020, s. 131–139; srov. i další příspěvky ve sborníku.

68 K. J. BIENER, *Geschichte I*, s. 250–255; P. BĚLINA, *Organizace chudinské péče*, s. 89–93; L. MAZANCOVÁ, *Zbožnost měšťanů královéhradeckých*, s. 52–56.

Není jasné, zda v husitském období kaple zanikla, předpokládá se, že samotný špitál (stejně jako špitál u sv. Anny) vzhledem ke svému charitativnímu poslání bouřlivé období přečkal.⁶⁹ Dne 25. května 1441 byl však nejspíše poškozen požárem, který zasáhl okolní ulici.⁷⁰ V polovině 15. století, v době již výrazně zredukovaného počtu církevních staveb ve městě, byl podle všeho vybudován pozdně gotický kostel sv. Antonína, který se stal farním pro oblast Mýtského předměstí. K této úvaze nás přivádějí informace z počínající druhé poloviny století. K 1. říjnu 1454 nacházíme zmínku, že Manda Mateska odkázala chudým ke špitálu sv. Antonína louku, z níž mělo být prodáváno seno. K 10. říjnu téhož roku je zachycena zpráva, že vdova Machna Remišová požádala městskou radu v čele s purkmistrem, aby jí povolili znovu vybudovat špitál u sv. Antonína, v němž by pobývala až do své smrti i s chudinou; poté by správa přešla na purkmistry a městskou radu.⁷¹ Zřejmě je to jeden z příkladů, kdy se zajištěná vdova, nemající potomky ani blízké příbuzné (popř. dobré příbuzenské vztahy), uchýlila k tomuto životnímu rozhodnutí. O rok později, 2. října 1455, městská rada Mandě odprodala majetek, z něhož měly jít užítky na špitál: místo u Věkoš, dva lány polí, rybník a luka. Manda též obdržela právo po dobu svého života dosazovat špitálníka, „který se jí bude líbit.“⁷² Vdova si tak pohlídala, aby mezi chovanci, jimž chtěla zajišťovat péči, nebyli problematičtí jedinci.

K roku 1463, když již měla nad špitálem opět dohled městská rada (Manda již byla blíže neurčitou dobu po smrti), koupila Věkošský dvůr i s příslušenstvím za 300 kop grošů, aby zajistila instituci stálější příjem. Za hospodáře byla určena paní Anna Žaludková, která měla chudině ve špitále zajistit jídlo a pití.⁷³ F. de P. Švenda poté zaznamenal několik zpráv, jež se dotýkaly vedení špitálních peněz (k letům 1466, 1482, 1491 a 1492). Existence takovéto instituce bez účetní evidence již byla nemyslitelná.⁷⁴ Důležité informace poskytuje i citovaný kšaft z roku 1491 bohaté vdovy Zuzany Rormeistrové, která dala „*k sv. Antonínu na víno 3 kopy a kněžím k těmž kostelu po 3 kopách*“ a odkázala špitálu 4 kopy grošů. Protože není uvedeno, kterému špitálu odkaz učinila, zdá se být pravděpodobné, že vedle špitálu malomocných, který přímo uvádí, fungoval ve městě závěrem 15. století jen špitál u sv. Antonína. K dotvoření představy o dalších církevních objektech v pozdně středověkém Hradci uvedme, že projevila štědrost i vůči kostelu Sv. Ducha a kostelu sv. Anny, které také fungovaly jako farní, a též vůči filiálnímu kostelu sv. Jakuba, kde se měla sloužit jednou týdně

69 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové II/1*, s. 111. Vyplenění špitálu husity předpokládá J. J. SOLAŘ, *Dějepis*, s. 529.

70 R. BLÁHA, *Putování*, s. 34; Alena M. ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ (edd.), *Fontes rerum Bohemicarum, Series nova, tomus III, Staré letopisy české (východočeská větev a některé související texty)*, Praha 2018, s. 29.

71 F. de P. ŠVENDA, *Drubý železný obraz*, Rozdíl I, s. 117–118.

72 *Tamtéž*, s. 118.

73 *Tamtéž*, s. 143.

74 *Tamtéž*, s. 150, 201, 231–232, 234–235.

mše.⁷⁵ Na počátku 16. století byl vysvěcen tamní hřbitov a hřbitovní kaple Božího Těla, což ze sv. Jakuba udělalo hlavní hřbitovní městský kostel.⁷⁶ Pohřbívalo se i u Sv. Ducha a jako hřbitovní, předpokládáme, fungoval již i kostel sv. Antonína.

Pro rekonstrukci podoby hradeckých středověkých (i raně novověkých) špitálních komplexů prameny neposkytují dostatečnou oporu, nicméně na základě analogií lze říci, že jejich hlavní součástí tvořila vlastní budova špitálu. Největší prostor zabírala místnost (či místnosti) s lůžky (ložnice),⁷⁷ dále zde mohla být i kuchyně s ohništěm na přípravu jídla. V této budově nebo samostatně byl příbytek správce (špitálního mistra), případně dalšího nezbytného personálu. V areálu lze předpokládat i nejméně jednu další menší hospodářskou a skladovací budovu. Je dosti pravděpodobné, že hlavním materiálem pro stavbu špitálu minimálně v nejstarším období mohlo být dřevo.⁷⁸ Na základě archeologického nálezů zdíva odkrytého pod dnešním evangelickým kostelem však nelze zcela vyloučit ani možnost, že již ve 14. století mohlo jít o zděné, nejspíše cihlové budovy.⁷⁹ Nezbytnou stavbou byla i kaple či kostel, který býval (ale nemusel být) přímo stavebně napojen na vlastní špitální halu a umožňoval tak chovancům špitálu akustické a zčásti též optické propojení s oltářem.⁸⁰

Vzhled kostela sv. Antonína a snad i přilehlého špitálu v podobě, jakou jim dala pozdně gotická přestavba, ukazuje vyobrazení Hradce Králové od jihu, které se dochovalo na desce varhan v chrámě Sv. Ducha a datuje se do roku 1638.⁸¹ Na této malbě vidíme nevelkou sakrální gotickou stavbu, snad s pravoúhlým závěrem, opatřenou opěrnými pilíři a sanktusníkem. V sousedství kostela na břehu říčního ramene

75 *Tamtéž*, s. 225–231.

76 R. BLÁHA, *Putování*, s. 28.

77 Sál pro ubytování chovanců se v některých pramenech nazýval *palatium* (palác). Počet lůžek v hradeckých špitálech neznáme, ale podle známých analogií jich mohlo být v jednom zařízení nejvýše kolem 15–20 (Alena VOCELKOVÁ, *Špitál sv. Ducha v Krnově ve 14. – 16. století v kontextu středověkého špitálnictví ve střední Evropě*, diplomová práce na Ústavu dějin křesťanského umění. Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2018, s. 76.) Srov. také F. HOFFMANN, *Středověké město*, s. 503, kde autor považoval za větší špitál objekt poskytující více než deset míst. Počet chovanců ve špitálech se často také pohyboval kolem biblického čísla dvanáct, respektive třináct. Srov. V. DUDKOVÁ – J. ORNA – P. NETOLICKÝ, *Špitální areál*, s. 223, zde jsou i odkazy na další literaturu.

78 Je to archeologicky doloženo v případě již výše uvedeného plzeňského špitálu sv. Máří Magdalény. (*Tamtéž*, s. 224.)

79 K tomu srov. dále.

80 Takové propojení se předpokládá např. v případě pozdně gotické fáze výše uvedeného plzeňského špitálu (V. DUDKOVÁ – J. ORNA – P. NETOLICKÝ, *Špitální areál*, s. 231). Pokud vyobrazení hradeckého kostela sv. Antonína z roku 1638 zachycuje i budovu špitálu, nebyla tato patrně s kostelem přímo propojena. Ke špitálům a formám milosrdenství ve středověkých městech viz Kateřina JÍŠOVÁ (ed.), *Milosrdenství ve středověkých městech*, Documenta Pragensia Supplementa IV, 2013; dále např. Alena VOCELKOVÁ, *Špitál sv. Ducha v Krnově ve 14.–16. století v kontextu středověkého špitálnictví ve střední Evropě*, diplomová práce na Ústavu dějin křesťanského umění. Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2018. K podobě špitálů srovnej též Miroslav KOVÁŘ – Martin MUSÍLEK – Anna PROKOPOVÁ, *Ke stavebním dějinám zaniklého špitálního kostela sv. Bartoloměje na Novém Městě pražském (čp. 427 a 435)*, *Staletá Praha* 28/2, 2012, s. 77–90, zde s. 86–88.

81 Aleš DOUBRAVA, *Hradec Králové v obraze tři století*, Hradec Králové 1971, nestr.

vedle dřevěného mostu stojí nízká, spíše širší budova, předpokládejme špitálu. Výrazné jsou opěrné pilíře, které stavbu staticky zajišťovaly. Z toho lze opatrně usuzovat, že se jednalo o zděnou, snad podobně jako kostel cihlovou stavbu. Toto vyobrazení se stalo hlavním pramenem pro 3D rekonstrukci vzhledu kostela i špitálu.

Zatím velmi omezená je výpověď archeologie. Území, kde se kostel i špitál nacházel, je dnes zcela změněno a zastavěno. Při stavbě evangelického kostela byly v roce 1911 nalezeny tři profilované gotické prvky, z nichž měl jeden kamenickou značku, a dále se přišlo na cihlovou zeď směřující k východu, pod kterou se nacházely základy nějaké stavby. Dobový výklad těchto nálezů předpokládal jejich souvislost s Mýtskou bránou, ovšem snad mohlo jít o relikty špitálu, případně i kostela.⁸² Přítomnost vody – jednoho z orlických ramen, jež mohlo pro stavby skýtat častější nebezpečí, by tuto interpretaci mohla odůvodnit. Proto se zdají být pochopitelné i ty opěrné pilíře u budovy špitálu. Za pozornost stojí i nález z roku 1905, kdy byly při bourání hradeb nad bývalým kluzišťem nalezeny celé lidské kostry a jednotlivé kosti. Nelze vyloučit, že šlo o pozůstatky hřbitova u sv. Antonína, i když se tyto nálezy spojovaly spíše s nedalekým kostelem sv. Pavla. Na jednotlivé lidské kosti (a také údajně na kostru osla) se přišlo i při odstraňování hlíny z kavalíru č. 35 v roce 1929, který stál v místech dnešní budovy krajského soudu. I zde mohlo jít o druhotně přemístěné lidské kosterní pozůstatky z bývalého hřbitova u sv. Pavla nebo právě od sv. Antonína, který stál v bezprostředním sousedství.⁸³

---

82 ANONYM, *Z býv. městské slezské brány*, Ratibor XXVIII, 1911, č. 23, s. 11, 3. 6. 1911. Autor článku považoval zeď směřující k východu za hradební zeď a základy pod ní za základy některého z domků u Mýtské brány. Tato interpretace se však nejvíce jeví jako příliš pravděpodobná, zvláště když se v uvedené zprávě píše, že cihly údajně hradební zdi jsou z cihel užívaných ve 14. století. Vnější část Mýtské brány vznikla až v první čtvrtině 16. století, a přestože předstupovala výrazněji před linii opevnění, nemohla sahat až do míst dnešního evangelického kostela. (K bráně Jiří SLAVÍK, *Středověká Slezská brána v Hradci Králové*, Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost 1, 2004, 263–270.)

83 ANONYM, *Lidské kostry*, Ratibor 22, 1905, č. 7, 18. 2. 1905, s. 98; ANONYM, *Lidské kosti na Kavalíru*, Osvěta lidu XXXII, 1929, č. 30, 17. 4. 1929, s. 2; Anonym, *Kostry v hlíně na Kavalíru*, Kraj Královéhradecký XX, č. 29, 17. 4. 1929, s. 2. Kluziště se nacházelo v hradebním příkopě u bývalé pevnostní Slezské brány v místech, kde stojí evangelický kostel a sousední dvě vily (K. J. Š., *Nynější a stará kluziště v Hradci Králové*, Osvěta lidu XLI, 1938, č. 17, 26. 2. 1938, s. 3).

4. 3D rekonstrukce špitálního komplexu sv. Antonína na Myšském předměstí (podle veduty z roku 1638 dochované na desce varhan chrámu Sv. Ducha ve spolupráci s Radkem Bláhou a Jiřím Slavíkem vytvořil Bronislav Vavřínek)⁸⁴

---

84 3D rekonstrukce je výstupem projektu NAKI II DG18P02OVV015 Věnná města českých královen (Živá součást historického vědomí a její podpora nástroji historické geografie, virtuální reality a kyberprostoru).

5. Výřez z veduty z roku 1638 dochované na desce varhan chrámu Sv. Ducha, dnes uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové; šipkou označen kostel sv. Antonína s možnou budovou špitálu (foto Stanislav Hrbatý)

Závěr

Špitální komplex sv. Antonína, fungující na jednom z hradeckých předměstí téměř nepřetržitě po dobu necelých čtyři sta let, je příkladným dokladem tohoto typu zařízení v našich středověkých městech: dobou vzniku, formou založení, donacemi, umístěním i podobou a organizací samotného komplexu. I z toho mála pramenných dokladů, jež máme v současné době k dispozici, je možno jeho středověkou historii v základních rysech rekonstruovat, a to v kontextu dějin města i východočeského regionu.

Zatímco ještě v předbělohorské době ve městě opět působily čtyři špitály (sv. Antonína, sv. Pavla, sv. Anny a sv. Jakuba), po třicetileté válce byl obnoven pouze špitál sv. Antonína. V pramenech, byť torzovitě dochovaných, je možno jeho působnost sledovat až do jeho zbourání v roce 1766, kdy byla instituce přenesena do jednoho z hradeckých měšťanských domů v jihozápadní části města (čp. 56). Patrocinium kostela získal nově vybudovaný chrám v osadě Nový Hradec Králové, kam byla přesunuta i většina obyvatelstva zaniklého Mýtského předměstí. Protože se jedná o období plné zvratů, bude v nejbližší době věnována badatelská pozornost špitálnímu komplexu sv. Antonína právě v období 16.–18. století.

Zusammenfassung

Die mittelalterliche Kirche und das Antoniusspital in der Mauther Vorstadt (Fallstudie der eingegangenen Gebäude in der ehemaligen königlichen Leibge- dingestadt Hradec Králové)

Die Spitalanlage des hl. Antonius, die sich in der Mauther Vorstadt in Hradec Králové (Königgrätz) fast ununterbrochen knapp vierhundert Jahre befand, ist in unseren mittelalterlichen Städten ein beispielhafter Beweis für diese Art von Einrichtungen: mit der Entstehungszeit, Gründungsform, Schenkungen, Standort und Form und Organisation der Anlage selbst. Bereits aus den wenigen uns vorliegenden Schriftstücken lässt sich die mittelalterliche Geschichte in ihren Grundzügen im Zusammenhang der Stadtgeschichte und der ostböhmischen Region nachvollziehen. Im Hinblick auf die mittelalterliche Bedeutung der Stadt Hradec Králové und ihrer Einwohner wurden nach und nach vier Spitäler errichtet: das Spital mit der Kapelle (später Kirche) der hl. Anna, das Spital mit der Kapelle der hl. Elisabeth beim hl. Jakob, das Spital mit der Kapelle (später Kirche) des hl. Antonius und das Leprosorium mit der Kapelle (später Kirche) des hl. Paul, wobei das Spital des hl. Antonius 1379 gegründet wurde.

Das Aussehen der Kirche des hl. Antonius und wohl des dabei sich befindlichen Spitals in der Form, die ihnen durch den spätgotischen Umbau gegeben wurde, zeigt eine Darstellung der Stadt von Süden, die sich am Orgelschrank in der Kirche des hl. Geistes befindet und von 1638 stammt. Auf dieser Malerei sehen wir einen nicht allzu großen gotischen Sakralbau, wohl mit rechteckigem Abschluss, versehen mit Stützpfeilern und einem Dachreiter. In der Nachbarschaft der Kirche am Ufer des Flussarms, neben einer Holzbrücke, steht ein niedriges, etwas breiteres Gebäude, wir vermuten ein Spital. Von Bedeutung sind die Stützpfeiler, welche die Konstruktion statisch absicherten. Daraus kann mit Vorsicht angenommen werden, dass es sich um einen, wohl wie die Kirche, gemauerten Ziegelbau handelte. Diese Abbildung war die wichtigste Vorlage für eine 3D-Rekonstruktion, wie die Kirche und das Spital ausgesehen haben konnten.

Während in der Zeit vor dem Weißen Berg noch vier Spitäler in der Stadt tätig waren, wurde nach dem Dreißigjährigen Krieg nur das Spital des hl. Antonius erneuert. In den schriftlichen Quellen, obwohl nur als Torso erhalten, lässt sich seine Tätigkeit bis zu seinem Abriss im Jahre 1766 verfolgen, als die Institution in eines der städtischen Bürgerhäuser im südwestlichen Teil der Stadt (Nr. 56) übertragen wurde. Das Kirchenpatrozinium erhielt das neu gebaute Gotteshaus in der neu angelegten Ansiedlung Nový Hradec Králové (Neu Königgrätz), wohin der Großteil der Bevölkerung der abgerissenen Mauther Vorstadt umgesiedelt wurde. Da dies eine Zeit voller Umwälzungen ist, wird die Forschung zu der Spitalanlage des hl. Antonius für die Zeitspanne vom 16. bis zum 18. Jahrhundert bald fortgesetzt werden.

Sjezd České lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí v roce 1900 spojený s vycházkou do revíru Libchavy

Matouš Jirák – Petr Vomáčka

Congress of the Czech Forestry Union in 1900 in Ústí nad Orlicí,
connected with a walk to the Libchava forest district

The Czech Forestry Union (Böhmischer Forstverein), founded in 1848, was the most important forestry association on the territory of the Austrian Empire in the 19th century. The Union was active in the field of forestry promotion, the development of the expertise of foresters, forestry legislation and education. The association held an annual general meeting and a plenary meeting in various parts of Bohemia. The congress was always connected with a specialised excursion into the surrounding forests. The 52nd Congress of the Union, which took place in Ústí nad Orlicí in 1900, was attended by more than 500 participants. Part of the programme was a walk in the woods of Prince John II of Liechtenstein to the Lanškroun estate. The study deals not only with the course of the congress in Ústí nad Orlicí, but also with its preparations, in which the Liechtenstein Forest Council Julius Wiehl and the Mayor of Ústí nad Orlicí MUDr. František Vicena had a large part. The text places the excursion with the help of historical forest maps into a precise geographical framework and introduces some organizational, economic, professional, social and nationalist aspects that accompanied the congress of the Czech Forestry Union.

Česká lesnická jednota (ČLJ, německy Böhmischer Forstverein) vznikla v roce 1848 jako spolek sdružující české a německé lesníky v Čechách.¹ Potřeba jeho založení pramenila z izolovanosti oboru, jemuž chybělo odborné školství a prostor k výměně zkušeností mezi lesními zaměstnanci. Před vznikem Jednoty plnily osvětovou úlohu hospodářské společnosti, avšak ty se orientovaly na zemědělství a lesnictví považovaly za okrajové. Jednota byla prvním spolkem s lesnickým zaměřením, který vznikl na území Rakouského císařství. I po založení lesnických spolků v dalších zemích habsburského soustátí představovala až do konce 19. století organizaci s největším významem a nejširší členskou základnou. Jednota měla velké zásluhy na propagaci

¹ Údaje o vzniku, působení a vnitřní organizaci ČLJ byly čerpány z diplomové práce Matěj HRONSKÝ, *Česká lesnická jednota ve druhé polovině 19. století*, nepublikovaná bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2008. Ke spolkové lesnické činnosti obecně srov. též Emil HOŠEK – Josef TLAPÁK, *Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v druhé polovině 19. století*, Prameny a studie, 1980, č. 22, s. 222–231.

oboru a rozvoji odborných znalostí lesníků, kterým umožňovala diskutovat o aktuálních otázkách lesního hospodaření. Vyjadřovala se k návrhům a změnám zákonů, případně připravovala návrhy vlastní. Z její iniciativy byla zřízena lesnická škola v Bělé pod Bezdězem. Významná byla i publikační činnost, v jejímž rámci vydávala ceněný spolkový časopis.²

V čele Jednoty stál od jejího vzniku v roce 1848 předseda, který měl dva náměstky. O několik let později byl zřízen dvanáctičlenný výbor, který Jednotu řídil a zastupoval navenek. Funkční období členů výboru bylo tříleté. Od roku 1870 byli každoročně voleni čtyři noví členové výboru namísto těch členů, jimž funkční období uplynulo. Výbor se tak postupně po třetinách obměňoval. Řada důležitých rozhodnutí, zejména pak volba funkcionářů a členů výboru, byla vyhrazena shromáždění tvořenému všemi členy Jednoty.

Krátce po založení Jednoty navázali její členové kontakty s aristokracií. V roce 1849 se protektorem spolku stal Jan Adolf II. Schwarzenberg. Když v roce 1889 zemřel, zvolila Jednota novým protektorem arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este. Rovněž funkce předsedy byla záhy svěřena aristokracii. V srpnu 1852 byl předsedou Jednoty zvolen Kristián Vincenc Waldstein-Wartenberg. Po jeho smrti roku 1858 zastával tuto funkci Hugo Maxmilián Thurn-Taxis. V letech 1869–1904 byl předsedou spolku Karel III. Schwarzenberg. Od roku 1869 byla představiteli šlechty obsazena i funkce prvního náměstka předsedy. Spojení s aristokracií přineslo Jednotě větší vliv při prosazování jejích záměrů. Na druhou stranu však závislost spolku na majitelích velkostatků vedla k přehlížení sociálních a mzdových témat. Členská základna, tvořená především majiteli rozsáhlých lesních latifundií, správci velkostatků a vyššími lesnickými úředníky – lesmistry, nadlesními, polesnými, v menším počtu i revírníky, od vzniku Jednoty rostla až do roku 1880, kdy překonala hranici 1900. I když pak došlo k pozvolnému poklesu, měla Jednota až do první světové války přes 1500 členů.

Česká lesnická jednota užívala v začátcích jako jednacím jazyk němčinu. Za předsednictví Karla Schwarzenberga se začalo na sjezdech hovořit i česky, němčina však stále výrazně převažovala. Po roce 1880 vydávala Jednota dvojjazyčně všechny dokumenty úřední povahy (například výroční zprávy). Od 80. let 19. století docházelo uvnitř Jednoty k národnostním sporům, jejichž důsledkem byl i odchod některých členů spolku. Vypjatá situace po vydání Badeniho jazykových nařízení a vyhlášení a následném zrušení nařízení Gautschových se neblaze projevila i na sjezdech Jednoty v letech 1898–1899.³

2 Časopis vydávaný Českou lesnickou jednotou měl původně pouze německý název *Vereinschrift für Forst-, Jagd- und Naturkunde* (dále *Vereinschrift*). V roce 1883 byl doplněn český název *Spolkový časopis pro lesnictví, myslivost a přírodovědu*.

3 Na sjezdu v Českém Krumlově v roce 1898 si městská rada u předsednictva Jednoty vynutila, aby se projevy přednášely pouze německy s odůvodněním, že by jinak utrpěl ráz města. Vedení Jednoty tomuto požadavku vyhovělo a české projevy nepovolilo. V češtině nebyly pronášeny ani přípitky při exkurzi na Klet. České lesnictvo toto jednání právem vnímalo jako urážku. Zastupitelstvo města Písku, kam byl naplánován sjezd na rok 1899, se usneslo, že ubytování členům Jednoty přislíbí pouze pod

Jednota pořádala každoročně sjezd, jehož součástí byla plenární schůze a valná hromada.⁴ Sjezd se konal pokaždé na jiném místě a byl spojen s exkurzí do okolních lesů. Aby nekolidoval se sezónními pracemi lesníků, byl obvykle naplánován na začátek srpna. Program byl zpravidla třídní – od pondělí do středy. První den podnikli účastníci vycházku, jejímž cílem bylo představit praktické výsledky nových metod a pokusů v lesním hospodaření. V dalších dvou dnech se uskutečnila plenární schůze a valná hromada.⁵ Na plenární schůzi, která byla přístupná jen členům Jednoty, byly projednávány spolkové záležitosti. Šlo například o schvalování zprávy o činnosti za předchozí rok, rozpočtu a účetní závěrky, přijímání nových členů nebo volbu funkcionářů spolku. Valná hromada, které se mohli účastnit i nečlenové, měla předem připravený odborný program, jehož prvním bodem bylo zhodnocení exkurze z předchozího dne. Po přednesení příspěvku následovala diskuze, z níž byly vyvozeny závěry. Poté bylo prosloveno několik přednášek týkajících se aktuálních problémů v oblasti lesnictví. Stenografické záznamy schůzí byly otiskovány ve spolkovém časopise. Organizací sjezdů byli pověřeni místní jednatelé. Ti byli voleni na plenární schůzi v předchozím roce. Místní jednatelé měli na starosti nejen přípravu trasy exkurze, ale i zajištění dopravy, ubytování a občerstvení pro účastníky. Trasa vycházky byla dokumentována podrobným průvodcem s odborným výkladem a mapou.

Dlouholetou činnost České lesnické jednoty narušila až první světová válka. Odvedení mladších mužů do armády zasadilo lesnictví tvrdou ránu. V těchto těžkých časech se sjezdy Jednoty nekonaly. Poválečné dění přineslo její postupný rozpad, který souvisel s národnostními problémy a odporem k majitelům velkostatků v samostatném Československu. Čeští lesníci dávali přednost členství v Ústřední jednotě československého lesnictva (do roku 1919 Jednota českých lesníků zemí Koruny české) a z České lesnické jednoty hromadně odcházeli. K 1. lednu 1926 byla Česká lesnická jednota rozpuštěna.⁶

---

podmínkou, že veřejné projevy budou jen česky. Výbor Jednoty na sjezdu v Písku na tuto podmínku přistoupil, ale nedodržel ji – všechny referáty byly opět v němčině. Srov. *Sjezd České lesnické jednoty*, České lesnické rozhledy, roč. 1, 1900, č. 3, s. 22–23.

4 V letech 1848–1913 se sjezd konal každoročně s výjimkou válečného roku 1866.

5 Do roku 1880 se konala nejprve valná hromada a teprve potom plenární schůze. Pořadí bylo od roku 1881 změněno, aby účastníci neopouštěli sjezd předčasně již po skončení valné hromady. Srov. M. HRONSKÝ, *Česká lesnická jednota*, s. 47.

6 Podrobně k příčinám zániku Jednoty srov. Martin SLABA, *Neslavný konec slavného spolku: příčiny zániku České lesnické jednoty v roce 1925*, Prameny a studie, 2012, č. 48, s. 116–130.

Sjezd České lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí v literatuře a pramenech

Tento text popisuje 52. sjezd České lesnické jednoty, který se konal v Ústí nad Orlicí v roce 1900 a byl spojen s vycházkou do polesí Libchavy příslušejícího k velkostatku Lanškroun.⁷ Historií libchavského polesí se v souvislosti s vycházkou České lesnické jednoty zabýval lesnický typolog Eduard Průša ve své knize *Pěstování lesů na typologických základech*.⁸ V roce 2002 se po trase dřívější lesnické exkurze vydali členové České lesnické společnosti, kteří své poznatky uveřejnili ve sborníku referátů.⁹ Zmíněný sjezd v roce 1900 je stručně zachycen také v Letopisech kraje a města Ústí nad Orlicí.¹⁰

Základním tištěným pramenem k činnosti Jednoty je spolkový časopis, obsahující především stenografické záznamy z plenární schůze, valné hromady a schůze výboru, ale také například seznam účastníků sjezdu.¹¹ Detailní popis libchavského polesí včetně experimentů prováděných na pokusných plochách poskytuje průvodce po trase exkurze, vydaný v roce 1900.¹² Podrobné zprávy o konání sjezdu přinesly Národní listy, Politik a Plzeňské listy.¹³ Jiné deníky jako například Prager Abendblatt uvedly jen stručnou zmínku. Velkou informační hodnotu mají referáty v tehdejších časopisech Háj, Österreichische Forst- und Jagd-Zeitung a Centralblatt für das gesammte Forstwesen.¹⁴

7 Rádi bychom vyjádřili poděkování panu Ladislavu Čáslavkovi z Ústí nad Orlicí za poskytnutí reprodukcí historických pohlednic, panu Bc. Zdeňku Skalickému, historikovi Městského muzea v Ústí nad Orlicí, za cenné informace a panu Ing. Pavlu Fricovi, revírníkovi státního podniku Lesy ČR, za věcné připomínky a náměty k doplnění.

8 E. PRŮŠA, *Pěstování lesů na typologických základech*, Kostelec nad Černými lesy 2001, s. 50–51.

9 *Pochůzka po trase vycházky lesníků v revíru libchavském v roce 1900*, 2002.

10 *Sjezd České lesnické jednoty v Ústí n. Orl. r. 1900*, Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí, 1938, č. 4, s. 87–88.

11 Vereinsschrift, 1900–1901.

12 *Popis revíru libchavského příslušného k panství lanškrounskému Jeho Jasnosti panujícího knížete Jana z Liechtensteinů, současně i průvodce při vycházce dne 13. srpna 1900 konané za příležitosti valné hromady České lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí* (dále *Popis revíru*), Praha 1900.

13 *Valné shromáždění české lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí spojené s vycházkou do lesů panství lanškrounského* (1. část), Národní listy (dále NL), roč. 40, 1900, č. 222 (13. srpna 1900, ranní vydání), s. 1. *Valné shromáždění* (2. část), NL, roč. 40, 1900, č. 223 (14. srpna 1900, ranní vydání), s. 1. *Valné shromáždění* (3. část), NL, roč. 40, 1900, č. 224 (15. srpna 1900, ranní vydání), s. 2–3. *Die 52. General-Versammlung des böhmischen Forstvereines* (1. část), Politik, roč. 39, 1900, č. 222 (13. srpna 1900, ranní vydání), s. 2. *Die 52. General-Versammlung* (2. část), Politik, roč. 39, 1900, č. 224 (15. srpna 1900, ranní vydání), s. 6. *Die 52. General-Versammlung* (3. část), Politik, roč. 39, 1900, č. 225 (16. srpna 1900, ranní vydání), s. 4–5. *Die 52. General-Versammlung* (4. část), Politik, roč. 39, 1900, č. 226 (17. srpna 1900, ranní vydání), s. 4–5. *Valné shromáždění české lesnické jednoty v Ústí nad Orlicí*, Plzeňské listy, roč. 36, 1900, č. 185 (16. srpna 1900), s. 1–2.

14 *Letošní (52.) sjezd České lesnické jednoty* (1. část), Háj – časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody (dále Háj), roč. 30, 1900–1901, č. 1–2, s. 14–18. *Letošní (52.) sjezd* (2. část), Háj, roč. 30, 1900–1901, č. 3–4, s. 34–44. *Böhmischer Forstverein*, Österreichische Forst- und Jagd-Zeitung (dále FZ),

Mnoho informací vyplývá také z pramenů uložených v Moravském zemském archivu v Brně ve fondech F 30 – Lichtenštejská ústřední účtárna Bučovice (účetní materiál k výdajům spojeným se sjezdem a exkurzí), F 31 – Lichtenštejská lesní zařizovací kancelář Břeclav (lesní hospodářské plány a historické lesnické mapy dokumentující vývoj polesí Libchavy) a F 126 – Lichtenštejské lesní ředitelství Olomouc (část dobové korespondence k přípravám sjezdu).¹⁵ Hospodářské a porostní mapy obsahuje také fond Velkostatek Lanškroun ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. K přípravám na sjezd se vztahují rovněž některé záznamy v protokolech ze schůzí městské rady a zápisech ze zasedání městského výboru ve fondu Archiv města Ústí nad Orlicí, který je uložen ve Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí.

Výběr místa sjezdu pro rok 1900

Myšlenku pozvat členy České lesnické jednoty do liechtensteinských lesů v okolí Ústí nad Orlicí prosadil knížecí lesní rada Julius Wiehl, nejvyšší lesní úředník nad všemi velkostatkami liechtensteinského fideikomisu.¹⁶ Wiehl byl rovněž členem Jednoty i několika dalších lesnických spolků a pravidelně se účastnil jejich odborných exkurzí.¹⁷ Do služeb knížete Jana II. z Liechtensteinu vstoupil již jako uznávaný odborník v roce 1895. Od té doby podléhalo jeho vedení 25 lesních úřadů s přibližně 160 polesími, jejichž celková rozloha činila téměř 140 000 hektarů. V roce 1897 byl Wiehl jmenován ředitelem nově zřízeného liechtensteinského lesního ředitelství v Olomouci. Jeho hlavním úkolem bylo vypořádat se s novými požadavky na lesní hospodářství, které s sebou přinesl rozvoj průmyslu a s ním související zvýšená poptávka po užitkovém dříví. Wiehl se nejprve soustředil na hospodářskou úpravu lesů, při které nahrazoval systém staťových soustav Leopolda Grabnera soustavou vyrovnaných věkových tříd a přechodem k porostnímu hospodaření.¹⁸ Zaváděl nové prostorové rozdělení

---

roč. 18, 1900, č. 34 (24. srpna 1900), s. 270; FZ, roč. 18, 1900, č. 35 (31. srpna 1900), s. 278; FZ, roč. 18, 1900, č. 37 (14. září 1900), s. 294–295; FZ, roč. 18, 1900, č. 40 (5. října 1900), s. 319; FZ, roč. 18, 1900, č. 51 (21. prosince 1900), s. 409–410; FZ, roč. 18, 1900, č. 52 (28. prosince 1900), s. 417–418. *Die 52. Generalversammlung des Böhmischen Forstvereins im Jahre 1900*, Centralblatt für das gesammte Forstwesen, roč. 27, 1901, s. 307–314.

- 15 Příjmení „Liechtenstein“ uvádíme v tomto textu v německé podobě. Výjimkou jsou pouze názvy fondů v Moravském zemském archivu v Brně (dále MZA), které užívají český tvar „lichtenštejský“.
- 16 Podrobněji k osobnosti J. Wiehla (1847–1917) srov. Matouš JIRÁK, *Život a dílo Julia Wiehla. Příspěvek ke dvojímu jubileu významného českého lesníka a zakladatele Lovecko-lesnického muzea na zámku v Úsově*, Severní Morava, roč. 61, 2017, sv. 103, s. 11–21. K odbornému působení J. Wiehla viz též Jan FRIČ a kol., *Velké vzory našeho lesnictví*, Praha 1958, s. 144–147.
- 17 J. Wiehl byl členem výboru České lesnické jednoty. Od roku 1908 zastával funkci druhého místopředsedy.
- 18 Lesní rada L. Grabner (1802–1864) stál v čele liechtensteinského lesnictví od roku 1847. Měl velké zásluhy na modernizaci hospodářské úpravy lesů. V roce 1848 vydal instrukci nařizující nové zaměření lesů a zavedení saské plošné staťové soustavy. Ve své době zásadně ovlivnil růst výnosů z liechten-

lesa založené na terénním reliéfu. Toto rozdělení spolu s nově vybudovanými lesními cestami a silnicemi vedlo k větší hospodářské mobilitě a usnadnilo péči o porosty.¹⁹ Moderní prostorové uspořádání lesního hospodářství zajistilo také lepší ochranu porostů před polomy, požáry a dalšími pohromami. V roce 1900, po pěti letech práce, se již mohl Wiehl pochlubit řadou polesí, ve kterých byla nová hospodářská úprava dokončena.

Při výběru polesí vhodného pro exkurzi hrálo roli několik faktorů. Muselo ležet v Čechách (nikoliv na Moravě či ve Slezsku, kde se nacházela většina liechtensteinských majetků), důležité byly také dopravní a ubytovací možnosti. Výhodná byla blízkost železnice a ubytování bylo snazší zajistit ve větších městech, protože sjezdů se v té době běžně účastnilo 300 až 600 osob. Z výše uvedených důvodů zvolil Wiehl pro exkurzi libchavské polesí, které bylo krátce předtím nově zařízeno.

Ubytování velkého počtu účastníků nebylo možné řešit bez součinnosti městské rady v Ústí nad Orlicí. Wiehl proto oslovil zástupce města s žádostí, aby se na pořádání sjezdu organizačně podíleli. Rada se spolupráci na přípravě sjezdu nebránila, pouze si později vyžádala ujištění, že město neponese žádné finanční náklady spojené s touto akcí.²⁰

O místě konání sjezdu se obvykle rozhodovalo na plenární schůzi České lesnické jednoty v předchozím roce. Na Wiehlovo pozvání se proto tehdejší starosta města Ústí nad Orlicí, MUDr. František Vicena zúčastnil sjezdu Jednoty v srpnu 1899 v Písku.²¹ Když přišla na pořad schůze volba místa pro příští sjezd, přihlásil se o slovo a „*pozval upřímně k návštěvě lesů orlických valné shromáždění, jež s jásotem přijalo nové toto dosud nenavštívené exkursní místo*“.²² Lesní rada Wiehl potom přijal funkci místního jednatele pro příští sjezd. Ústí nad Orlicí jako místo nadcházejícího sjezdu potvrdil na svém zasedání v Praze 20. února 1900 také výbor Jednoty. Termín sjezdu byl určen na 12.–15. srpna 1900.

Městská rada v Ústí nad Orlicí na schůzi 7. února 1900 rozhodla, že k poradě s lesním radou Wiehlem v záležitosti lesnického sjezdu bude přizván Jan Jandera, předseda zdejšího nedávno založeného loveckého spolku Arenda.²³ Tím byl dokon-

---

steinských lesů. Srov. *Biografický slovník českých zemí. Sešit 20: Go–Gz*, Praha 2017, s. 711.

19 Za Wiehlova působení bylo v liechtensteinských lesích postaveno několik tisíc kilometrů lesních cest a silnic. V polesí Libchavy se budovaly štetované lesní cesty z místního materiálu (opuky). Řada těchto cest díky své dlouhé životnosti slouží dodnes.

20 Srov. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále SOKA Ústí nad Orlicí), Archiv města (dále AM) Ústí nad Orlicí, inv. č. 100, kn. č. 74, 9. schůze městské rady 10. května 1900.

21 Sjezd České lesnické jednoty v Písku se konal ve dnech 20.–23. srpna 1899. Městská rada v Ústí nad Orlicí vzala na vědomí pozvánku na tento sjezd na svém zasedání 31. května 1899. Na schůzi dne 25. srpna 1899 vzala na vědomí zprávu starosty Františka Viceny o sjezdu v Písku. Srov. SOKA Ústí nad Orlicí, AM Ústí nad Orlicí, inv. č. 100, kn. č. 74.

22 Srov. *Valný sjezd českého spolku lesnického v Písku*, NL, roč. 39, 1899, č. 234 (24. srpna 1899, ranní vydání), s. 1. Na schůzi v Písku bylo přečteno také pozvání městské rady v Pelhřimově ke konání sjezdu a exkurze v městských lesích. Pelhřimov byl pak zvolen za místo sjezdu v roce 1901.

23 Srov. SOKA Ústí nad Orlicí, AM Ústí nad Orlicí, inv. č. 100, kn. č. 74.

čen výběr místních jednatelů pro přípravu sjezdu. Stali se jimi tedy: Julius Wiehl, liechtensteinský lesní rada v Olomouci, František Vicena, starosta města Ústí nad Orlicí, Jan Jandera, městský radní v Ústí nad Orlicí, a Jindřich Hauser, nadlesní v Lanškrouně.

Než přistoupíme k popisu příprav sjezdu, představíme starostu hostitelského města. MUDr. František Vicena (1846–1919) byl synem českého divadelního herce a režiséra Hynka Viceny. Pocházel z Ústí nad Orlicí, ale po studiích medicíny se usadil v Kostelci nad Černými lesy, kde vykonával lékařskou praxi. V letech 1874–1889 působil jako vrchnostenský lékař pro liechtensteinské velkostatky Kostelec nad Černými lesy a Rataje nad Sázavou. V roce 1889 se přestěhoval do svého rodiště, kde pracoval jako městský lékař. Jako zvolený člen zastupitelstva se angažoval v obecních záležitostech. V letech 1897–1919 zastával úřad starosty města. Měl velké zásluhy na vybudování nového městského hřbitova, vodovodu, elektrárny a dalších veřejných staveb. Byl činný mimo jiné jako člen okresní školní rady, místopředseda lékařské župy Eiseltovy, předseda výboru Občanské záložny a předseda Okrašlovacího spolku, dále byl členem Cecilské hudební jednoty, starostou Sokola a místopředsedou Sokolské župy východočeské.

Julius Wiehl i František Vicena se hlásili k české národnosti. Oba byli zvyklí spolupracovat s Čechy i Němci a vyhýbali se národnostním konfliktům. MUDr. Vicena ve svém českém projevu na valné hromadě Jednoty vyzýval ke smířlivosti. Skutečnost, že se akce konala v českém městě, přispěla k tomu, že sjezd nebyl narušen projevy německého nacionalismu, jako tomu bylo v Českém Krumlově v roce 1898. Je pravdou, že odborné jednání valné hromady proběhlo téměř celé v němčině. Čeští řečníci, kteří přednášeli německy, však volili tento jazyk kvůli srozumitelnosti pro tu část členů, která česky neuměla (šlo také o zástupce spolků z jiných zemí). Převaha němčiny byla kritizována každoročně a byla to patrně jediná významnější výtka ze strany česky mluvících účastníků, kterou bylo možné na ústeckém sjezdu zaznamenat.²⁴

Navštívené polesí a příprava sjezdu

Polesí Libchavy, které se mělo stát cílem odborné vycházky, patřilo k lanškrounskému velkostatku. Jeho správou byl pověřen jeden lesní, jemuž byl přidělen příručí a pět hajných.²⁵ Administrativně tento personál podléhal lesnímu úřadu v Lanškrouně. Tomuto úřadu bylo nadřízeno lesní ředitelství v Olomouci. Polesí mělo rozlohu

24 Převaha němčiny vyplývala z jazykových znalostí účastníků. Vyšší lesní úředníci uměli německy, i když jejich mateřským jazykem byla čeština. Němečtí účastníci však většinou česky neuměli. Povzdech, že se odborná jednání valné hromady odehrávala v němčině a při závažnějších projevech byla němčina vždy na prvním místě, nalezneme v českém periodiku – srov. *Valné shromáždění* (3. část), NL, roč. 40, 1900, č. 224 (15. srpna 1900, ranní vydání), s. 2–3.

25 Srov. *Popis revíru*, s. 32.

806 hektarů a bylo tvořeno šesti samostatnými částmi: Hrádek (mezi obcí Hrádek a Kerharticemi), Lipovec (severní úbočí Andrlova chlumu), Obora (severozápadně od Ústí), Bubník (mezi Libchavami a Hnátnicí), Vadětín (mezi Oldřichovicemi a Hnátnicí) a Lanšperk (mezi Lanšperkem, Černovírem a Dolním Houžovcem).²⁶ Nadmořská výška se pohybovala v rozpětí 321 až 584 metry nad mořem. Hlavní dřevinu zde tvořil smrk (78 %), doplněný jedlí (17 %), bukem (3 %) a borovicí (1,5 %). Modřín byl zastoupen 0,09 %.²⁷ Pro výsadbu byl doporučen následující poměr dřevin: smrk 50 %, meliorační dřeviny (buk, jedle, javor) 20 %, modřín 15 %, borovice 15 %.²⁸ Na přelomu 19. a 20. století se v polesí projevoval nedostatek zvěře.²⁹ Práce v lese prováděli většinou dělníci z jiných oblastí, neboť místní obyvatelstvo mělo dostatek jiných pracovních příležitostí v průmyslu a tkalcovství.³⁰

Exkurze České lesnické jednoty byla plánována do dvou největších částí polesí Libchavy – vadětínské a lanšperské. Přípravu trasy měl na starosti knížecí lesní personál.³¹ Cesty byly již během května a června upraveny a opatřeny zábranami. Za tím účelem bylo zhotoveno celkem 2060 metrů dřevěných zábran a 23 můstků. V lanšperské části zasadili lesníci Lípu České lesnické jednoty, u níž byla instalována kamenná tabulka s letopočtem vycházky. Z dochovaného účetního materiálu vyplývá, že tabulku s nápisem zhotovil sochař a kameník František Koukol z Ústí nad Orlicí za 32 korun.³²

Nejnákladnějším objektem zbudovaným ve zmíněném polesí byl velký dřevěný pavilon pro odpočinek a občerstvení účastníků exkurze, jehož stavba stála přes 3 000 korun.³³ O výdajích za materiál a pracích na stavbě pavilonu poskytují podrobné in-

26 V současné době je lanšperská a vadětínská část někdejšího polesí Libchavy začleněna do polesí Černovír.

27 Srov. *Popis revíru*, s. 24. Při porovnání dnešního stavu se stavem v roce 1900 zjišťujeme, že se zastoupení buku zvýšilo přibližně třikrát. Mnohonásobně vzrostlo také zastoupení modřínu.

28 Srov. *Popis revíru*, s. 55. Tehdejší lesníci se snažili redukovat buk ve prospěch smrku. V současné době je trend opačný.

29 Srov. *Popis revíru*, s. 56–58.

30 Denní mzda nádeníků závisela na druhu práce a ročním období. V roce 1900 dostávali muži 1,20–1,40 korun za den, ženy 1,00–1,10 korun a děti (po dokončení školní docházky) 80–90 haléřů. Odměna dřevorubce činila 50 haléřů za plometr kulatiny, 60–70 haléřů za prostorový metr palivového dřeva a 1,40 korun za prostorový metr pařezového dřeva. Většina prací měla sezónní charakter, například těžba dřeva probíhala od prosince do února. Srov. *Popis revíru*, s. 13–14. Pro srovnání uvedme, že roční mzda včetně příplatků činila v téže roce pro hajné 600–720 korun, pro lesní adjunkty kolem 1 000 korun, pro revírní lesníky 1 680–2 640 korun a pro vedoucího lesního úřadu přibližně 3 000 korun – srov. MZA, fond F 30 – Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice, kart. 8473, fol. 133–138.

31 Na přípravných pracích se podílel také inženýr liechtensteinské lesní zařízení kanceláře Antonín Anderka (1865–1942), který byl autorem porostní mapy z roku 1900. Ta byla využita pro zakreslení trasy exkurze. Anderka byl v červenci a srpnu 1900 ubytován v Oldřichovicích. Srov. tamtéž, kn. č. 8414, fol. 133v.

32 Tamtéž, kn. č. 8414, fol. 134. Tamtéž, kart. 8473, fol. 632.

33 Podle náčrtku v účetních pramenech byl pavilon postaven na obdélníkovém půdorysu o stranách 16

formace dobové účty. Odtud se dozvídáme, že stavbou byl pověřen lanškrounský stavební mistr Ondřej Seifert.³⁴ Řezivo na pavilon, lavice a stoly bylo přivezeno vlakem z knížecí liechtensteinské parní pily v Olomouci. Prkna a stavební dřevo ze stanice Hnátnice (dnes Lanšperk) přivezl na příslušné místo Adolf Blaschke z Černovíru, dalších 120 prken bylo zakoupeno u Johanna Müllera v Albrechticích u Lanškrouna. Drobný materiál (například hřebíky) byl pořízen u obchodníků v okolí. Kovářské práce prováděl Vilém Matiasch z Oldřichovic. Hotový pavilon byl ozdoben erby, vlajkami, prapory a parožími. Proto byly na místo přivezeny dvě kolorované litinové jelení hlavy s parožími. První z nich byla objednána ve strojárně v Blansku, druhá byla odkoupena od Gustava Lechnera, vedoucího polesí Hády u Brna. K pavilonu byly dopraveny také kotoučové výřezy z kmenů různých dřevin.

S využitím zpráv o exkurzi a lesnických map jsme se pokusili alespoň přibližně určit původní stanoviště pavilonu. Ve zprávě v dobovém časopise Háj je uvedeno, že pavilon stál v 95letém jehličnatém porostu.³⁵ V úseku trasy exkurze mezi Lípou České lesnické jednoty a Havlíčkovou studánkou se tak starý porost vyskytoval pouze v odděleních 11a, 10b a 19c. Pavilon se tedy nacházel 300 až 600 metrů východně či severovýchodně od Lípy České lesnické jednoty. V roce 1901 přešel pavilon do majetku města Ústí nad Orlicí a byl přemístěn na úbočí Andrlova chlumu k silnici do Litomyšle.³⁶

Krátce před datem sjezdu byla do polesí dopravena řada exponátů a informačních tabulek. Julius Wiehl, který měl za sebou pedagogickou činnost a rozsáhlé zkušenosti s propagací lesnictví, kladl velký důraz na názorné vysvětlování problematiky na praktických ukázkách. Byl autorem mnoha preparátů a modelů, které sklízely úspěchy na různých výstavách. V tomto duchu nechal připravit i trasu exkurze, kterou později zpravodajové různých listů přirovnávali k jakési výstavě v terénu: „Lze

---

a 8 metrů. K delší straně pavilonu přiléhá obdélníkový přístavek o rozměrech 1 × 4,5 metru. Srov. tamtéž, kart. 8473, fol. 668.

34 Tamtéž, kn. č. 8414, fol. 134. Ondřej Seifert (1835–1924) se podílel na mnoha významných stavbách na Lanškrounsku. Vedl například stavbu kostelů v Lukové a Damníkove, kaple v Lanšperku nebo budovy gymnázia v Lanškrouně.

35 Srov. *Letošní (52.) sjezd* (2. část), s. 37.

36 V roce 1901 darovala lesní správa sjezdový pavilon městu Ústí nad Orlicí. Městská rada vzala dar na vědomí na své schůzi dne 20. února 1901 – srov. SOKA Ústí nad Orlicí, AM Ústí nad Orlicí, inv. č. 100, kn. č. 74. Péčí Okrašlovacího spolku byl pavilon rozebrán a přenesen do blízkosti města na nové stanoviště nad silnicí do Litomyšle (přibližné souřadnice 49°58'7.393"N, 16°23'16.953"E). Zde byl znovu postaven na okraji lesa nad bývalými lázněmi, odkud byl krásný výhled na město. Okrašlovací spolek se o pavilon staral a pronajímал jej hostinským k pořádání zábav. Mezi pavilonem a silnicí založil spolek okrasnou zahradu s ukázkami hornin a horskými rostlinami. Ve středu prostranství byl vztýčen žulový balvan se jmény zasloužilých členů Okrašlovacího spolku Jana Jandery, Josefa Jelínka a Čenka Kodytka. I když byl pavilon čas od času opravován i v pozdějších letech (například v roce 1956 dobrovolnými hasiči), postupem času zchátral natolik, že musel být odstraněn. Z iniciativy ústeckých občanů byla na jeho místě postavena nová, menší dřevěná stavba. Část lesa v jejím okolí nese dodnes název U Pavilonu. Srov. Věra SEKOTOVÁ, *Ústecké hospody, kořalny a restaurace*, Ústí nad Orlicí 1997, s. 79; *Andrlov chlum – rozhledna 1996*, Ústí nad Orlicí 1996, s. 29–30.

*řící, že z dosavadních exkursí České lesnické jednoty tato byla nejinstruktivnější, proto, poněvadž nejenže celá lesní rozloha byla přehledně označena, ale že byly na tabulkách napsány i velmi podrobné poznámky, k nimž druhé družily se i tak podrobné ukázky, že lesy místy měly tvárnost vlastně jakési lesnické výstavy.*³⁷

Pro dopravu účastníků z Ústí nad Orlicí na místo exkurze byl u Rakouské severozápadní dráhy objednan zvláštní vlak. Exkurze měla začínat nedaleko dnešní zastávky Černovír na trati Ústí nad Orlicí – Letohrad. Tehdy však v těch místech žádná zastávka neexistovala, proto musel knížecí lesní úřad zaplatit provoznímu inspektorátu Rakouské severozápadní dráhy 261 korun a 21 haléřů za zhotovení perónu pro výstup cestujících ze zvláštního vlaku.³⁸ Finanční prostředky vynaložené liechtensteinskou lesní správou v souvislosti se sjezdem dosáhly celkové výše 9 655 korun. Z této částky bylo utraceno 3 880 korun za pohoštění při vycházce, které bylo objednáno u restaurátora Franze Zoglmanna (restaurace Německý dům v Praze).³⁹

Některé organizační záležitosti, zejména evidenci přihlášek a ubytování účastníků, měli na starosti zastupitelé města Ústí nad Orlicí. Dne 21. května 1900 projednávala městská rada možnost bezplatného zapůjčení slamníků, dek a polštářů od velitelství posádky v Josefově. Dne 16. června 1900 vzali ústečtí radní na vědomí program lesnického sjezdu a instrukce pro členy Jednoty ohledně ubytování.⁴⁰ Zájemci o účast na sjezdu měli posílat přihlášky purkmistrovskému úřadu v Ústí nad Orlicí nejpozději do 31. července. Účastníci, kteří nebyli členy Jednoty, museli k přihlášce doplatit dvě koruny a v případě zájmu o tištěný průvodce s mapou navíc další tři koruny. Pro účastníky byl s předstihem připraven program sjezdu a pokyny týkající se dopravy, ubytování a stravování. Nejdůležitější informace byly uveřejněny v denním tisku. Na základě došlých přihlášek byl vypracován abecedně seřazený seznam účastníků. Lesní rada Wiehl jej nechal vytisknout v pražské knihtiskárně Rohlíček & Sievers.⁴¹ V téže tiskárně byl již předtím vydán dvojjazyčný průvodce po trase vycházky.

Příjezd a ubytování účastníků v neděli 12. srpna 1900

V neděli 12. srpna přijížděli účastníci sjezdu do Ústí nad Orlicí. Při cestě po železnici bylo doporučeno vystupovat na starém nádraží (dnešní stanice Ústí nad Orlicí – město).⁴² Tam přijímali zvláštní sluhové zavazadla a odváželi je povozem na hlavní

37 *Valné shromáždění* (2. část), NL, roč. 40, 1900, č. 223 (14. srpna 1900, ranní vydání), s. 1.

38 MZA, fond F 30, kn. č. 8414, fol. 133. Tamtéž, kart. 8473, fol. 611, 615, 795–796.

39 Srov. MZA, fond F 30, kn. č. 8414, fol. 133–134.

40 Srov. SOkA Ústí nad Orlicí, AM Ústí nad Orlicí, inv. č. 100, kn. č. 74.

41 Podle účtu z 9. srpna 1900 tiskárna vytiskla 600 seznamů v celkové ceně 64 korun a 70 haléřů – srov. MZA, fond F 30, kart. 8473, fol. 620–621. Seznam byl později aktualizován podle skutečného stavu účastníků sjezdu – srov. *Seznam P.T. členů a hostů, kteříúčastnili se sjezdu České jednoty lesnické v Ústí nad Orlicí roku 1900*, Vereinsschrift, 1900–1901, s. 181–193.

42 Nové nádraží bylo vybudováno na okraji Ústí nad Orlicí v souvislosti se stavbou trati do Letohradu.

náměstí před školní budovu. Největší počet účastníků přijel vlakem od Prahy v odpoledních hodinách, kdy se již zlepšilo i počasí.⁴³ Na staré nádraží přicestoval také předseda České lesnické jednoty Karel Schwarzenberg, jehož zde očekávalo množství lidí. Uvítali ho zástupci města a vyšší úředníci liechtensteinského lesního hospodářství v čele s lesním radou Wiehlem ve slavnostních uniformách.

Město bylo slavnostně vyzdobeno prapory v národních a částečně též liechtensteinských rodových barvách.⁴⁴ Ubytovací kancelář se nacházela v budově školy na hlavním náměstí (dům čp. 7). Zde se účastníci po celý den od sedmi hodin ráno až do dvou hodin v noci hlásili a dostávali ubytovací lístky a jízdenky na exkurzi. Město se svých úkolů zhostilo se ctí, neboť dobový tisk konstatoval, že o ubytování hostů bylo dobře postaráno.⁴⁵ Bylo zajištěno v hostincích, soukromých bytech a ve škole na náměstí, která byla dočasně upravena na hromadnou noclehárnu. Typ ubytování si účastníci mohli vybrat předem při přihlašování na sjezd a náklady si platil každý sám. Předseda spolku Karel Schwarzenberg byl ubytován u továrníka Hernycha. V ubytovací kanceláři bylo rovněž možné předplatit si obědy v některém z hostinců, kde bylo ještě volno. Později se ubytování účastníci přesunuli do zahrady hotelu Šebestl, kde byla uspořádána zábava a kde k tanci i poslechu hrála městská hudba kapelníka Antonína Kühnela.⁴⁶

Podle seznamu uveřejněného ve spolkovém časopise se sjezdu zúčastnilo celkem 516 mužů.⁴⁷ Tato účast byla při srovnání s předchozími a následujícími sjezdy Jednoty průměrná.⁴⁸ Z velkostatkářských kruhů se dostavili: Karel III. Schwarzenberg z Orlíku, předseda České lesnické jednoty, Bedřich Schwarzenberg z Tochovic, Bedřich Deym z Nemyšle, František Hartig z Mimoně, Václav Kaunic z Vysoké u Příbrami, Leopold Kolowrat-Krakowsky z Týnce u Klatov, René Baillet de Latour z Radeňína u Tábora,⁴⁹ Josef Nostitz-Rienek z Rokytnice, Jan Pálffy z Erdödu z velkostatku

43 Po sychravém dopoledni se obloha začala vyjasňovat a večer prý již byl příjemný. Srov. *Letošní (52.) sjezd* (1. část), s. 15.

44 Barvy rodu Liechtensteinů jsou žlutá a červená. K výzdobě města srov. *Valné shromáždění* (2. část), NL, roč. 40, 1900, č. 223 (14. srpna 1900, ranní vydání), s. 1.

45 Tamtéž.

46 Lesní úřad v Lanškrouně nejprve oslovil kapelníka tamějšího Spolku vojenských vysloužilců, lesní ředitelství však vystoupení této kapely zamítlo. Nakonec byla vybrána ústecká dechová kapela, vedená od roku 1900 Antonínem Kühnelem. Srov. MZA, fond F 126 – Lichtenštejnské lesní ředitelství Olomouc, kart. č. 96, č. j. 3990.

47 Vycházíme z opravené verze – srov. *Seznam P.T. členů a hostů*. Předběžný seznam připravený pro účastníky na základě došlých přihlášek nerefletoval skutečnou účast na sjezdu. V obou seznamech účastníků jsou uvedeni výhradně muži. Menší počet žen se sjezdu zúčastnil zřejmě jako doprovod, což dokládají dobové fotografie. Potvrzuje to i přípitek paním a dívkám, který při exkurzi pronesl písecký lékárník Dvořáček.

48 Účast na sjezdech Jednoty v té době: 1896 Nymburk – 350 účastníků, 1897 Čáslav – přes 400 členů, 1898 Český Krumlov – přes 600 členů, 1899 Písek – 750 účastníků, 1901 Pelhřimov – přes 500 účastníků, 1902 Jičín – okolo 500 účastníků, 1903 Plzeň – přibližně 600 účastníků.

49 Hrabě Baillet de Latour byl do Jednoty přijat až na plenární schůzi v Ústí nad Orlicí 14. srpna 1900. Srov. *Seznam nových členů České lesnické jednoty*, Vereinsschrift, 1900–1901, s. 259–260.

Březnice, Karel Max Zedtwitz z Kopanin u Aše, Karel Haugwitz z Waldu v Dolních Rakousích, Heinrich Salisch, majitel velkostatku Postel (dnes Postolín v Polsku), a další. Vlastník zdejších lesů Jan II. Liechtenstein osobně přítomen nebyl.⁵⁰

Na sjezd vyslaly delegáty lesnické a zemědělské organizace z různých zemí: Moravsko-slezský lesnický spolek (Mährisch-schlesischer Forstverein, lesmistr Vincenz Beyer), Dolnorakouský lesnický spolek (Niederösterreichischer Forstverein, Karel Haugwitz a vrchní lesmistr Johann Freygang), Lesnický spolek pro Horní Rakousy a Salcburk (Forstverein für Oberösterreich und Salzburg, Antonín Bohutinský, lesní rada a zemský lesní inspektor, jednatel České lesnické jednoty), Štýrský lesnický spolek (Steiermärkischer Forstverein, schwarzenberský lesmistr August Saitz), Krajinsko-přímořský lesnický spolek (lesmistr Jan Rektorys), Spolek německých lesníků v Čechách (Verein deutscher Forstleute in Böhmen, lesmistr Anton Hamann), Ústřední společnost hospodářská pro Království české (Emil Zedrich, statkář, a František Sitenký, zemský inspektor hospodářských škol). Saský lesnický spolek reprezentoval Arno Groß, profesor saské lesnické akademie v Tharandtu u Drážďan. Delegátem Prusko-slezského lesnického spolku (Preussisch-schlesischer Forstverein) byl již zmíněný Heinrich von Salisch. Zemědělskou radu pro Království české zastupoval její tajemník, císařský rada Ferdinand Hiller, velkostatkář Emerich Macenauer a zemský a říšský poslanec František Dostál. Za německou sekci Zemské kulturní rady pro Království české se dostavil Karl Böhm. Přítomen byl rovněž Adalbert Schiffl, c. k. lesní rada a delegát c. k. lesnického výzkumného ústavu v Mariabrunnu. Význačnou osobností byl také Ferdinand Fiscali, bývalý ředitel lesnické školy v Bělé pod Bezdězem. Přijeli i dva tamní pedagogové a redaktoři spolkového časopisu Bedřich Steinbach a Vilém Sallač.⁵¹ Nechyběli ani redaktoři Politiky Alois Česaný a Josef Schimek, ani zakladatel, majitel a redaktor lesnického časopisu Háj Jan Doležal. V seznamu přítomných nalezneme rovněž čtyři obchodníky se dřevem a dva majitele pil.

Více než pětinu účastníků sjezdu tvořili obyvatelé Ústí nad Orlicí a blízkého okolí, kteří se buď zajímali o lesnictví, nebo se zúčastnili z pouhé zvědavosti. Přímo z Ústí bylo 72 osob, mezi nimi pět radních a 13 členů městského výboru. Z ústeckého okolí (do vzdálenosti 20 kilometrů) přijelo 42 účastníků. Ze vzdálenějších míst byl nejpočetněji zastoupen Pelhřimov, odkud se dostavilo 11 měšťanů, úředníků a lesníků, aby se mohli inspirovat k přípravě příštího sjezdu, jenž se měl konat v jejich městě. Větší počet osob přijel také z Orlíku (10), Písku (9), Plzně (7), Chvojna (6), Prahy (5), Tábora (5), Rokycan (5), Hluboké nad Vltavou (5) a Borohrádku (5).

Celkový počet 516 účastníků zahrnoval také osm desítek liechtensteinských lesních úředníků. Byli mezi nimi zaměstnanci olomouckého ředitelství, pracovníci lesní

⁵⁰ Neúčast knížete Jana II. z Liechtensteinu odpovídala jeho nepřilíh společenské povaze. Kníže byl dobrým hospodářem, štedrým mecenášem a filantropem, společenským událostem se však spíše vyhýbal.

⁵¹ B. Steinbach a V. Sallač vedli od roku 1899 spolu s Bedřichem Croyem redakci spolkového časopisu Jednoty. K dalším zúčastněným pedagogům patřili Robert Bohutinský, odborný učitel lesnického ústavu v Písku, a Ferdinand Sekyrka, profesor na tamní revírnické škole.

zařizovací kanceláře v Rabensburku a lesníci z jednotlivých velkostatků. Pro ně byla exkurze rovněž příležitostí k získání nových poznatků.⁵² Při organizaci sjezdu pomáhalo několik desítek mladých hajných v uniformách z velkostatků Lanškroun, Moravská Třebová a Zábřeh.⁵³ Mezi účastníky není uvedeno 25 nosičů a šest četníků, kteří se podíleli na zajištění vycházky, ani 27 hudebníků dechové kapely Antonína Kühnela.⁵⁴

Vycházka do libchavského polesí v pondělí 13. srpna 1900

O půl šesté ráno procházela Ústím nad Orlicí městská hudba a probouzela účastníky, kteří se v sedm hodin shromáždili na novém nádraží. Odtud byl v 7.30 hodin vypraven zvláštní vlak Severozápadní dráhy, čítající 24 vagonů první, druhé a třetí třídy. Přibližně po čtvrt hodině jízdy zastavil u provizorního nástupiště v místech, kde ze silnice z Ústí nad Orlicí do Letohradu odbočuje silnice do Černovíru.⁵⁵ Zde za zvuků hudby účastníci vystoupili a vydali se po cestě stoupající do vadětínské části polesí.

Cesta vedla okolo příkré stráně, která byla zpevněna výsadbou akátů. Dále se šlo vzhůru po nově zbudovaných serpentínách.⁵⁶ Po zdolání převýšení 100 metrů se účastníci ocitli na vadětínské plošině, kde cesta pokračovala hospodářským průsekem. Zde byla přes celou šířku průseku vztyčena slavobrána s uvítacím nápisem. U ní přivítal účastníky lesní rada Julius Wiehl s lesními úředníky ve stejnokroji. Podle zprávy v časopisu Háj pronesl Wiehl německy a česky tento projev: „*Výsoce ctění pánové a soudruzi! Dostalo se mi pocty jménem Jeho Jasnosti, mého vznešeného pána, slovnou Českou lesnickou jednotu v našich hvozdech doprovázeti. Jeho Jasnost nejmilostivější můj pán byl velice potěšen, že Česká lesnická jednota se unesla vycházku sem konati, a přičítá zvláštní důležitost znaleckému úsudku, který o našem lesním hospodářství pronesete. Ač nejsem s to, bych vedl vás nějakými pralesy a zde jen obyčejné poměry shledáte, mohu vás přec jen ujistiti, že se svými spolupracovníky se snažím při zachování přísně konservativní správy co možno racionelně hospodařiti, bychom nám svěřený poklad ku blahu našeho nejmilostivějšího pána i ku blahu země neztenčený zachovali, rozmnožovali a zjemněným hospodářstvím největších výnosů z lesů docílili. Jsouce Jeho*

52 Lesníkům z jednotlivých lesních úřadů povoloval účast na sjezdu J. Wiehl. Museli mít předepsanou uniformu s distinkcemi služebního zařazení. Srov. MZA, fond F 126, kart. 95, č. j. 3450 a 3542. Tamtéž, kart. 96, č. j. 3602, 3626, 3650, 3661, 3711, 3713, 3744, 3822, 3827, 3832, 3861, 3965 a 3988.

53 Srov. tamtéž, kart. 95, č. j. 3540. Tito hajní nejsou evidováni v seznamu účastníků.

54 Počet četníků a hudebníků na vycházce je uveden v účtu za občerstvení. Srov. MZA, fond F 30, kart. 8473, fol. 631.

55 Toto místo se nachází nedaleko dnešní železniční zastávky Černovír.

56 Tyto „serpentin“ tvořil úzký příkrý chodník zdolávající velké převýšení. Jako zábradlí zde pravděpodobně posloužila velká část dřevěných zábran, které jsou uvedeny v účetních pramenech – srov. MZA, fond F 30, kart. 8473, fol. 622.

Jasností, naším nejmilostivějším pánem podporováni a láskou k lesu vedeni, učinili jsme spojenými silami vše nejmožnější, bychom vytčeného účelu dosáhli. Jak se nám to zdařilo, posuďte, vysoce ctění pánové, sami. Prosim vás tudíž, byste v prohlídce lesů pokračovali, a provolávám vám srdečně »lovci zdar!«⁵⁷ Šestasedmdesátiletý předseda Jednoty Karel Schwarzenberg nebyl u slavobrány přítomen, proto v jeho zastoupení promluvil Bedřich Schwarzenberg, který Wiehla požádal o vyslovení díky knížeti Liechtensteinovi za ochotu, s nímž umožnil Jednotě návštěvu svých lesů. Po krátkém zdvořilostním projevu v češtině vyjádřil Schwarzenberg německy uznání Wiehlovi a jeho spolupracovníkům. Poté provolal český slávu knížeti Liechtensteinovi.

V první části exkurze byly na několika místech vystaveny kotoučové odřezky kmenů různých stromů. Jejich letokruhy názorně ukazovaly tloušťkový přírůst okolních porostů.⁵⁸ Účastníci si mohli prohlédnout také pařezy s kořeny pěti 60–80letých stromů: smrku, jedle, borovice, modřínu a buku. Tyto exponáty demonstrovaly výhody smíšených porostů, v nichž si dřeviny s hlubokými a mělkými kořeny nekonkurují. Odlišná morfologie kořenového systému naopak přispívá k tomu, že se tyto dřeviny vzájemně doplňují ve využití zdrojů prostředí i prostoru pro růst.⁵⁹

Velký zájem účastníků vycházky vzbudily pokusy s výsevem, školkováním a hnojením prováděné v lesní školce v hospodářském dílci 28b.⁶⁰ Osivací pokusy ukazovaly na řadě záhonů výsledky sjevu smrku, borovice a modřínu. Výsev proběhl v roce 1899 do různě širokých rýh (stružek). U semenáčků se porovnávala délka nadzemní části rostliny, délka kořene a celková hmotnost rostliny. Na jednom ze záhonů si mohli účastníci prohlédnout Wiehlův secí stroj, mechanické zařízení zkonstruované pro rýhovou síj. ⁶¹ Další experimenty se týkaly přesazování různých dřevin v trojúhelníkovém sponu 7,5 cm, 10 cm a 12,5 cm. Stromky byly zasazeny kolíkem a Hackerovým školkovacím strojem.⁶² Přesazování pomocí Hackerova školkovacího přístroje

57 Srov. *Letošní (52.) sjezd* (1. část), s. 16–17.

58 V jednom případě odřezky dokládaly, že stromy byly do určitého věku utlačovány jiným porostem. V jiném případě měly kotouče ukázat kvalitu modřínu. Na dalších kotoučových odřezcích ze smrku a jedle bylo ukázáno zvětšení plochy přírůstu prořezáváním porostu. Srov. *Letošní (52.) sjezd* (1. část), s. 16, 18.

59 Tyto pařezy byly později využity jako exponáty na světové výstavě v Paříži – srov. *Letošní (52.) sjezd* (1. část), s. 18. Za svou expozici na pařížské výstavě získal J. Wiehl zlatou medaili.

60 Pokusná školka se nacházela asi 150 m severovýchodně od studánky Nad Svatým Václavem. Experimenty v lesní školce v libchavském polesí byly součástí srovnávacích pokusů, které prováděli knížecí lesníci v roce 1899 ve všech 152 polesích. Předmětem výzkumu byl výsev, školkování a hnojení smrku, borovice a modřínu.

61 Wiehlův secí stroj byl tvořen 1 m dlouhým dřevěným válcem, který byl opatřen dvěma podélnými žlábkami (mělkým pro řídkší a hlubokým pro hustší výsev). Válec byl umístěn v dřevěné skřínce tvaru kvádra a mohlo se jím otáčet pomocí kliky. Skříňka měla nahoře násypku, kterou propadávala semena do žlábků ve válci. Otočením válce padalo semeno ze žlábků do rýhy v záhoně. Rýhy v zemi se vytvářely nástrojem, který se nazýval rýhovadlo.

62 Hackerův školkovací stroj byl mechanický přístroj ovládaný lidskou silou. Výrazně urychlil školkování tím, že umožňoval sázet současně celé řádky sazenic. Hlavní myšlenkou bylo zavěšení sazenic volně do sazečných prkének a jejich zasazení do otevřené rýhy. Poprvé byl tento stroj představen na sjezdu

předváděl na místě jeho vynálezce.⁶³ Pokusy ve školce ukazovaly, že přesazování Hackerovým strojem vedlo k lepší kvalitě sazenic než sázení pomocí kolíku. Dosáhlo se tak lepšího zakořenění i vyšší hmotnosti celé sazenice. Ve školce se také porovnávaly tři záhony slezského a tři záhony tyrolského modřínu.⁶⁴ Dále zde byly prezentovány dílčí výsledky probíhajících pokusů s hnojením. Jejich cílem bylo porovnat účinky několika druhů hnojiv. Zkoumáno bylo 18 různých organických a minerálních hnojiv. K tehdy známým minerálním hnojivům patřila například Thomasova moučka, kainit, chilský ledek nebo superfosfát. Z organických hnojiv rostlinného původu byla použita rašelina, kompost a různé druhy lesního humusu. Z hnojiv živočišného původu se zkoušel koňský a hovězí hnůj. I když bylo při exkurzi konstatováno, že experimenty s hnojením nejsou ještě ukončeny, předběžně byly pozorovány nejlepší výsledky s lesním humusem a chlévskou mrvou. Ve snaze umožnit co nejobektivnější posouzení výsledků jednotlivých metod byly u většiny pokusů vedle záhonů vystaveny vyrpnuté sazenice.

Od lesní školky vedla trasa vycházky dolů do údolí, kde účastníci opustili vadětínskou část polesí a poblíž stanice Hnátnice (dnes železniční zastávka Lanšperk) přešli po mostě Tichou Orlicí a překročili železniční trať. Řada z nich se občerstvila v nedalekém hostinci. Poté exkurze pokračovala do lanšperské části polesí, prostírající se na svazích nad levým břehem Tiché Orlice. V oddělení 13e se nacházely tři pokusné plochy s ukázkami probírek pětadvacetiletého smrkového porostu s přimíšenou jedlí a vtroušeným bukem, modřínem a borovicí. Na první ploše byla provedena probírka podle obecného pravidla Georga Ludwiga Hartiga⁶⁵ – byly zde odstraněny potlačené stromy, aniž by byl přerušen vrchní úplný zápoj lesa.⁶⁶ Tento způsob odpovídal mírné probírce s vyjmutím kmenových tříd 5a, 5b, 4b dle Krafy, tedy odstranění stromů odumírajících a odumřelých, potlačených a částečně zastíněných.⁶⁷ Druhá pokusná

České lesnické jednoty v roce 1882. V dalších letech provedl jeho vynálezce řadu vylepšení a zjednodušení. Srov. Jan Evangelista CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, *Dějiny lesů a lesnictví (hospodářství lesního a hospodářského lesního zřízení či úpravy lesa – soustav) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Písek 1913, s. 862.

- 63 Rudolf Hacker (1859–1920) byl lesník, školkař a vynálezce. K jeho hlavním zásluhám patří vynález školovacího stroje a secího stroju. Byl autorem řady odborných článků. Později byl zvolen do výboru České lesnické jednoty. Srov. J. FRÍČ a kol., *Velké vzory*, s. 174–175.
- 64 Liechtensteinové pěstovali slezský modřín, jehož semeno pocházelo z jejich velkostatku Krnov. Již na počátku 19. století se přirozené zmlazování lesa doplňovalo setbou modřínu, jak o tom hovoří zpráva z roku 1813: „Aby však možno bylo vypěstiti potomstvu tolikéž užitekového dříví na stavění a pro řemeslo, dlužno v každé seči toulavě po porubě zaseti modřín, avšak jen vtroušeně.“ Srov. *Popis revíru*, s. 35.
- 65 G. L. Hartig (1764–1837), vrchní zemský lesmistr v Prusku a docent lesnických nauk berlínské univerzity. Autor řady pojednání o lesnictví a myslivosti.
- 66 Zápoj je odborný termín pro vzájemný dotyk a prolínání větví stromů. Jde o podstatný znak při hodnocení pěstebního stavu porostu, neboť ovlivňuje energetický, světelný a látkový režim porostu a celého ekosystému. Srov. Jaroslav SIMON – Stanislav VACEK, *Výkladový slovník hospodářské úpravy lesů*, Brno 2008, s. 115.
- 67 Krafova klasifikace třídí stromy do pěti tříd: 1) předrůstavé, 2) úrovnové, 3) zčásti úrovnové, 4) pod-

plocha zůstala pro možnost srovnání bez zásahů. Na třetí ploše byla provedena probírka, kterou navrhl a zaváděl lesní rada Wiehl.⁶⁸ Materiál odstraněný probírkami z pokusných ploch byl pro názornost vystaven u cesty. V dalších odděleních 13d a 12b bylo pomocí značek na stromech naznačeno, jakým způsobem zde bude probírka Wiehlovou metodou provedena. Všechny stromy určené k odebrání při nejbližší probírce byly opatřeny bílými proužky. Červenými kruhy byly označeny kmeny stromů, o které se mělo pečovat, protože měly být ponechány až do mytního věku.

Nedaleko odtud se pod cestou nacházela zděná studánka U Starého domu. Dvě dívky z okolí zde nabízely účastníkům vodu k pití. Ke studánce byly zřízeny schůdky a do jejího zdiva byl vydlabán letopočet vycházky. Od studánky pokračovala exkurze po cestě proti proudu potoka, a poté vzhůru do kopce k Lípě České lesnické jednoty.⁶⁹ Podle zprávy v Národních listech byla tato lípa opatřena zábradlím a kamenem s označením v německém a českém jazyce.⁷⁰ Na kamenné tabuli byl uveden také letopočet sjezdu. V současné době nalezneme na původním stanovišti nový pamětní kámen z roku 2002, kdy se zde konala vycházka České lesnické společnosti. Nedaleko pomníčku se nachází pařez s výmladky, který je pozůstatkem Lípy České lesnické jednoty.

V lesním oddělení 11c byly prezentovány pokusy z roku 1899 prováděné na hustém patnáctiletém smrkovém porostu. Hustota přirozeně vzniklé mlaziny zde dosahovala 500 000 stromů na hektar. První pokusná plocha ukazovala výsledek prořezávky. Na druhé ploše byly potlačeným jedincům stínány vrcholy, aby se jejich kmeny nevyvíjely do výšky, ale přitom zůstala zajištěna ochrana půdy. Třetí pokus využíval k podobnému účelu odvětvování. Čtvrtá plocha byla pro možnost srovnání ponechána bez zásahu.

V odpoledních hodinách dorazil dlouhý průvod účastníků k dřevěnému pavilonu, který byl vybudován v lese pod mohutnými smrky. Pavilon s výstupkem pro řečníky byl ozdoben erby, prapory, parožími a kotouči z kmenů, na nichž byl znázorněn přírůst. Účastníci se usadili kolem stolů, na nichž bylo připraveno pohoštění. Zde již byl přítomen i předseda Jednoty Karel Schwarzenberg, jehož příchod provázelo provolávání slávy. Předseda spolku pronesl nejprve přípitek císaři, načež městská kapela Antonína Kühnela zahrála rakouskou hymnu. Další Schwarzenbergův přípitek,

---

úrovňové – 4a) vrůstavé, 4b) částečně zastíněné, 5) potlačené – 5a) životaschopné, 5b) odumírající a odumřelé. Tato klasifikace byla vypracována pro smrkové a borové porosty.

68 Zatímco probírka G. L. Hartiga byla podúrovňová, Wiehl prosazoval metodu se zásahem do porostní úrovně. Při této probírce se uplatňoval pozitivní výběr s cílem uvolnit perspektivní jedince. Wiehlova metoda probírky pro smrk spočívala v odebrání kmenové třídy 3b (podtřída Kraftovy třídy 3). Do této třídy náležely všechny kmeny hlavního porostu, které byly silně tísněny dobře vyvinutými sousedními kmeny a omezovaly tak vývin koruny těchto sousedních stromů. Současně byly odstraněny i všechny odumřelé stromy.

69 Lípa se nacházela přibližně v těchto souřadnicích: 49°58'53.288"N, 16°27'25.892"E. Důvody, proč byla vybrána právě lípa, nejsou v pramenech uvedeny. Již od poloviny 19. století byla lípa českým národním stromem. Zde pravděpodobně symbolizovala českou zemi.

70 *Valné shromáždění* (2. část), NL, roč. 40, 1900, č. 223 (14. srpna 1900, ranní vydání), s. 1.

následovaný tóny liechtensteinské hymny, patřil majiteli navštívených lesů knížeti Liechtensteinovi. Třetí přípitek náležel hostitelskému městu Ústí nad Orlicí a byl provázen českou národní hymnou. Starosta MUDr. František Vicena vyjádřil řečníkovi díky za slova uznání. Karel Max Zedtwitz přivítal zástupce cizích lesnických spolků. Karel Haugwitz jménem Dolnorakouského lesnického spolku připil České lesnické jednotě a připomněl dlouholeté přátelské vztahy mezi oběma spolky. Heinrich Salisch Jednotu srdečně pozdravil jako zástupce prusko-slezského a saského spolku. Bedřich Deym připil lesnímu radovi Wiehlovi a místním lesníkům. Wiehl vyjádřil své díky a poznamenal, že lesní personál při péči o zdejší lesy plnil jen svou povinnost. Předseda Schwarzenberg odvětil, že skromnost není namístě, protože i když zdejší krásné staré porosty nejsou zásluhou lesního rady, musí být plně uznán způsob, jakým se zde hospodaří. Konstatoval, že účastníci ještě nikdy neměli příležitost vidět a přiučít se tolik nového a že tato vycházka patří k nejpoučlivějším. Poté odeslal děkovný telegram majiteli zdejších lesů. Druhého dne přišla od knížete Liechtensteina odpověď s přáním, aby si spolek zachoval na vycházku příjemnou vzpomínku.

V pavilonu zazněla ještě řada dalších proslovů. František Sitenský vyzdvihl vzácnou shodu při schůzích Jednoty. Lékárník Rudolf Dvořáček z Písku exkurzi pochválil a připil paním a dívkám. Ústecký řídící učitel Emanuel Zeiner připil zástupcům šlechtických rodin. Ústecký továrník Josef Kučera přivedl řeč k národnostní problematice, když uvedl, že Čechové se domáhají jen plného uznání svého rovného práva. Žádal přítomné zástupce šlechty, „*aby toto stanovisko českého lidu, poznovu osvědčené, tlumočili na oněch místech, která jsou jim přístupna, a kam snad nedoléhá hlas lidu.*“⁷¹ Kučerův projev byl přijat hlučným souhlasem posluchačstva. Lesní kontrolor Karl Heyrovský z Domoušic u Loun poté připil srdečnému přátelství mezi lesníky bez rozdílu. Proslovy provázené hudební produkcí trvaly přibližně do 17 hodin, kdy vycházka pokračovala zbývající částí trasy.

Dále pochůzka vedla osmdesátiletými a pětasedmdesátiletými jehličnatými porosty k Havlíčkově studánce, u níž byly na skále uvedeny verše Karla Otakara Hubálka-Javorského.⁷² Od pramene vyšli účastníci do polí, kde se jim otevřel výhled na osadu Lanšperk s nedávno postavenou kaplí a zříceninou hradu. Zřícenina s výhledem do údolí se stala posledním cílem exkurze. Sestupem z Lanšperka k železniční stanici Hnátnice byla přibližně třináctikilometrová vycházka zakončena. Na zastávce nebo v blízkém hostinci počkali účastníci na zvláštní vlak, který přijel k sedmé hodině večerní a odvezl je zpět do Ústí nad Orlicí. Večere byla zajištěna v různých ústeckých hotelech.

71 *Valné shromáždění* (2. část), NL, roč. 40, 1900, č. 223 (14. srpna 1900, ranní vydání), s. 1.

72 K. O. Hubálek (1859–1929) působil jako učitel a pedagogický spisovatel. Byl rovněž autorem řady divadelních her. Používal pseudonym Javorský. Jeho verše oslavující českou zemi a řeč můžeme číst u Havlíčkovy studánky dodnes.

Plenární schůze v úterý 14. srpna 1900

V 8.15 hodin ráno byla ve velkém sále hotelu Friml zahájena plenární schůze České lesnické jednoty.⁷³ Jak bylo zvykem, vstup byl povolen pouze členům, kteří se prokazovali odznakem. Schůzi předsedal Karel Schwarzenberg a přítomen byl rovněž jednatel spolku lesní rada Antonín Bohutinský. Omluvili se oba místopředsedové, velkostatkář Buquoy a vrchní lesní rada Fiscali.

První bod programu se týkal přijetí nových členů. Bylo jich přijato 40, mezi nimi i dva ústečtí občané, továrník Hubert Andres a průmyslník Florian Hernych, a také šest liechtensteinských lesních úředníků. Poté byla vzata na vědomí zpráva o činnosti Jednoty za rok 1899/1900 a účetní uzávěrka za stejné období. Byl schválen návrh rozpočtu na spolkový rok 1900/1901. Dále bylo odhlasováno odepsání nedobytných spolkových poplatků. Pro konání sjezdu v roce 1901 bylo vybráno město Pelhřimov.

Následovaly příspěvky k aktuálním otázkám lesního hospodářství. Lesmistr Rektorys podal zprávu o návrhu ohledně prováděcího nařízení k zemskému zákonu ze dne 14. ledna 1893 č. 11, o přísnějším dozoru nad hospodařením v lesích obecních. Lesmistr Bakesch přednesl referát s názvem *Rokování o prostředcích, jichž dlužno se domáhati ohledně uzavření příštích smluv obchodních*.⁷⁴

Na závěr proběhly volby spolkových funkcionářů. Volilo se převážně aklamací. Druhým místopředsedou Jednoty byl zvolen Ferdinand Fiscali, jednatelem pak Antonín Bohutinský. Nakonec byla zvolena třetina dvanáctičlenného výboru a revizoři účtů.⁷⁵

Valná hromada v úterý 14. srpna 1900

52. valná hromada České lesnické jednoty byla uspořádána od 11.45 hodin v týchž prostorách hotelu Friml jako plenární schůze.⁷⁶ Valné hromady se mohli účastnit všichni zájemci bez ohledu na členství v Jednotě. Její předseda Karel Schwarzenberg přivítal zástupce ostatních spolků a vyslovil uznání a dík ústeckým občanům za srdečné a přátelské uvítání.

Poté se ujal slova František Vicena a řekl: „*Velečtění pánové! Slavné shromáždění! Je to velikým potěšením pro mne, že mohu slavné shromáždění uvítati jaksi oficiálně zde*

73 Srov. *Stenografický protokol o jednání plného shromáždění České jednoty lesnické, dne 14. srpna 1900 v Ústí nad Orlicí konaného*, Vereinschrift, 1900–1901, s. 20–67.

74 Tento bod se týkal ochranného cla uvaleného na dřevo exportované do Německa. Místo lesmistra Bakesche měl být původně referentem Bedřich Schwarzenberg.

75 Do výboru byl zvolen Adolf Josef Schwarzenberg, Johann Ledebur, lesní rada Julius Wiehl, lesmistr Johann Rektorys a jako náhradník lesmistr Theodor Wagner. Někteří z výše uvedených byli předtím členy předchozího výboru.

76 Vedle jednacího sálu bylo vystaveno několik lesnických map, knih a dalších materiálů vztahujících se k libchavskému polesí. Nejstarší mapa pocházela z roku 1813.

jménem města Ústí nad Orlicí i veškerého občanstva. Buďte nám všichni srdečně vítáni! Přijali jsme zprávu loňského roku, že lesnická jednota zavítá do krajiny naší, s velikou radostí a přispěli jsme hřivnou skrovnou, abychom pobyt váš v městě našem učinili dosti příjemným. Jak se nám to poštěstilo, o to jest úsudek v rukou vašich, my jsme chtěli vykonati úplně jenom té staroslovanské pohostinnosti, byste také seznali, že jste navštívili město české, které se ozdobilo barvami, kde právě také české srdce se vám otevře, český domov se vám poskytne ku pohostinnému ubytování na tak krátkou dobu. Co jsme mohli, učinili jsme. Naše město, které jest jaksi broskví průmyslu textilního, nemůže se vám vykázati snad podobnými paláci, jaké shledáváte v jiných městech; avšak často i česká chýška bývá dobrým místem a dobrým hnízdem, kde každý dobrý, upřímný člověk a dobrý přítel českého lidu najde pohoštění. Věřte mi, že občanstvo naše s velikou ochotou přispívalo k pohoštění vašemu. Mohu vám říci, že mělo veliké potěšení z toho také město naše, že jste se v takovém počtu zúčastnili sjezdu, a proto ještě jednou srdečně vás vítám všechny bez rozdílu národnosti, ať Čecha, ať Němce.

My náhodou zde stojíme, jak vám známo, na rozhraní národnostním, avšak v městě našem nezavládly nikdy takové protivy, jak je shledáváte v jiných městech, poněvadž my těsně souvisíme s našimi sousedními obcemi německými, které jsou poukázány na výživu, na obchodní spojení s městem našim, a také nikdy po staletí v našem městě nezavládlo zvláštního záští národního. V té příčině jsme také očekávali, že bude plně šetřeno pocitů našich českých, jako my vždycky šetříme pocitů německých, poněvadž je to ctí každého občana, každého muže, aby se hlásil k jedné národnosti, ať české ať německé. Každému budíž to ctí a pýchou, že se může hlásiti k lidu tomu, ze kterého pošel.

Avšak nechme politiky další stranou. Já jsem zde jakožto starosta města, ale jsem zde i jakožto člen jednoty vaší, se kteroužto upřímně cítím a myslím, poněvadž mám pevně přesvědčení, že nejen rozkvět průmyslu, rozkvět živnosti, rozkvět řemesla jest prospěšný, ale že i rozkvět hospodářství a lesnictví jest dobrým základem blahobytu našeho drabého národa.

Ještě jednou srdečně mi buďtež vítáni a přijměte mé díky za účastenství vaše pro město naše. Na zdar!⁷⁷ Podle spolkového časopisu byla Vicenova řeč přijata s nadšeným potleskem.

Po krátkém vystoupení Karla Haugwitzze, který jménem odborných spolků poděkoval předsedovi, Jednotě, liechtensteinským lesním úředníkům a městu Ústí nad Orlicí, následovaly jednotlivé body programu. Prvním bodem byla zpráva o pozorováních při vycházce do lesů konané předchozí den.⁷⁸ Referovat měl vrchní lesní rada Ferdinand Fiscali. Pro nemoc své manželky se však nemohl schůze zúčastnit, a tak jeho referát přečetl lesmistr Karel Hoffmann. Přednášející systematicky zhodnotil lesní hospodářství v libchavském polesí, zmínil se o některých podrobnostech

77 Srov. Stenografický protokol o rokování 52. valného shromáždění České jednoty lesnické, dne 14. srpna 1900 ve městě Ústí nad Orlicí konaného (dále Stenografický protokol o rokování 52. valného shromáždění), Vereinschrift, 1900–1901, s. 70–72.

78 Srov. tamtéž, s. 73–120.

a ocenil práci vykonanou zdejšími lesníky. Některé pokusy a metody prezentované na exkurzi vyvolaly dlouhou odbornou debatu, jíž se zúčastnili lesní rada Adalbert Schiffel, Heinrich Salisch, Karel Haugwitz, lesmistr Bohdan Wagner a lesní rada Julius Wiehl. Hlavním tématem diskuze byla Wiehlova metoda pobírky, kterou její autor vysvětloval a obhajoval.

Druhým bodem programu byla zpráva o „nabytých zkušenostech a pozoruhodných úkazech v oboru lesnictví“, kterou přednesl vrchní lesmistr Johann Freygang. Referát pojednával o škodách na lesním hospodářství vzniklých v důsledku různých živelních pohrom (sněhových závějí a hmyzu). Nadlesní Adolf Midloch přednášku doplnil ukázkami škod způsobených hmyzem a veverka. S třetím příspěvkem vystoupil lesmistr Anton Haman. Referoval o výskytu sypavky v borových lesích východních Čech.⁷⁹ Následnou debatu vedli Karel Haugwitz, profesor Arno Groß, lesmistr Václav Bernas, nadlesní Josef Strachota, vrchní lesmistr Johann Freygang, lesní rada Julius Wiehl a nadlesní Adolf Midloch. Dalším řečníkem byl lesmistr Anton Bakesch, který se zabýval otázkou, kdy se v lesním hospodářství doporučují pily s vodním a parním pohonem. Vyslovil závěr, že parní pily se vyplatí zřizovat pouze pro rozsáhlejší lesní hospodářství, kde zásoba řeziva dosahuje alespoň 5 000 metrů krychlových. Posledním referátem byla zpráva o myslivosti, kterou přednesl lesmistr Julius Hampl.⁸⁰ Večer po skončení valné hromady byl završen tanečním věnečkem.

Schůze výboru ve středu 15. srpna 1900

Od 10.15 hodin se ve velkém sále hotelu Friml konala schůze výboru Jednoty.⁸¹ Schůzi řídil předseda Jednoty Karel Schwarzenberg. Přítomen byl jednatel Antonín Bohutinský, členové výboru Karl Böhm, Johann Freygang, Julius Hampl, Jan Rektorys, Julius Wiehl a náhradníci Anton Bakesch, Bohdan Wagner a Jan Vandas. Schůze se zúčastnil také místní jednatel příštího sjezdu, nadlesní Gustav Peikert z Pelhřimova.

Program jednání sestával z pěti bodů:

1. Přečtení zápisu z předchozí schůze výboru konané dne 4. května 1900.
2. Jak se má provést usnesení plenární schůze ve věci návrhu na prováděcí nařízení k zemskému zákonu ze dne 14. ledna 1893 č. 11, o přísnějším dozoru nad hospodářstvím v lesích obecních.
3. Provedení usnesení plenární schůze ve věci opatření, která je třeba učinit při uzavírání budoucích obchodních smluv.

⁷⁹ Sypavka borová je choroba borovic způsobená houbovými škůdci. Způsobuje usychání a hromadné opadávání jehličí (odtud starší název jehlotrus).

⁸⁰ Podrobně k jednotlivým referátům srov. *Stenografický protokol o rokování 52. valného shromáždění*, s. 120–175.

⁸¹ Srov. *Protokoll über die am 15. August 1900 unter dem Vorsitze Seiner Durchlaucht des Herrn Karl Fürsten zu Schwarzenberg im grossen Saale des Hotels Friml in Wildenschwert abgehaltene Sitzung des Ausschusses des Böhmischen Forstvereins*, Vereinsschrift, 1900–1901, s. 179–181.

4. a 5. Sjezd a vycházka v roce 1901 a 1902.

Ukončením schůze výboru v 11.30 hodin dospěl sjezd České lesnické jednoty ke svému závěru.

Ve středu se v Ústí nad Orlicí konala tradiční mariánská pouť. Večer byla ve velkém sále hotelu Friml pořádána pouťová zábava.⁸²

Pozdější exkurze do libchavského polesí

V roce 1906 se stalo libchavské polesí cílem exkurze posluchačů třetího ročníku lesnické školy v Zákupech. Vycházka se uskutečnila 24. června a zúčastnilo se jí přibližně 30 studentů se svými profesory. Ubytování bylo zajištěno v hotelu Šebestl. Výdaje spojené s touto exkurzí dokumentují účty uložené v Moravském zemském archivu v Brně.⁸³

Průvodce k vycházce České lesnické jednoty v roce 1900 je cenným zdrojem informací o tehdejšímu stavu libchavského polesí. Možnosti porovnat tehdejší stav lesů a podmínek hospodaření se stavem současným využili organizátoři pochůzky, která se konala dne 27. srpna 2002 po trase původní vycházky v roce 1900. Pochůzka, jíž se zúčastnilo přibližně 50 lesníků, proběhla pod záštitou České lesnické společnosti a státního podniku Lesy ČR.⁸⁴ Při této příležitosti byl v blízkosti někdejší Lípy České lesnické jednoty obnoven pamětní kámen připomínající lesnický sjezd.⁸⁵ Současný památník nese dva nápisy – ve spodní části „*Vycházka České lesnické jednoty 13. VIII. 1900*“ a v horní části „*Vycházka České lesnické společnosti 27. 8. 2002*“. Při příležitosti pochůzky v roce 2002 byl vydán průvodce po její trase a sborník referátů.⁸⁶

Závěr

Sjezdy spojené s exkurzemi byly výrazným fenoménem spolkového života lesníků od poloviny 19. století. Přinášely jim možnost výměny praktických poznatků na odborném poli, byly však rovněž událostmi společenskými, které pomáhaly zvýšit prestiž lesnického stavu. Sjezd Jednoty v roce 1900 v Ústí nad Orlicí splnil svůj účel po všech těchto stránkách. Liechtensteinské lesní hospodářství vedené lesním radou Juliem Wiehlem, zkušeným hospodářem a novátorem, opět nabídlo účastníkům za-

82 Srov. *Letošní (52.) sjezd* (2. část), s. 39.

83 MZA, fond F 30, kart. 8476, fol. 193–197.

84 Česká lesnická společnost začala v roce 1996 organizovat pochůzky po trasách někdejších exkurzí České lesnické jednoty. Srov. E. PRŮŠA, *Pěstování*, s. 39. K pochůzce v roce 2002 srov. Pavel KYZLÍK, *Pochůzka v revíru libchavském*, Lesu zdar, roč. 8, 2002, č. 10, s. 13.

85 Původní pamětní kámen z roku 1900 se nedochoval. Česká lesnická společnost hodlala zasadit na původním stanovišti i novou lípu, nakonec se však tento záměr neuskutečnil.

86 *Pochůzka po trase*.

jímavé ukázky a podněty. Sjezd i vycházka byly dobře zorganizovány, což bylo nejen zásluhou liechtensteinského lesního personálu, ale i představitelů města Ústí nad Orlicí, vedených starostou Františkem Vicenou. Oproti předchozím shromážděním byly utlumeny projevy nacionalismu, jak německého, tak českého. V českém tisku bylo poukazováno pouze na převažující němčinu zejména při odborných jednáních, ta však byla používána proto, aby referátům a diskuzím rozuměli všichni zúčastnění. Sjezdu se zúčastnilo více než 500 osob. Ve srovnání s dalšími sjezdy Jednoty konanými na přelomu 19. a 20. století byla tato účast průměrná. Jmenný seznam účastníků obsahuje informace o tom, odkud hosté přijeli a jaká byla jejich profese, případně zda reprezentovali různé spolky či organizace. Při bližším pohledu zjistíme, že mezi nimi bylo 72 obyvatel Ústí nad Orlicí a dalších 42 účastníků z blízkého okolí. V celkovém počtu účastníků je zahrnuto i osm desítek liechtensteinských lesních úředníků. Z ekonomického hlediska byl sjezd poměrně nákladnou záležitostí. Drtivou většinu výdajů za přípravu sjezdu (bezmála deset tisíc rakousko-uherských korun) hradil liechtensteinský lesní úřad v Lanškrouně. Účetní materiál uložený v Moravském zemském archivu ukazuje, co všechno bylo nutné v rámci příprav zajistit a od kterých dodavatelů. Ti byli většinou z blízkého okolí. Stavbu dřevěného pavilonu vedl lanškrounský stavitel Ondřej Seifert, známý ze stavby lanšperské kaple a dalších budov na Lanškrounsku. Původní pamětní desku u Lípy České lesnické jednoty zhotovil ústecký kameník František Koukol. Naproti tomu například občerstvení na vycházce bylo objednáno u pražského restaurátéra Franze Zoglmana.

Z pohledu současných lesníků má pro poznání lesa největší hodnotu tištěný průvodce k vycházce, historické lesnické mapy a lesní hospodářské plány. Díky těmto pramenům lze od 19. století kontinuálně sledovat stav polesí a způsob hospodaření v něm a srovnávat jej se současnou situací. Pomocí dobové lesnické mapy, kterou měli účastníci k dispozici, je také možné přesně rekonstruovat trasu vycházky. Z odborného hlediska jsou zajímavé pokusy s oséváním, hnojením a školkováním nebo Wiehlovy názory na výchovu porostů. Programy plenární schůze, valné hromady a zasedání výboru umožňují nahlédnout do aktuálních problémů tehdejšího lesnictví. K nim patřilo například čelení různým živelním pohromám, ochrana proti škůdcům, rentabilita zavádění parních pil, legislativa k hospodaření v obecních lesích nebo ochranné clo zavedené pro vývoz dřeva do Německa. Shromáždění České lesnické jednoty byla platformou pro diskuze o těchto a příbuzných tématech.

Lesnický sjezd zůstává i po více než 120 letech v povědomí obyvatel Ústí nad Orlicí. Šlo o významnou událost, která přesahovala rámec kraje a město ve své době zviditelnila. Důležitým artefaktem, který zabránil tomu, aby sjezd později upadl v zapomenutí, byl pavilon, který kníže Jan II. z Liechtensteinu v roce 1901 daroval městu. Ten byl přemístěn na nové stanoviště a jeho další osud byl spjat s ústeckým Okrašlovacím spolkem. Původní pavilon musel být později pro špatný stav odstraněn. Snahu uchovat jej v paměti dokládá iniciativa ústeckých občanů, díky níž byla na jeho místě postavena alespoň menší dřevěná stavba. Toponymum U Pavilonu se

pro tuto část lesa užívá dodnes. Také v libchavském polesí byla v roce 1900 na památku exkurze pojmenována dvě lesní oddělení: č. 11 „*Bei der Forstvereinslände*“ (doslovný český překlad zní U Lípy lesnického spolku, víme však, že šlo o Lípu České lesnické jednoty) a č. 31 „*Beim Excursionssteig*“ (U Exkurzní cesty). Tato toponyma se v současné době již neužívají. Místo, kde stávala Lípa České lesnické jednoty, získalo v nedávné době nový název „*U Pomníčku České lesnické společnosti*“ podle pamětního kamene, který zde byl osazen při lesnické pochůzce v roce 2002.

Příloha 1 – Účastníci sjezdu z Ústí nad Orlicí a okolí

Sestaveno podle seznamu uveřejněného ve spolkovém časopise Jednoty.⁸⁷

Ústečtí občané (72 osob)

P. Adam Josef, kaplan, Andres Hubert, městský radní a továrník, Andres Vilém, člen městského výboru, Augustínek Eduard, ředitel c. k. odborné školy, Barcal František, okresní lékař, Brožek Jan, Buben František, obchodník, Cibulka Josef, člen městského výboru, Čacký Jaroslav, c. k. berní kontrolor, Ebenhoch Bedřich, c. k. poštovní asistent, Felgenhauer Jan, duchodní, Fišer Norbert, člen městského výboru, Friml František, člen městského výboru a hoteliér, Halama František, c. k. poštovní správce, Herclík František, člen městského výboru, Hernych Florian, velkopřemyslník a majitel velkostatku, Hernych Jan, továrník, Hernych Josef, stavitel, Hernych Hubert, továrník, Honisch Karel, kupec, Honyš František, Horáček Ludvík, člen městského výboru, Horálek Václav, šéf státní dráhy, Jandera Adolf st., továrník, Jandera Adolf ml., Jandera František, Jandera Jan st., továrník, Jandera Jan ml., městský radní, Jandera Jindřich, továrník, Jandera Robert, Jelínek Josef, městský radní, Karásek Josef, c. k. poštovní asistent, Khunt Rudolf, obchodník, Kocian Julius, učitel, Kocian Karel, městský radní a hostinský, Kostrica Jan, ředitel továrny, Kotyza Josef st., Kotyza Josef ml., továrník, Krütznér František, Kučera Josef, továrník, Kumštovný Jan, učitel, Linhart Vojtěch, advokát, Lorek Josef, člen městského výboru, Mazánek Jan, učitel, Novák Augustin, člen městského výboru, Novák Ferdinand, c. k. berní úředník, Novák Václav, člen městského výboru, Novotný Josef, učitel, P. Nývlt Antonín, děkan, Penz František, c. k. okresní soudce, Pitasch František, přednosta Severozápadní dráhy, Riegel Ottokar, advokát, Roušavý, c. k. soudní adjunkt, Rubeš Jaroslav, tajemník, Schüler Josef, stavitel, Smolík Alois, lékař, Steinmann Timotej, městský radní a továrník, Sychra František, člen městského výboru, Sychra Jan, člen městského výboru, Šafránek František, továrník, Šída František, obchodní jednatel, P. Šimek František, kaplan, Šklíba Jan, c. k. soudní adjunkt, Tomek Antonín, člen městského výboru, Tschepa Georg, obchodník dřevem, Valenta František, Vaněk Antonín, člen městského výboru, Veselý Jan, advokát, Vicena František, starosta města, Vrbický František, obchodník, Zeiner Emanuel, ředitel školy, Zeiner Karel, právník.

Účastníci z blízkého okolí Ústí nad Orlicí (42 osob)

Černovír (3 osoby), Česká Třebová (2 osoby), Dolní Dobrouč (1 osoba), Dolní Libchavy (1 osoba), Hájek u Potštejna (2 osoby), Jablonné nad Orlicí (1 osoba), Lanškroun (4 osoby), Letohrad (3 osoby), Litomyšl (3 osoby), Mendryka u Litomyšle (2 osoby), Oldřichovice s osadou Hutvald (4 osoby), Potštejn (1 osoba), Přívrat (1 osoba), Řetová (1 osoba), Sudislav (1 osoba), Těchonín (1 osoba), Vamberk (1 osoba), Vysoké Mýto (7 osob), Žamberk (3 osoby).

⁸⁷ *Seznam P.T. členů a hostů, kteříúčastnili se sjezdu České jednoty lesnické v Ústí nad Orlicí roku 1900, Vereinsschrift, 1900–1901, s. 181–193.*

Příloha 2 – Zaměstnanci a lesní úředníci knížete Jana II. z Liechtensteinu, kteří se zúčastnili exkurze

Přehled vychází ze seznamu uveřejněného ve spolkovém časopise Jednoty a ze dvou dobových schematismů.⁸⁸

1. Lesní ředitelství v Olomouci: Wichl Julius, lesní rada, Heinz Karl, vrchní lesmistr, Leinberger Franz, lesní koncipista, a Neudörfel Karl, lesní.
2. Lesní zařizovací kancelář v Rabensburgu: Haunold Franz, lesmistr, Benesch Theodor, lesní, Groß Julius, lesní inženýr, Feldegg Norbert, lesní asistent, Friedrich Alexander, lesní, a Anderka Antonín, lesní inženýr (toho času v Lanškrouně).
3. Lesní úřad Adamov: Schatt Oswald, lesmistr, Anderka Karl, asistent, a Hauser August, lesní kontrolor ve Křtinách.
4. Lesní úřad Bučovice: Winkler Hubert, vedoucí lesního úřadu, Lifka Josef, lesní, Partisch Julius, lesní v Nevojicích, a Schreiber Oskar, lesní v Kobeřicích.
5. Lesní úřad Karlovec: Womáčka Franz, lesmistr, Beutel Eugen, lesní úředník, Morávek Josef, lesní, a Schauer Alois, kontrolní lesník v Nových Valteřicích.
6. Lesní úřad Kostelec nad Černými lesy: Adler Karel, lesmistr, Walentin Hugo, lesní, Zirnfuß Eduard, lesní v Radlicích, Stieber Josef, lesní ve Stříbrné Skalici, Dobera Josef, lesní v Oplanech, Hartmann Julius, lesní adjunkt v polesí Bohumil, Pössl Jaroslav, lesní pomocník v Jevanech, a Bezwoda Karl, lesní v Černých Voděradech.
7. Lesní úřad Lanškroun: Hauser Heinrich, vedoucí lesního úřadu, Dania Anton, lesní v Dolních Libchavách, Ullrich Eduard, lesní kontrolor v Albrechticích u Lanškrouna, Hladík Heinrich, lesní v Čenkovicích, Friedrich Alois, lesní ve Skuhrově, Sedláček Hubert, lesní v Damníkově, Schouppé Leo, lesní v České Třebové, Kubiče Alois, lesní příručí v Dolních Libchavách, Polifka Josef, lesní adjunkt v Albrechticích u Lanškrouna, a Rossa Richard, revírní v Petrovicích.
8. Lesní úřad Moravská Třebová: Pitschmann Adolf, lesmistr, Rixner Othmar, lesní, Anderka Hugo, lesní v Křenově, a Trawnitzek Theodor, lesní v Karlíně u Žipotína.
9. Lesní úřad Nové dvory (velkostatek Uhříněves): Dasch Josef, vedoucí lesního úřadu, Hanke Alfred, adjunkt, Niemetz Hubert, lesní adjunkt, a Kellner Franz, lesní.
10. Lesní úřad Nové Zámky u Litovle: Arbter Theophil, lesní adjunkt v polesí Alej.

---

⁸⁸ Tamtéž; Franz KRAETZL, *Das Fürstenthum Liechtenstein und der gesammte Fürst Johann von u. zu Liechtenstein'sche Güterbesitz*, 6. vyd., Brünn 1898; TÝŽ, *Das Fürstenthum Liechtenstein und der gesammte Fürst Johann von und zu Liechtenstein'sche Güterbesitz*, 7. vyd., Brünn 1903.

11. Lesní úřad Olomouc: Meixner Hubert, vedoucí lesního úřadu, Příhoda Ludwig, lesní v Jívové, a Haßfurter Wilhelm, lesní v Dolanech.
12. Lesní úřad Plumlov: Kotschy Karl, lesní v polesí Hartmanice, Schwarz Josef, lesní v Bousíně, Janaczek Johann, lesní v Ptení, a Sechert Josef, lesní v Seči.
13. Lesní úřad Pozořice: Heger Josef, vedoucí lesního úřadu, Künstler Hermann, lesní, Peschke Julius, lesní inženýr, Všetička Ferdinand, lesní, a Becker Franz, lesní.
14. Lesní úřad Rataje nad Sázavou: Šindelář Emil, lesní kontrolor, a Müller Gustav, lesní.
15. Lesní úřad Ruda nad Moravou: Kuntschner Franz, lesní v Moravském Karlově, a Haunold Wilhelm, kontrolní lesník v Raškově.
16. Lesní úřad Rumburk: Kausek Alois, lesní ve Studánce.
17. Lesní úřad Uherský Ostroh: Kraetzl Franz, lesmistr, Hönig Alois, lesní, Kandler Heinrich, lesní v polesí Vápenky, a Schouppé Karl, lesní ve Strání.
18. Lesní úřad Zábřeh na Moravě: Esche Karl, vedoucí lesního úřadu, Czejka Alexander, adjunkt, Ihmhof Karl, lesní v Růžovém údolí, Adler Wilhelm, lesní kontrolor v Tatenici, Tronner Karl, lesní adjunkt v Tatenici, Folkner Anton, lesní v Jedlí, a Wessely Friedrich, lesní ve Strážné.
19. Ostatní hospodářští úředníci: Berndt Josef, hospodářský rada v Moravské Třebové.

Příloha 3 – Účastníci z měst s největší účastí

Následující přehled byl sestaven podle seznamu uveřejněného ve spolkovém časopise Jednoty.⁸⁹

Účastníci z Pelhřimova (11 osob):

Rosol Antonín, starosta města i okresu, Peikert Gustav, městský nadlesní, Bauše Rudolf, c. k. adjunkt okresního soudu, Linhart Antonín, advokát a městský radní, Žižka Václav, c. k. notář, Malina František, městský důchodní, Müller Jan, kovář a člen zastupitelstva, Podstránský Josef, stavitel, Procházka Jaroslav, měšťan, Rupp Rudolf, knihtiskař, a Šerák František, lesní příručí.

Účastníci z Orlíku (10 osob):

Karel Schwarzenberg, Borecký Josef, knížecí poboční myslivec, Bayernheimer Alois, revírník, Butta Gabriel, revírník, Strouhal Jan, revírník, Nebovidský Kamil, lesní geometr, Schier Ferdinand, lesní, Vejšický Jan, lesní, Kautský Karel, lesní příručí, a Cmunt František, obchodvedoucí knížecího průmyslu.

⁸⁹ *Seznam P.T. členů a hostů, kteříúčastnili se sjezdu České jednoty lesnické v Ústí nad Orlicí roku 1900, Vereinschrift, 1900–1901, s. 181–193.*

Účastníci z Písku (10 osob):

Biskup Josef, revírník, Dvořáček Rudolf, lékárník, Hessler Bedřich, revírník, Kope-nec Josef, revírník, Medlín Viktor, lesní příručí, Nimburský Josef, lesní kontrolor, Roškota Ludvík, policejní komisař, Bohutinský Robert, odborný učitel lesnického ústavu, Sekyrka Ferdinand, profesor lesnické školy, a Vostrý Václav, c. k. komisař lesní inspekce.

Účastníci z Plzně (7 osob):

Holub Antonín, majitel systemizační a lesotechnické kanceláře, Klotz Bedřich, lesní, Klotz junior, Löwith Jakob, majitel semenářství, Neumann Jindřich, c. k. vrchní lesní komisař, Vrbata Eugen, lesní inženýr, a Zelenka Eduard, lesní.

Příloha 4 – Peněžní výdaje související se sjezdem České lesnické jednoty v roce 1900

Přehled byl sestaven podle knihy výdajů lesního úřadu Lanškroun a jejich příloh.⁹⁰

Položka	Rakousko-uherské koruny (K)
Provoznímu inspektorátu Rakouské severozápadní dráhy v Praze za zhotovení perónu na 8,1 – 8,3 km dráhy Letohrad – Ústí nad Orlicí pro výstup účastníků exkurze ze zvláštního vlaku na otevřené trati	261,21
Záloha za přistavení zvláštního vlaku 13. srpna 1900	20,-
Rakouské severozápadní dráze za jízdenky na zvláštní vlak z Ústí nad Orlicí do Hnátnice a zpět, a sice: 30 jízdenek I. třídy à 1,80 K = 54 K 300 jízdenek II. třídy à 0,64 K = 192 K 270 jízdenek III. třídy à 0,44 K = 118,80 K Celkem 364,80 K, z toho se odečítá již zaplacená záloha 20,00 K	344,80
Kapelníkovi Antonínu Kühnelovi v Ústí nad Orlicí za zajištění hudby v hotelu, po městě a v lese při sjezdu dne 12. a 13. srpna 1900	440,-
Liechtensteinské lesní správě ve Vaduzu za partituru liechtensteinské hymny pro orchestr	2,40
Restauratérovi Franzí Zoglmannovi z Prahy za pohoštění na exkurzi 13. srpna 1900. V účtu je uvedeno občerstvení pro 600 osob (3360 K), dále pro 27 hudebníků a 6 četníků (79,20 K). Dále bylo dodáno 300 lahví vína (420 K) a 35 lahví minerální vody (21 K)	3 880,20
Knížecímu liechtensteinskému pivovaru v Lanškrouně za 22¼ hektolitrů silného černého piva dodaného 13. srpna 1900	445,-
Špeditérovi Karlu Naglovi z Lanškrouna za převezení dvou fůr ledu z Lanškrouna do Lanšperka	28,-

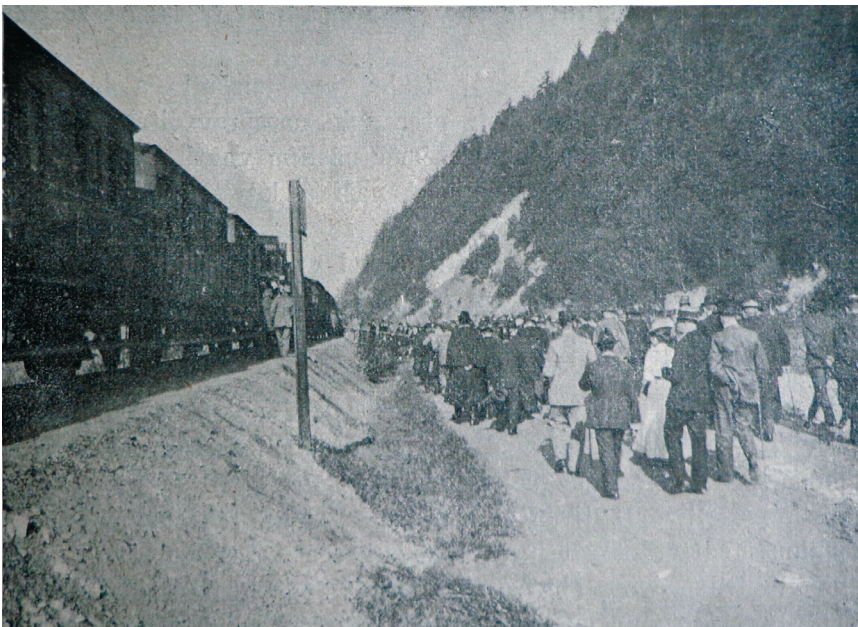
90 MZA, fond F 30, kn. č. 8414, fol. 133–134, a kart. 8473, fol 611–643.

Položka	Rakousko-uherské koruny (K)
Antonii Divíškové za sklenice	3,36
Košíkáři Karlu Motlovi z Dolní Dobrouče za 30 košů à 2,40 K	72,-
Karlu Rollerovi z Libchav za dvě jízdy ve Vadětíně a Lanšperku za přítomnosti lesního rady Wiehla a vrchního lesního rady Fiscaliho, dále za jeden vůz při exkurzi	30,-
Emilu Blaschkemu a dalším 24 mužům z obcí Černovír, Václavov a Oldřichovice, kteří při exkurzi pracovali jako nosiči	30,-
Lanškrouskému majiteli knihařství a papírnickví Maxi Beranovi za 30 bloků pro nosiče na exkurzi a 30 pásek s čísly na rukáv	27,-
Knihotiskárně Rohlíček & Sievers v knížecím arcibiskupském semináři v Praze za 600 seznamů účastníků sjezdu (včetně příplatku za práci v noci a poštovního za expresní zásilku)	64,70
Kamilu Khuntovi z Oldřichovic za pronájem pracovny pro lesního inženýra Antonína Anderku pro přípravné práce k exkurzi v měsících červenci a srpnu	60,-
Tesaři Václavu Libenskému a spol. za zhotovení zábran podél exkurzní trasy (2 060 metrů zábran) a 23 mostků, včetně přinesení a přivezení dřevěných tyčí. Použit byl suchý materiál podřadné kvality. Práce byla provedena v období od 7. května do 30. června 1900 a podíleli se na ní čtyři tesaři a dva nádeníci	398,35
Johannu Langerovi ze Sázavy (u Lanškrouna) za čtyřtýdenní pronájem, přivezení a odvezení dvou strojů na úpravu cest	50,00
Čtyřem nádeníkům z Hnátnice za dobývání pařezů s typickými tvary kořenů pro účely exkurze. Práce byla provedena v době od 30. července do 4. srpna 1900	30,80
Wenzelu Mareschovi a spol. za práce na pokusných plochách v lesním oddělení č. 13 a v odděleních č. 23 a 25. Označování stromů červenou barvou a vápnem	57,20
Truhláři Franzi Bartoschovi z Černovíru za truhlářské práce (oplocení k Lípě České lesnické jednoty, různé tabule, lišty, stůl, tyč k vlajce atd.)	28,58
Náklady na železniční dopravu secího válce z Olomouce do Ústí nad Orlicí. Zásilka byla podána liechtensteinským lesním ředitelstvím v Olomouci jako spěšná 10. srpna 1900, druhého dne byla doručena do Ústí nad Orlicí	0,91
Sochaři a kameníkovi Františku Koukolovi v Ústí nad Orlicí za kamenou pamětní desku s nápisem	32,-
Náklady na železniční dopravu bedny s nápisovými tabulemi a nářadím z liechtensteinské parní pily v Olomouci do Hnátnice	3,77

Položka	Rakousko-uherské koruny (K)
Dekoračnímu malíři Františku Štěpánkovi v Ústí nad Orlicí za malování tabulí: - nápis nad Havlíčkovou studánkou (30 K), - dvě velké tabule (červená, zelená) (14 K), - nápisy „Lovců zdar“ a „Waidmannsheil“ (20 K), - menší tabule „Typické tvary kořenů“ (5 K), - předělání tří tabulek (5 K), - dvě tabulky na záchody (3 K)	77,-
Lanškrounskému truhláři Karlu Veitovi za 102 tabule s nápisem určené do lesní školky (99 tabulí včetně písma, 3 velké tabule včetně písma)	83,70
Franzi Neugebauerovi z Lanškrouna za odvezení tabulí a vlajek pro exkurzi do Libchav k myslivně	6,-
Lanškrounskému truhláři Karlu Veitovi za 13 vlajek, 40 praporů včetně žerdí, nápis na triumfální oblouk, festony, bílé plátno a hřebíky, provaz, dále za 3 dny dekorování a přivezení praporů, festonů a nápisů	251,70
F. Vrbickému z Ústí nad Orlicí za různé barvy, štětce, terpentýnový olej, fermez, roztírací kartáče, tyčovou křidu, drátěné hřebíky různých velikostí, provazy, vrtáky, kopálový lak, toaletní papír	37,52
Majiteli obchodu koloniálním zbožím a barvami Antonínu Bibusovi v Ústí nad Orlicí za červenou barvu	4,20
K. A. Honischovi v Ústí nad Orlicí za různé hřebíky a dvě kladiva	16,50
Marii Blaschkové a spol. z Černovic za pletení věnců a festonů atd.	21,-
Antonínu Bibusovi za révou šňůru k vlajkám	2,50
Náklady na železniční dopravu erbů, vlajek a řezů kmeny stromů z lesní zařizovací kanceláře	10,49
Vilému Matiaschovi z Oldřichovic za svorky a hřeby k slavobráně, dále za přípravu erbu	10,-
Janu Libenskému z Hnátnice a spol. denní mzda za postavení slavobrány	10,60
Lanškrounskému staviteli Ondřeji Seifertovi za postavení pavilonu	977,66
Antonu Blaschkemu a spol. za planýrování plochy u pavilonu včetně přivezení zeminy a obložení celé plochy mechem	84,-
Knížecí liechtensteinské parní pile v Olomouci za řezivo na pavilon, lavice a stoly, dodané po železnici do stanice Hnátnice	967,90
Náklady na železniční dopravu prken (460 kusů) z parní pily v Olomouci	89,94
Johannu Müllerovi ml. z Albrechtic za dodaná prkna (120 kusů)	294,64
Adolfu Blaschkemu z Černovic za přivezení prken a plotových tyček z železniční stanice Hnátnice k pavilonu	107,50
Vilému Matiaschovi z Oldřichovic za kovářské práce k pavilonu	27,60

Položka	Rakousko-uherské koruny (K)
Quidovi Křištofkovi za 375 hřebíků k pavilonu	4,84
Strojírenské akciové společnosti Blansko za kolorovanou jelení hlavu s deskou a paroží	150,-
G. Lechnerovi v Hádech u Brna za kolorovanou litinovou jelení hlavu	74,-
Náklady na železniční dopravu jeleních hlav z Blanska a Brna	8,93
Franzi Čegoví a spol. z Dobrouče za odklizení stolů u pavilonu a jejich uložení v jednom z knížecích dvorů (po skončení exkurze)	11,10
Vilému Křivohlávkovi z Dolní Dobrouče za převezení prken z pavilonu v lanšperské části polesí do jednoho z knížecích dvorů (po skončení exkurze)	16,00
Johannu Sastoupilovi z Lanšperka za odtažení části stavebního a užitkového dřeva z polesí po exkurzi	40,25

Obrazové přílohy

1. Výstup účastníků exkurze ze zvláštního vlaku (převzato z: *Háj, časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody*, roč. 31, 1901–1902, příloha *Lověna*, č. 1, s. 7).

2. Počáteční úsek vycházky pod příkrou strání zpevněnou výsadbou akátu (převzato z: *Háj, časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody*, roč. 30, 1900–1901, č. 8, s. 107).

3. Slavobrána při uvítání účastníků vycházky ve vadětínské části libchavského polesí (převzato z: *Nový háj, Lesnické listy*, roč. 1902, č. 5–6, s. 215).

4. Účastníci exkurze před vchodem do libchavské lesní školky (převzato z: *Háj*, časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody, roč. 30, 1900–1901, č. 9, s. 115).

5. Zkoušky s Hackerovým školkovacím strojem v pokusné školce ve vadětínské části libchavského polesí. Vpravo v popředí Wiehlův secí stroj (převzato z: *Háj*, časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody, roč. 30, 1900–1901, č. 1–2, s. 17).

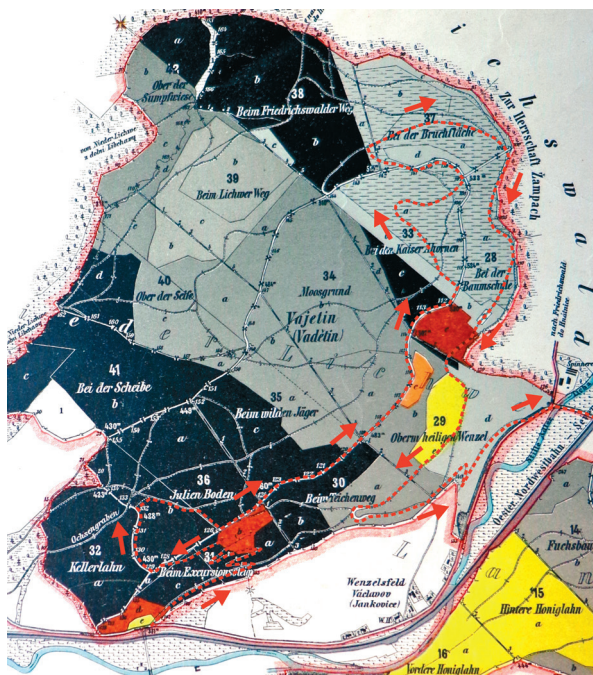
6. Přechod účastníků z vadětínské do lanšperské části libchavského poleší (převzato z: *Háj*, časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody, roč. 30, 1900–1901, č. 10, s. 119).

7. Významní účastníci exkurze České lesnické jednoty před pavilonem v lanšperské části libchavského poleší. Uprostřed předseda Jednoty Karel Schwarzenberg, vedle něj vlevo MUDr. František Vicena, starosta města Ústí nad Orlicí (sbírka pohlednic Ladislava Čáslavky, pozdější nápisy byly vyretušovány).

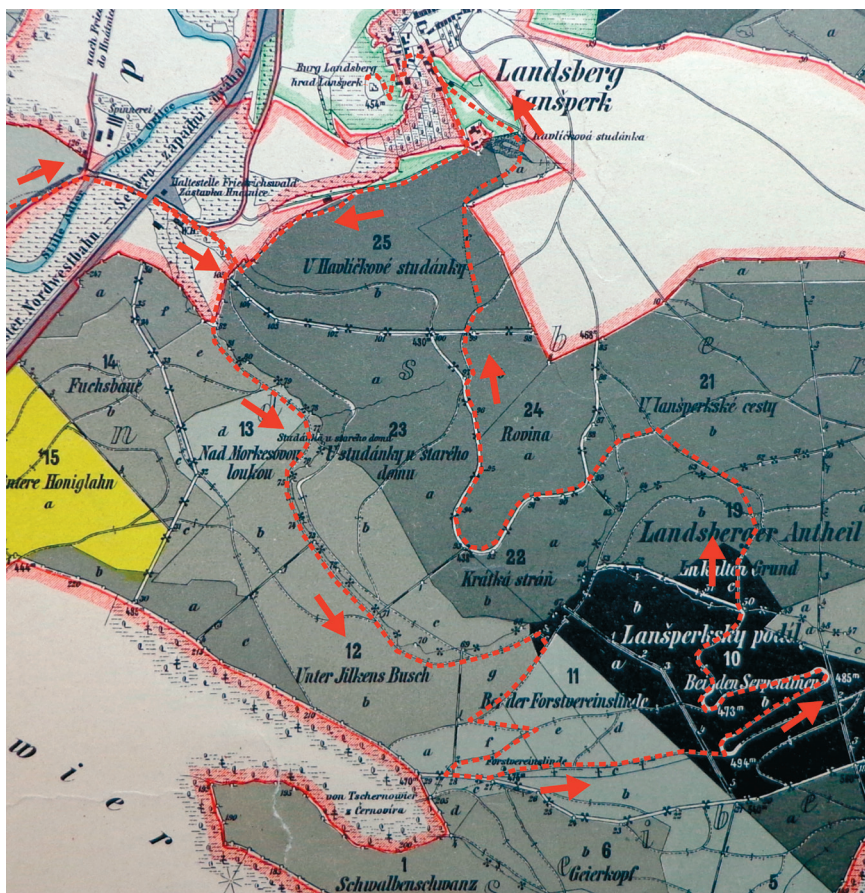

8. Lesnický pavilon po přemístění na nové stanoviště na úbočí Andrlova chlumu. Výřez pohlednice Ant. Bibus, Ústí nad Orlicí 1905 (sbírka pohlednic Ladislava Čáslavky).

9. Vadětínská část libchavského poleší na historické lesnické mapě. Trasa exkurze vyznačená přerušovanou červenou čarou byla do mapy zakreslena dodatečně autory tohoto textu. Směr vycházky určují červené šipky (MZA Brno, F 31 Lichtenštejnská lesní zařizovací kancelář Břeclav, inv. č. 4307; Situační a porostní mapa poleší Dolní Libchavy, 1900).

10. Landsperkská část libchavského polesí na historické lesnické mapě. Trasa exkurze vyznačená přerušovanou červenou čarou byla do mapy zakreslena dodatečně autory tohoto textu. Směr vycházky určují červené šipky (MZA Brno, F 31 Lichtenštejnská lesní zařizovací kancelář Břeclav, inv. č. 4307: Situační a porostní mapa polesí Dolní Libčavy, 1900).

Zusammenfassung

Generalversammlung des Böhmisches Forstvereins im Jahre 1900 in Ústí nad Orlicí, verbunden mit einer Exkursion in das Forstrevier Libchavý (Lichwe)

Der Böhmisches Forstverein wurde 1848 als Vereinigung tschechischer und deutscher Forstangestellter in Böhmen gegründet. Es war der erste Verein mit rein forstwirtschaftlichem Schwerpunkt, der auf dem Gebiet des Kaisertums Österreich gegründet wurde. Bis zum Ende des 19. Jahrhunderts war der Böhmisches Forstverein der größte Verband unter ähnlichen Organisationen. Der Verein trug maßgeblich zur Entwicklung des fachlichen Niveaus der Forstfachkräfte bei, denen er Möglichkeiten zu Diskussionen über aktuelle Fragen der Waldbewirtschaftung bot. Er gab eine renommierte Fachzeitschrift heraus und war ferner im Bereich der Forstgesetzgebung und -pädagogik tätig. Eine der Hauptaktivitäten des Böhmisches Forstvereins war die Organisation von alljährlichen Generalversammlungen. Die Generalversammlung fand jedes Mal an einem anderen Ort statt und war mit einer Exkursion in die umliegenden Wälder verbunden. Die Generalversammlungen boten den Forstangestellten Gelegenheit zum Austausch von Fachkenntnissen, waren aber auch gesellschaftliche Veranstaltungen, die das Ansehen des Forststandes erhöhten.

Die Stadt Ústí nad Orlicí (Wildenschwert) wurde 1900 für die 52. Generalversammlung des Forstvereins ausgewählt. Bestandteil des Programms war eine Exkursion in die Wälder von Fürst Johann II. von Liechtenstein am Großgut Lanškroun (Landskron). Die Vorbereitung der Generalversammlung sicherten Liechtenstein'sche Forstmitarbeiter unter der Leitung des fürstlichen Forstrates Julius Wiehl. An der Organisation beteiligten sich ferner Vertreter der Stadt Ústí nad Orlicí unter der Leitung des Bürgermeisters MUDr. František Vicena, die sich hauptsächlich um die Unterbringung der Teilnehmer kümmerten. An der Generalversammlung in Ústí nad Orlicí nahmen mehr als 500 Personen teil. Neben den Verbandsmitgliedern waren Delegierte von Forst- und Wirtschaftsverbänden aus verschiedenen Ländern des Kaisertums Österreich, aus Preußen und Sachsen, Forstpädagogen und Pressevertreter anwesend. Einen bedeutenden Teil der Generalversammlung-Teilnehmer stellten Einwohner von Ústí nad Orlicí und naher Umgebung dar.

Die Generalversammlung war nicht nur organisatorisch, sondern auch fachlich sehr gut vorbereitet. Die Exkursionsstrasse war mit vielen Informationstafeln mit ausführlichen Hinweisen gekennzeichnet. Den Teilnehmern der Exkursion stand ein ausführlicher gedruckter Reiseführer mit fachmännischen Erläuterungen und eine Revier-Bestandekarte zur Verfügung. Forstrat Wiehl, ein hervorragender Förderer der Forstwirtschaft, sicherte mehrere interessante Exponate und Vorführungen. Die präsentierten Experimente betrafen Aussaat, Düngung, Verschulung und Bestandespflege. Diesen Versuchen und Methoden der Bestandespflege wurde eine ausführliche Debatte bei der Generalversammlung des Vereines gewidmet.

Die mit der Generalversammlung verbundenen finanziellen Kosten werden mit den im Mährischen Landesarchiv in Brünn aufbewahrten Buchhaltungsunterlagen dokumentiert. Der überwiegende Teil der Ausgaben (über 9.600 Kronen ö. W.) wurde vom Liechtenstein'schen Forstamt in Landskron getragen. Ein hoher Betrag von 3880 Kronen wurde während der Exkursion für die Bewirtung ausgegeben. Über 3.000 Kronen kostete ferner ein großer Holzpavillon zur Vergnügung und Erfrischung der Exkursionsteilnehmer, der im Landsberger Revierteil errichtet wurde. Der Bau wurde vom Landskroner Baumeister Andreas Seifert geleitet, der mit dem Bau der Landsberger Kapelle und anderer Gebäude auf der ehemaligen Herrschaft Landskron bekannt ist. Die Dokumente verweisen ferner auf Namen weiterer Lieferanten, bei denen die Liechtenstein'sche Forstverwaltung Ware und Material zur Vorbereitung der Generalversammlung bestellte.

Die Studie befasste sich am Rande auch mit ethnischen Problemen, die bei den Generalversammlungen als Folge des Zusammenlebens tschechischer und deutscher Förster in einer Berufsorganisation auftraten. Die in der tschechischen Stadt Ústí nad Orlicí abgehaltene Generalversammlung wurde nicht durch deutschnationalistische Manifestationen gestört, wie es 1898 in Český Krumlov (Krumau, bzw. Böhmisches Krumau) der Fall war. Der einzige wesentlichere Vorwurf, der bei der Generalversammlung in Ústí nad Orlicí verzeichnet wurde, war die Anmerkung der tschechischen Presse, dass einige wichtige Vorträge und fachliche Gespräche nur in Deutsch stattfanden. Das Problem mit der Vorherrschaft des Deutschen im Böhmisches Forstverein war dauerhaft.

Deutsch wurde von den Referenten bei den Generalversammlungen wegen der Verständlichkeit für den Teil der Mitglieder gewählt, die kein Tschechisch sprachen.

Den umfassenden Überblick über die Generalversammlung des Böhmisches Forstvereins ergänzen Erkenntnisse aus historischen Forstkarten. Die gesamte Exkursionstrasse kann somit in geographische Zusammenhänge gesetzt werden.

K identifikaci osvětimských židovských vězňů z evakuačního transportního vlaku 6226 pohřbených na hřbitovech ve Srubech a v Zámrsku

Michael Skopal

On the identification of the Auschwitz Jewish prisoners from evacuation transport train 6226 buried in the cemeteries in Sruby and Zámrsk

The tombstones with the numbers of the victims of the evacuation of the Auschwitz camps, scattered in the cemeteries along the routes of the marches and transports of death, are basically an analogy or an older variant of the stones of the missing ("stumbling stones"). Together with documents preserved in archives, they have also been the bearers of the hope that the names of the unknown dead will be able to be returned for more than three quarters of a century. The stones of the missing (Stolpersteine) and their thresholds (Stolperschwelle), which for almost thirty years have been marked in the paving of the streets of the houses in which the victims of Nazism lived or resided before the deportation, return their names and a memento of their violent death to the memory of passers-by. On the contrary, the names of the unknown dead with numbers on the tombstones must first be found.

V důsledku rychlého postupu Rudé armády po zahájení Viselsko-oderské operace ve dnech 12. a 14. ledna 1945 přistoupilo velení osvětimských koncentračních táborů k realizaci plánu na jejich vyklizení. Vlastní evakuace začala ve středu večer 17. ledna, bezprostředně po posledním všeobecném apelu, pěšími pochody vězňů z pobočných táborů Neu-Dachs (Jaworzno) a Sosnowitz (Sosnowiec) do 250 km vzdáleného koncentračního tábora Gross-Rosen a Opavy. Téhož dne byla sovětskými vojsky osvobozena levobřežní Varšava a o den později necelých 70 km vzdálený Krakov. V táborovém komplexu se v té době nacházelo zhruba 67 000 vězňů obojího pohlaví. Během noci a čtyř následujících dnů bylo na pochody smrti vyhnáno 56–58 000 osob. Kolony vězňů mířily především do Wodzisławia Śląskiego (Loslau) a Gliwic (Gleiwitz), odkud byli přeživší převáženi železničními transporty do koncentračních táborů na území Německa a Rakouska.¹ Část z nich proto projížděla také okupovaným územím Moravy a Čech.

¹ Srov. www.auschwitz.org/historia/ewakuacja/ostateczna-ewakuacja-i-likwidacja-obozu/ [31.5.2021]; Sybille STEINBACHER, *Auschwitz*, in: *Lexikon des Holocaust*, ed. Wolfgang BENZ, München 2002, s. 19–20.

Ve středu odpoledne 24. ledna bylo u železniční trati ve směru z Chocně na Prahu nalezeno v katastrech obcí Sruby a Dobříkov dvanáct mrtvých mužských těl s vyvetovanými čísly na levém předloktí. Dobříkovský kronikář Josef Čermák zaznamenal v zápise o transportu vězňů z Osvětlemi čas průjezdu vlaku zastávkou Dobříkov ve 14 hodin 21 minut, umístění vězňů v nekrytých nákladních vozech a hromadné pohřby i čísla obětí.² Sedm z nich s čísly 187028, 127013, B 10561, A 14123, A 8243, B 10591 a B 13425 bylo pohřbeno na hřbitově u kostela Nanebevstoupení Páně ve Srubech, pět dalších s čísly B 10011, 129625, B 5375, B 5596 a 9253 (sic) u zdi za márnicí na dobříkovské straně hřbitova v Zámrsku. Stejná čísla v témže pořadí jsou také uvedena v hlášení velitelství stanice Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Dobříkově z počátku května 1946 v rámci druhé fáze dotazníkové akce připravené evidenčním referátem pátracího oddělení repatriačního odboru Ministerstva ochrany práce a sociální péče.³ Zaslaný formulář s jedenácti okruhy otázek vyplnilo na příkaz Zemské úřadovny Státní bezpečnosti (StB) z 29. dubna téhož roku celkem 590 stanic SNB. Prvotním impulzem byla březnová zpráva kapitána Jiřího Sušického, československého styčného důstojníka při pátrací ústředně (Central Tracing Bureau) v hessenském Arolsensu, s žádostí o poskytnutí veškerých údajů k pochodům smrti na našem území.⁴

Zmínky v literatuře, možnosti identifikace a kritika prvního pokusu

V odborné literatuře je informace o dvanácti obětech spojených s lokalitou Dobříkov a pohřbených ve společném hrobě (sic) poprvé doložena ve statistickém přehledu železničních stanic, kterými projížděly transporty smrti, v dodnes ceněné monografii Ireny Malé a Ludmily Kubátové o pochodech smrti z poloviny šedesátých let minulého století.⁵ Jejich vězeňská čísla byla s odkazem na výše zmíněné hlášení uložena

2 Zdena SCHEJBALOVÁ, *Kronika Dobříkova – konec II. světové války v Dobříkově* [=výpis z obecní kroniky], in: *II. světová válka s odstupem 70 let*, Dobříkovské noviny, 2015, č. 2, mimořádné vydání (5. května 2015), s. 2 (<http://www.dobrikov.cz/file.php?nid=15966&oid=5601715> [31.5.2021]). K zápisu do kroniky došlo podle díkce záznamu patrně až po válce, tedy s časovým odstupem minimálně tři měsíců a čtrnácti dnů ode dne nálezu.

3 Národní archiv (dále NA), Okupační vězeňské spisy (dále OVS, dříve KT-OVS), Pochody smrti 11, kart. 718, Hlášení stanice SNB Dobříkov č. 691/46 ze 7. května 1946.

4 Podrobně k pozadí a průběhu celé akce Tomáš FEDOROVÍČ, *Pochody smrti – vyšetřování v českých zemích*, Ústecký sborník historický (Aussiger historische Zeitschrift) 2012/1–2, s. 98–100; Týž, *Todesmärsche in den tschechischen Ländern und der nationale Suchdienst in Prag*, in: *Freilegungen – Auf den Spuren der Todesmärsche*, ed. Jean-Luc BLONDEL a kol., Göttingen - Bad Arolsen 2012, s. 169–183; Irena MALÁ – Ludmila KUBÁTOVÁ, *Pochody smrti*, Praha 1965, s. 15n; František NEDBÁLEK, *Železniční transporty a pochody smrti vězňů koncentračních táborů a válečných zajatců přes české země. Zima a jaro 1945*, ed. Václav KURAL, Historie okupovaného pohraničí 1938–1945, č. 9, Ústí nad Labem 2005, s. 21–22.

5 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, příloha 1, s. 268.

ve Státním ústředním archivu (dnes Národním archivu) v Praze zveřejněna v literatuře domácí proveniencie ve stejné podobě i pořadí o pětatřicet let později v článku Jitky Gruntové a Františka Vaška o vlakových transportech 90858 a 6226, které 24. ledna 1945 projely územím východních Čech.⁶ Většina textu článku, včetně čísel vězňů, nicméně pocházela z Vaškova nevydaného rukopisu z poloviny osmdesátých let, založeného podle odkazů na jeho vlastním archivním bádání.⁷

Rámcová identifikace vězňů v podobě data jejich příjezdu do Osvětimi, charakteristiky a výchozí stanice transportu byla na základě přidělených čísel teoreticky možná již od roku 1963, kdy v periodiku Státního muzea Auschwitz-Birkenau (*Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau*) v Osvětimi vyšla poslední část první verze *Kalendarza wydarzeń w obozie koncentracyjnym Oświęcim-Brzezinka*, základní práce o dějinách tamního koncentračního a vyhlazovacího tábora z pera polské historičky a dlouholeté pracovnice muzea Danuty Czech.⁸ Ve větším rozsahu pak od roku 1989, kdy byla knižně vydána její přepracovaná a rozšířená verze v německém jazyce.⁹ Proces digitalizace archiválií a vznik elektronických databází v devadesátých letech minulého a prvním desetiletí 21. století pak následně otevřely či přinejmenším usnadnily badatelům cestu k identifikaci konkrétních osob.¹⁰

- 6 Jitka GRUNTOVÁ – František VAŠEK, *Vlakové transporty vězňů z koncentračního tábora Osvětim v lednu 1945 přes východní Čechy*, Pomezí Čech a Moravy 4, Litomyšl 2000, s. 187.
- 7 Rukopis uložený ve Státním okresním archivu (dále SOKA) Svitavy se sídlem v Litomyšli není datován. Nejnovější odkazy na literaturu, shodou okolností poslední a zařazené navíc asi dodatečně, jsou z let 1985–1986. Srov. František VAŠEK, *Transporty smrti vězňů z Osvětimi 24. ledna 1945*, SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, Sběrka vědeckých a literárních rukopisů, sign. R 551, 37 s.
- 8 Vycházela na pokračování v letech 1958–1963. Srov. Danuta CZECH, *Kalendarz wydarzeń w obozie koncentracyjnym Oświęcim-Brzezinka* [1940–1941], *Zeszyty Oświęcimskie* 2, 1958, s. 81–110; [1942] 3, 1958, s. 59–126; [1943] 4, 1960, s. 63–157; [1. pololetí 1944] 6, 1962, s. 51–80; [1.7.1944–27.1.1945], 7, 1963, 67–124. K jednotlivým textům byly samostatně přiřazeny *Reprodukce dokumentů do kalendarza wydarzeń obozowych z daného období*. Viz např. <https://socjocybernetyka.files.wordpress.com/2015/08/zeszyty-oc59bwic499cimskie-2-1958-cac582oc59bc487.pdf> [31.5.2021].
- 9 TÁŽ, *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939–1945*, Reinbek bei Hamburg 1989, 1056 s. V roce následujícím byla vydána v anglické jazykové mutaci, o dva roky později v knižní podobě v Polsku a pět let nato vyšlo její druhé anglické vydání. Srov. TÁŽ, *Auschwitz Chronicle 1939–1945*, New York 1990, 1997, 885 s; TÁŽ, *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, 905 s. Od roku 2002 je k dispozici také její elektronická verze *Kalendarium. Gli avvenimenti nel campo di concentramento di Auschwitz-Birkenau 1939–1945* v italském překladu Gianlucy Piccininiho (<http://www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/> [31.5.2021]). Četné odkazy na její práci obsahuje rovněž analogickým způsobem psaná website Knuta MELLENTHINA *Tag-für-Tag-Chronologie des Holocaust* (<http://www.holocaust-chronologie.de/chronologie.html> [31.5.2021]).
- 10 Výjimkou potvrzující pravidlo byl dvoudílný *Gedenkbuch-Opfer der Verfolgung der Juden unter der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft in Deutschland 1933–1945*, vydaný knižně Spolkovým archívem v Koblenzi ve spolupráci s Mezinárodní pátrací službou v Arolsensu již v roce 1986 (o dvacet let později vyšlo jeho rozšířené čtyřsvazkové vydání a od prosince 2007 je k dispozici online [od září 2020 v nové verzi <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/>]). V roce 1991 začalo vytvářet elektronickou databázi obětí Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau v polské Osvětimi (<http://www.auschwitz>

Problémem ztotožnění pěti obětí evakuace osvětimských táborů pohřbených ve společném hrobě na hřbitově v Zámrsku se před deseti lety zabýval pracovník zdejšího Státního oblastního archivu Michal Štorek. Výsledky komparace vězeňských čísel uvedených na náhrobku a v článku Gruntové a Vaška s elektronickou databází vězňů na internetových stránkách muzea v Osvětimi (*Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau*) a jinými zdroji zveřejnil v popularizačním článku v místním obecním zpravodaji a ještě v témže roce pak v opravené a rozšířené verzi na stránkách Sborníku prací východočeských archivů.¹¹ Ve dvou případech nalezl v databázi jméno, u čtyř z pěti uvedl dobu či datum příjezdu do tábora, u všech bez rozdílu se pokusil o určení země původu, bližší charakteristiku transportu či okolností, které příjezd provázely. Oba texty se v pasážích věnovaných pětici vězňů v zásadě neliší. Výjimkou je pouze původ a popis životních osudů Waltera Selmansona, vězně číslo 129625, jednoho z dvojice vězňů, jejichž jméno bylo v databázi nalezeno.¹²

Ani v odborné verzi článku se však autor nevyhnul chybám. U datace a okolností příjezdu vězňů do tábora chybí v poznámkách pod čarou potřebné odkazy a zjevným prohřeškem vůči nárokům na odborný text je také absence pramene doplňkových informací u zbylé čtveřice osob. V případě druhého z nalezených, Władysława Marszałka, vězně číslo 9253, zůstal navíc čtenářům dlužen informací o problému s jeho identitou. A je jen malou omluvou, že databáze, s níž v době přípravy článku pracoval, měla do dnešní podoby daleko a nabízela jednotlivé paralelní informace, které se mohly, ale také nemusely týkat stejné osoby. Vězeň toho jména a čísla se podle současné osvětimské databáze skutečně narodil 27. ledna 1920 v Bochni, do tábora však nepříjel na podzim 1942, jak uvádí Štorek, ale již 10. ledna 1941 a 27. srpna

---

org/muzeum/informacja-o-wiezniach/ [31.5.2021]). O dva roky později bylo ve Washingtonu D.C. otevřeno United States Holocaust Memorial Museum (<https://www.ushmm.org/remember/resources-holocaust-survivors-victims/database-of-holocaust-survivor-and-victim-names> [31.5.2021]) a dva roky nato vyšla knižně v pražském nakladatelství Melantrich dvoudílná *Tereziínská pamětní kniha židovských obětí nacistických deportací z Čech a Moravy v letech 1941–1945*. V roce 2004 byla zpřístupněna online centrální databáze muzea Jad vašem (יָד וָשֵׁמ) v Jeruzalémě (<https://www.yadvashem.org/archive/hall-of-names/database.html> [31.5.2021]) a v lednu následujícího roku byl otevřen Mémorial de la Shoah v pařížské čtvrti Marais, jehož součástí je také Centre de documentation juive contemporaine (CDJC), archiv židovského dokumentačního centra založený již za okupace v roce 1943 (<http://ressources.memorialdelashoah.org/> [31.5.2021]). Archiv Mezinárodní pátrací služby (*International Tracing Service*, ITS) v Bad Arolsen (od 21. května 2019 pod názvem *Arolsen Archives – International Center on Nazi Persecution*) začal s digitalizací v roce 1998. Od roku 2007 byla akta uvolněna pro historické bádání a od roku 2015 je přístupný online (<https://arolsen-archives.org/> [31.5.2021]).

11 Michal ŠTOREK, *Transport smrti*, Záměstáček č. 2, květen 2011, s. 5 (<https://www.zamrsk.cz/file.php?id=2336&oid=2273100> [31.5.2021]); Týž, *Identifikace obětí transportu smrti pohřbených na hřbitově v Zámrsku*, Sborník prací východočeských archivů (dále SPVA) 15, 2011, s. 143–146.

12 V SPVA je s odkazem na *Gedenkbuch-Opfer der Verfolgung der Juden unter der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft in Deutschland 1933–1945*, sv. 1–2, Koblenz 1986, 1823 s. [2. rozšířené vyd. 2006, sv. 1–4 (A-F, G-K, L-R, S-Z), 3820 s.] (<https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/> [31.5.2021]) uvedeno datum jeho narození v Berlíně (21. září 1920) a bydliště v Ravensburgu, ve zpravodaji je mylně označen za polského Žida.

téhož roku, sedm měsíců po jedenadvacátých narozeninách, v táboře zemřel.¹³ Záznam o úmrtí v dochovaném prvním svazku táborové knihy zemřelých (*Sterbebüch*), vedeném od 4. srpna do 10. září 1941,¹⁴ koliduje logicky také s údajným nálezem mužského těla s identickým číslem v katastru obce Dobříkov v lednu 1945.

Z dochovaných vězeňských fotografií v databázi Státního muzea v Osvětimi je podle trojúhelníku nad číslem zřejmé, že Władysław Marszałek nebyl Žid.¹⁵ Vzhledem k datu příjezdu nebyl dokonce ani tetován. Do tábora přijel spolu s 270 spoluvězni z věznic Sicherheitspolizei (Sipo) v Tarnówě a Montelupich v Krakově. Při registraci byla nově příchozím přidělena čísla 9133 až 9403.¹⁶ Soudě podle jmen, byli to vesměs či alespoň v převážné většině Poláci.¹⁷ Podle charakteru a rozmanitosti profesí (resp. zastoupení studentů, učňů, úředníků, bývalých vojáků a důstojníků) i zabarvení trojúhelníků na černobílých fotografiích lze předpokládat, že šlo o politické vězně. Triadvacet z nich bylo spolu s dalšími 128 vězni (včetně vězňů z pověst-

13 Srov. záznamy u jména Marszałek Władysław, vězeňské číslo 9253 (<http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [31.5.2021]). Viz také *Księga Pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, sv. I, ed. Franciszek PIPER – Irena STRZELECKA, Kraków 2002, s. 424.

14 *Sterbebücher von Auschwitz: Fragmente*, sv. 1 *Berichte*, red. Jerzy DĘBSKI a kol., München-New Providence-London-Paris 1995, s. 19, 226, 236 (dostupné na: <https://archive.org/details/SterbebuecherVonAuschwitzFragmente-StaatlichesMuseumAuschwitzBirkenau-Band1-1995/page/n111/mode/1up> [31.5.2021]).

15 Srov. trojici fotografií u záznamu Władysława Marszałka, vězně číslo 9253 (<http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [31.5.2021]).

16 D. CZECH, *Kalendarz, Zeszyty Oświęcimskie* 2, 1958, s. 90; TÁŽ, *Kalendarium. Gli avvenimenti*, záznam k 10. lednu 1941 (<http://www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1941.pdf> [31.5.2021]); *Liste der Männertransporte*, in: *Reprodukcje dokumentów do kalendarza wydarzeń obozowych w latach 1940–1941, Zeszyty Oświęcimskie* 2, s. 117 (Czwarta strona).

17 Srov. jména a příjmení vězňů registrovaných bezprostředně před Władysławem Marszałkem a po něm (9252 Kawalec Jan, 9254 Szczepański Jan) či namátkou jména a příjmení jiných vězňů z této skupiny (9133 Ruder Mejer, 9134 Mesz Moszek, 9135 Hirsz Simon, 9136 Tuleta Józef, 9137 Sobieraj Walerian, 9138 Spatz Josef, 9139 Goryl Ludwig, 9140 Superson Kazimierz, 9141 Uj dak Bronisław, 9142 Makar Franciszek, 9151 Fudali Stanisław, 9152 Lepianka Józef, 9161 Gustap Władysław, 9162 Rumiesz [Rumierz] Michał, 9168 Borek Piotr, 9176 Strusiewicz Lech, 9177 Właszczyk Jerzy, 9179 Brymianowski Henryk, 9187 Danikiewicz Edward, 9188 Oleś Mieczysław, 9193 Weber Eugeniusz, 9195 Weber Michał, 9198 Górnikowski Jan, 9202 Dadal Mieczysław, 9203 Ruszel Jan, 9207 Blaskowitz Julian, 9209 Gremiuch Marian, 9215 Król Kazimierz, 9219 Mark [Kark] Julian, 9225 Gawalewicz Adolf, 9229 Ulatowski Mateusz, 9232 Marchwicki Bogdan, 9235 Lech Tadeusz, 9241 Zarychta Władisław, 9243 Kmiecik Władysław, 9246 Kmiecik Stanisław, 9247 Rębilas Zyfryd, 9248 Rębilas Kazimierz, 9249 Szczygieł Franciszek, 9250 Juszczyk Edward, 9251 Przybyło Stefan, 9255 Moskalik Józef, 9256 Golemo Antoni, 9257 Szewczyk Józef, 9258 Juszczyk Kazimierz, 9259 Bli tek Paweł, 9260 Styczeń Franciszek, 9261 Pittio Stanisław, 9269 Radyk Stefan, 9272 Wilczak Jan, 9282 Walor Kazimierz, 9292 Olszewski Aleksander, 9302 Biniskiewicz Bronisław, 9312 Sachs Józef, 9322 Heckel Stanisław, 9332 Kotarski Tadeusz, 9342 Zarzeka Franciszek, 9352 Zdril Grzegorz, 9355 Witek Stanisław, 9362 Tadeusz Orzelski, 9363 Kantor Jan, 9373 Bakowski Stanisław, 9374 Bielik Franciszek, 9384 Franczak Władysław, 9385 Glombik Jan, 9390 Dąbrowski Józef, 9395 Gieras Piotr, 9402 Grzegorzycy Jan, 9403 Krama Bolesław).

ného bloku 11 a táborového vězení) zastřeleno 11. listopadu 1941, dva a půl měsíce po Marszałkové smrti, při příležitosti polského svátku Dne nezávislosti v rámci první hromadné popravy u černé Zdi smrti (*Ściana Straceń, Schwarze Wand*) ve dvoře mezi bloky 10 a 11 kmenového tábora.¹⁸ Byli popravováni jednotlivě střelou do týla, na místo exekuce přiváděni nazí a bosí, s rukama spoutanýma za zády – a jejich čísla jim byla před popravou napsána na kůži inkoustovou tužkou!¹⁹ Tetování, které se později stalo pro Osvětim typické, bylo totiž poprvé vyzkoušeno při separátní registraci sovětských válečných zajatců v říjnu až prosinci téhož roku. Přidělená čísla byla zpravidla vytetována na levou část hrudi vpichem tetovacího razítka.²⁰ Součástí registrace osvětimských vězňů (s průběžným číslováním od příjezdu prvních třiceti vězňů z koncentračního tábora Sachsenhausen 20. května 1940) se však tetování stalo teprve v souvislosti s prvními velkými transporty evropských Židů na jaře roku 1942 a bylo zpočátku vyhrazeno výlučně pro židovské vězně obou pohlaví.²¹ Zprvu používaná čísla s obráceným trojúhelníkem, vytetovaná na hrudi, nahradilo v polovině roku analogické tetování na levém předloktí.²² K rozšíření tetování na všechny vězně táborového komplexu s výjimkou říšských Němců (*Reichsdeutsche*) a příslušníků zvláštních vězeňských kategorií (*Polizeihäftlinge, Schutzhaftlinge, Erziehungshäftlinge*)

18 D. CZECH, *Kalendarz, Zeszyty Oświęcimskie* 2, 1958, s. 105–106; TÁŽ, *Kalendarium. Gli avvenimenti, záznam k 11. listopadu 1941* (<http://www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1941.pdf> [31.5.2021]).

19 Tamtéž

20 Kazimierz SMOLEŃ, *Soujetische Kriegsgefangene im KL Auschwitz*, in: *Sterbebücher von Auschwitz: Fragmente*, sv. 1, s. 138, 144 (<https://archive.org/details/SterbebuecherVonAuschwitzFragmente-StaatlichesMuseumAuschwitzBirkenau-Band1-1995/page/n71/mode/1up> [31.5.2021]). Srov. také svědecké výpovědi Andreje Pogoševa, vězně č. 1418, uprchlého z tábora 6. listopadu 1942, Nikolaje Vasiljeva (=Ivanova), vězně č. R 1644, a Petra Mišina, vězně č. 1844 s dodatečně vytetovanými písmeny AU (přeživšího příslušníka dočasně existujícího Au komanda tzv. komisařů, určeného k likvidaci) v 1. osvětimském procesu [proti Mulkovi a jiným] ve Frankfurtu nad Mohanem z 23. a 29. října 1964 (<https://www.auschwitz-prozess.de/zeugenaussagen/Pogoschew-Andrej/>; <https://www.auschwitz-prozess.de/zeugenaussagen/Wassiljew-Nikolaj/>; <https://www.auschwitz-prozess.de/zeugenaussagen/Mischin-Pjotr/> [31.5.2021]).

21 K historii a typologii tetování v Osvětimi srov. Tadeusz IWASZKO, *Tätowierung der Häftlinge des KL Auschwitz*, Informationsbulletin. Comité International d'Auschwitz, Warszawa 1980, č. 1, s. 3–4, č. 2, s. 3, č. 3, s. 4; TÝŽ, *Hafigründe und Häftlingskategorie – Transport, Aufnahme, Registrierung und Kennzeichnung der Häftlinge*, in: *Auschwitz 1940–1945. Studien zur Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslagers Auschwitz*, ed. Waclaw DŁUGOBORSKI – Franciszek PIPER, sv. II (*Die Häftlinge – Existenzbedingungen, Arbeit und Tod*), Berlin 1999, s. 14–43.

22 Srov. svědectví Alfréda Wetzlera, vězně č. 29162, a Rudolfa Vrby [=Waltera Rosenberga], vězně č. 44070, stran umístění tetování při registraci 13. dubna a 30. června 1942 in: *Správa Alfréda Wetzlera a Rudolfa Vrby* (dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/sk/sprava-alfreda-wetzlera-a-rudolfa-vrbu-1944/> [31.5.2021]). Z fotografie Emanuela Mittelmana, vězně č. 37014, jednoho z přeživších členů Sonderkommando, je zřejmé, že ještě 22. května 1942 byli nově přichozí tetováni na hrudi (https://i.dailymail.co.uk/i/pix/2014/03/11/article-2578422-1C32B50A00000578-907_634x461.jpg; <http://sonderkommando.info/index.php/sonderkommandos/les-differents-sonderkommandos/bios-des-individus> [31.5.2021]).

došlo až po útěku jedné z polských politických vězeňkyň 22. února 1943.²³ Štorkova identifikace těla s číslem 9253, nalezeného v lednu 1945 u železniční trati v katastru obce Dobřířkov, byla tedy evidentně mylná. Vzhledem k průběžnému způsobu číslování a relativně značnému časovému odstupu mezi smrtí Władysława Marszałka a počátkem tetování na levém předloktí je navíc zřejmé, že uvedené číslo nebylo kronikářem zapsáno celé.

Zdroj tvrzení o Marszałkově příjezdu na podzim roku 1942 „s transportem 6000 Židů z Grodna, Białystoku a Krakova“ nebyl dosud nalezen. Zůstává tak nadále otázkou, z čeho vlastně autor svá konkrétní čerpal. V textu publikovaném v SPVA je jen povšechná zmínka o Johannesi Ibelovi z Památníku koncentračního tábora Flossenbürg a jím zprostředkovaných „dostupných“ informacích z archivu RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*), která se ovšem bez bližší specifikace vztahuje ke každé z pěti obětí.²⁴ Z citace o jediném transportu (!) je přitom zjevné, že v době, kdy své články psal, *Kalendarium Danuty Czech* zcela jistě neznal. K deportaci ze židovských ghet v okrese Białystok, včetně ghetta v Grodnu, a příjezdu pěti transportů do tábora v Osvětimi (každého zhruba s 1 000 až 2 000 deportovaných) došlo v rozmezí osmnácti dnů od 8. do 25. listopadu 1942.²⁵ Z celkového počtu 6 501 mužů, žen a dětí přežilo první selekci 942 mužů a 676 žen ze čtyř transportů. Z prvního transportu nepřežil nikdo! Z druhého, který přijel do tábora 9. listopadu, bylo vybráno 190 mužů a 104 ženy. Mužům byla přidělena čísla 74199 až 74388, ženám 24046 až 24149.²⁶ Srovnání těchto čísel s číslem 9253 hovoří samo za sebe a jen podtrhuje otazník nad apodiktickou formou Štorkova sdělení.

Hlášení vrchního strážmistra Jaroslava Pavelky

Před třemi lety vydalo berlínské nakladatelství De Gruyter závěrečný šestnáctý svazek edice pramenů známé pod zkratkou VEJ, zaměřený na vyhlazovací tábor v Osvětimi-

23 D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 420.

24 M. ŠTOREK, *Identifikace*, s. 144. K inzerované dostupnosti informací je nicméně nutné připomenout, že samotný archiv RSHA byl spolu s dalšími trofejnými archivy převezen v roce 1945 do Sovětského svazu. Od března 1946 byl součástí tzv. Zvláštního archivu (Особый архив, Центральный государственный особый архив, ЦГОА), jehož existence byla do února 1990 utajena. V červenci 1992 byl spolu s ostatními archivy zpřístupněn v rámci Centra uložení historicko-dokumentárních sbírek (Центр хранения историко-документальных коллекций, ЦХИДК) v Moskvě. Od roku 1999 je uložen v tamním Ruském státním vojenském archivu (Российский государственный военный архив, РГВА). Srov. <http://rgvarchive.ru/ob-arkhive/istoriya-arkhiva.shtml> [31.5.2021].

25 Ve dnech 8., 9., 14., 18. a 25. listopadu. Srov. D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 335–336, 338, 340, 343.

26 Tamtéž, s. 336. Podle některých databází přijel transport o den později. Srov. <http://www.ten-humbergreinhard.de/transportliste-der-deportierten/transportliste-der-deportierten-1942/index.html>; https://holocaust.wikia.org/wiki/Die_Auschwitz-Konzentrationslager,_Geschichte,_Timeline [31.5.2021].

-Birkenau v letech 1942–1945, evakuaci koncentračních táborů a pochody smrti.²⁷ Mezi 289 dokumenty, které obsahuje, je v něm pod číslem 182 otištěno německy psané hlášení vrchního strážmistra Jaroslava Pavelky, velitele četnické stanice v Dobříkově, z 25. ledna 1945, adresované okresnímu úřadu ve Vysokém Mýtě, o nálezu dvanácti těl židovských vězňů z transportního vlaku číslo 6226 podél železniční trati mezi Sruby a Zámrskem.²⁸ Podle editorky šlo o vězně z transportů, které do tábora v Osvětimi přijely v červnu a červenci 1943 z Berlína a koncentračního tábora Majdanek na předměstí Lublinu, v květnu a červnu 1944 z Maďarska, v srpnu téhož roku z tábora nucených prací Ostrowiec a z Itálie, a v září a říjnu ze židovských ghett v Lodži a Terezíně.²⁹

Dokument s číslem jednacím 87/1945, vyhotovený následující den po události, se dochoval v opisu uloženém v archivu Státního muzea v Osvětimi a byl poprvé zveřejněn Andrzejem Strzeleckim již v roce 1982 jako faksimile v příloze jeho práce o evakuaci, likvidaci a osvobození osvětimského tábora.³⁰ Údaje v něm uvedené dílem korespondují se záznamem v dobříkovské kronice (čas průjezdu vlaku ve 14 hodin 21 minut, tetování na levém předloktí obětí, pořadí jejich čísel), dílem ho korigují a doplňují. Vedle detailů popisu tělesných pozůstatků nalezených vězňů (identifikační zmínka o obřizce *nach jüdischem Brauch*, charakteristika jejich oděvu a prádla, nakrátko ostříhané vlasy) jsou v něm zapsána také místa nálezu jednotlivých těl ve směru pohybu vlaku s využitím kilometráže trati a nezkrácené číslo A 9253 náležející dvanácté oběti.

Svědectví čísel obětí

Separátní série čísel začínající písmenem A byla v Osvětimi zavedena 13. května 1944 pro tzv. *Transportjuden*, židovské vězně z transportů RSHA organizovaných Eichmannovým referátem IV B 4 pro židovské záležitosti (*Juden- und Räumungsangelegenheiten*). V týž den byla zároveň jiným nově příchozím vězňům přidělena v rámci průběžného číslování *allgemeiner Nummernserie* čísla 187849 až 187882. Pro

27 *Das KZ Auschwitz 1942–1945 und die Zeit der Todesmärsche 1944/45*, ed. Andrea RUDORFF, *Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933–1945* (VEJ), sv. 16, Berlin 2018, 883 s.

28 Tamtéž, s. 628n, dok. 182 (dále VEJ 16/182), příp. https://books.google.cz/books?id=Vwh2DwA-AQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [31.5.2021].

29 VEJ 16/182, pozn. 5.

30 Tamtéž, pozn. 1; Andrzej STRZELECKI, *Ewakuacja, likwidacja i wyzwolenie KL Auschwitz*, Oświęcim 1982 (2. vyd. 2008), s. 193, 295, č. XIV [Meldunek placówki zandarmerii w Dobříkowie w Czechach 25 stycznia 1945 r. o znalezieniu przy szlaku kolejowym Sruby-Zámrsk (okręg Ustí nad Orlicí) 12 zwłok więźniów pomordowanych w trakcie ewakuacji] a analogicky jeho jazykové mutace [*Endphase des KL Auschwitz. Evakuierung, Liquidierung und Befreiung des Lagers*, Oświęcim 1995, s. 345n; *The Evacuation, Dismantling and Liberation of KL Auschwitz*, Oświęcim 2001].

židovské vězeňkyně z transportů RSHA byla čísla s písmenem A zavedena o tři dny později. Od 31. července pak nahradila mužskou sérii nová separátní série s počátečním písmenem B.³¹

Polovina z dvanácti obětí, které byly koncem ledna 1945 pohřbeny na hřbitovech ve Srubech a v Zámrsku, tedy přijela do Osvětimi až po 31. červenci 1944. Dvojici vězňů s čísly B 5375 a B 5596, která přijela do tábora v srpnu, se pokusil s dílčím úspěchem identifikovat už Štorek (což poznámka Andrey Rudorff *cum grano salis* potvrzuje).³² Ostatní čtyři (B 10011, B 10561, B 10591, B 13425) přijeli údajně během září a října třemi transporty ze dvou výše uvedených ghatt. Celá polovina z dvanácti obětí tedy zahynula po necelých šesti měsících od příjezdu do tábora. Třetina z nalezených těl patřila naopak vězňům, kteří byli do Osvětimi deportováni během května a června 1944 z Maďarska. První z nich, vězeň s číslem 187028, byl evidentně přijat do tábora již před 13. květnem, tři ostatní (A 8243, A 9253, A 14123) v řádu týdnů po tomto datu. Minimálně jeden z nich přitom logicky musel přijet jedním z červnových transportů. U zbylých dvou obětí s čísly 127013 a 129625 odpovídá pořadí přidělených čísel inzerované době příjezdu v červnu a červenci 1943. V případě Waltera Selmansona, vězně číslo 129625, potvrzuje navíc poznámka editorky jeho předchozí pobyt v Majdanku. Oba dokázali v táboře přežít více než půldruhého roku.

Evakuační transportní vlaky 90858 a 6226, jejich trasy a počty obětí

Toho dne, kdy byla jejich těla vyhozena z vlaku, jely po stejné trase z Olomouce na Prahu, jak známo, dva transporty osvětimských vězňů. První z nich s číslem 90858 projel zastávkami ve Srubech a Dobříkově ještě za tmy či ranního šera, aniž ho někdo z místních zaznamenal. Později podaná svědectví z několika jeho předchozích i pozdějších zastávek hovoří shodně o utrpení vězňů z důvodu mrazu, žízně, hladu a bití, o střelbě ostražky a velkém počtu mrtvých. Vašek s Gruntovou uvádějí, že jen na území východních Čech od Tatenic po Trnávku, tedy na úseku železniční tratě v délce 107,3 km, bylo po průjezdu evakuačních vlaků 90858 a 6226 nalezeno

31 D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 773, 775, 834. Jednotlivé paralelní číselné řady byly obdobně jako starší separátní série zavedené v říjnu 1941 pro sovětské válečné zajatce (R), od 1. února 1942 pro tzv. *Erziehungshäftlinge* (EH) a od 26. února 1943 pro Romy a Sinty (Z) evidovány odděleně. Srov. Tadeusz PACZUŁA, *Schreibstuben in KL Auschwitz*, in: *Sterbebücher von Auschwitz: Fragmente*, sv. 1, s. 32, 38–40. (<https://archive.org/details/SterbebuecherVonAuschwitzFragmente-StaatlichesMuseumAuschwitzBirkenau-Band1-1995/page/n71/mode/1up> [31.5.2021]). K datu zavedení série B a hovorovému označení „Arabové“ a „Beduíni“ srov. svědectví Józefa Mikusze, vězně číslo 7794, v 1. osvětimském procesu [proti Mulkoví a jiným] ve Frankfurtu nad Mohanem z 26. dubna 1965 (<https://www.auschwitz-prozess.de/zeugenaussagen/Mikusz-Jozef/> [31.5.2021]).

32 M. ŠTOREK, *Identifikace*, s. 146; VEJ 16/182, pozn. 5.

a pohřbeno 147 mrtvých vězňů.³³ Většina nalezených těl přitom pocházela z vlaku 6226, celkový počet obětí byl proto zcela jistě vyšší. Zatímco vlak 90858 své mrtvé (vyhozené, ubité či na útěku zastřelené) vězně podle dochovaných svědectví až na výjimky sbíral a vezl na posledním otevřeném voze, brzdářských plošinách či v budkách s sebou, pro vlak 6226 se mrtvá těla ponechaná u trati stala takřka charakteristickým znakem.³⁴ Ze 123 číslem označených vězňů, jejichž příslušnost k některému z obou transportů byla ve výše uvedeném úseku cesty potvrzena nálezem těla, částí oděvu či předáním gestapu, se v osvětimské databázi podařilo identifikovat pouze 13 mužů.³⁵ Jména tří dalších v ní dosud uvedena nejsou.³⁶

Transportní evakuační vlak 6226, z něhož byly oběti vyhozeny, jel toho dne za silné sněhové vánice a velkého mrazu, kdy denní teploty klesaly ke 14 až 19 stupňům pod nulou.³⁷ Vzdálenost 172,5 km mezi Červenkou u Litovle, v níž tři a půl hodiny stál, a Velimí u Kolína, kde byl pod uvedeným číslem doložen naposledy, urazil za 16 hodin 26 minut, včetně zastávek v České Třebové, Přelouči a Kolíně.³⁸ Eskortu vlaku tvořilo několik desítek estonských příslušníků SS pod německým velením.³⁹ Při příjezdu do České Třebové, kde se vlak asi v půl dvanácté dopoledne na necelé dvě hodiny zastavil, se podle očitých svědků skládal ze 43 otevřených vozů na uhlí (s polonahými vězni v cärech a příkrývkách) a 9 čtyřnápravových rychlíkových vozů s evakuovanými německými dětmi hned za lokomotivou, které zde byly odpojeny

33 J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 191.

34 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 6 (Svědectví přednosta stanice v Moravanech Josefa Mužáka z 11. května 1946) s.124–127, č. 8, s. 131n, č. 9, s. 133n.

35 109480 Chason Alberto, 171904 Warszawski Moses (Dlouhá Třebová), A 14635 Weisz Andor (Brandy nad Orlicí), 175603 Gutter Max (Choceln), A 8243 Kahan Henrik (Sruby), 129625 Selmanson Walter (Dobříkov/ Zámorsk), 174965 Loewenthal Bruno (Slepovice), 176306 Leiba Daniel, 186754 Grünfeld Sandor (Pardubice), 141954 Cwerner Józef, 173967 Behar Marco, 186765 Gunst Georg (Lány na Důlku), 169899 Oberfeld Casimir (Přelouč). K mediálně známému případu identifikace francouzského hudebního skladatele polského původu Casimira [=Kazimierza Jerzyho] Oberfelda (1903–1945), resp. exhumace a translace jeho tělesných pozůstatků ze hřbitova v Přelouči na pařížský Montmartre srov. Jean-Pierre GUÉNO, *La mélodie volée du Maréchal: L'incroyable histoire de Casimir Oberfeld, compositeur (malgré lui) de l'hymne pétainiste*, Paris 2018, 182 s.

36 Jméno Zoltána Ausländera, vězně číslo A 3746 z Antalovců (Анталовці) u Užhorodu, je uvedeno v poválečném hlášení stanice SNB v Chocni. U dvojice vězňů s čísly A 15894 (Mor Friedman/n) a 183006 (Richard Kohl), pohřbených v Přelouči, je pramen neznámý. Srov. NA, OVS (dříve KT-OVS), *Pochody smrti 11*, kart. 718, Hlášení stanice SNB Choceln č. 1950/46 z 13. května 1946.; <http://www.brehy.eu/pomnik-obetem-transportu-z-osvetimi-na-prelouckem-hrbitove/> [31.5.2021].

37 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 5 (Protokol sepsaný s inspektorem státních drah Miroslavem Hejdukem z 8. května 1946), s. 121, dokument č. 8 (Hlášení přednosta stanice v Přelouči Karla Venkrbce z 5. listopadu 1945), s. 131.

38 J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 183. Čas příjezdu do Červenky ve 2 hodiny 57 minut, uvedený v poválečném hlášení stanice SNB v Litovli č. 2537/46 z 15. května 1946 korigoval druhý z autorů v doplňku svého rukopisu na 2 hodiny 24 minut podle hlášení okresního velitelství četnictva v Litovli zemskému velitelství v Brně z 24. ledna 1945. Srov. F. VAŠEK, *Transporty*, s. 34 (Doplňek-Červenka).

39 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 5, s. 120.

a odjely v půl jedné přes Ústí nad Orlicí, Letohrad a Lichkov do Jeleniej Góry (Hirschberg) v Dolním Slezsku.⁴⁰ Délku vlaku v zásadě potvrzují i odhady pamětníků při průjezdu Brandýsem nad Orlicí a Chocní (40 nákladních vozů – uhláků).⁴¹ O krytém vozu pro strážné se žádný ze svědků nezmiňuje, jeho existenci lze však předpokládat.

V době příjezdu vlaku do stanice Česká Třebová či krátce poté přijížděl před ním jedoucí evakuační vlak 90858 právě do Kolína.⁴² Poprvé byl s jistotou zaznamenán již předchozího dne při tříhodinové zastávce v Olomouci mezi čtvrtou hodinou odpolední a sedmou večer.⁴³ Časový odstup mezi oběma transporty dosáhl při průjezdu vlaku 6226 zastávkou Dlouhá Třebová (13.22) 11 hodin 22 minut a poté se neustále snižoval. Při průjezdu zastávkou Dobříkov (14.21) a stanicí Moravany (14.42) to bylo 9 hodin, při odjezdu z Přelouče (17.01) už pouze 5 hodin 15 minut.⁴⁴ Po druhé hodině odpolední, když první transport odjel z Kolína a druhý projel Chocní, jakékoli další zprávy o pohybu vlaku 90858 chybí. Projel zřejmě okrajovými částmi Prahy a zamířil přes Beroun, Hořovice a Rokycany na Plzeň a Křimice a za protektorátní hranicí pak dále přes Stříbro, Planou a Mariánské Lázně do Chebu.⁴⁵ Odtud pak pokračoval přes Františkovy Lázně, Plesnou, Bad Brambach, Adorf (Adorf/Vogtland), Plauen, Werdau, Geru, Jenu a Weimar do koncentračního tábora Buchenwald, kam přijel v pátek 26. ledna 1945.⁴⁶ Podle soupisu vyhotoveného táborovým gestapem přivezl 3784 živých a 151 výslechu neschopných či mrtvých vězňů a 52 neidentifikovaných mrtvých těl.⁴⁷ Minimálně 26 dalších obětí bylo po průjezdu vlaku nalezeno na různých místech trati.⁴⁸

40 Tamtéž.

41 NA, OVS (dříve KT-OVS), Pochody smrti 11, kart. 718, Hlášení velitelství stanice SNB Choceň č. 1950/46 z 13. května 1946; J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 186 (v případě Chocně uvádějí asi 45 vagonů).

42 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 9 (Svědectví náměstka přednosta nádraží v Kolíně Antonína Kellnera ze 7. května 1946), s. 133.

43 Tamtéž, dokument č. 4 (Svěddecká výpověď Josefa Pospíšila, bývalého náměstka poštovního úřadu č. 2 v Olomouci ze 16. května 1946), s. 118n.

44 J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 183.

45 K průjezdu transportu s vězni stanicí Křimice srov. Jiří NENUTIL, *Pochody smrti: český příspěvek k otevřené otázce*, Plzeň, s. 27.

46 Srov. *Evakuierungstransporte aus KZ-Stammlagern durch Sachsen* in: *NS-Terror und Verfolgung in Sachsen. Von den Frühen Konzentrationslagern bis zu den Todesmärschen*, eds. Hans BRENNER–Wolfgang HEIDRICH–Klaus-Dieter MÜLLER–Dietmar WENDLER, Dresden 2018, s. 548 (https://www.slpb.de/fileadmin/media/OnlineWissen/Dossier/NS-Terror_in_Sachsen/Anhang_F_-_Evakuierungstransporte_aus_KZ-Stammlagern_durch_Sachsen.pdf [31.5.2021]).

47 Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&s=buchenwald&doc_id=495448 [31.5.2021]).

48 Sedm na nádraží v Olomouci (23. ledna), tělo vězně číslo A 11076 v Trnávce (24. ledna), dvě těla na nádraží v Adorfu (25. ledna). Srov. I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 4, s. 119; J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 191; *Evakuierungstransporte*, s. 548. Další devět

Vlak 6226 naproti tomu odjel z Kolína až po sedmé hodině večerní s odstupem asi pěti hodin a za další více než tři hodiny urazil pouze vzdálenost osmi kilometrů do Velimi.⁴⁹ Čas příjezdu ve 22 hodin 19 minut je posledním známým chronologickým záznamem jeho pozice před Prahou. V úseku cesty mezi Starým Kolínem a Tuklaty v délce 42,6 km za sebou zanechal dalších 17 mrtvých vězňů.⁵⁰ Nejpозději po půl dvanácté v noci dorazil na nákladové nádraží v Praze-Malešicích, odkud pokračoval s novým číslem 6446 (6046?) přes Hostivař, Uhřetěves a Říčany (0.04) do Čerčan (0.33–0.57), kde proběhlo zbrojení vodou, a dále přes Benešov (1.27), Bystřici, Votice a Tábor (5.00) do Mezimostí nad Nežárkou (od roku 1943 částí Veselí nad Lužnicí). Odtud pak jel s číslem 92420 přes Chotýčany (7.24–7.33), České Budějovice (8.08–8.36), Velešín (10.54), Kaplice (po 11.00) a Horní Dvořiště dál do Rakouska a směřoval do koncentračního tábora Mauthausen. V hornorakouském Pregartenu byl však z důvodu nedostatku místa v táboře zastaven a po necelých dvaceti hodinách čekání poslán v pátek 26. ledna s novým číslem 10171/92405 zpět na sever do koncentračního tábora Sachsenhausen u Oranienburgu, ležícího 25 km severně od centra Berlína.⁵¹ Jel proto zpočátku stejnou trasou přes České Budějovice (11.32–12.08) do Mezimostí a odtud s číslem 6235 přes Benešov (17.38–17.49), Čerčany (18.07–18.42) a Říčany (19.55–21.18) do Prahy.⁵² Cestou tam i zpět při teplotách 8 až 20 stupňů pod nulou za sebou neustále zanechával další mrtvé. Jen v samotných Českých Budějovicích bylo ve dnech 27.–28. ledna spaleno v krema-

---

neidentifikovaných vězňů bylo pohřbeno na hřbitově v Ruppertsgrünu (Pöhl) a sedm na hřbitově v Neumarku.

- 49 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 9, s. 134n; J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 183.
- 50 J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 191; I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 11 (Hlášení přednosty stanice v Českém Brodě z 25. ledna 1945), s. 138n (s upřesněním čísla vlaku 6226/92870).
- 51 Ve čtvrtek 25. ledna bylo v celém táborovém komplexu v Mauthausenu 71 320 vězňů. Jejich počet se však v důsledku každodenní vysoké úmrtnosti snižoval. Mezi 21. a 27. lednem poklesl o 786 osob ze 71 858 na 71 072 vězňů. K prvnímu nárůstu došlo až v sobotu 27. ledna přijetím 5 714 vězňů z Osvětimi (včetně 3 725 Židů). V pondělí 29. a úterý 30. ledna bylo do tábora přijato dalších 2 192 osvětimských vězňů (z toho 1 888 Židů). Srov. Arolsen Archives, 1.1.26.0 Verschiedene Aufstellungen über Zu- und Abgänge, tägliche und monatliche Stärkemeldungen, sowie über Todesfälle im KL Mauthausen, innerhalb des Zeitraumes vom 26.11.42–04.05.45 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-26-0_3145000/?p=1&s=mauthausen&doc_id=82119668; https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-26-0_3145000/?p=1&s=mauthausen&doc_id=82119841 [31.5.2021]).
- 52 J. BLÁHA, *Transport* (<https://www.cercany.cz/historie/d-1257/p1=25485> [31.5.2021]); NA, OVS (dříve KT-OVS), *Pochody smrti* 11, kart. 718, Hlášení velitelství stanice SNB Nemanice č. 975/46 z 10. května 1946; NA, *Sbírka staničních kronik*, inv. č. 51, Pamětní kniha železniční stanice Benešov u Prahy 1918–1947, s. 53, 83–85; *Tamtéž*, inv. č. 187, Pamětní kniha železniční stanice České Budějovice 1918–1952, s. 7; *Tamtéž*, inv. č. 1028, Pamětní kniha železniční stanice Říčany 1918–1951, s. 51 (datum 24. ledna i čas 3.04 jsou evidentně chybné, nad číslem vlaku 92420 visí otazník); *Tamtéž*, inv. č. 1254, Pamětní kniha železniční stanice Velešín 1918–1952, s. 34–36.

toriu 130 těl mrtvých vězňů, zčásti svezonych z okolí.⁵³ Dalších 13 je pohřbeno ve Velešíně, 63 v Omlenicích, 44 v Netřebicích, 14 v Horním Dvořišti a menší počty od jedné do devíti obětí v jiných lokalitách po trase.⁵⁴ Na úseku železniční tratě v délce 201,5 km z Říčan u Prahy do Horního Dvořišť bylo zastřeleno, ubito a vyhozeno z vlaku minimálně 293 vězňů obojího pohlaví.⁵⁵

Po příjezdu transportu do Malešic a následném průjezdu Prahou zamířil pak vlak s novým číslem 7247 na severozápad. V noci z 26. na 27. ledna zastavil krátce v Roudnici nad Labem (2.52–3.05) a za protektorátní hranicí pokračoval přes Lovosice a Ústí nad Labem do Děčína a odtud přes Bad Schandau a Pirnu do sousedního Heidenau (Heidenau-Süd). Po krátké zastávce a výměně lokomotivy jel pak dál přes Drážďany na Berlín. Do Oranienburgu, resp. tábora Sachsenhausen, dorazil neznámo kdy, možná již následujícího dne, v neděli 28. ledna. Téhož dne kolem 16. hodiny přivezl do Pirny zvláštní nákladní vlak s třemi vozy, vyslaný drážní inspekcí z Ústí nad Labem, těla 73 vězňů nalezená u trati mezi Lovosicemi a Pirnou.⁵⁶

Podle výpovědí tří vězeňkyň, které byly po vyskočení z jedoucího vlaku postřeleny ve čtvrtek 25. ledna za Bystřicí a poté převezeny českým četnictvem do nemocnice v Benešově, vyjel sledovaný vlak z Gliwic (Gleiwitz) v Horním Slezsku.⁵⁷ Paralelní nálezy těl vězňů z týchž transportů do Osvětimi, doložené ve dnech 25. a 26. ledna ve dvou lokalitách vzdálených od sebe 440 km (v Buchenwaldu a Českých Budějovicích), přitom naznačují, že oba evakuační vlaky vyjely ze stejné výchozí stanice.

53 K počtu těl a rozporným údajům srov. I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 14 (Hlášení oblastní pobočky StB v Českých Budějovicích z 27. května 1946), s. 149–150 (včetně výpovědi pracovníka budějovického gestapa Rudolfa Kastnera z 18. července 1945 v pozn. 1 pod čarou); T. FEDOROVIC, *Pochody smrti*, s. 94; Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Sterbeurkunden, Listen von Überstellungen von Häftlingen und Auflistung von Häftlingsnummern verstorbener Häftlinge] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_2573000/?p=1&cs=Tote%20Budweis&doc_id=533178 [31.5.2021]); Todesmärsche, Identifikation unbekannter Toten und NS-Prozesse, 5.3.2 Tote 45 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/5-3-2-Tote-45/?p=17&cs=Tote&doc_id=84606765 [31.5.2020]).

54 Viz válečné hroby CZE-3106-37709, CZE-3106-10823, CZE-3106-10786, CZE-3106-43337 (<https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/4442-velesin/>; <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7112-omlenice/>; <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/592-netrebice/>; <https://www.hornidvoriste.cz/pamatky> [31.5.2021]) a dále CZE2122-41656, CZE-2101-01688, CZE2126-1615, CZE-3110-30023 a hrob vězně č. 9851 v Janově u Roudné (<https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1671-ricany/?-vp-page=5&do=vp-showPage>; <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1846-benesov/?-vp-page=6&do=vp-showPage>; <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/8366-votice/>; <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/4381-sobeslav/>; (<https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/9178-janov-u-roudne/> [31.5.2021]).

55 K mrtvým v Říčanech, Stráňčicích, Čerčanech, Benešově, Jírovicích etc. viz pozn. 52. Situaci v jižních Čechách po průjezdu vlaku detailně popsál Jan CIGLBAUER, *Průjezd vlaku smrti č. 92420 Česko-budějovickem* (<http://severniceskobudejovicko.cz/2015/08/12/prujezd-vlaku-smrti-c-92420-cesko-budejovickem/> [31.5.2021]).

56 NA, Sběrka staničních kronik, inv.č. 994, Pamětní kniha železniční stanice Roudnice nad Labem 1918–1948, s. 26; *Evakuierungstransporte [NS-Terror]*, s. 548; www.tenhumbergreinhard.de/05aaff9c6f0a4030c/05aaff9dc30777801/05aaff9d9e10f350b.html (záznam k 27. lednu 1945 [31.5.2021]).

57 NA, Sběrka staničních kronik, inv.č. 51, s. 83n.

Vzhledem k průběhu evakuace osvětimských táborů a přítomnosti vězňů z tábora v Monowicích (prokázané u 10 z 13 obětí, nalezených ve východních Čechách, záznamy v evidenční knize tamního špitálu), došlo k jejich odjezdu nejspíš v neděli 21. ledna.⁵⁸ Evakuace tábora v Monowicích totiž začala již bezmála před třemi dny pěším pochodem smrti přes Bieruń Stary, Tychy, Mikolów, Borovu Wieś, Paniówki a Przyszwowice do více než 60 km vzdálených Gliwic. První kolony nedostatečně oděných vězňů v dřevácích se vydaly na cestu ve čtvrtek 18. ledna večer a v sobotu 20. ledna ráno dorazily do cíle. První vlaky s vězni stojícími v otevřených vagoncích na uhlí vyjely z Gliwic během následujícího dne. Po celou dobu vlakové přepravy jim nebyla poskytnuta žádná strava a veškerým pokusům o házení potravin do vozů, k němuž pravidelně docházelo ze strany obyvatel při zastávkách na českém území, se ostraha snažila zabránit střelbou.⁵⁹ Jen výjimečně bylo velitelem transportu dáno svolení k poskytnutí vody.⁶⁰

Když se vlak 6226 přiblížil ve středu 24. ledna po druhé hodině odpolední k Chocni, byli žijící vězni již šestý den na cestě, z toho třetí den na kolejích. Minimálně čtyři dny ledového pekla je ještě čekaly. Pro sedmnáct jejich spoluvězňů naopak cesta záhy skončila. Mezi nimi i pro dvanáct mrtvých mužů z hlášení vrchního strážmistra Pavelky.

---

58 K počáteční fázi evakuace osvětimského táborového komplexu dnes existuje již poměrně rozsáhlá literatura, díky níž známe pořadí a data evakuace jednotlivých táborů ve dnech 17.–21. ledna 1945 i směry a cíle pěších pochodů. Vedle již citovaných prací namátkou Andrzej STRZELECKI, *Ostatnie dni obozu Auschwitz*, Oświęcim 1995, 238 s.; Jan DELOWICZ, *Sladem krwi: Marsz smierci wiezniow oswiecimskich przybylych do Rzedowki i poprowadzonych na zachod*, Katowice 1995, 209 s.; Irena PAJAŁ, *Przewodnik wzdluz tras ewakuacyjnych wiezniow KL Auschwitz-Birkenau przez Gliwice, Rybnik i Raciborz*, Katowice 2007, 143 s.; Daniel BLATMAN, *Les Marches de la mort, la dernière étape du génocide nazi, été 1944, printemps 1945*, Paris 2009, 590s. [angl. verze *The Death Marches: The Final Phase of Nazi Genocide*, Cambridge, Massachusetts – London, England 2011, 592 s.]; *Les marches et trains de la mort: transferts, évacuations et libérations des camps nazis, juillet 1944–mai 1945*, Paris 2016, 150 s. [včetně studií Marie-Paule HERVIEU, *Histoire des transferts et évacuations des camps d'Auschwitz-Birkenau-Monowitz et camps annexes: les marches et trains de la mort dans le système concentrationnaire nazi, juillet 1944–mai 1945*; Martine GIBOUREAU, *Les marches de la mort de janvier à avril–mai 1945: la parole est aux témoins* a Dominique DUFOURMANTELLE – Annie LYON-CAEN, *L'évacuation du camp de Blechhammer 21 janvier 1945: de Blechhammer à Buchenwald*]; Piotr HOJKA – Sławomir KULPA, *Kierunek Loslau. Marsz ewakuacyjny wiezniow oswiecimskich w styczniu 1945 r.*, Wodzisław Śląski 2016, 116 s.; Piotr Mateusz Andrzej CYWIŃSKI, *Marsz smierci w pamieci ewakuowanych wiezniow Auschwitz*, Oświęcim 2016, 121 s.

59 I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokumenty č. 5–6, 8, s. 120, 122n, 131.

60 Při zastávce ve Velešíně na zpáteční cestě z Rakouska byla v pátek 26. ledna rozdávána železničáři vězňům voda s tajně nakrájeným chlebem. Svědectví o 6 dnech cesty bez jídla a pití potvrzuje dobu odjezdu z Gliwic v neděli 21. ledna. Horkou vodu vězni dostali rovněž následujícího dne při zastávce v Heidenau. Srov. I. MALÁ – L. KUBÁTOVÁ, *Pochody*, dokument č. 15 (protokol sepsaný s přednostou stanice Velešín Rudolfem Jakoubkem dne 17. května 1946), s. 151; www.tenhumbergreinhard.de/05aaff9c6f0a4030c/05aaff9dc3077801/05aaff9d9e10f350b.html [31.5.2021].

Místa nálezu a pořadí nalezených těl

Kilometráž železniční trati mezi Chocní (271,044 km) a Zámrskem (279,661 km) tvoří stometrové úseky vymezené 86 bílými hektometrovníky s černými návěstími rostoucí vzdáleností od Vídně. Memento někdejší Severní státní dráhy z centra monarchie přes Brno, Českou Třebovou, Pardubice a Prahu do Podmokel (levobřežní části dnešního Děčína) je více než tři čtvrtě století po tragické události stejné jako před lety. V Pavelkově hlášení byla čísla vězňů zapsána v pořadí, v jakém byla jejich těla vyhazována spoluvězni z pomalu jedoucího vlaku: číslo 187028 (273,4 km), číslo 127013 (273,5/6 km), číslo B 10561 (274,4/5 km), číslo A 14123 (274,8/9 km), číslo A 8243 (275,1 km), číslo B 10591 (275,2/3 km), číslo B 13425 (276,1), číslo B 10011 (276,4 km), číslo 129625 (276,5 km), číslo B 5375 (277,3/4 km), číslo B 5596 (277,4 km) a číslo A 9253 (278,1/2 km).⁶¹ Tělesné pozůstatky čtyř vězňů tedy ležely v rozmezí více než půldruhého kilometru před zastávkou ve Srubech (275,076 km), sedmi dalších ve zhruba dvou a půl kilometrovém úseku mezi Sruby a zastávkou Dobříkov (277,655 km) a tělo posledního asi půl kilometru za ní. První a poslední z dvanácti těl dělila vzdálenost čtyř kilometrů a 800 metrů.⁶²

Vězni pohřbení na hřbitově ve Srubech

Vězeň číslo 187028 přijel do tábora v Osvětimi v úterý 2. května 1944 v jednom z prvních dvou transportů maďarských Židů, které vyjely 29. a 30. dubna ze sběrného tábora Kistarcsa u Budapešti a průchozího tábora Bačka Topola (maď. Topolya) v Maďary okupované části srbské Vojvodiny. Z celkového počtu 3 800 deportovaných přežilo selekci 486 mužů a 616 žen. Mužům byla přidělena čísla 186645–187130, ženám 76385–76459 a 80000–80540.⁶³ Při registraci byli seřazeni abecedně podle počátečního písmene příjmení, v rámci jednotlivých skupin příjmení se shodným počátečním písmenem však abecední pořadí již zpravidla neplatilo.⁶⁴ Z výběru vězňů

⁶¹ VEJ 16/182.

⁶² Nalezená těla navazovala na trojici těl vyhozených v úseku trati Choceň – Sruby v katastru města Choceň: Maxe Guttera, čtyřiačtyřicetiletého vězně č. 175603 z tábora Auschwitz III v Monowicích (271,4 km) a dvojici neznámých obětí s čísly A 14179, B 10544 (272,6 km). Zoltán Ausländer, vězeň A 3746, byl nalezen dosud žijící ještě před železniční stanicí na km 270,8 a předán gestapu. Půl kilometru před ním leželo tělo další oběti s číslem A 6195 (270,3 km). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 186n. K Maxu Gutterovi srov. <http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/>; https://www.ushmm.org/online/hsv/person_view.php?PersonId=8320621; https://www.ushmm.org/online/hsv/person_view.php?PersonId=4891613 [31.5.2021].

⁶³ D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 764. V analýze *Train Analysis of the Hungarian Genocide Action* uvádí Michael HONEY (<http://www.zchor.org/hungaria.htm> [31.5.2021]), že muži byli deportováni z tábora Kistarcsa a ženy z Bačka Topola.

⁶⁴ Srov. pořadí výběru selektovaných: 186645 Ausch Ödön, 186648 Alpern Miklos, 186657 Berger Géza, 186658 Biro Miklos, 186659 Barány Marton, 186661 Baron Ferencz, 186662 Berg Ernő,

uvedených v poznámce je tak od pohledu zřejmé, že příjmení vězně číslo 187028 začínalo písmenem S, resp. sprežkou Sch. Záznamy o spoluvězních v osvětimské databázi vězňů a dochovaných pramenech naznačují, že byl spolu s ostatními přidělen na práci v koncentračním táboře Auschwitz III v Monowicích.⁶⁵ Oběti lednové evakuace se na českém území stali i někteří jeho spoluvězni, kteří spolu s ním prošli 2. května první selekcí.⁶⁶

186663 Berkovits Heinrich, 186665 Brandl Arpád, 186667 Bader Desider, 186673 Berkovits Béla, 186679 Cserhati Laszlo, 186681 Deutsch Imre, 186682 Deutsch Gyula, 186690 Deutsch Alexander, 186692 Deutsch Jenő, 186693 Deutsch Laszlo, 186694 Deutsch Josef, 186696 Erdős Josef, 186701 Engelmann Samuel, 186717 Fleischer Josef, 186718 Fischer Jenő, 186719 Frankl Dionis, 186729 Friedfeld Norbert, 186735 Farago Zsigmond, 186754 Grünfeld Sándor, 186765 Gunst Georg, 186793 Hahn Isidor, 186898 Lederer Georg, 186901 Löwenstein Ladislaus, 186902 Leitner Markus, 186903 Leitner Georg, 186905 Laszlo Erwin, 186913 Milhofer Istvan, 186921 Mezei Jenő, 186929 Nattan István, 186938 Nagy Josef, 186941 Österreicher Lajos, 186942 Politzer Sandor, 186943 Pollak Ladislaus, 186951 Pollak Egon, 186956 Preszler Dezső, 186957 Pollak Josef/Jozsef, 186958 Pasternak Jakob, 186959 Pollak Lipot, 186963 Roth Zoltán, 186965 Reich Ar, 186966 Rechberger/Rehberger István, 186968 Riebner Alexander, 186969 Riebner Fritz, 186971 Lefkovitsch David, 186974 Rosenfeld Ignaz, 186980 Rosenberger Gyula, 186981 Recsei Josef, 186983 Revesz Johann, 186985 Reich Szilard, 186989 Reiner Lajos, 186995 Sonnenwald Josef, 186996 Sattler Istvan, 186997 Sattler Laszlo, 186999 Singer Gyula, 187001 Spitzer Franz, 187002 Singer Karl, 187004 Singer Gyula, 187005 Singer Tibor, 187006 Sachs Karl, 187007 Singer Karl, 187009 Singer Alexander, 187010 Singer Sándor, 187014 *Schönberger Aladar*, 187016 *Schwarz Josef*, 187017 *Schwarz Jakob*, 187019 *Schleringer/Schlesinger Bela*, 187021 *Schnitzler Jenő*, 187025 *Schleissler Julius*, 187026 *Schnitzer Geza*, 187027 *Schwarzenberg Andor*, 187030 *Schlesinger Zoltán*, 187031 *Schreiber Jenő*, 187038 Sternberg Vilmos, 187039 Strausz Gyula, 187041 Steiner Lipot, 187043 Strem Ernő, 187044 Strasser Josef, 187045 Steiner Lajos, 187046 Stern Arnold, 187048 Steiner Jenő, 187053 Stern Leopold, 187 056 Székely Sandor, 187063 Szabo Josef, 187065 Takacs Lajos, 187069 Tauber Rudolf, 187075 Viola Nikolaus, 187079 Varadin Bela, 187080 Vajda Josef, 187081 Vesz Josef, 187085 Waldmann Imre, 187086 Wechsler Iszo, 187089 Wachsler Izso, 187091 Weisz Jenő, 187095 Weizenstern Jenő, 187098 Wortmann Emil, 187121 Zwillingler Karl, 187122 Zweig Stefan, 187126 Zach-Losch Lipot, 187127 Ziegler Heinrich, 187130 Zober Lipot.

65 Srov. Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Namenverzeichnisse von kranken Häftlingen, die im Häftlingskrankenbau Monowitz behandelt wurden], 05.01.–31.05.44, *Verlegungsmeldung nach Birkenau* [=hlášení HKB Monowitz o přeložení vězňů do tábora Birkenau] z 11. května 1944 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_2142004/?p=1&doc_id=530470 [31.5.2021]).

66 Viz čísla vězňů nalezených u trati v České Třebové (187010), Dlouhé Třebové (187035), Brandýse nad Orlicí (186830, 187029), Pardubicích (186754 Grünfeld Sandor), Lánech na Důlku (186765 Gunst Ernst), Českém Brodu (186976), Chotýčanech (186793 Hahn Isidor), Českých Budějovicích (186679 Cserhati Lászlo, 186781, 186977) a Omlenicích (186682 Deutsch Gyula). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 185–186, 190 (chybné číslo 18729 opraveno dle Vaškova rkp.); Arolsen Archives, Todesmärsche, Identifikation unbekannter Toten und NS-Prozesse, 5.3.2 Tote 45 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/5-3-2-Tote-45/?p=17&cs=Tote&doc_id=84606765 [31.5.2021]); NA, OVS (dříve KT-OVS), Pochody smrti 11, kart. 718, Hlášení velitelství stanice SNB Nemanice č. 975/46 z 10. května 1946; dodatek k hlášení Gendarmeriekreisposten v Kaplicích č. 83/45 z 29. ledna 1945 veliteli Schutzpolizei v Linci (<https://www.omlenice.cz/hromadny-hrob> [31.5.2021]).

Vězeň číslo 127013 přijel do tábora v Osvětimi v úterý 29. června 1943 s transportem RSHA (tzv. *Osttransport*) č. 39, který vyjel v pondělí z Berlína.⁶⁷ Většinu z 317 mužů, žen a dětí tvořili tamní židovští rodáci a Židé s berlínskou adresou.⁶⁸ Po selekci bylo zaregistrováno 117 mužů a 93 žen. Mužům byla vytetována čísla 126990 až 127106, ženám 47507 až 47599. Zbýlých 107 osob bylo posláno do plynové komory. Nejstarší z nich bylo bezmála 70 let, dvěma nejmladším dětem pouhé tři měsíce. V osvětimské databázi a dochovaných archivních pramenech se dosud podařilo najít čísla 73 mužů.⁶⁹ Až na výjimky byli při registraci opět seřazeni abecedně podle počátečního písmene příjmení, v rámci jednotlivých písmen však zpravidla *pêle-mêle*. Dvašedesát z nich je uvedeno s daty narození v transportním listě, zbýlých jedenáct

67 D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 533-534. Uvedené počty 346 osob v transportu a 136 zplynovaných, které převzaly některé databáze, jsou chybné! K omylu došlo přehlédnutím hiátu a posunu čísel v levém sloupci transportního listu o tři číslice na nedochované straně s čísly 21–40 (s. 2) a o další číslici u čísla 185 (s. 11 [45]). Původní počet 340 osob byl nejprve dodatečně o dvě osoby navýšen, následně však bylo z transportu 25 osob vyřazeno. Srov. Arolsen Archives, 1.2.1.1 [Deportationen aus dem Gestapobereich Berlin] Welle 57–39. Osttransport in das KL Auschwitz, 28.06.1943 (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-2-1-1_15510052b/?p=1&doc_id=127213107&tf_document_category=5943 [31.5.2021]), příp. http://statistik-des-holocaust.de/list_ger_ber_ot39.html [31.5.2021]. Většina vyřazených je uvedena v databázi terezínských obětí. Manželé Fritz a Hedwig Adlerovi, Heinz a Hannelore Cohnovi (=Colsovi), Siegfried a Henriette Klahrovi, Hans Joseph a Lotte Meyerovi, Hildegard Gronemová a celá rodina Metzova byli deportováni z Berlína do Terezína již 30. června, manželé Günter a Ilse Pulvermacherovi pak 4. srpna 1943. V polovině května a na přelomu září a října 1944 byli pak transporty Dz, Ev, Ek, El a En deportováni do Osvětimi. Srov. Databáze obětí | Holocaust [31.5.2021]. Oba Cohnovi (=Colsovi) válku přežili. Srov. 87 Jüdische Schicksale: Edgar (15) überlebte den Nazi-Terror - News Inland - Bild.de [31.5.2021].

68 Minimálně 13 deportovaných pocházelo z Trevíru (4), Ettelbrücku v Lucembursku (4), Postupimi (2), Groß Schönebecku, Rostocku a Amsterdamu, dva z káznice v Brandenburku an der Havel a jeden z tábora (*Gemeinschaftslager*) v Metgethenu ve východním Prusku.

69 126991 Altgenug Gustav, 126994 Ajzenberg Mendel, 126997 Bergmann Adolf, 126999 Beigel Horst, 127000 Beigel Israel, 127001 Braun Edgar, 127002 Czarmak Max, 127003 Kulm Stephan, 127004 Dattel Hans, 127007 Edel Louis, 127010 Friedmann Martin, 127011 Fischel Heinz, 127012 Fröhlich Klaus, 127014 Goldfreund Hans, 127018 Gänzel Erich, 127019 Glaser Hermann, 127020 Goldbach Erich, 127021 Hirsch Max, 127023 Hoffmann Erwin, 127025 Ickowitz Meilech, 127026 Holz Manfred, 127027 Jacoby Herbert, 127029 Jacobowitz/Jacobowicz Günther, 127030 Joseph Kurt, 127031 Jacobi Ernst, 127034 Kahn Fritz, 127036 Kampfkarl, 127037 Krisch Hans, 127038 Kulp Erwin, 127040 Kallmann Ignaz, 127042 Kurniker Martin, 127043 Krakauer Adolf, 127044 Karfunkelstein Hans Julius, 127047 Lopatka Walter, 127048 Lewy Jamos, 127050 Liebenthal Kurt Dr., 127051 Lindenblatt Heinz, 127052 Landshut Werner, 127054 Majufes Moszek, 127056 Moddel Jakob, 127057 Meyer Ludwig, 127058 Mayer/Meyer Johann, 127060 Meyersohn Paul Dr., 127061 Neumann Hermann, 127062 Nachmann Bernhard, 127063 Naftaniel Alfred, 127064 Prager Werner, 127065 Papegai/Papagai Wolf, 127066 Roth Eugen, 127068 Rothschild James, 127069 Reich Ernst, 127070 Rosenthal Albert, 127071 Radziejewski Hans, 127073 Ruhemann Erwin, 127075 Schäfer Julius, 127076 Sander Kurt, 127077 Samter Heinz, 127080 Simon Erich, 127083 Sternberg Salomon, 127084 Sieger Wilfried, 127085 Seligmann Salomon, 127086 Smolensky Rolf, 127087 Schwarz Herry, 127088 Stern Lot, 127091 Würzburg Herbert, 127093 Weinsieder Jakob, 127094 Weigert Erich, 127095 Werner Horst, 127096 Worrmann Arthur, 127097 Wilde Wolfgang, 127098 Wolffsky Fritz, 127102 Weinberg Rudolf, 127104 Winter Walter Samuel.

bylo evidentně zapsáno na jeho jediné nedochované straně.⁷⁰ Nejstarší z prokazatelně registrovaných vězňů, které lze v dokumentu najít, se narodil v srpnu 1890, šestnáct dalších v letech 1891–1900. Více než třetinu ale tvořili narození z let 1901–1913 a zhruba stejný byl i počet mužů mladších než třicet let. Sedm z nich se přitom narodilo až po roce 1923, včetně dvou sedmnáctiletých, narozených počátkem června 1926. Na základě analogických dat narození bylo v transportním listě následně dohledáno dalších 30 mužů, u nichž lze přidělení čísla předpokládat.⁷¹ Posledních devět neidentifikovaných osob z jeho nedochované druhé strany se pak logicky stalo klíčem k nalezení dohledatelné části zbývajících 14 mužů, kteří přežili vstupní selekci. Z rozdílu obou čísel je totiž zřejmé, že minimálně pět mužů ze 117 registrovaných se muselo narodit před rokem 1890 či po roce 1926. Nález dvou žen ze stejného transportu, jež byly po srovnání jmen z osvětimské databáze s transportním listem prokazatelně zapsány na jeho chybějící straně, snížil počet neidentifikovaných osob na sedm a rozdělil tak skupinu hledaných 14 mužů půl na půl.⁷² Po obousměrné korekci hledaného data narození bylo při opětovné kontrole transportního listu skutečně nalezeno pouze sedm osob mužského pohlaví, které připadaly v úvahu. Šest z nich se narodilo v letech 1887–1888 a v době příjezdu do tábora mělo 54–55 let, sedmý byl šestnáctiletý chlapec.⁷³ Z celkového počtu 317 osob tedy známe jména 147 mužů a 163 žen, kteří byli společně podrobeni selekci. U minimálně pěti ze sedmi neidentifikovaných lze určit alespoň pohlaví a s velkou pravděpodobností i počáteční písmena jejich příjmení. Byli to nepochybně vesměs muži a jejich příjmení podle všeho začínala písmeny A–B, D a H–J.⁷⁴ Podle záznamů v evidenční knize nemocných špitálu v Monowicích (*Häfilingskrankenbau Auschwitz III*) byli všichni přeživší muži z transportu přiděleni na práci v tamním koncentračním táboře.

70 Aizenberg Mendel, Beigel Israel, Czarmak Max, Kulm Stephan, Fischel Heinz, Ickowitz Meilech, Jacobi Ernst, Moddel Jakob, Meyer Ludwig, Mayer/Meyer Johann, Reich Ernst.

71 Abraham Wolfgang, Altenberg Oskar Dr., Dessauer Hans Joachim, Elkan Walter, Ephraim Julius, Gehr Kurt, Gerechter Wolfgang, Glasberg Karl, Grünwald Edgar, Gumpert Wilhelm, Hoffmann Herbert Kurt, Carsch Alexander, Katschinsky Heinz, Kaufmann Moses, Kohen Jakob, Levy Arthur, Lewin Siegfried, Markwald Werner, Meyer Manfred, Meyer Hugo, Mühlrad Marcell, Rentel Harry Heinz, Salinger Max, Salingré Günter, Schier Günter, Schormak Max, Simson Hans, Thorner Alfons, Wolff Fritz, Wolff Max.

72 Z 93 žen a dívek, které byly při selekci přijaty do tábora, bylo v osvětimské databázi nalezeno pouze 11 (47508 Baruch Edita, 47511 Croner Charlotte, 47519 Hess Ruth, 47539 Bildesheim [Hildesheim?] Edith, 47560 Kaufmann Ester, 47568 Less Dorothea, 47580 Plaul Margarete, 47584 Schlesinger Alice, 47585 Schlesinger Heidi, 47591 Türk Hulda, 47593, Schmitzer/Schnilzer Symcha). Až na dvě (Edith Bildesheim [Hildesheim?], Symcha Schmitzer/Schnilzer) jsou všechny doloženy v transportním listě.

73 Kahn Hermann (nar. 24.5.1888), Mechelsohn Felix (nar. 11.11.1888), Rosenberg Fritz (nar. 10.4.1888), Seif Berthold (nar. 25.11.1887), Silbermann Friedrich (nar. 9.7.1888), Wachsner Ernst (nar. 21.7.1888) a Horst Tüchler (nar. 6.3.1927).

74 Potvrzuje to absence čísel v soupisu registrovaných i jejich možných nositelů. Ani případné rozšíření okruhu potenciálně registrovaných o zástupce věkové kategorie 58–60 let na těchto závěrech nic nemění.

Vězeň číslo 127013 byl při registraci evidován za trojici vězňů Friedmann–Fischel–Fröhlich na hraniční pozici mezi nositeli příjmení s počátečními písmeny F a G. Vzhledem k tomu, že se v transportním listě s výjimkou osmapadesátiletého Berla Foerstera, narozeného v březnu 1885, již nikdo další s počátečním písmenem F nenachází, byl nejspíš prvním z osmi vězňů, jejichž příjmení začínalo písmenem G.⁷⁵ Polovina z nich je doložena v osvětimské databázi a pro chybějící čísla 127013, 127015–127017 připadá do úvahy pět možných kandidátů (Kurt Gehr, Wolfgang Gerechter, Karl Glasberg, Edgar Grünwald, Wilhelm Gumpert). Tomu přespočet bylo pravděpodobně omylem přiděleno číslo mezi vězni s příjmením začínajícím písmenem K.⁷⁶ S výjimkou Edgara Grünwalda, narozeného v prosinci 1893, který ve věku necelých padesáti let zahynul 2. října 1943 v Osvětimi,⁷⁷ mohl být tedy kterýkoli ze čtyř zbývajících vězňů číslo 127013, jehož tělo leží spolu s dalšími šesti na hřbitově ve Srubech.⁷⁸

Dvojice vězňů s čísly B 10561 a B 10591 byla patrně zaregistrována v pátek 29. září 1944. Toho dne dorazil do Osvětimi transport s označením Ek, který vyjel předchozího dne z terezínského ghetta. Z deklarovaného počtu 2 500 deportovaných, uvedených v transportním listě, přijelo do tábora 2 497–2 499 židovských mužů a chlapců ve věku 16–55 let.⁷⁹ Vedle obyvatel protektorátu to byli Židé z Nizozemí,

75 Berlu Foersterovi (nar. 15. 3. 1885) by v lednu 1945 bylo téměř 60 let. Vězněm číslo 127013 mohl být jen v případě, pokud by při selekci nahradil některého z mladších spoluvězňů s příjmením začínajícím písmenem G.

76 Většina z těchto příjmení má svou variantu s počátečním písmenem K (Kehr, Klasberg, Krünwald, Kumpert). Analogicky to platí i pro záměnu písmen C a K (viz zařazení Alexandra Carsche a vice versa Stephana Kulma). Rozšíření okruhu možných nositelů čísla 127013 o Berla Foerstera, o Erichu Glogauerovi (nar. 19. 9. 1884) nemluvě, brání tedy vedle jejich věku progresivní převís nabídky osob s příjmením začínajícím písmenem G v porovnání s počtem chybějících čísel a především omezený počet míst ve skupině vězňů s příjmením začínajícím písmenem K.

77 Srov. <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/> [31.5.2021], záznam Edgara Grünwalda.

78 Nejmladší byl jedenadvacetiletý Karl Glasberg, narozený 26. dubna 1922 v saském Döbeln. O jeho životě před deportací a osudech jeho sourozenců podrobně Sebastian HÖHME, *Jüdischen Familien. Zum Beispiel die Kinder der Familie Glasbergs...* [*Das Schicksal der ehemaligen Schüler Max, Karl und Ruth Glasberg nach ihrer Relegation vom Staatsrealgymnasium 1938*], Traditions- u. Förderverein Lesing-Gymnasium Döbeln e.V., Mitgliederinformation 40, Mai 2011 (<http://www.doebeln-entdecken.de/doebeln/juedischen-familien.html> [31.5.2021]). Triadvacetiletý Wolfgang Gerechter, narozený 29. srpna 1919 v Berlíně, přijel do Osvětimi spolu s manželkou Ilse (nar. 23.2.1917 v Norimberku) a dvěma děvčátky ve věku dvou let a sedmi měsíců (s odlišnou adresou sirotčince v Alte Jakobstrasse 33/35). Osmatřicetiletý Kurt Gehr se narodil 6. října 1904 v polském Nakle nad Notecią. Nejstarší byl jedenapadesátiletý Wilhelm Gumpert, narozený 11. listopadu 1891 v Buchholzi (dnešním Grabowu), který přijel do tábora spolu s manželkou Hedwig (nar. 25.4.1906) a dvěma syny ve věku deseti a osmi let.

79 D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 889–890; Arolsen Archives, 1.1.42.1 Listenmaterial Theresienstadt [Transportlisten des Ghettos Theresienstadt: Transporte BY, CQ, CR, CS, CT, CU, DN/A, DX, EK, EL, EM, EN, EO, EP, EQU, ER, ES, ET und EV /Transport EK am 28.09.1944 zum KL Auschwitz] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-42-1_2316004/?p=1&doc_id=4958817 [31.5.2021]), s. 35–42 [423–533]; [Namentliche Listen der Transporte EK, EL, EM,

Německa a Rakouska. Autorka *Kalendaria* zřejmě neměla transportní list k dispozici, neboť omylem spojila s jejich příjezdem a selekcí registraci tří párů Mengeleho dvojčat s čísly B 10502–B 10507.⁸⁰ Žádné z nich však v soupisu nefiguruje! Ze 119 vězňů s čísly B 10482–B 10501 a B 10508–B 10606, kteří byli spolu s nimi s velkou pravděpodobností ve stejný den zaregistrováni, se dosud žádného nepodařilo identifikovat.⁸¹ S jistotou proto nelze potvrdit ani jejich příjezd s transportem Ek. Nově příchozí z tohoto transportu, kteří prošli úspěšně první selekcí byli navíc dočasně umístěni jako tzv. depozitní vězni (*Depot-Juden*, *Depot-Häftlinge*) v tranzitním táboře. K první známé registraci z jejich řad došlo až po příjezdu následujícího terezínského transportu s označením El, který v sobotu 30. září přivezl do tábora dalších 1500 mužů se stejným věkovým i národnostním složením.⁸² Vybrané skupině 87 vězňů, kterou tvořili převážně muži z obou transportů, byla přidělena čísla B 11018–B 11104.⁸³ K jejich výběru, zápisu i tetování zcela jistě došlo až po předchozí integraci nově příchozích v tranzitním táboře, nejspozději však v pondělí 2. října.⁸⁴ Spolu s jinými vězni z tranzitního tábora bylo toho dne přijato do evidence několik set vězňů

EN, EO, EQU, ER, ES, ET und EV von Theresienstadt zum KL Auschwitz /Transport EK vom 28.09.1944 von Theresienstadt zum KL Auschwitz, 11.07.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-42-1_381000/?p=1&doc_id=4954251) [31.5.2021]). Dále srov. <https://www.holocaust.cz/en/transport/51-ek-terezin-auschwitz/> [31.5.2021].

- 80 Zoltán a Jenő Hauptmannovi (nar. 23.10.1930), Endre a Zoltán Steinerovi (nar. 9.6.1929) i Efraim (Moše) a Menáše Reichenbergovi (nar. 11.8.1928, recte 1927) pocházeli z Maďarska. K poslední dvojici srov. Mengele Twin Stories: Ephraim and Menashe Reichenberg, Candles Holocaust Museum and Education Center (<https://candleholocaustmuseum.org/25th-candles-home.html>) [31.5.2021]. Přidělená čísla jsou vzhledem k místu původu a datu deportace do jisté míry překvapením. Podle svědectví přeživšího Efraima Reichenberga, vězně číslo B 10506, přijeli totiž s bratrem do tábora spolu s rodiči a pěti mladšími sourozenci již 10. července 1944, tedy plně tři týdny před zavedením série B.
- 81 K předchozím registracím v rámci této série došlo 20. a 21. září, kdy byla přidělena čísla B 10423–B 10453 a B 10454–B 10481. Nejspozději 2. října byla naopak 411 vězňům, kteří přijeli v sobotu 30. září v transportu 1347 vězňů z pracovního tábora Annaberg, přidělena čísla B 10607–B 11017. Srov. D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 884n, 890.
- 82 Tamtéž, s. 890n (s mylnou zmínkou o ženách a dětech); Arolsen Archives, 1.1.42.1 Listenmaterial Theresienstadt [Transportlisten des Ghettos Theresienstadt: Transporte BY, CQ, CR, CS, CT, CU, DN/A, DX, EK, EL, EM, EN, EO, EP, EQU, ER, ES, ET und EV /Transport EL am 29.09.1944 und EM am 01.10.1944 zum KL Auschwitz] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-42-1_2316005/?p=1&doc_id=4958934) [31.5.2021]), s. 1–76 [534–610].
- 83 V osvětímské databázi se z této skupiny dochovala jména a čísla pouze 21/20 vězňů [označení transportu v závorce doplnil M.S.]: B 11034 Eckstein Jan (Ek), B 11040 Fischhof Arnošt (Ek), B 11041 Freund Rudolf (Ek), B 11042 Friedler Vilém (El), B 11044 Frank Heinz (Ek), B 11052 Glaser Viktor (Ek), B 11057 Erwin Jacob (?), B 11061 Kohn Emil (Ek), B 11063 Klement Josef (Ek), B 11064 Kaufmann Evžen (Ek), B 11067 Kohn František (El), [B 11068 Schulklapper Bernard (recte B 10068 – chyba v databázi, viz pozn. 113, 114)], B 11071 Kraus Adolf (Ek), B 11075 Löwenbach Friedrich (Ek), B 11076 Löw Kurt (Ek), B 11077 Lohn Helmut (?), B 11079 Lekner Josef (Ek), B 11080 Mahler Jiří (Ek), B 11090 Orlík Karel (Ek), B 11096 Rosendorff Ernst (El), B 11098 Stern Ervín (Ek).
- 84 Téhož dne byla přemístěna do tzv. karanténního tábora BIIa skupina 411 vězňů ze sobotního transportu z tábora v Annabergu, kteří byli zaregistrováni bezprostředně před nimi. Srov. D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 890.

z obou terezínských transportů, kteří byli vzápětí rozděleni a v následujících dnech po částech přemístěni do osvětimských pobočných táborů (Golleschau, Gleiwitz I, Tschechowitz-Vacuum).⁸⁵ V úterý 10. října byla pak značná část depozitních vězňů z transportů Ek, El a Em, který přijel do Osvětimi 3. října, poslána v transportu čítajícím 1 500 mužů do koncentračního tábora Dachau.⁸⁶ Téhož dne přijela zároveň do tábora Taucha nedaleko Lipska, pobočky koncentračního tábora v Buchenwaldu, skupina dalších 99 vězňů z těchto tří transportů.⁸⁷ Vězni z transportu Ek jsou rovněž uvedeni v soupisu 150 vězňů převezaných z Osvětimi 29. října do jiné pobočky tábora Buchenwald v durynském Meuselwitz.⁸⁸

Minimální počet vězňů, kteří úspěšně prošli první selekcí, je dán součtem počtu přeživších, resp. osvobozených vězňů z daného transportu (ať už k osvobození došlo kdekoli), s počtem vězňů, kteří zahynuli v jiných lokalitách či s větším časovým odstupem od příjezdu do tábora. V prvních dvou svazcích Terezínské pamětní knihy bylo nalezeno 361 vězňů z transportu Ek a 76 z transportu El, kteří se dočkali osvobození.⁸⁹ Další 349 vězňů z transportu Ek a 141 z transportu El zahynulo v jiných koncentračních táborech (především v Dachau) nebo s časovým odstupem v řádu týdnů a měsíců.⁹⁰ Po doplnění těchto počtů o dosud nezařazené vězně z Rakouska, Německa a Nizozemí, kteří v obou zmíněných svazcích chybí, přežilo první selekci minimálně 913 deportovaných z transportu Ek a 352 z transportu El.⁹¹ Vzhle-

85 Šlo celkem o 1 639 mužů (včetně blíže neurčeného počtu depozitních vězňů ze zrušeného ghetta v Łodzi) s přidělenými čísly B 11018–B 12656. Srov. tamtéž, s. 891; Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Listen und Korrespondenz betreffend das Außenlager Golleschau: Transportliste von 297 Juden nach Au. III. Golleschau, 2.10.1944] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8002101/?p=1&doc_id=504990) [31.5.2021].

86 Arolsen Archives, 1.1.6.1 Listenmaterial Dachau [Zugangsbuch des KZ Dachau vom 09.04.1940–16.03.1945 /114791–116290] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-6-1_805800/?p=1&cs=zugangsbuch&doc_id=9899471) [31.5.2021].

87 Tamtéž, 1.1.5.1 [Teil VI - Zugangslisten Buchenwald und Aussenkommandos, 10.10.1944–17.1.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-5-1_8013600/?p=14&cs=buchenwald&doc_id=5285535) [31.5.2021].

88 Tamtéž, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Abgänge nach KL Buchenwald und Außenkommandos vom 24.06.1944 bis 07.12.1944 (Buchenwald-Duplikate): Neuzugänge vom 15. Nov. 1944] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001200/?p=1&cs=buchenwald&doc_id=495272) [31.5.2021].

89 *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy v letech 1941–1945*, I–II, ed. Miroslav KÁRNÝ a kol., Praha 1995, passim. Mezi přeživšími z transportu Ek byl např. pozdější přední medievista František Graus, Miroslav Kárný, historik holocaustu a vedoucí autorského kolektivu Terezínské pamětní knihy, spisovatelé Norbert Frýd (Fried) a Arnošt Lustig.

90 Na rozdíl od přeživších vězňů lze ověřit data i místa jejich úmrtí rovněž v databázi terezínských obětí (<https://www.holocaust.cz/en/transport/51-ek-terezin-auschwitz/>; <https://www.holocaust.cz/en/transport/52-el-terezin-auschwitz/>) [31.5.2021].

91 Bylo dohledáno 255 vězňů z obou transportů, kteří zahynuli později, a 83 vězňů, kteří přežili, včetně již zmíněného Heinze Cohna (=Colse), nar. 27.7.1911 v Berlíně-Schönebergu (viz pozn. 67), a Nizozemců Rafaela Acohena (27.5.1911–23.11.1979, osvobozeného 29.4.1945 v Dachau), Albrechta Bacharacha (29.1.1925–12.7.1984), Waltera Bacharacha (7.9.1928–20.7.2014), Barendra

dem k věkové skladbě obou transportů a nezbytné redukci počtu obětí v rané fázi internace byl jejich skutečný počet zcela jistě vyšší.⁹²

Ze skupiny 99 vězňů s čísly B 10508–B 10606, kteří byli zaregistrováni po maďarských dvojčatech v den příjezdu transportu Ek, se podařilo naproti tomu dosud nalézt pouze osm mužů, kteří se dožili evakuace tábora. Žádný z nich ji však nepřežil.⁹³

Vězeň číslo A 14123 přijel do Osvětími ve čtvrtek 15. června 1944 v jednom ze čtyř transportů maďarských Židů, které toho dne dorazily do tábora. Dva z nich vyjely v úterý z Komárna a Salgótarjánu, dva další ve středu z Miskolce-Diósgyőru a Balassagyarmatu. Z celkového počtu 10 932 deportovaných přežilo první selekci 1 110 mužů a 1 219 žen. Zaregistrováno bylo však jen 203 mužů, kterým byla přidělena čísla A 14095–A 14297.⁹⁴ Ostatní přeživší byli přijati do tranzitního tábora jako depozitní vězni. Nově evidovaní vězni byli při registraci jako obvykle seřazeni abecedně podle počátečních písmen příjmení.⁹⁵ Z pořadí vězňů v poznámce je zřejmé, že

---

Kroonenberga (6.12.1918–8.10.1999), Maxe de Leeuw (23.6.1916–12.12.2006) a Roberta Premesly (31.12.1915–8.4.2007), zařazených omylem v terezínské databázi obětí. Srov. *Theresienstädter Gedenkbuch. Österreichische Jüdinnen und Juden in Theresienstadt 1942–1945*, ed. Michal FRANKL–Christa MEHANY–MITTERRUTZNER–Christine SCHINDLER–Gerhard UNGAR, Prag 2005, passim; <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/> [31.5.2021]: soupisy deportovaných podle data odjezdu; <https://www.verzetsmuseum.org/dachau> [31.5.2021]: passim.

92 Dokladem jsou záznamy Ericha Grünfelda (114792), Karla Hübsche (114796), Bedřicha Bauera (114799), Ervína Schlinga (114801), Hugo Teichmanna (114803), Pavla Weisskopfa (114834), Bohumila Bendy (114871), Dr. Otakara Frajta (116053) a Františka Zelenky (116236) z transportu Ek či Julia Bachracha (115750), Heinze Stengela (115924), Josefa Voláka (116172) a Hanuše Jílovského (116198) z transportu El v evidenční knize nově příchozích (*Zugangsbuch*) koncentračního tábora v Dachau. Srov. Arolsen Archives, 1.1.6.1 Listenmaterial Dachau [Zugangsbuch des KZ Dachau vom 09.04.1940–16.03.1945 /114791–116290] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-6-1_805800?p=1&cs=zugangsbuch&doc_id=9899471) [31.5.2021]. Stejně jako v celé řadě jiných obdobných případů není jejich transport z Osvětími v terezínské databázi obětí přítom zaznamenán.

93 Podél trasy evakuačních transportů byla nalezena těla vězňů B 10544 (Choceň), B 10561 (Srubby), B 10591 (Srubby), B 10568 (Moravany), B 10533 či 10553 (Velim), B 10593 (Čerčany), B 10559 (České Budějovice) a B 10549 (Omlenice). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 186n, 191; Jiří BLÁHA, *Transport smrti v Čerčanech a okolí* (<https://www.cer-cany.cz/historie/d-1257/p1=25485> [31.5.2021]); Arolsen Archives, Todesmärsche, Identifikation unbekannter Toten und NS-Prozesse, 5.3.2 Tote 45 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/5-3-2-Tote-45/?p=17&cs=Tote&doc_id=84606765 [31.5.2021]); 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Sterbeurkunden, Listen von Überstellungen von Häftlingen und Auflistung von Häftlingsnummern verstorbener Häftlinge] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_2573000/?p=1&cs=Tote%20Budweis&doc_id=533178 [31.5.2021]) a dodatek k hlášení Gendarmeriekreisposten in Kaplicích č. 83/45 z 29. ledna 1945 veliteli Schutzpolizei v Linci (<https://www.omlenice.cz/hromadny-hrob> [31.5.2021]).

94 D. CZECH, *Kalendarium. Gli avvenimenti, záznam k 15. červnu 1944* (www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1944_1.pdf [31.5.2021]); M. HONEY, *Train Analysis of the Hungarian Genocide Action*, 28.01.08 (<http://www.zchor.org/hungaria.htm> [31.5.2021]).

95 A 14101 Berkovics Rudolf, A 14104 Blitz Andor, A 14111 Berkes Theodor, A 14117 Berger Miklos, A 14120 Deutsch Albert, A 14130 Egri Aladar, A 14148 Goldstein Kalman, A 14155 Goldgruber Georg, A 14159 Hecht Imre, A 14168 Hollo Endre, A 14169 Hermann Andor, A 14170 Haas

příjmení vězně A 14123 začínalo písmenem D nebo E. Dokladem pracovního nasazení přinejmenším části z nich jsou četné záznamy v knize mrtvých tábora v Monowicích. Během lednové evakuace v roce 1945 byla těla některých neidentifikovaných spoluvězňů nalezena u železniční trati na českém území, jiná přivezena evakuačním transportem 26. ledna do koncentračního tábora v Buchenwaldu.⁹⁶

Vězeň číslo A 8243 se jmenoval Henrik Kahan.⁹⁷ Do Osvětimi přijel jedním z květnových transportů maďarských Židů. Po příjezdu prošel nepochybně selekcí a poté zřejmě strávil blíže neurčenou dobu, minimálně den, v tranzitním táboře. Do táborové evidence byl přijat v pátek 29. května 1944. Toho dne bylo zaregistrováno 2 000 vězňů s čísly A 7741–A 9740,⁹⁸ žádný transport však do tábora nepříjel.⁹⁹ Šlo tedy evidentně o depozitní vězně z předchozích transportů. Vybraní muži byli před registrací rozděleni do dvou stejně velkých skupin se separátním abecedním řazením. Henrik Kahan byl podle přiděleného čísla zařazen do první skupiny s čísly A 7741–A 8740.¹⁰⁰ Po zaregistrování a následném odeslání na práci do koncentrač-

-
- Ludwig, A 14177 Kiss Stefan, A 14189 Klein Imre, A 14197 Lobowicz Lajos, A 14205 Marmorstein Ernő, A 14210 Mendelovits Zoltán, A 14223 Philip Lajos, A 14226 Rosin Kamillo, A 14229 Rosenzweig Josef, A 14233 Reiner Georg, A 14235 Ravacz-Rosenfeld Miklos, A 14251 Stamberger Georg, A 14260 Schwarz György, A 14261 Schichthancz Ferencz, A 14265 Schusdek Georg, A 14270 Szabo Georg, A 14272 Szekely Georg, A 14281 Weisz Imre, A 14283 Weisz Jenő, A 14293 Weisz Miksa.
- 96 Pět těl bylo po příjezdu zaevidováno v Buchenwaldu (A 14143, A 14182, A 14241, A 14262, A 14282) a další dvě těla byla nalezena v Chocni (A 14179) a Českých Budějovicích (A 14186). Srov. Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&doc_id=495445 [31.5.2021]) a odkazy výše v poznámkách.
- 97 Srov. záznam vězně číslo A 8243 Kahan Heinrich (<http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-owiezniach/> [31.5.2021]).
- 98 D. CZECH, *Kalendarium. Gli avvenimenti, záznam k 29. květnu 1944* (www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1944_1.pdf [31.5.2021]).
- 99 Den předtím přijelo z Maďarska (včetně Maďary zabraných území Podkarpatské Rusi a Rumunska) 9–10 transportů s 27 483–30 633 deportovanými muži, ženami a dětmi. Selekcí přežilo v celkem 3 487–3 993 mužů a 3 837–4 394 žen. V záznamech Leo Glasera je 506 mužů z posledního transportu z rumunského Dej zapsáno již k 30. květnu. Srov. M. HONEY, *Train Analysis* (<http://www.zchor.org/hungaria.htm> [31.5.2021]).
- 100 A 7747 Abraham Aron, A 7753 Ackermann Markus, A 7766 Breuer Marton, A 7826 Berger Nathan, A 7838 Dewidowisz Siegmund, A 7842 David Jozef, A 7877 Feig Josef, A 7986 Friedmann Dezső, A 7992 Grün Jenő, A 8060 Goldschild Jenő, A 8076 Hordmann Mor, A 8119 Herskowitsch Moses, A 8171 Josef Abraham, A 8214 Kopelovics Moses, A 8222 Korach Lajos, A 8224 Kohn Majer, A 8231 Katz Salomon, A 8234 Keleti Eugen, A 8242 Kahan Moses, A 8243 *Kahan Heinrich*, A 8245 Kahan David, A 8251 Katz Majer, A 8252 Keller Béla, A 8258 Kaufmann Sándor, A 8261 Katz Jenő, A 8269 Kraun/Krausz Sandor, A 8270 Klein Miklós, A 8279 Katz Hermann, A 8286 Kirschenbaum Michael, A 8287 Kappel Isidor, A 8288 Kiraly Eugen, A 8307 Lewkowicz Josef, A 8378 Lehner Zoltan, A 8380 Mandel Ludwig, A 8448 Molnar Sandor, A 8450 Nyiszli Miklós, A 8469 Neumann Abraham, A 8473 Perl Baruch, A-8482 Polak Marton, A 8489 Roth Eugen, A 8543 Rosenfeld Isidor, A 8550 Stein Laszlo, A-8654 Steinmetz Abraham, A 8659 Taub Bernard, A 8661 Vass Zoltan, A 8666 Weiner Istvan, A 8728 Weinberg Hermann.

ního tábora v Monowicích pobýval ve dnech 9.–18. června v tamním špitálu.¹⁰¹ Jedním z jeho spoluvězňů byl Dr. Miklós Nyiszli, vězeň číslo A 8450, rumunský lékař a pozdější asistent Mengeleho, který přijel do tábora s manželkou a dcerou již 24. či 27. května z ghetta Solotvyno (Солотвино, Aknaszlatina) na Maďarskem okupované Podkarpatské Rusi u hraniční řeky s Rumunskem. Z Podkarpatské Rusi pocházel také Moses Kahan, vězeň číslo A 8242, narozený 18. září 1904 ve Volovci (Воловець, Volóc), který se 26. ledna 1945 dostal v evakuačním transportu 3987 osvětimských vězňů do koncentračního tábora Buchenwald.¹⁰² Jiní přijeli již ve stavu blízkém smrti, nebo byla přivezena jejich těla.¹⁰³ Těla dalších spoluvězňů byla nalezena již dříve u železniční trati podél trasy jednoho z evakuačních vlaků.¹⁰⁴

Vězeň číslo B 13425 byl zaregistrován v pátek 20. října 1944. Téhož dne přijel do Osvětimi transport s označením Es, který vyjel předchozího dne z Terezína. Podle transportního listu přivezl 1 500 židovských mužů, žen a dětí z protektorátu, Nizozemí, Německa a Rakouska.¹⁰⁵

Při selekci bylo podle Danuty Czech vybráno k registraci 173 mužů a 169 žen bylo umístěno v tranzitním táboře. Mužům byla přidělena čísla B 13307–B 13479 a následující den byli odesláni do pobočného tábora Fürstengrube. Zbylých 1 158 osob bylo údajně posláno do plynové komory krematoria III.¹⁰⁶ Podle dochovaných dokumentů a svědectví přeživších vězňů byl ale počet bezprostředně zavražděných zcela jistě nižší. Dokladem je nejen osud několika vězňů z transportu Es, kteří se v osvětimském táborovém komplexu prokazatelně dožili evakuace či osvobození,¹⁰⁷

¹⁰¹ Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Zu- und Abgangsverzeichnis des Häftlingskrankenbaus Monowitz vom 07.07.1943 bis 19.06.1944] s. 460, č. 24962 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8003300/?p=1&doc_id=507761 [31.5.2021]).

¹⁰² Tamtéž, [Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&s=buchenwald&doc_id=495436 [31.5.2021]).

¹⁰³ A 7817, A 7948, A 8143, A 8203, A 8312, A 8319, A 8418, A 8511, A 8538, A 8663.

¹⁰⁴ V Nemili u Záběhu (A 7811), Dlouhé Třebové (A 8046, A 8365, A 8505), ve Srubech (A 8243), Lánech na Důlku (A 8256), Českých Budějovicích (A 8244, A 8566) a Omlenicích (A 7936). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 184–185, 187, 190 a odkazy na Arolsen Archives i dodatek k hlášení č. 83/45 v pozn. 93.

¹⁰⁵ Arolsen Archives, 1.1.42.1 Listenmaterial Theresienstadt [Transportlisten des Ghettos Theresienstadt: Transporte BY, CQ, CR, CS, CT, CU, DN/A, DX, EK, EL, EM, EN, EO, EP, EQU, ER, ES, ET und EV /Transporte ER am 16.10.1944 und ES am 19.10.1944 zum KL Auschwitz] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-42-1_2316000/?p=1&doc_id=4959438 [31.5.2021]), s. 66–130 [403–467]. Pod pořadovým číslem 988 je uveden spisovatel Karel Poláček (nar. 22. března 1892) a pod číslem 1017 Sidonius Ohrenstein (=Zdeněk Ornest, nar. 10. ledna 1929, mladší bratr divadelníka Oty Ornesta a básníka Jiřího Ortena). Dále srov. <https://www.holocaust.cz/en/transport/51-ek-terezin-auschwitz/> [31.5.2021].

¹⁰⁶ D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 912n.

¹⁰⁷ Karel Poláček se podle dochovaných svědectví Kláry Baumöhllové a Františka Roberta Krause dostal do pobočného tábora Hindenburg (Zabrze) a odtud při lednové evakuaci do Gliwic (Gleiwitz), kde zřejmě 21. ledna 1945 zahynul. Petr Leo Frank, Miloš König a Valtr Kraus byli osvobozeni v Osvětimi. Srov. Alena HÁJKOVÁ, *Knižka o Karlu Poláčkovi*, Praha 1999, s. 39; *Terezínská pamětní kniha I*, s. 202, 491; II, s. 863.

ale zejména zařazení více než tří desítek depozitních vězňů z tohoto transportu do evakuačního transportu 1 200 židovských vězňů a 400 vězeňkyň, který odjel 24. října z Osvětimi do Dachau.¹⁰⁸ Tři muži z transportu Es se dožili osvobození ve Fürstengrube.¹⁰⁹ Z výše zmíněných 173 vězňů, kteří byli v pátek 20. října zaregistrováni, se přitom podařilo dosud identifikovat pouze tři muže. Žádný z nich ale terezínským transportem Es ani jiným transportem z tamního ghetta nepříjel.¹¹⁰ V průběhu evakuace osvětimských táborů v lednu 1945 byli dva jejich neidentifikovaní spoluvězni zastřeleni při pokusu o útek a těla patnácti dalších byla nalezena na různých místech u železniční trati nebo dovezena do koncentračního tábora Buchenwald.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Transport tvořili většinou maďarští, polští a slovenští Židé, ale také Židé z Itálie, Rhodu, Řecka, Jugoslávie a dalších zemí, včetně Židů z terezínských transportů Ek (MUDr. Viktor Lüftschitz), Em, Eq a Es. Pod číslem 120153 byl rovněž zaevidován pozdější známý herec Zdenko Ohrenstein (=Zdeněk Ornest). Srov. Arolsen Archives, 1.1.6.1 Listenmaterial Dachau [Zugangsbuch des KZ Dachau vom 09.04.1940–16.03.1945 /119002–120601] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-6-1_805813-/?p=1&doc_id=9899566 [31.5.2021]).

¹⁰⁹ JUDr. Rudolf Ehrlich (nar. 15. června 1902), Karel Fuchs (nar. 5. září 1912) a Hanuš Schimmerling (nar. 30. března 1921). Srov. *Terezínská pamětní kniha* I, s. 317, 600, 636.

¹¹⁰ Günter Sieger, vězeň číslo B 13348, se narodil 14. ledna 1922 v Breslau (dnešním Wrocławiu) a je doložen v knize pracovního komanda v Goleszowie (*Kommando Buch Arbeitskommando Golleschau*). Chaim Klein, vězeň číslo B 13402, je uveden bez jakýchkoli dalších údajů mezi maďarskými Židy pod pořadovým číslem 1933 v soupisu osvětimských vězňů přemístěných do koncentračního tábora Buchenwald z 26. ledna 1945. Stejně vězeňské číslo je nicméně uvedeno také pod pořadovým číslem 3775 v připojeném soupisu výsledku neschopných či mrtvých vězňů. Chaimu Kleinovi bylo přiděleno buchenwaldské číslo 120596, jeho bezjmenné alter ego dostalo číslo 120854. Josef Neumann, vězeň číslo B 13456, se narodil 11. listopadu 1902. Byl vězněn v pobočném táboře Gleiwitz II, zadržen na útěku a poslán do koncentračního tábora Dachau. Srov. Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Listen und Korrespondenz betreffend des Außenlager Golleschau] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8002101/?p=1&doc_id=505120 [31.5.2021]); [Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&doc_id=495414 [31.5.2021]); [Transportlisten vom KL Auschwitz nach KL Flossenbürg, KL Buchenwald und KL Dachau vom 17.09.1944 bis 04.02.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8000700/?p=1&cs=buchenwald&doc_id=493863 [31.5.2021]).

¹¹¹ K zastřeleným v Července (B 13444, B 13461) a nálezům těl v Brandýse nad Orlicí (B 13395, B 13426, B 13453), ve Srubech (B 13425), Moravanech (B 13412), Lánech na Dülku (B 13443), Kolíně (B 13458), Velimi (B 13451), Českých Budějovicích (B 13404, B 13418, B 13422, B 13445, B 13457) a Omlenicích (B 13390) srov. F. VAŠEK, *Transporty smrti*, s. 34 (doplněk); J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 186–187, 190–191; dodatek k hlášení Gendarmeriekreisposten v Kaplicích č. 83/45 z 29. ledna 1945 veliteli Schutzpolizei v Linci (<https://www.omlenice.cz/hromadny-hrob> [31.5.2021]). K mrtvým z transportu z 26. ledna 1945 (B 13410, B 13428) srov. Arolsen Archives, 1.1.5.1 Listenmaterial Buchenwald [Transporte von den KL Auschwitz und KL Bergen-Belsen zum KL Buchenwald und dessen Aussenkommandos/Teil IX – Zugangslisten 26.01.1945–05.02.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-5-1_8013099/?p=10&cs=transport&doc_id=5285894 [31.5.2021]).

Věžni pohřbení na hřbitově v Zámrsku

Věžň číslo B 10011 byl jedním z 266 mužů, jimž byla v pátek 8. září 1944 přidělena při registraci čísla B 9767–B 10032. Byli to vesměs depoziční vězni ze srpnových transportů z ghetta v Lodži.¹¹² Bezprostředně po nich bylo toho dne zaregistrováno 39 depozičních židovských vězňů s čísly B 10033–B 10071 z transportu RSHA z Francie (*convoy n°78*), který vyjel 11. srpna z Lyonu a do Osvětimi přijel 22. srpna.¹¹³ V den registrace žádný transport do tábora nepřijel. Jednotlivé skupiny registrovaných byly řazeny zvlášť, lyonská prokazatelně v abecedním pořadí.¹¹⁴ Za předpokladu, že totéž platilo i pro skupiny z Lodže, začínalo příjmení vězně číslo B 10011 některým z písmen z konce abecedy. Jakékoli bližší identifikaci brání fakt, že se v aktuální osvětimské databázi vězňů podařilo nalézt pouze dva z jeho spoluvězňů.¹¹⁵ Vzhledem k transportům, které v říjnu a listopadu 1941 přivezly do lodžského ghetta bezmála 20 000 osob z protektorátu, Rakouska, Německa a Lucemburska, nelze s jistotou určit ani zemi jeho původu.¹¹⁶ Při lednové evakuaci osvětimských táborů v roce 1945 bylo jeho tělo nalezeno u trati v katastrofu obce Dobříkov a pohřbeno spolu s dalšími čtyřmi těly na hřbitově v Zámrsku.¹¹⁷

¹¹² D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 873. Šlo o dvě skupiny židovských mužů v počtu 50 a 216 osob s čísly B 9 767–B 9 816 a B 9 817–B 10032. Jejich transport do Osvětimi byl součástí likvidace ghetta v Lodži, která po obnovení deportací probíhala bezmála celý srpen. Poslední dva transporty vyjely z nádraží Radegast v úterý 29. srpna a přijely do Osvětimi v sobotu 2. září. Srov. tamtéž, s. 866–867. K transportům z Lodže obecně srov. Andrzej STRZELECKI, *Deportacja Żydów z getta łódzkiego do KL Auschwitz i ich zagłada. Opracowanie i wybór źródeł*, Oświęcim 2004, s. 32n, 56n, 71n.

¹¹³ K transportu č. 78 srov. <https://deportation.yadvashem.org/?language=fr&itemId=5092650> [31.5.2021]. První skupina 117 mužů s čísly B 9622–B 9738 a 63 žen s čísly A 25278–A 25340 byla po registraci přijata do tábora již 7. září. Srov. D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 871–872.

¹¹⁴ B 10034 Alcabez Bernard, B 10043 Freimowitz Samuel, B 10048 Glücksmann Julien, B 10052 Kahn Salvator (?), B 10056 Levy Paul, B 10058 Last Jacob (?), B 10060 Levy Etienne, B 10061 Levy Georges, B 10067 Schwarz Marcel (?), B 10068 Schuhklaper Bernard (v osvětimské databázi chybně Schuhlelaper), B 10070 Todtmann Kurt. K prvnímu jmenovanému srov. <https://www.deportesde-lyon.fr/les-archives-par-famille-a-m/enfants-alcabez> [31.5.2021]. Otazníky vloženy u osob, jejichž jméno či příjmení neodpovídá soupisu (viz pozn. 113).

¹¹⁵ B-9789 Kosiorowski Benek, B 9904 Pichard Robert. Nad jménem druhého visí navíc otazník z důvodu možné shody s Robertem Piguartem, vězněm číslo B 9704. Srov. <http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [31.5.2021].

¹¹⁶ *Terezínská pamětní kniha I*, s. 77.

¹¹⁷ Těla jeho neidentifikovaných spoluvězňů ze dne registrace byla po průjezdu transportního vlaku nalezena v České Třebové (B 9903), Dlouhé Třebové (B 9890, B 10013), Brandýse nad Orlicí (B 9935), Kostěnicích (B 9982), Českých Budějovicích (B 9887, B 9949, B 9953, B 9984) a Omlenicích (B 10020). Zároveň byla v Moravanech, Pardubicích a Českých Budějovicích nalezena také těla vězňů z lyonského transportu č. 78 (B 10050, B 10066, B 10049). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 185–189; Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Sterbeurkunden, Listen von Überstellungen von Häftlingen und Auflistung von Häftlingsnummern verstorbener Häftlinge] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_2573000/?p=1&s=Tote%20Budweis&doc_id=533178 [31.5.2021]); dodatek k hlášení Gendarmeriekreisposten v Kaplicích

Výše zmíněný Walter Selmanson, vězeň číslo 129625, přijel do tábora v Osvětimi v neděli 11. července 1943 v transportu 1331 židovských vězňů a vězeňkyň z koncentračního a vyhlazovacího tábora Lublin (Majdanek). Ze 763 mužů a 568 žen přivezených v zuboženém stavu na otrockou práci v táboře v Monowicích a nedávno zřízeném pobočném táboře v Jaworznie (Neu-Dachs) bylo jen 328 mužů a 384 žen schopno vykonávat těžké práce a naopak 78 mužů a 49 žen potřebovalo lékařskou péči.¹¹⁸ Ostatní byli podle závěrů zběžné lékařské prohlídky schopni zvládnout pouze lehkou a středně těžkou práci. Při registraci byla mužům přidělena čísla 128951–129713. Pořadí vězňů podle počátečního písmene příjmení naznačuje, že byli z neznámého důvodu rozděleni do tří až čtyř různě početných, abecedně řazených skupin.¹¹⁹ Ze zlomku dochovaných dat jejich narození lze usuzovat, že šlo vesměs o muže narozené po roce 1900, většinou ve věku do třiceti let.¹²⁰

č. 83/45 z 29. ledna 1945 veliteli Schutzpolizei v Linci (<https://www.omlenice.cz/hromadny-hrob> [31.5.2021]).

118 D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 542–543; Barbara SCHWINDT, *Das Konzentrations- und Vernichtungslager Majdanek. Funktionswandel im Kontext der „Endlösung“*, Würzburg 2005, s. 253.

119 128978 Medalion Leon, 128988 Piner Mordka, 128991 Radzanowicz Chaim, 129054 Kligsberg Aron, 129055 Kaufmann Aron, 129091 Segalik Simon/Szulem, 129108 Ajzberg/Eisenberg Benjamin, 129111 Apelker Moszek, 129113 Ajzberg/Eisenberg Sandel, 129114 Adejes/Adeges Davis/David, 129117 Auscaler Szlama, 129134 Braun Mendel, 129139 Brutman Hersz, 129140 Bergblum Zelman, 129145 Borkowski Moses, 129152 Bernheim Leo, 129154 Billauer Adam, 129161 Biedermann Chaim, 129166 Bulwa Henoch, 129173 Cerf Simon, 129178 Celiński Szulim, 129199 Dyksztajn Chaim, 129210 Elbaum Mendel, 129216 Erlich Bernard, 129222 Forteil Szymon, 129243 Fajwlowicz Lajbus, 129246 Fajntuch Hersch, 129258 Finkelstein Efraim, 129265 Gutwaks Szaja, 129270 Grincwajg/Grinewaig Chaim, 129272 Golde Josef, 129278 Gelbartowicz Simon, 129279 Goldmann Herz, 129285 Grünbaum Gedalje, 129288 Góra Jakob, 129292 Grundstein Josef, 129303 Grynberg Herman, 129305 Goldberg Heno/Henryk, 129331 Handwohe David, 129341 Hechtman Aron, 129346 Inwentarz Jakob, 129347 Jablon Aron, 129348 Jablonski Maurice, 129349 Jurga Henri, 129353 Kapusta Srul, 129355 Kanelmann Benhamin, 129362 Korenbaum Moryc, 129363 Klog David, 129365 Koral Isak, 129366 Kiper Simon, 129367 Ketellapper Abraham, 129377 Kuperfarb Moszek, 129384 Kornblum Marcel, 129395 Kolekow Abram, 129401 Klepka Szepsel, 129406 Lewkowicz-Stopnicki David, 129410 Lorig Charles, 129417 Lewin Moische, 129425 Laufer Abram, 129432 Lebenbaum David, 129433 Lebenbaum Joachim, 129436 Lach Mojzesz/Moses, 129442 Lichterman Jakob, 129447 Mandel Mendel, 129451 Mirowicz Mendel, 129455 Merenstein Abram, 129459 Markus Jojne, 129465 Monitz Gerszon, 129472 Maneli Mieczyslaw, 129475 Murawiec Nachman, 129481 Monheit Heinrich, 129483 Miedzyński Chaim, 129497 Piernik Chaim, 129498 Panus Abram, 129505 Pinkiel Henryk, 129512 Poznanski Mathis, 129526 Rosenbaum Stanislaw, 129533 Reiter Chil, 129538 Rosenzweig Icek, 129552 Rafowicz Szulim, 129555 Rochow Nachma, 129557 Reiner Boruch, 129564 Szapiro Israel, 129566 Szczupak Lejzor, 129569 Szytkgold Boruch, 129574 Spokojny Rafael, 129577 Szwarcnabel Isak, 129579 Stowlowicz Hersz, 129586 Schönwald Abram, 129587 Szajner Noach, 129618 Sośnik Efraim, 129625 *Selmanson Walter*, 129627 Spiegelmann Chaim, 129636 Tugentman Jankel, 129641 Totenberg Hirsch, 129645 Teichner/Teicher Leo, 129652 Weintraub Motel, 129660 Wagschul Aron, 129661 Weintraub David, 129671 Weinstein Elazar/Eleazar, 129672 Weingarten Szlama, 129675 Wegjer Josef, 129685 Silberbaum/ Silbermaum Srul/Szuc, 129713 Nasarenko Michael.

120 Včetně Adama Billauera, dvanáctiletého chlapce v utajení, narozeného 15. dubna 1931 ve Varšavě.

Jak již bylo řečeno, Walter Selmanson se narodil 21. září 1920 v Berlíně. Jeho rodiče pocházeli z Ukrajiny a Polska.¹²¹ Podle záznamů v pamětní knize obětí pronásledování Židů v nacistickém Německu v letech 1933–1945 byl zřejmě jedním z účastníků dvouletých kurzů zemědělských prací na školním statku ve slezské vsi Groß Breesen (dnes Brzeźno) severně od Wrocławu, určených pro nesionistické zájemce o vystěhování z Německa.¹²² Blíže neurčenou dobu před svým odchodem za hranice žil v jihoněmeckém Ravensburgu nedaleko Bodamského jezera. Po vyhnání (či nepříliš pravděpodobném zdařilém útěku) do Belgie byl tamními úřady zadržen a 14. listopadu 1939 převezen do internačního tábora v Merksplasu (*colonie Merxplas*) východně od Antverp, zřízeného v říjnu pro ilegální židovské uprchlíky z říše.¹²³ Z této doby také pochází patrně jeho jediná známá fotografie.¹²⁴ Po propuštění z tábora 10. února 1940 pobýval jako emigrant bez státní příslušnosti (apatrida) pod dozorem úřadů na blíže neurčeném místě v Belgii.¹²⁵ V reakci na vpád německých vojsk

---

Srov. Volker MALL–Harald ROTH, *Jeder Mensch hat einen Namen: Gedenkbuch für die 600 jüdischen Häftlinge des KZ-Aussenlagers Hailfingen/Tailfingen*, Berlin 2009, s. 95n; <http://www.alemannia-judica.de/images/Images%20361/Haeftlinge%20Hailfingen%201%202014-03-08.pdf> [31.5.2021], s. 27; Volker MALL–Harald ROTH–Johannes KUHN, *Die Häftlinge des KZ-Außenlagers Hailfingen/Tailfingen. Daten und Porträts aller Häftlinge I (A bis K)*, KZ Gedenkstätte Hailfingen-Tailfingen 2020, s. 34–35 (https://www.kz-gedenkstaette-hailfingen-tailfingen.de/pdf/kzht.ar.ju.alle_diehaeftlinge_a.pdf [31.5.2021]).

121 Podle údajů uvedených v transportních listech se jeho otec Izák Selmanson narodil 13. listopadu 1889 v Berdyčevu (Бердичів, Бердичев) na Ukrajině a matka Rosa roz. Lilienheim 27. května 1891 ve Varšavě. Viz níže pozn. 133. Rodinné vazby potvrzují svědecké listy sestry Flory Kahane roz. Selmanson v databázi muzea Jad vašem (יד ושם) v Jeruzalémě. Srov. <https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1464737&ind=2>; <https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1470204&ind=1> [31.5.2021]. Třetí její *Page of Testimony* se týká druhého bratra Lea s pravděpodobným datem úmrtí v roce 1943. Srov. <https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1464739&ind=1> [31.5.2021].

122 Srov. záznamy u jména Selmanson Walter (<https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/> [31.5.2021]). Ke školnímu statku Groß Breesen, založenému v květnu 1936 pro chlapce a dívky od 15 let, srov. Werner T. ANGRESS, *Auswandererlehrgut Groß Breesen*, Year Book X of the Leo Baeck Institute, London 1965, s. 168–187 (<https://archive.org/details/harveynewton00reel02/page/n3/model/2up> [31.5.2021]).

123 K situaci německých židovských uprchlíků v Belgii srov. Insa MEINEN, *Refugiés juifs d'Allemagne nazie en Belgique (1938-1944). Une esquisse*, Les Cahiers de la Mémoire Contemporaine 13, 2018, s. 125–143 (<https://journals.openedition.org/cmcc/287> [31.5.2021]); TÁŽ, „Je devais quitter le pays dans les dix jours, sinon on m'aurait mis dans un camp de concentration“. *Refugiés juifs d'Allemagne nazie en Belgique 1938–1944*, Les Cahiers de la Mémoire Contemporaine 10, 2011, s. 175–212 (<https://journals.openedition.org/cmcc/488> [31.5.2021]) a další literatura uvedená v poznámkách.

124 Originál je uložen v Kazerne Dossin – muzeu, památníku a dokumentačním centru holocaustu a lidských práv v belgickém Mechelenu, KD_00350_51_SELMANSON Walter.tif (<https://beeldbank.kazernedossin.eu/index.php/image/watch/6f40a2bc2f4b4de1b6560f511c3f8685ba724a65a9174241a79f317629d676b95f19900f6caf4be6b25900ddc5ff369b?s=6048f73a8245f&c=1> [31.5.2021]; http://ressources.memorialdelashoah.org/zoom.php?q=id_p_259314&marginMin=0&marginMax=0&curPage=0 [31.5.2021]).

125 Srov. záznamy u jména Selmanson Walter (<https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/> [31.5.2021]).

do Lucemburska, Nizozemí a Belgie v ranních hodinách 10. května byl téhož dne znovu zadržen při rozsáhlém zatýkání potenciálních příslušníků páté kolony, včetně židovských uprchlíků pocházejících z Německa.¹²⁶ Zatčení byli umístěni do kasáren a věznic, z nichž byli během 12.–15. května v atmosféře plně zmatků a nejistoty evakuováni vlaky i autobusy na hranice s Francií. Odtud pak byli dopraveni v dobytých vagonech s francouzskou eskortou do tábora Saint-Cyprien v departementu Pyrénées-Orientales a dalších internačních táborů na jihozápadě země.¹²⁷ Podle dodatečně doplněného a rozšířeného seznamu 4 518 Židů deportovaných z Belgie, kteří byli internováni na písčité pláži v Saint-Cyprien, byl Walter Selmanson po dvou měsících pobytu v táboře 28. července repatriován.¹²⁸ Přesněji řečeno, zařazen do prvního ze dvou transportů, které na základě nařízení ředitele tábora z 26. července odvezly k demarkační čáře v Langonu na levém břehu řeky Garonne, jihovýchodně od Bordeaux, 1 300 internovaných mužů původem z Německa, Rakouska a Sárska, včetně apatridů.¹²⁹ Po předání Němcům byli umístěni v kasárnách v Bordeaux a s výjimkou 300 osob, které byly skutečně repatriovány do Belgie a Německa, vráceni 30. srpna vlakem zpět a zřejmě znovu internováni v táboře Saint-Cyprien.¹³⁰ Mezi navrátilci do neobsazené zóny (*zone libre*) s vládou ve Vichy byl evidentně i Walter Selmanson. O jeho osudech a místech pobytu však následujícího dva a půl roku nic nevíme. Byl zřejmě zařazen do některé ze skupin GTE (*Groupes de travailleurs étrangers*), zřízených zákonem z 27. září 1940 pro uprchlíky ze zahraničí, a vzhledem k zaměření někdejšího kurzu v Groß Breesen i pozdějšímu označení zemědělec v transportním listě možná pracoval na statku u neznámého sedláka.¹³¹

V sobotu 27. února 1943 byl zatčen během rozsáhlého zatýkání Židů ve věku od 16 do 65 let, které od 18. února probíhalo na celém jihu Francie za účelem depor-

126 K pozadí a realizaci akce srov. Emmanuel DEBRUYNE, *Invasion 40 – La Belgique face à ses «ennemis de l'intérieur»*. *Entre peur et impuissance*, in: Stefan MARTENS – Steffen PRAUSER, *La guerre de 1940: Se battre, subir, se souvenir*, Villeneuve d'Ascq (Presses universitaires du Septentrion) 2014, s. 87–100 (<https://books.openedition.org/septentrion/7348> [31.5.2021]).

127 Sabine MEUNIER, *Les juifs de Belgique dans les camps du Sud-Ouest de la France*, in: Max LAGARRIGUE, 1940. *La France du repli, l'Europe de la défaite*, Actes du Colloque de Montauban, 10–14 mai 2000, Toulouse (Privat) 2001, s. 33–49; Marcel BERVOETST–TRAGHOLZ, *La liste de Saint-Cyprien. L'odyssée de plusieurs milliers de juifs expulsés le 10 mai 1940 par les autorités belges vers des camps d'internement du sud de la France, antichambre des camps d'extermination*, Bruxelles (Alice Éditions) 2006, 479 s. (na s. 340–417 *Liste des déportés au camp de Saint-Cyprien* se jmený 4 419 deportovaných).

128 Srov. https://www.ushmm.org/media/dc/HSV/source_media/all_cataloging/general/pdf/source_333_34_prepablog.pdf [31.5.2021].

129 Denis PESCHANSKI, *Les camps français d'internement (1938–1946)*, Thèse pour l'obtention du grade de docteur d'État es-lettres (histoire contemporaine), Volume 1, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, 2000, s. 255 (<https://studylibr.com/doc/6970792/denis-peschanski-les-camps-francais-d-internement--1938> [31.5.2021]).

130 Tamtéž, s. 255–256.

131 Srov. Peter GAIDA, *Camps de travail sous Vichy: les „Groupes de travailleurs étrangers“ (GTE) en France et en Afrique du Nord 1940–1944*, Bordeaux 2014, 605 s.

tace 2 000 osob do vyhlazovacích táborů na východě. Akce byla odvetou za smrt dvou vysokých důstojníků Luftwaffe ze štábu 3. vzdušné flotily, kteří podlehli následkům atentátu z 13. února v centru Paříže.¹³² Během deseti dnů bylo francouzskou policií a četnictvem zatčeno na žádost Němců ve 34 departementech 1 778 osob. Zatčení byli převáženi do internačního tábora Gurs v departementu Basses-Pyrénées (dnes Pyrénées-Atlantiques) a odtud dvěma transporty v pátek 26. února a v úterý 2. března do průchozího tábora Drancy u Paříže.¹³³ V druhém transportu, který dorazil do cíle ve čtvrtek 4. března před druhou hodinou po poledni, se vedle zatčených nacházelo asi 170 židovských vězňů z internačního tábora Nexon v departementu Haut-Vienne, kteří do něj byli zařazeni cestou. Spolu s dalšími zatčenými z 27. února přijel tímto transportem také Walter Selmanson, označený v transportním listě za Poláka (*Polonais*).¹³⁴ Téhož dne v 9 hodin 15 minut dopoledne odjel z nádraží Bourget-Drancy transport vezoucí na východ 1 003 vězňů obojího pohlaví (*convoi n°50*), včetně necelých devíti set zatčených, kteří vyjeli z tábora Gurs v pátek 26. února.¹³⁵ O dva dny později, v sobotu 6. března v 8 hodin 55 minut, odjelo z téhož nádraží transportním vlakem 901 dalších 959 mužů a 39 žen, včetně dvou chlapců mladších patnácti let (*convoi n°51*). Jedním z deportovaných byl i Walter Selman-

---

132 Serge KLARSFELD, *Le Calendrier de la persécution des Juifs de France 1940–1944*, 2 (1er septembre 1942–31 août 1944), *La Shoah en France* 3, Paris 2001 (nové vydání), s. 1375. Detaily události spolu s odvetným opatřením uvádí telegram Ernsta Achenbacha, vedoucího politického oddělení německého vyslanectví v Paříži, z 15. února 1943. Jeho přepis je k dispozici v německé verzi hesla Ernst Achenbach na wikipedii (https://wikipedia.org/wiki/Ernst_Achenbach [31.5.2021]).

133 Shodou okolností byli takřka ve stejnou dobu rodiče Waltera Selmansona deportováni do Osvětimi. Otec Izák je uveden pod číslem 385 v transportním listě *Osttransportu* č. 29, který vyjel z Berlína 19. února 1943, matka Rosa je uvedena pod č. 583 v transportním listě *Osttransportu* č. 34, který vyjel 4. března. Srov. Arolsen-Archives, 1.2.1.1 Welle 43 – 29. Osttransport in das KL Auschwitz, 19. 02. 1943 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-2-1-1_15510036/?p=19&cs=auschwitz&doc_id=127212269 [31.5.2021]); 1.2.1.1 Welle 48 – 34. Osttransport in das KL Auschwitz, 04. 03. 1943 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-2-1-1_15510041/?p=19&cs=auschwitz&doc_id=127212688 [31.5.2021]). K osudu obou transportů srov. D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 418, 433.

134 Arolsen Archives, 1.1.9.11 Listenmaterial Gurs [Transporte v. Lager Gurs am 26.02.43 – Transporte v. Lager Gurs am 02.03.43] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-11/?p=14&cs=transport&doc_id=11187096; https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-11_25000/?p=14&cs=transport&doc_id=11187096 [31.5.2021]).

135 Tamtéž, 1.1.9.9 Listenmaterial Drancy [Alphabetische Listen von Juden, deportiert vom DL-Drancy und Angers nach KL Auschwitz, KL Lublin-Majdanek, Kaunas und Reval/DL-Drancy nach KL Lublin-Majdanek 04.03.1943] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-9_8086901/?p=1&doc_id=11189551 [31.5.2021]). K složení a osudu transportu srv. Zofia LESZ-CZYŃSKA, *Kronika obozu na Majdanku*, Lublin 1980, s. 136; Jules SCHELVIS, *Vernichtungslager Sobibor*, Hamburg 2003, s. 261n; Marek BEM, *Sobibor Extermination Camp 1942–1943*, Amsterdam 2015, s. 155 (https://www.sobibor.org/wp-content/uploads/2016/05/M_BEM_ksi_Sobibor_Extermination_Camp_20150107-1.pdf [31.5.2021]); <https://deportation.yadvashem.org/index.html?language=en&itemId=5092623> [31.5.2021].

son.¹³⁶ V transportním listě z 5. března je uveden pod číslem 729, znovu jako apatri-da, s datem a místem narození, profesí zemědělec (*agriculteur*) a místem posledního bydliště v Saint Sura[?]e v departementu Lot-et-Garonne.¹³⁷ Název lokality se špatně čitelným předposledním písmenem se dosud nepodařilo identifikovat.¹³⁸ Cílem obou transportů byl vyhlazovací tábor Sobibór ležící necelých sto kilometrů východoseverovýchodně od Lublinu.¹³⁹ Transport s Waltrem Selmansonem přijel na místo ve středu 10. března. Bezprostředně po příjezdu byla na železniční rampě vyčleněna skupina asi padesáti vězňů, kteří se přihlásili na nošení kolejnic a během dne byli vlakem posláni zpět na západ do koncentračního tábora Lublin (Majdanek).¹⁴⁰ Mezi nimi i Walter Selmanson. Většina ostatních deportovaných skončila ještě též den v plynové komoře. Z celého transportu se dožilo osvobození pouze 5 mužů.¹⁴¹

Několik zatčených z únorové razie, kteří vyjeli 2. března z tábora Gurs a po osmi či devíti dnech dorazili do Majdanku, přijelo 11. července 1943 spolu s ním do Osvětimi.¹⁴² Většina jmen vězňů z tohoto transportu, které se na základě přidělených čísel

---

136 Arolsen Archives, 1.1.9.9 Listenmaterial Drancy [Alphabetische Listen von Juden, deportiert vom DL-Drancy und Angers nach KL Auschwitz, KL Lublin-Majdanek, Kaunas und Reval/DL-Drancy nach KL Lublin-Majdanek 06.03.1943] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-9_8085799/?p=15&s=transport&doc_id=11189617 [31.5.2021]); <https://deportation.yadvashem.org/?language=fr&itemId=5092624> [31.5.2021]. Počty osob v obou uvedených transportech se v literatuře liší. Údaje použité v textu uvádí památník Jad vašem.

137 Arolsen Archives, 1.1.9.1 Abschubliste Nr. 50: Transport v. 04.03.1943 v. Drancy n. Lublin-Majdanek (aus Gurs u. Drancy) Abschubliste Nr. 51: Transport v. 06.03.1943 v. Drancy n. Lublin-Majdanek (aus Gurs u. Drancy), s. 46 [120] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-1_1438000/?p=1&s=frankreich&doc_id=11182814 [31.5.2021]).

138 V pozdějším přepisu transportního listu (s chybou v příjmení i zkratce departementu) je uvedena varianta názvu lokality St Surale (=Saint Surale). V záznamu Waltera Selmansona v databázi pařížského Mémorial de la Shoah je naopak s odkazem na původní transportní list zaznamenána varianta Saint Surade. Srov. (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-9-9_8085799/?p=15&s=transport&doc_id=11189664; http://ressources.memorialdelashoah.org/notice.php?q=noms_tous%3A%28selmanson%29%20AND%20id_pers%3A%28%2A%29&spec_expand=1&start=0 [31.5.2021]). Publikace autorské dvojice Alexandre DOULUT–Sandrine LABEAU, *Les 473 déportés juifs de Lot-et-Garonne. Histoires individuelles et archives* [Marmande (Après l'oubli) – Paris (Fils et filles de déportés juifs de France) 2010, 483 s.], v níž by teoreticky mohl a měl být rovněž uveden, se mi do rukou zatím nedostala.

139 M. BEM, *Sobibor*, s. 155.

140 Stéphane AMÉLINEAU, *L'itinéraire de l'oncle Martin (Mordka Herszlikowitz): 23 février–10 mars 1943*, 2016, s. 8 (<https://drive.google.com/file/d/0B0K-MOmg3kZKbUeLSV9YZ2N0cGc/view> [31.5.2021])

141 Tamtéž, s. 6, 8 (včetně výčtu jejich jmen). Bem naproti tomu hovoří o šesti. Viz pozn. 139.

142 Adejes David, nar. 21.12.1922 v Soluni, Cerf Simon, nar. 21.2.1905 v belgickém Habay-la-Neuf, Jablonski Maurice, nar. 23.2.1924 ve Varšavě, Lorig Charles, nar. 30.5.1923 v Obermoschelu v rýnské Falci, Teicher Leo, nar. 19.9.1922 ve Stuttgartu (všichni *convoi n°51*). V případě Simona Cerfa není vyloučeno, že se jednalo o Simona Andrého Cerfa (*convoi n°50*), nar. 24.9.1922 v lucemburském Esch-sur-Alzette. Z téhož transportu byl i Henri Jurga, nar. 1925 ve Varšavě (*convoi n°50*).

podávalo najít, se dochovala v evidenční knize nemocných špitálu tábora v Monowicích. Od 13. do 24. června 1944 tam strávil 11 dní rovněž Walter Selmanson.¹⁴³

V sobotu 28. října byla část jeho spoluvězňů z posledního transportu přemístěna do koncentračního tábora Stutthof, ležícího necelých 40 km východně od Gdaňska, a odtud pak 19. listopadu do koncentračního tábora Hailfingen v Bádensku-Württembersku, pobočky koncentračního tábora Natzweiler-Struthof v Alsasku.¹⁴⁴ Další se v rámci lednové evakuace Osvětimi dostali 26. ledna 1945 do koncentračního tábora Buchenwald.¹⁴⁵

Vězeň číslo B 5375 patřil do skupiny 1 443 židovských vězňů s čísly B 3964–B 5406, která byla zaregistrována v pátek 4. srpna 1944 po příjezdu transportu z tábora nucených prací (*Zwangsarbeitslager*) v Ostrowcu Świętokrzyskim,¹⁴⁶ ležícím asi 260 km severovýchodně od Osvětimi.¹⁴⁷ Před registrací byla rozdělena na dvě poloviny, z nichž každá byla řazena separátně podle počátečních písmen příjmení.¹⁴⁸

¹⁴³ Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Zu- und Abgangsverzeichnis des Häftlingskrankenbaus Monowitz vom 07.07.1943 bis 19.06.1944 (24.04.1944–19.06.1944)], s. 465, č. 25123 (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_8003300/?p=1&doc_id=507767 [31.5.2021]).

¹⁴⁴ Adam Billauer, Chaim Biedermann, Benjamin Kinzler (s chybou v dataci příjezdu do Osvětimi), Moische Lewin, Icek Stetelman/Szetelman, Hersz Stolowicz. Srov. V. MALL–H. ROTH, *Die Häftlinge des KZ Außenlager Hailfingen/Tailfingen. Daten und Porträts aller Häftlinge (Stand März 2014)*, I (A bis K), s. 27, 109; II (L bis Z), s. 8, 91 (<http://www.alemannia-judaica.de/images/Images%20361/Haeflinge%20Hailfingen%201%202014-03-08.pdf>; <http://www.alemannia-judaica.de/images/Images%20361/Haeflinge%20Hailfingen%202%202014-03-10.pdf> [31.5.2021]).

¹⁴⁵ 128978 Medalion Leon (nar. 16.2.1928!), 129107 Aronbront Moszek, 129114 Adejes David/Davis, 129152 Bernheim Leo, 129134 Braun Mendel (nar. 16.3.1919), 129166 Bulwa Henoch (nar. 27.4.1920), 129238 Fiszman Viktor, 129246 Fajntuch Hersz, 129266 Gerech Fajwel, 129285 Grynbau Gedale, 129288 Góra Jakob, 129313 Golowicki Jozef (nar. 19.12.1924), 129432 Lebenbaum David (nar. 3.10.1925), 129577 Szwarcnabel Isak (nar. 10.5.1921), 129578 Szwarcnabel Majer (nar. 1.2.1918), 129627 Spiegelmann/Szpigelman Chaim/Ignaz (nar. 9.11.1922), 129630 Siekierka Jozek (nar. 5.5.1920). Srov. Arolsen Archives, 1.1.2.1 Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945 [Nezugänge vom 26. Januar 1945 vom KL Auschwitz] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&s=buchenwald&doc_id=495379 [31.5.2021]), č. 72, 121, 179, 201, 318, 353, 420, 479, 483, 515, 794, 906, 1157, 1223, 1248, 1249, 2710.

¹⁴⁶ D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 841.

¹⁴⁷ Štorek omylem zaměnil Ostrowiec Świętokrzyski za Ostrowiec v okrese Drawsko v Západopomořanském vojvodství (případně Ostrowiec v okrese Mysłibórz či Ostrowiec v okrese Ślawno tamtéž). Uvedené lokality ležely do roku 1945 na říšském území se shodným názvem Wuchterwitz. Srov. M. ŠTOREK, *Identifikace*, s. 146.

¹⁴⁸ B 3964 Appel Selig, B 3970 Anisfeld Marek, B 3997 Brauner Heinrich, B 4059 Borger Naftali, B 4065 Celnik Jozek, B 4079 Chalman Mordka, B 4094 Erencwajg Jozef, B 4096 Erlich Jozek, B 4105 Flank David, B 4107 Frydman David, B 4172 Goldminc Efraim, B 4201, B 4205 Grünbaum Motek, B 4244 Holzer Josef, B 4262 Jakubowicz Leon, B 4277 Kupfermann Heinrich, B 4336 Kazanowski, B 4385 Mandelbaum Szmul, B 4393 Milsztajn Abraham, B 4419 Orensztajn Majer, B 4435 Prost David, B 4438 Puterman Chl, B 4446 Rosenberg Josef/Jozek, B 4510 Rozenbaum Slama, B 4531 Szerman Szaja, B 4576, Schnitzer Markus/Martin, B 4648 Wajntraub Ryven, B 4662 Zylberman Hercyk // B 4688 Awenus Berek, B 4707 Asatanowicz David, B 4712 Bliman Chaskel,

Podle evidenčního seznamu bezmála čtyř tisíc evakuovaných osvětimských vězňů (vyhotoveného 26. ledna 1945 po jejich příjezdu do koncentračního tábora Buchenwald), který obsahuje čísla, jména, data a místa narození či původu 174 vězňů z obou skupin, to byli v převážné většině polští Židé.¹⁴⁹ Vězeň číslo B 5375 byl zařazen do druhé skupiny a jeho příjmení téměř s jistotou začínalo písmenem W.¹⁵⁰ Z dokumentů v záznamech jeho spoluvězňů nalezených v osvětimské databázi je zřejmé, že přinejmenším část z nově příchozích byla odeslána na práci do tábora v Monowicích.¹⁵¹ Během lednové evakuace v roce 1945 byla výše zmíněným transportem přivezena do Buchenwaldu spolu s živými i těla 21 mrtvých či přijetí neschopných vězňů z obou skupin.¹⁵² Těla tří dalších neidentifikovaných spoluvězňů byla nalezena po průjezdu evakuačního vlaku v Českých Budějovicích.¹⁵³

B 4776 Braunfeld Abraham, B 4795 Cymrot Jankiel, B 4802 Chmelnicki Matys, B 4813 Dajch Fiszal, B 4826 Diamant Abraham, B 4831 Enoch Jakub, B 4836 Elbaum Józef, B 4852 Fuks Abram, B 4888 Feingold Nachman, B 4891 Gradel Moszek, B 4962 Gotlib Chaskiel, B 4969 Hendel Luzer, B 4985 Herstein Henryk, B 4988 Iwanowicz David, B 4989 Jakubowicz Samuel, B 4995 Komets Izrael, B 5058 Kadecki Hersz, B 5075 Lejbson Ela, B 5077 Leben Mendel, B 5101 Milechman Abram, B 5122 Mlynarski Szlama, B 5125 Neubart Samuel, B 5145 Niemiec Mordka, B 5147 Opas Michal, B 5159 Pioro David, B 5160 Pióro Fiszal, B 5169 Rubin, B 5213 Rapaport Chaskiel, B 5233 Sklarczyk Izrael, B 5300 Szymonowicz Israel, B 5310 Welman Mendel, B 5377 Wolf Chaim, B 5388 Zelichowski Nachman, B 5396 Zyngier Szyja.

- 149 Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Abgänge nach Buchenwald vom 05.01.1944 bis 26.01.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_8001201/?p=1&doc_id=495379 [31.5.2021]). Mezi místy jejich původu převažuje Ostrowiec, řada z nich však pocházela z Krakova, Varšavy, Lodže, Radomi, Tarnówa a dalších lokalit. Vězeň číslo B 4446 Josef Rosenberg však pocházel z Miskolce a vězeň číslo B 4820 David Walter z Vídně.
- 150 Srov. B 5310 Welman Mendel, B 5326 Werber David, B 5328 Wind Chaim, B 5333 Wajnberg Lejzor, B 5337 Wajnberg Izrael, B 5345 Wajsbord David, B 5349 Waldman Kiwe, B 5351 Wajnberg Lajbosz, B 5352 Wajnberg Wolf, B 5355 Wajsbrot Majlech, B 5356 Wajsbrot Mordka, B 5359 Wislicky Leon, B 5360 Wislicki Mozes, B 5377 Wolf Chaim. Případy fonetického omylu (B 4069 Zintrinbaum David, B 4228 Kops Samuel), záměny jména a příjmení (B 4820 Walter David), změny v posloupnosti abecedního pořadí (B 4398 Lida Moses, B 4399 Lida Wolf) či zcela atypického řazení (B 4254 Rubinstajn/Rubinstein Wolf, B 4256 Rubinsztajn/Rubinstein Nusen) a možné chyby v evidenci (B 5088 Davidovics Jakob) jsou ze tří čtvrtin doloženy u první poloviny registrovaných.
- 151 Srov. záznamy vězňů číslo B 4012 Majera Bialogłowskiho, B 4326 Majera Kleinmana, B 4725 Jakoba Bindermana, B 4735 Chaima Birenbauma, B 4750 Arona Borensteina, B 5058 Herseze Kadeckiho a B 5160 Fiszela Pióro (<http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [31.5.2021]).
- 152 B 4093 (Ehrlich B.), B 4203, B 4279, B 4334, B 4352, B 4429, B 4460, B 4778, B 4785, B 4818, B 4889, B 4898, B 5024, B 5109, B 5301 (Steinberger J.), B 5334, B 5336, B 5339, B 5373, B 5385, B 5402. Srov. Arolsen Archives, 1.1.5.1 Listenmaterial Buchenwald [Transporte von den KL Auschwitz und KL Bergen-Belsen zum KL Buchenwald und dessen Aussenkommandos/Teil IX – Zugangslisten 26.01.1945–05.02.1945] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-5-1_8013099/?p=10&s=transport&doc_id=5285894 [31.5.2021]) a odkaz v pozn. 96.
- 153 B 4261, B 4585, B 5161. Srov. tamtéž, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Sterbeurkunden, Listen von Überstellungen von Häftlingen und Auflistung von Häftlingsnummern verstorbener Häftlinge] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_2573000/?p=1&s=Tote%20Budweis&doc_id=533178 [31.5.2021]).

Vězeň číslo B 5596 přijel do Osvětimi v neděli 6. srpna 1944 s transportem 235 židovských mužů, žen a dětí, který vyjel ve středu 2. srpna z italské Verony.¹⁵⁴ Většinu z nich tvořili deportovaní z právě uzavřeného německého průchozího tábora (*Polizeihaft- und Durchgangslager*) Fossoli di Carpi v provincii Modena, včetně tzv. židovských míšenců a partnerů ze smíšených manželství,¹⁵⁵ které doplnily menší skupiny a jednotlivci z věznic v Miláně, Turíně, Padově a Veroně.¹⁵⁶ Spolu s rodilými Italy židovského původu byli do transportu zařazeni také v Itálii zadrženi židovští emigranti.¹⁵⁷ Transportní vlak se při odjezdu skládal ze čtyř částí (tzv. konvojů) s vlastní destinací. Vedle 163 mužů a 72 žen ve věku 2–83 let deportovaných do Osvětimi (*convoglio n. 14*), bylo zároveň 25 mužů ve věku 16–64 let deportováno do Buchenwaldu (*convoglio n. 15*), 19 žen a dívek ve věku 12–55 let do Ravensbrücku (*convoglio n. 16*) a 19 mužů a 33 žen ve věku 7–70 let do koncentračního tábora Bergen-Belsen (*convoglio n. 17*).¹⁵⁸ Všechny tři připojené dílčí transporty dorazily do cíle během pátku a soboty. Po příjezdu transportu RSHA (*convoglio n. 14*) do Osvětimi bylo posláno 58 mužů a 33 žen do plynové komory a do tábora byli přijati první čtyři muži, jimž byla přidělena čísla *allgemeiner Nummernserie* 190841–190844.¹⁵⁹ Šlo zřejmě o tzv. *Schutzhaftjuden*, Židy v ochranné vazbě z příkazu referátu IV C 2 RSHA.¹⁶⁰ K další selekci patrně došlo až dva dny poté, v úterý 8. srpna, kdy bylo přijato do evidence 80 mužů s čísly B 5594–B 5673 a 23 žen s čísly 83018–83040. Dalších 21 žen s čísly A 24020–A 24040 bylo zaregistrováno v sobotu 12. srpna – a muž s číslem 192990 ještě o týden později.¹⁶¹ Zásluhou italských badatelů jsou známa jména

¹⁵⁴ D. CZECH, *Kalendarium der Ereignisse*, s. 844.

¹⁵⁵ K problému tzv. *ebrei misti* a poslednímu transportu z Fossoli z 1. srpna 1944 srov. Giuliana, Marisa, Gabriella CARDOSI, *La giustizia negata. Clara Pirani, nostra madre, vittima delle leggi razziali. Una testimonianza vissuta tra guerra e dopoguerra (Gallarate-Varese-Milano-Fossoli-Auschwitz) 1938–1953*, Varese 2005, s. 28, 38n, 41n. K analogické situaci v protektorátu srov. Radana RUTOVÁ, *Židovští míšenci a smíšená manželství v období protektorátu*, Tereziánské listy. Sborník Památníku Tereziín 47, 2019, s. 52–67.

¹⁵⁶ Srov. Persone: convoglio 02/08/1944 v databázi CDEC – Centro di Documentazione Ebraica – Digital Library (<http://digital-library.cdec.it/cdec-web/>) [31.5.2021].

¹⁵⁷ Mortka Danziger (nar. 2.1.1900 v Kyjevě), Hans Eiseck (nar. 22.1.1900 v Berlíně), Ignaz Hain (nar. 29.6.1902 v Ulmbachu), Markus Charin (nar. 15.12.1893 v polském Grodně), Hermann Kuh (nar. 19.8.1899 ve Wormsu), Joachim Lichtwitz (nar. 27.3.1890 v Opavě), Hugo Loebenstein (nar. 2.2.1879 v Brně), Gertruda Loeblová (nar. 13.8.1913 v Praze), Herbert Marbach (nar. 25.4.1906 ve Vídni), Ernst Steiner (nar. 1.7.1906 ve Vídni), Rudolf Weiss (nar. 2.10.1886 ve Vídni), Max Wessely (nar. 20.3.1888 ve Vídni) a další.

¹⁵⁸ Liliana PICCIOTTO, *Il libro della memoria. Gli ebrei deportati dall'Italia (1943–1945)*, Milano 2002, s. 58–61. Viz také <http://dati.cdec.it/lod/shoah/convoy/14/html> [31.5.2021].

¹⁵⁹ 190841 Coen Dante, 190843 Luzzato Mario, 190844 Valabrega Bruno.

¹⁶⁰ K rozdílu mezi *Schutzhaftjuden* a *Transportjuden* srov. *Judgment in the Trial of Adolf Eichmann* [Part 17], body 144, 146 (<https://phdn.org/archives/www.ess.uwe.ac.uk/genocide/Eichmannr.htm> [31.5.2021]).

¹⁶¹ Srov. autentické svědectví přeživší Alby Valech Capozzi, vězeňkyně číslo A 24029 in: Alba VALECH CAPOZZI, *A 24029*, Siena 1946, 1995 s. 34–35 (<http://www.deportati.it/static/pdf/libri/valech.pdf> [31.5.2021]). Součet 44 zaregistrovaných žen a 33 žen s označením S (*Sonderbehandlung*) ne-

všech 163 mužů, kteří srpnovým transportem z Verony do tábora přijeli. Pouze u 21 z 85 registrovaných vězňů (a tedy jen u 17 z 80 vězňů s čísly série B) však s jistotou známe jejich přidělená čísla. Z jejich soupisu je nicméně dostatečně zřejmé abecední pořadí vězňů při registraci podle počátečních písmen příjmení.¹⁶² Přidělení čísla lze dále logicky předpokládat u dalších 43 mužů, kteří se v Osvětimi či jiných koncentračních táborech dožili osvobození, nebo prokazatelně zahynuli tamtéž s odstupem týdnů či měsíců.¹⁶³ Spolu se 17 registrovanými vězni s čísly série B tak představují celé tři čtvrtiny ze skupiny 80 vězňů s čísly této série. Zbylá čtvrtina je skryta mezi 41 zbývajících vězni, jejichž osud je neznámý.¹⁶⁴

Z přidělených čísel a soupisů vězňů v poznámkách pod čarou je od pohledu zřejmé, že vězeň číslo B 5596 byl zaregistrován v rámci vybrané skupiny 80 mužů jako třetí v pořadí a jeho příjmení patrně začínalo písmenem B. Jediným z vězňů, který připadá v úvahu, byl Adalberto Balog, narozený 26. prosince 1894 v Budapešti, naturalizovaný Ital židovského původu z města Bra, ležícího v Piemontu v provincii Cuneo, 50 km jižně od Turína, který podle uvedené databáze CDEC zahynul 23. ledna

---

souhlasí s celkovým počtem žen uvedených v databázi. Buď byl tedy počet žen v transportu vyšší o 5 deportovaných neznámého jména, nebo byl výběr při registraci doplněn z depozitního tábora. Číslo 192990 dostal Robert Josef Stolowiek, který zahynul 27. listopadu 1944 v Osvětimi. Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persono/detail/person-8487/stolowiek-robert-josef.html> [31.5.2021].

162 B 5597 Bassi Alberto, B 5599 Caimi Leone, B 5609 Finzi Guglielmo, B 5614 Gyarmati Elemer, B 5617 Hain Ignaz, B 5620 De Benedetti Massimo, B 5621 Kuenstler Abramo, B 5628 Landmann Mendel, B 5636 Naim Vittorio, B 5637 Oblath Alessandro, B 5645 Pavia Roberto, B 5651 Segre Cesare, B 5652 Steiner Ernst, B 5658 Selinsky Leo, B 5663 Danziger Mortka, B 5666 Voghera Enrico, B 5667 Volterra Adrio. Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persono/detail/person-974/bassi-alberto.html> [31.5.2021] a analogicky 7263/caimi-leone, 2582/finzi-guglielmo, 3343/hain-ignaz, 1883/de-benedetti-massimo, 4272/kuenstler-abramo, 7339/landmann-mendel, 5872/naim-vittorio, 5800/oblath-alessandro, 6331/pavia-roberto, 7662/segre-cesare, 7700/steiner-ernst, 8128/selinsky-leo, 2345/danziger-mortka, 8240/voghera-enrico a 8211/volterra-adrio. K Elemeru Gyarmatimu srov. http://intranet.istoreto.it/adp/p_bio_vis.asp?id=320, případně http://www.metarchivi.it/biografie/p_bio_vis.asp?id=320 [31.5.2021].

163 Ancona Roberto, Balog Adalberto, Bemporad Arnoldo, Camerino Gilberto, Cammeo Lorenzo, Campore Elio, Charin Markus, Coen Umberto, Cohen Manlio Emanuele, De Benedetti Bruno, Eiseck Hans, Fiano Giuseppe Benedetto, Finzi Cesare, Fontanella Ermano, Ghiron Ettore, Goldschmied Livio, Jacchia Ermano, Krebs Martino, Kuh Ermano, Landmans Giulio, Levi Donato Giorgio, Levi Giorgio, Levi Mario, Levy Vittorio, Loew Jakob, Mauri Luigi, Oberzanek Emanuele, Ottolenghi Aldo, Ottolenghi Giulio, Pescarolo Claudio, Pollitzer Massimiliano, Sacerdoti Alessandro, Sezzi Riccardo, Sinigaglia Attilio, Treves Rodolfo, Valabrega Anselmo, Veneziani Ubaldo, Verona Giuseppe, Vitta Benvenuto Mario, Vitta Cesare, di Veroli Lazzaro, Weinberg Giuseppe, Wertheimer Silvio.

164 Cantor Charles, Cohen da Silva Guido, De Kaiser Bruno, Dias Davide, Foà Alberto, Foà Alessandro, Goslino Giuseppe Samuele, Chochenbaum Mendel, Landau Erich, Landmann Simon, Lichtwitz Joachim, Leon Alessandro, Loew Abramo, Lumbroso Isidoro, Marbach Herbert, Meisel Albert, Mendes Davide, Milgrom Isak, Milstein Josef, Moscato Renato, Nizza Michele Eugenio, Oberzanek Samuele, Orvieto Alessandro, Pacifici Goffredo, Piazza Alceo, Picciaccio Emanuele, Ravenna Enrico, Roger Martin, Roger Oscar, Roth Alcher, Sacerdote Giorgio, Schrecker Erwin, Schubert Hans, Seifter Bernhard, Tapiero Leone, Treves Roberto, Voghera Gino, Weiss Rudolf, Wessely Max, Zeller Arturo, Zerkowsky Eric.

1945 během evakuace z Osvětimi.¹⁶⁵ Druhý z dvojice mužů s příjmením začínajícím písmenem B, Arnaldo Bemporad, byl totiž spolu s několika spoluvězni ze srpnového transportu poslán 24. října do koncentračního tábora Dachau,¹⁶⁶ kde 7. prosince 1944 (9. března 1945?) zahynul.¹⁶⁷ O tři měsíce později (o měsíc dříve?), 10. února, tam zahynul také Roberto Ancona, pravděpodobný vězeň číslo B 5594, poslední z trojice vězňů, kterým by z logiky věci měla být podle předpokladu přidělena čísla v první pětici abecedního pořadí.¹⁶⁸

Pokud byli všichni tři zaregistrováni před čtvrtým v pořadí, Albertem Bassim, vězněm číslo B 5597, není o pořadí trojice i pozici Adalberta Baloga pochyb. Pokud byl však někdo z dvojice Balog–Bemporad zaregistrován za ním (což pozice pátého vězně mezi dvěma příjmeními s písmeny B a C nevylučuje), bylo by jedno z čísel první trojice přiděleno neznámému muži mimo abecední pořadí. V případě registrace Arnalda Bemporada na páté pozici by tak pravděpodobnost přidělení čísla B 5596 Adalbertu Balogovi klesla na 66%. Pravděpodobnost přidělení tohoto čísla neznámému muži by ovšem za téhož předpokladu byla jen poloviční (33%).

V soupisu italských židovských obětí z 30. listopadu 1945 sestaveném židovskou komunitou v Miláně je u jména Adalberta Baloga uvedeno, že zemřel ve vlaku na konci ledna 1945, v transportu z Gliwic do Ravensbrücku.¹⁶⁹ Stejná destinace je uvedena i v pozdějším soupisu deportovaných spolu se zmínkou o svědectví nejmenovaného spoluvězně.¹⁷⁰ Jméno svědka i svědectví samotné se najít nepodařilo. S vý-

¹⁶⁵ Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persone/detail/person-685/balog-adalberto.html> [31.5.2021]; https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=14220046&ind=0 [31.5.2021].

¹⁶⁶ V evakuačním transportu 1 600 židovských vězňů obou pohlaví přijelo spolu s ním do Dachau 11 vězňů deportovaných 2. srpna: Camerino Gilberto, De Benedetti Bruno, Levi Mario, Levy Vittorio, Ottolenghi Giulio, Pollitzer Massimiliano, Sinigaglia Attilio, Treves Rodolfo, Verona Giuseppe, Wertheimer Silvio a vězeň číslo 190844 Valabrega Bruno. Srov. Arolsen Archives, 1.1.6.1 Listenmaterial Dachau [Zugangsbuch des KZ Dachau vom 09.04.1940–16.03.1945 /120168] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-6-1_805813-/?p=1&doc_id=9899566 [31.5.2021]).

¹⁶⁷ Srov. rozdílná data smrti i léta narození v dokumentu (Elenco dei deportati dall'Italia negli anni 1943–1944, s. 29, č. 548) a databázi CDEC (<http://digital-library.cdec.it/cdec-web/viewer/cdecx-DamsHist018/IT-CDEC-ST0018-000122#page/33/mode/1up> [31.5.2021]; <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persone/detail/person-729/bemporad-arnoldo.html> [31.5.2021]. K úmrtí mělo podle zmíněného dokumentu dojít v Kauferingu, největším komplexu vedlejších táborů koncentračního tábora Dachau.

¹⁶⁸ Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persone/detail/person-331/ancona-robotto-davide.html> [31.5.2021]. Do Dachau přijel 17. listopadu 1944 transportem ze Sachsenhausenu. Srov. Arolsen Archives, 1.1.6.1 Listenmaterial Dachau [Zugangsbuch des KZ Dachau vom 09.04.1940–16.03.1945 /127616] (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-6-1_805813-/?p=1&doc_id=9899566 [31.5.2021]).

¹⁶⁹ Srov. č. 11 »Balog Adalberto, di origine ungherese, cittadino italiano, morto in treno fine gennaio 45, nel trasporto da Gleiwitz a Ravensbrück« (<http://digital-library.cdec.it/cdec-web/viewer/cdecx-DamsHist018/IT-CDEC-ST0018-000006#page/77/mode/1up> [31.5.2021]).

¹⁷⁰ »Balog Adalbert [...] deceduto durante il trasporto da Gleiwitz a Ravensbrück secondo notizia data da uun reduce«. Srov. Arolsen Archives, 1.1.14.1 Alph. Verzeichnis deportierte Juden aus Italien,

jminkou výchozí stanice tedy nevíme nic bližšího ani o zmíněném transportu. Pokud by cílovou stanicí byl skutečně Ravensbrück, trasa vlaku by dozajista vedla územím Horního a Dolního Slezska do Branibor a číslo B 5596 by patřilo jinému vězni. Podle jedné italské databáze bylo však toto číslo skutečně přiděleno Adalbertu Balogovi.¹⁷¹ Nevíme ovšem, zda její tvůrci vycházeli z nějakého dokumentu či svědectví, nebo jen z výše uvedených dedukcí.

Adalberto Balog se jako dvacetiletý voják rakousko-uherské armády dostal v roce 1915 na italské frontě do zajetí. Po válce v Itálii zůstal a počátkem dvacátých let se usadil v Bra. Bydlel ve via Audisio číslo 16 a pracoval jako elektromechanik. V šestadvaceti letech se 28. března 1921 oženil s osmadvacetiletou Margheritou Astegiano, narozenou 20. listopadu 1892 v sousedním městě Cherasco, a oběma manželům se narodila 11. července 1922 dcera Anna Maura.¹⁷² Celá rodina byla zadržena 29. března 1944 v obci Casteldelfino nedaleko od francouzských hranic a ve čtvrtek 27. dubna převezena do tábora Fossoli.¹⁷³ Po společném odjezdu v posledním transportu z Fossoli byli pak 2. srpna ve Veroně rozděleni do tří různých částí transportního vlaku. Jedenapadesátiletá manželka byla poslána do Bergen-Belsenu (*convoglio n. 17*), dvaadvacetiletá dcera do Ravensbrücku (*convoglio n. 16*). Obě pobyt v koncentračním táboře přežily a vrátily se do Bra.¹⁷⁴

Po příjezdu do Osvětimi byl Adalberto Balog přidělen spolu s dalšími na práci v táboře v Monowicích.¹⁷⁵ Jiní jeho spoluvězni z veronského transportu byli podle databáze CDEC postupně odesláni do různých pobočných táborů. Část pracovala od druhé poloviny září či poloviny října v kamenouhelném dole Charlottengrube),¹⁷⁶ další se ocitli v Gliwicích (Gleiwitz) či později v táboře Blechhammer.¹⁷⁷ Osvobození se dožilo pouze 16 vězňů, z toho polovina přímo v Osvětimi a jeho okolí. Tři z osvobozených vězňů však záhy poté na následky útrap zemřeli.

---

versch. Nationalitäten, 1943–1944 (Nachkriegsaufstellung), s. 22, č. 374 (https://collections.arolsen-archives.org/archive/1-1-14-1_1322000?p=1&cs=Italien&doc_id=459673 [31.5.2021]); <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/viewer/cdecxDamsHist018/IT-CDEC-ST0018-000122#page/26/mode/1up> [31.5.2021].

171 Srov. <http://www.nomidellashoah.it/1scheda.asp?nome=Adalberto&id=685> [31.5.2021].

172 Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/persone/detail/person-967/balog-anna-maura.html> [31.5.2021]; <https://en.calameo.com/read/0017403969fd231f95300> [31.5.2021].

173 Srov. <http://digital-library.cdec.it/cdec-web/viewer/cdecxDamsHist018/IT-CDEC-ST0018-000072#page/5/mode/1up> [31.5.2021].

174 Při příležitosti 70. výročí úmrtí Adalberta Baloga byla v Bra uctěna památka celé rodiny a ve via Audisio na jeho počest odhalen tzv. kámen zmizelého (*la pietra d'inciampo, stolperstein*). Srov. <https://www.quotidianopiemontese.it/2014/01/24/bra-tra-le-vie-del-centro-storico-per-ricordare-le-famiglie-di-ebrei-che-qui-trovarono-salvezza-grazie-molti-braidesi/> [31.5.2021].

175 Srov. <http://dati.cdec.it/lod/shoah/persecution/685> [31.5.2021].

176 B 5597 Bassi Alberto, B 5609 Finzi Guglielmo, Krebs Martino, B 5636 Naim Vittorio, Sacerdoti Alessandro, Sezzi Riccardo, Sinigaglia Attilio.

177 B 5645 Pavia Roberto, Pescarolo Claudio, B 5666 Voghera Enrico.

Poslední z dvanácti, vězeň číslo A 9253, přijel do tábora v Osvětimi na jaře 1944 jedním z květnových transportů maďarských Židů. Stejně jako Henrik Kahan, pohřbený ve Srubech, byl nejprve dočasně umístěn v tranzitním táboře a v pondělí 29. května přijat do táborové evidence.¹⁷⁸ Před registrací byl však zařazen do druhé tisícovky vybraných depozitních vězňů, jimž byla přidělena čísla A 8741–A 9740.¹⁷⁹ Vzhledem k abecednímu způsobu řazení podle počátečních písmen příjmení je zřejmé, že jeho příjmení začínalo písmeny K nebo L.¹⁸⁰ Po registraci s největší pravděpodobností sdílel osud svých spoluvězňů. Podle záznamů v evidenční knize špitálu tábora v Monowicích či táborové knize mrtvých byla většina z nich poslána na práci do tamního tábora.¹⁸¹ Minimálně 18 z nich, většinou neidentifikovaných, se dožilo evakuace osvětimských táborů v lednu 1945 a zahynulo spolu s ním během ní.¹⁸²

Závěr

Z dvanácti vězňů, jejichž těla byla v lednu 1945 nalezena v katastrech obcí Sruby a Dobříkov, se podařilo bezpečně identifikovat pouze dvě osoby, jejichž jména byla nalezena v osvětimské databázi a evidenční knize špitálu koncentračního tábora Auschwitz III v Monowicích (Henrik Kahan, Walter Selmanson). Třetí byl identifikován s pravděpodobností 66–100 % na základě abecedního pořadí při registraci (Adalberto Balog) a v případě čtvrtého byl okruh možných kandidátů zredukován

¹⁷⁸ D. CZECH, *Kalendarium. Gli avvenimenti, záznam k 29. květnu 1944.* (www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1944_1.pdf [31.5.2021]).

¹⁷⁹ A 8871 Davidovics Wilhelm, A 8893 Elek Koloman, A 8919 Friedmann Ferenc, A 8923 Friedmann Bernhard, A 8929 Friedmann Josef, A 8947 Farkas Bernat, A 8949 Fogel Markus, A 8951 Fogel Nademann, A 8952 Feldman Miklos, A 8955 Feld Abraham, A 8972 Friedmann Salomon, A 8979 Grünfeld Benjamin, A 8982 Gedajlovics David, A 8992 Grünwald Ignacz, A 8999 Goldstein Armin, A 9010 Goldstein Anatol, A 9012 Goldmann Peter, A 9039 Grünberg Abraham, A 9094 Hoch Jozef, A 9109 Herskovics Béla, A 9114 Indig Mor, A 9184 Klein Adolf, A 9278 Liebermann Moric/Majer, A 9325 Malek Heinrich, A 9338 Mermelstein Geza, A 9371 Planer Siegmund, A 9381 Perl Sandor, A 9441 Reismann Zoltan, A 9469 Schächter Salomon, A 9523 Stern Albert, A 9535 Schönfeld Hermann, A 9544 Sigelak Lajos, A 9551 Schwartz Moses, A 9593 Sichermann Miklasz, A 9598 Schwartz Andel, A 9640 Weisz Jenö, A 9659 Wiesel Hermann, A 9663 Weiss Berthold, A 9700 Vegh Gedeon, A 9702 Weisz Viloms, A 9733 Zolkowicz Moses.

¹⁸⁰ Zařazení Davida Harta, vězeň číslo A 9212, bylo zřejmě omylem a výjimkou.

¹⁸¹ Srov. záznamy jednotlivých vězňů v osvětimské databázi (<http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [31.5.2021]).

¹⁸² Jejich těla byla nalezena u železniční trati za Zábřehem na Moravě (A 9621), v České Třebové (A 9630), Dlouhé Třebové (A 8879, A 9082), Radhošti (A 9439), Moravanech (A 9141) a Českých Budějovicích (A 8773, A 8808, A 8814, A 8846, A 8858, A 8989, A 9077, A 9245, A 9352, A 9400, A 9523 Stern Albert, A 9698). Srov. J. GRUNTOVÁ – F. VAŠEK, *Vlakové transporty*, s. 184–187; Arolsen Archives, 1.1.2.1 Listenmaterial Auschwitz [Sterbeurkunden, Listen von Überstellungen von Häftlingen und Auffistung von Häftlingsnummern verstorbener Häftlinge] (https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-2-1_2573000/?p=1&cs=Tote%20Budweis&doc_id=533178 [31.5.2021]).

na čtyři osoby. U pěti dalších vězňů byla určena alespoň počáteční písmena jejich příjmení. U zbývajících trojice vězňů, kteří měli přijet do tábora v Osvětimi transporty Ek a Es z terezínského ghetta, se jejich příslušnost k uvedeným transportům nepodařilo prokázat. V případě Waltera Selmansona, rodáka z Berlína, deportovaného z Francie, a naturalizovaného Itala Adalberta Baloga, rodáka z Budapešti, bylo naopak možné díky dochovaným pramenům, publicistice a údajům v databázích provést rekonstrukci jejich životních osudů před transportem do Osvětimi a odkázat na jejich podobu na dochovaných fotografiích.

V literatuře se uvádí, že na celém území protektorátu zemřelo během evakuace Osvětimi asi 500 vězňů.¹⁸³ Na území Čech, Moravy a Slezska v původních hranicích Československé republiky byl tedy počet obětí logicky vyšší. Uvedený odhad přitom v zásadě odpovídá součtu obětí z jediného vlaku (jedoucího přes Olomouc, Prahu a Pregarten do Sachsenhausenu), nalezených navíc výlučně v Čechách, bez započítání mrtvých na území Moravy a Slezska. Vzhledem k počtu mrtvých z předchozího transportu do Buchenwaldu i skutečnosti, že většina evakuačních transportů směřujících do tábora v Mauthausenu jela přes Přerov na Hodonín, Břeclav a Vídeň, mohl být tedy počet mrtvých téměř dvojnásobný. Celkový počet obětí evakuace osvětimských táborů není přesně znám. Odhady se pohybují od 9 000 do 15 000 mrtvých.¹⁸⁴ U většiny z nich jména chybí a nebudou zřejmě nikdy nalezena. Žádný z nich by však neměl být zapomenut! Stejně jako vše, čím byli všichni před smrtí nuceni projít.¹⁸⁵

Zusammenfassung

Zur Identifizierung jüdischer Häftlinge aus Auschwitz aus dem Evakuierungs-Transportzug 6226, die auf den Friedhöfen in Sruby und Zámrsk begraben sind

Zwölf tote Häftlinge aus Auschwitz, deren Leichen am 24. Januar 1945 nach der Durchfahrt des Evakuierungs-Transportzugs 6226 auf den Katastern der Gemeinden Sruby und Dobříkov gefunden wurden, gelangten in das Bewusstsein der breiteren Öffentlichkeit erstmals in der statistischen Übersicht der Opfer der Zugtransporte, erfasst in der Anlage der Monographie über Todesmärsche (MALÁ – KUBÁTOVÁ 1965). Ihre Nummern wurden erstmals in der tschechischen Fachliteratur in einer Studie über die Zugtransporte 90858 und 6226 veröffentlicht, die an diesem Tag durch das Gebiet Ostböhmens führen (GRUNTOVÁ – VAŠEK 2000). Die Autoren fanden sie in einer Meldung der Kommandantur des Nationalen Sicherheitskorps (SNB) in Dobříkov vom 7. Mai 1946, die offenkundlich aus dem Vermerk in der dortigen Gemeindechronik oder aus mündlichem Zeugnis des Chronisten hervorgeht, der das Ereignis und die Nummern der Häftlinge unmittelbar nach dem Krieg erfasst hat. Der Autor des ersten Versuchs, die Toten zu identifizieren, stützte sich auf diese Studie und die Nummern der fünf Opfer am Grabstein auf dem Friedhof in Zámrsk (ŠTOREK 2011). Einer der beiden

¹⁸³ VEJ 16, s. 76.

¹⁸⁴ Srov. www.auschwitz.org/historia/ewakuacja/ostateczna-ewakuacja-i-likwidacja-obozy/ [31.5.2021].

¹⁸⁵ Zásluhou nakladatelství Academia se od 25. listopadu 2021 dostal do rukou čtenářů po padesáti osmi letech od prvního polského vydání český překlad Kalendarza (srov. Danuta CZECHOVÁ, *Kalendář událostí v KT Auschwitz 1-2*, Praha 2021, 1192 s.). Ironií osudu k tomu došlo až po odevzdání tohoto textu k zalomení. Nebylo proto možné ho využít.

Häftlinge, deren Namen er mit Hilfe der Nummern in der Datenbank des Staatlichen Museums in Oświęcim fand, konnte jedoch sicher nicht unter den zwölf Toten von Januar 1945 sein. Er starb nachweislich bereits Ende August 1941 und war nicht mal tätowiert. So hat der Chronist bei dem letzten gefundenen Opfer offenbar nicht die ganze Nummer vermerkt. Diese logische Schlussfolgerung wird mit der Meldung des Kommandeurs der Gendarmeriestation in Dobříkov vom 25. Januar 1945 bestätigt, die in Abschrift im Archiv des Museums in Oświęcim aufbewahrt und wiederholt im Ausland veröffentlicht wird (STRZELECKI 1982, RUDORFF 2018). Dank dieser Meldung kennen wir nicht nur die Fundstellen einzelner Leichen in Fahrtrichtung des Zuges anhand der Strecken-Kilometerzahl, sondern auch die Nummer des zwölfsten Häftlings ergänzt mit dem Buchstaben der Serie. Anhand der oben erwähnten Studie und erhalten gebliebenen Zeugnissen von den einzelnen Bahnhöfen konnte die schrittweise Verkürzung des Zeitintervalls zwischen den beiden Evakuierungs-Zügen dokumentiert und deren Fahrt nach der Streckentrennung verfolgt werden. Der erste ging in das Konzentrationslager Buchenwald, der zweite ursprünglich nach Mauthausen. Wegen Platzmangel im Lager wurde der zweite jedoch zurückgeleitet und von Österreich in Richtung Norden in das Konzentrationslager Sachsenhausen-Oranienburg bei Berlin geschickt. Nach Aussagen von Häftlingen und der Zusammenstellung des Transports verließen beide Züge Gleiwitz am 21. Januar. Von den zwölf auf den Friedhöfen in Sruby und Zámrsk begrabenen Opfern wurden zwei Männer in der Auschwitzer Datenbank und den Aufzeichnungen des KZ-Krankenhauses Auschwitz III in Monowitz gefunden (Henrik Kahan, Walter Selmanson), der dritte wurde mit einer Wahrscheinlichkeit von 66-100% identifiziert (Adalberto Balog) und im vierten Fall wurde der mögliche Umkreis der Kandidaten auf vier Personen reduziert. Anhand der Reihenfolge der Mithäftlinge bei der Tätowierung wurden bei fünf weiteren Häftlingen zumindest die Anfangsbuchstaben ihres Nachnamens ermittelt. Bei den drei verbliebenen Häftlingen, die mit den Ek- und Es-Transporten aus dem Ghetto Theresienstadt im Lager Auschwitz ankommen sollten, wurde ihre Zugehörigkeit zu den angeführten Transporten nicht nachgewiesen.

Edice a materiály

Genealogie náchodského rodu P. Josefa Františka Hurdálka (1747–1833)

Jaroslav Čáp

Osobnost¹ a dílo náchodského rodáka a osvíceného kněze P. Josefa Františka Hurdálka (* 6. 11. 1747 Náchod, † 27. 12. 1833 Praha), mimo jiné devátého sídelního biskupa litoměřické diecéze (1815–1822), jeho životní osudy a filozoficko-teologické postoje, jsou odborné veřejnosti dostatečně známy.² Ovšem méně již jeho rodové kořeny.

Svůj exkurz proto zaměřuji výhradně do oblasti genealogického zpracování. Mým cílem je, pokud možno, dohledat tyto jeho dosud málo známé rodové kořeny, postihnout životní osudy náchodského rodu Hurdálků, jeho předků v přímé linii a též jeho rozvětveného příbuzenstva v širších souvislostech, případně je rámcově zasadit do historických a místních realit. Provedené pátrání, často velmi pracné na prověřování jednotlivých údajů a samozřejmě i náročné na čas, jsem provedl osvědčenou metodou návaznosti, tj. postupoval jsem klasickou formou zjišťování a prověřování

1 V původní podobě jsem publikoval příspěvek pod názvem *Rod P. Josefa Františka Hurdálka (1747–1833)* v samizdatovém sborníku *Tři čtvrtě století života a práce, Velké Poříčí 2017*, s. 31–52, věnovanému k životnímu jubileu prof. PhDr. Vladimíra Wolfa. Ve velmi zkráceném znění a pod stejným názvem vyšel příspěvek populárně naučnou formou ve vlastivědném časopisu *Rodným krajem*, č. 55, Červený Kostelec 2017, s. 26–29. Pro potřebu tohoto sborníku jsem svůj příspěvek částečně přepracoval a doplnil o aktuální informace, stav ke dni 30. 6. 2021.

2 Základní životopisná zpracování: Vincenc ZAHRADNÍK, *O životu a povaze zesnulého v pánu, bývalého litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1834, č. 1, s. 104–130. Maximilian Xaver MILLAUER, *Životopisové v přítomném století zemřelých spoluodův theologické fakulty na universitě pražské. XLVII. Hurdálek Josef František*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1840, č. 4, s. 763–766. František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do času J. V. císaře a krále Františka Josefa*, Praha 1898–1899.

Soudobá slovníková hesla: Heslo *Hurdálek Josef František*, in: *Riegrův slovník naučný*, díl třetí (F–Chyžice), Praha 1863, s. 980–982. Heslo *Hurdálek Josef František*, in: *Ottův slovník naučný*, díl XI. (He–Hy), Praha 1897, s. 898–899.

Aktuální slovníkové heslo online: *Josef František Hurdálek*, in: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Franti%C5%A1ek_Hurd%C3%A1lek, [30. 6. 2021].

informací od dosud známých údajů po nově získané indicie. Samotný text ale předkládám v opačném časovém pořadí.

Při svém badatelském zpracování jsem se snažil pochopitelně využít všechny dostupné prameny nejen archivní povahy, které jsou k dispozici v klasické fyzické podobě v prostředí badatelen anebo jsou nyní běžně dostupné v digitální podobě na webových stránkách dálkovou formou online.

Pro tento účel jsem zejména obsáhle excerpoval digitálně dostupnou a průběžně aktualizovanou Sbíрку matrik Východočeského kraje,³ obdobně excerpoval též digitální Sbíрку matrik pražských farních kostelů,⁴ rovněž fyzicky využil přístupný kmenový fond Archiv města Náchod, zejména jeho ucelený soubor pozemkových knih,⁵ též prohlédl dochované a velmi cenné rukopisné poznámky soudobých znalců náchodské historie, vlasteneckého kněze P. Josefa Myslimíra Ludvíka (1796–1856)⁶ a jeho pokračovatele, archeologa a pedagoga Jana Karla Hraše (1840–1907)⁷, dále

3 Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), Sbíрка matrik Východočeského kraje 1587–1949 (dále jen matriky), průběžný inventární soupis. Pro účely tohoto příspěvku byla využita jejich digitální podoba, viz webové stránky: https://vychodoceskearchivy.cz/wp-content/uploads/2020/08/8700_Sbirka-matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2020-08-18.pdf [18. 8. 2020].

4 Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), Sbíрка matrik (= matriky), viz <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=75>, jejich digitální podoba, viz archivní katalog, <http://katalog.ahmp.cz/praga-publica/> [30. 6. 2021].

5 Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Náchod, fond Archiv města (dále jen AM) Náchod, knihy do 1850, viz inv. č. 820–1006, úřední knihy (dále jen ukn) 19–205, tj. radní a rychtářské manuály, zápisy městské rady a magistrátu, knihy trhové, přátelských smluv, svatebních smluv a dělených pozůstalostí, vše z let 1442–1879, též k nim dochované spisové manipulace do roku 1789, z let 1790–1850, příp. 1850–1938.

6 SOkA Náchod, osobní fond Josef Myslimír Ludvík, dochovaný rukopis *Dějiny Náchoda a okolí*, inv. č. sine, viz https://stare.vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/?misto=nachod&adresar=CZ_225103010_555_ [30. 6. 2021]. Další rukopis: Josef Myslimír LUDVÍK, *Památky Náchodska, totiž hradu, města i celého panství*, s. l., 1848. Originál tohoto rukopisu má být uložen v Muzeu Boženy Němcové Česká Skalice. SOkA Náchod má k dispozici studijní kopii, z níž jsem excerpoval pro účely tohoto příspěvku. Jejich autor v nich poznamenal své zasvěcené poznatky k náchodským dějinám, které čerpal ze soudobě dochovaných archivů, tzv. zámeckého (nyní archivu velkostatku) a městského, jehož nejstarší knihy zachránil a popsal. O jeho osobě a díle viz: Bedřich PROFELD, Josef Myslimír Ludvík, Památce prvního pracovníka v městském archivu, in: Sborník Musejní společnosti v Náchodě, Náchod 1934, s. 28–43; Ladislav HLADKÝ, *Josef Myslimír Ludvík (1796–1856), první historik Náchoda a Náchodska ve světle svých dopisů Františku Palackému*, in: *Dissertationes historicae* 5, 1996, s. 49–65. Podle těchto rukopisů a případně ještě dalších dokumentů byla posmrtně vydána tiskem tato publikace: Josef Myslimír LUDVÍK, *Památky hradu, města i panství Náchoda i vlastníkům jeho*, Hradec Králové 1857, 359 s., předmluvu napsal a k vydání (zřejmě i s vlastní invencí) připravil Jan Karel ROJEK (1804–1877), novoměstský kněz a Ludvíkův přítel. Druhé vydání publikace formou reprintu připravilo nakladatelství Garn Brno v roce 2014. Plánované vydání druhého dílu Ludvíkových rukopisů pod pracovním názvem *Historický místopis Náchodska* ale již nebylo realizováno.

7 SOkA Náchod, osobní fond Jan Karel Hraše, jenž obsahuje v rukopisech tři díly zamýšlené monografie *Dějiny Náchoda*. V pořadí druhý historik města rovněž vycházel z dochovaného městského archivu, na rozdíl od svého předchůdce neměl k dispozici všechny archiválie (dochované pozemkové knihy

dochované urbáře náchodského a novoměstského panství⁸ a již tiskem vydané archívni edice známých soupisů berní ruly⁹ a poddaných podle víry,¹⁰ a dále použil i jiné zajímavé odkazy a různé informace k dané problematice. Všechny tyto získané poznatky (aktualizované průběžně k datu 20. 9. 2021) nyní vytvářejí výslednou podobu předloženého textu.¹¹

Možno ještě připomenout, že rodové příjmení Hurdálek se v rámci České republiky v současné době nejvíce vyskytuje právě zde na Náchodsku, jak ukazují soudobé statistiky.¹² Etymologický výklad tohoto příjmení je odvozen zřejmě ve smyslu hlučný člověk, který nahlas mnoho mluví. V starém lašském nářečí slovo „*hurdat*“ značí hrkat.¹³

+ +

V předchozím období do konce 16. století se rodové příjmení Hurdálek na katastru původního města Náchoda, v jeho hradbách a na jeho předměstích, mezi místními sousedy zřejmě vůbec nevyskytovalo.¹⁴ Jenom ojediněle se objevilo v některých venkovských lokalitách v rámci poměrně rozlehlého a zároveň poměrně hustě obydleného náchodského panství. Dosud nejstarší zjištění pochází z roku 1580, kdy měl ve vesnici Dolní Rybníky (nyní součást obce Horní Radechová, ležící cca 6 km severozápadně od Náchoda) statek, budoucí zemědělskou usedlost čp. 5, jistý Michal Hurdálek, který ho v roce 1604 prodal novému majiteli Šimonu Vítů.¹⁵

K datu 26. 9. 1623 řešil náchodský městský rychtář běžnou stížnost o ukradenou sukni procházejícími vojáky, kterou tehdy podala Dorota Hurdálková, manželka Jíry

---

od konce 17. století byly v této době uloženy u náchodského okresního soudu). Ještě za života autora byl vydán tiskem první díl: Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda. Díl první: Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, náklad město Náchod 1895, 722 s. Jeho druhý díl byl vydán až posmrtně: Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1620–1740*, SOKA Náchod 1994, s. 235. (životopis autora s. 6–8.) Torzo třetího dílu se dočkalo rovněž posmrtného vydání, ale jenom v ediční podobě článku ve sborníku, vydaném na jeho počest: Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Jan Karel Hraše a jeho třetí díl Dějin Náchoda*, in: Náchodsko od minulosti k dnešku, č. 5, Náchod 2007, s. 203–248.

8 Jiří KUBA – Tomáš ŠIMEK – František ZAHRÁDKA, *Soupis východočeských urbářů, 2. polovina 13. století–1776*, SOA Zámorsk 1997, 272 s., viz s. 100–04 a 105–106.

9 Václav PEŠÁK a kol. (ed.), *Berní rula, sv. 13, kraj Hradecký II*, Praha 1954, s. 357–421. Iva ČADKOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (ed.), *Berní rula, sv. 14, kraj Hradecký III*, Praha 2009, s. 7–27.

10 Zlataše KUKÁNOVÁ – Lenka MATUŠÍKOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko - Bydžovsko, sv. 2*, Praha 2000, s. 578–620 a 622–709

11 Na tomto místě velmi děkuji všem svým kolegům archivářům za projevenou spolupráci a poskytnutí potřebných informací.

12 Viz tematicky zaměřené webové stránky: Příjmení, Naše jména a Kde jsme, které se shodně zabývají četností příjmení podle místních lokalit a výsledně v souhrnné statistice, jejich odkazy s heslem Hurdálek: <http://www.prijmeni.cz/Hurd%C3%A1lek>, <https://www.nasejmena.cz/nj/cetnost.php?id=117107&typ=prijmeni>, <http://www.kdejsme.cz/prijmeni/Hurd%C3%A1lek/> [30. 6. 2021].

13 Dobrava MOLDANOVÁ, *Naše příjmení*. Praha 1983, s. 88.

14 J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda (I. díl)*, kapitola *Jména nejstarších rodin náchodských*, s. 52–74.

15 SOKA Náchod, J. M. LUDVÍK, rukopis *Památky Náchodska* (kopie), pag. sine.

Hurdálka z nedaleké poddanské vsi Lipí (cca 2 km jihovýchodně od Náchoda, nyní je jeho součástí).¹⁶ Poté do kanceláře na radnici města Náchoda došel zhostný list, datovaný 15. 1. 1627, kterým Jakub Špáta († asi 5. 1. 1640), toho času úředník náchodského panství a jeho budoucí hejtman a rytíř s přídomkem z Freidenburku,¹⁷ propustil z poddanství Jiříka Hurdálka, snad možného příbuzného výše zmíněného Michala Hurdálka, z uvedené vesnické lokality Rybníky, aby se týž v městě Náchodě usadil spolu se svou manželkou a řemeslo své zde provozoval.¹⁸ Což se také stalo, nově příchozí soused Jiřík Hurdálek¹⁹ si vzápětí, již dne 25. 1. 1627, koupil v Náchodě, v lokalitě zvané Na stráni, ležící pod zámek (tehdy v prostoru Krajského předměstí, patrně v dnešní ulici Trčků), chalupu se zahradou za 300 kop grošů míšeňských. Nabytou nemovitost splácel až do roku 1662,²⁰ kdy patrně i zemřel. Matriční záznam ale není bohužel k dispozici,²¹ neboť děkanské matriky shořely při požáru města dne 17. 5. 1663.²² Hurdálkův náchodský pobyt potvrzují i další soudobé prameny. Uveden je v soupisu nekatolíků z r. 1640, kdy měl odvádět příslušný poplatek na panské či zámecké mušketyry.²³ Nařízený soupis poddaných podle víry, vyhotovený na náchodském panství dne 26. 4. 1651, eviduje Jiříka Hurdálka bez uvedení věku jako tkalce s poznámkou, že údajně „ušel přeč“. Ještě s ním byla zapsána manželka Dorota, stáří 53 let.²⁴ Ale poté se vrátil. Jeho obnovený pobyt totiž zachycuje berní rula (originál vydané edice i dochovaný koncept místní proveniencce z roku 1653), která evidovala Jiříka Hurdálka jako tkalce a chalupníka v Náchodě na Krajském předměstí.²⁵ Tato jinak velmi nadějná indicie zřejmě není tím správným pokračováním v našem dalším hledání. Dosud chybí důkazný materiál, který by konkrétně doložil možný příbuzenský vztah k přímé linii rodu P. Josefa Františka Hurdálka (viz další text).

Výše zmíněná edice berní ruly evidovala na náchodském panství ještě chalupníka Matěje Hurdálka v nedaleké poddanské vsi Velké Poříčce²⁶ (cca 8 km vzdálené od Náchoda směrem severovýchodním). Naopak předchozí soupis poddaných nikoliv.²⁷

16 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, ukn 34, fol. 159.

17 SOKA Náchod, J. M. LUDVÍK, rukopis *Památky Náchodská* (kopie), pag. sine.

18 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 184, karton 2 (zhostný list, s poznámkou J. M. Ludvíka, že „náleží toto do knih nových městských k listu 227“).

19 J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1620–1740 (II. díl)*, s. 402 (jména náchodských sousedů z let 1622 až 1630).

20 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 912, ukn 111, fol. 227.

21 SOA Zámorsk, matriky, Děkanský úřad (= DÚ) Náchod, sign. 106.

22 J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1620–1740 (II. díl)*, s. 182–194.

23 Bedřich PROFELD, *Náchod v letech 1624–1629*, in: Čtrnáctá výroční zpráva c. k. státní jubilejní školy reálné v Náchodě za školní rok 1910–1911, Náchod 1911, s. 5–29, zde s. 27–29.

24 Z. KUKÁNOVÁ – L. MATUŠÍKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných*, s. 633.

25 Václav PEŠÁK a kol. (ed.), *Berní rula*, sv. 13, s. 361. Viz též SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1497, karton 26 (koncept soupisu pro Náchod).

26 V. PEŠÁK a kol. (ed.), *Berní rula*, sv. 13, s. 370.

27 Z. KUKÁNOVÁ – L. MATUŠÍKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných*, s. 650–651.

Jeho tamní pobyt je potvrzen v následujícím roce 1654.²⁸ Jeho syn Jakub Hurdálek byl oddán v Hronově dne 14. 1. 1678.²⁹ Tamtéž se dne 7. 1. 1688 ženíl Jiřík Hurdálek ze vsi Vysoká Srbská.³⁰ I tyto poznatky jsou pro vytčený badatelský cíl zřejmě liché a málo pravděpodobné.

Naopak další pátrání nás nakonec zavádí do současné obce Přibyslav, nacházející se asi 6 km jihovýchodním směrem od Náchoda. Tato původně poddanská vesnice byla majetkovou součástí náchodského panství, církevně však podléhala správě novoměstského děkanského úřadu. V pořadí druhý nejstarší dochovaný urbář náchodského panství, který byl pořízen patrně v letech 1631 až 1640, nebo až 1643, mj. evidoval poddanské povinnosti i ve vsi Přibyslavi. V jejím výčtu též zaznamenal jednoho místního chalupníka s příjmením Martin Hurdálek, u něhož, stejně jako u ostatních chalupníků v tomto urbáři, blíže neuváděl jeho povinnosti.³¹ Pro náš badatelský cíl je tento záznam velmi důležitý. Dosud představuje zřejmě nejstarší informaci o známém zakladateli tohoto rodu. Další indicie pochází až o dvacet let později. Tehdy byl pořízen na náchodském panství zmíněný soupis poddaných podle víry. V něm byli ve vsi Přibyslavi zapsáni mj. (zřejmě týž) Martin Hurdálek, věku 45 let, chalupník, a jeho manželka Anna, věku 25 let.³²

Tyto dosud zjištěné poznatky naznačují, že tento **Martin Hurdálek starší** představuje dosud nejstarší známou generaci, tedy první, v sestavené rodové posloupnosti. Narodil se patrně kolem roku 1606 neznámo kde. Lze jen opatrně spekulovat, zdali by třeba nemohl být příbuzným, např. bratrem, výše zmíněného Jiříka Hurdálka, původem ze vsi Rybníky, poté usazeného v Náchodě, nebo druhého zmíněného Jíry Hurdálka ze vsi Lipí, ovšem příslušné důkazy se dosud nepodařilo zjistit. Obdobně jeho mladá manželka Anna Hurdálková, neznámého rodného příjmení, se narodila kolem roku 1626 neznámo kde. Další jejich životní osudy v oné pohnuté době po třicetileté válce je možné rekonstruovat pouze pracným hledáním v dostupných pramenech. Zmíněná edice berní ruly z přelomu let 1653 a 1654 pro Hradecký kraj jméno Martina Hurdálka již vůbec neuváděla.³³ Obdobně toto příjmení neuváděla ani edice berní ruly z téhož období pro sousední oblast Kladského hrabství,³⁴ resp. pro čtyři pohraniční vesnice, které tehdy tvořily tzv. čermenský statek a záduší a zároveň patřily do správy novoměstského panství. Jednalo se o tyto lokality: Německá Čermná, Chudoba, Jakubovice a Stroužné.³⁵ Týž negativní výsledek přinesl i soudobý

28 SOA Zámorsk, Velkostatek (dále jen Vs) Náchod, kniha purkrechtní Velké Poříčí (1580–1753), sign. sine, fol. sine, pag. sine (obecní chalupy).

29 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6409, sign. 106-32, fol. sine (60), pag. sine.

30 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6409, sign. 106-32, fol. sine (30), pag. sine.

31 SOA Zámorsk, Vs Náchod, urbář 1631–1640, sign. 31765, fol. sine (23), pag. sine.

32 Z. KUKÁNOVÁ – L. MATUŠÍKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných*, s. 701.

33 Václav ČERVENÝ – Jarmila ČERVENÁ, *Berní rula. Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654, svazek I (A–L)*, Praha 2003, s. 581.

34 Marie RYANTOVÁ (ed.), *Berní rula, svazek 34: Kladsko*. Praha, 2007, 229 s.

35 Jaroslav ČÁP, *Kladské vesnice čermenského statku a záduší ve světle archívních pramenů z druhé poloviny*

výpis poplatníků tzv. farního desátku z roku 1660 pro novoměstské děkanství, resp. krčínské záduší, k němuž mj. poddanská ves Přibyslav tehdy náležela.³⁶ Samotná pozemková kniha pro danou lokalitu Přibyslav není pro období 17. století bohužel k dispozici, začíná až rokem 1765.³⁷

Náchodské městské kanceláři byl mezitím doručen další zhostný list, vydaný tentokrát na novoměstském zámku. Podle něho byla k datu 23. 10. 1664 propuštěna z poddanství Kateřina, dcera Martina Hurdálka z výše uvedené vsi Jakubovice, za účelem sňatku s Jiříkem Tejvrem (patrně Teuberem), pocházejícím ze vsi a statku Slaný, též ležící těsně za hranicemi v kladském hrabství, ale jinak od r. 1601 patřící městu Náchodu. Zhostný list byl předán radě města Náchoda dne 31. 10. 1664 s poznámkou, že jmenovaná Kateřina se již provdala za zmíněného Jiříka Tejvra.³⁸ Její otec Martin Hurdálek byl evidován ve vsi Jakubovice ještě v rámci urbáře novoměstského panství v roce 1668 jako zahradník.³⁹ Teoreticky by se mohl onen přibyslavský Martin Hurdálek s povolením vrchnosti sem do Jakubovic přestěhovat. Ale patrně se jednalo o jinou osobu jen shodného jména a příjmení.

V rámci prováděného pátrání bylo pochopitelně nutné excerpovat dochované matriční knihy narozených, oddaných a zemřelých tehdy obnovené katolické církve. Z výše uvedeného důvodu byly předně prověřeny matriky novoměstského děkanství, dochované od roku 1641 pro narozené, resp. 1642 pro oddané a až 1654 pro zemřelé. Ovšem žádoucí informace k osobě hledaného Martina Hurdálka ve vsi Přibyslavi nebyly v nich nalezeny.⁴⁰ Naopak byl v nich dohledán pouze jediný záznam, ale zřejmě na jinou rodinu. Dne 21. 6. 1664 byla ve vsi Přibyslavi pokřtěna dcera jménem Kateřina, otce Jana Hurdálka a matky Mariany.⁴¹ Kdo byl tento Jan Hurdálek, není blíže známo. Mohl by být snad i synem zmíněného Martina Hurdálka staršího, ale bližší informace bohužel chybí. Jeho další osudy nejsou zatím známy. Je možné, že poté založil rodinu v nedaleké vsi Dobrošov (cca 3 km jihovýchodně od Náchoda), která se rovněž nacházela na náchodském panství a zároveň příslušela i pod správu náchodského děkanství. Naznačují to zápisy o křtu z 9. 12. 1671 a 7. 6. 1675 synů Jana a Jakuba, obou otce Jana Hurdálka a matky Anny.⁴²

Z uvedeného období byly ještě excerpovány dochované matriky okolních farností: Červeného Kostelce (tehdy ještě pod správou děkanství Náchod),⁴³ České Skalice,⁴⁴

17. století, in: Kladský sborník, XII. svazek, Trutnov 2019, s. 129–147.

36 SOKA Náchod, DÚ Nové Město nad Metují, inv. č. 1, ukn 1, pag. 168–169.

37 SOA Zámorsk, Vs Náchod, pozemkové knihy, prozatímně: inv. č. 66, ukn 27.

38 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 247, karton 3.

39 SOA Zámorsk, Vs Nové Město nad Metují, ukn 2, urbář 1668, fol. 111. – Viz též J. ČÁP, *Kladské vesnice čermenského statku a záduší*, s. 143.

40 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Nové Město nad Metují, ukn 6852, sign. 114-4310 (index N od 1641), ukn 6855, sign. 114-7333 (index O od 1642), ukn 6856, sign. 114-4312 (index Z od 1654).

41 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Nové Město nad Metují, ukn 6831, sign. 114-2, fol. sine (14), pag. 25.

42 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6412, sign. 106-2, fol. sine (31, 101), pag. 62, 202.

43 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 921, sign. 20-2780.

44 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Česká Skalice, ukn 1109, sign. 21-20.

Hronova (tehdy ještě pod správou děkanství Náchod)⁴⁵ a děkanství Úpice.⁴⁶ Ovšem s výsledkem zcela negativním, hledané jméno Martina Hurdálka se v nich nevyskytuje.

Konkrétní žádané indicie v tomto pátrání přinesly matriční záznamy narozených a oddaných náchodského děkanství, dochované ale bohužel až od prosince 1663. V časové posloupnosti byly dohledány tři sňatky zřejmých potomků zmíněného Martina Hurdálka z Přibyslavi. Všechny naznačují, že týž již zemřel. Předně dne 18. 11. 1668 uzavřeli sňatek Matěj, syn Václava Bydelského z České Čermné, s Kateřinou, dcerou „*po nebožtíkovi Martinovi Hurdálkovi z Přibyslavi*“.⁴⁷ Poté dne 21. 1. 1674 se v Náchodě oženil Martin Hurdálek, syn „*po nebožtíkovi Martinovi Hurdálkovi ze vsi Přibyslavi*“, s Kateřinou, dcerou po nebožtíku Matěji Mackovi z vesnice Červené Hory (cca 11 km jihozápadně od Náchoda), rovněž náchodského panství.⁴⁸ A konečně ještě dne 23. 6. 1686 ve Rtyni v Podkrkonoší (cca 15 km severozápadně od Náchoda) byli potvrzeni v manželský stav ženich Jan Šimků s nevěstou Annou, dcerou „*Martina Hurdálka z Přibyslavi*“.⁴⁹

Citované matriční záznamy alespoň naznačují možnou rodinu výše hledaného přibyslavského chalupníka Martina Hurdálka staršího, když evidují minimálně tři děti dospělého věku, případně čtyři (viz ještě možná novoměstský křest dcery Jana Hurdálka). V časové posloupnosti by byl prvním v pořadí možná výše zmíněný syn Jan, dále zcela jistě syn Martin, poté dcery Kateřina a Anna. Jisté je, že zmíněná dcera Kateřina jako manželka Matěje Bydelského zemřela dne 21. 7. 1697 ve vsi Trubějov ve věku údajně okolo 40 (!) let,⁵⁰ ale zřejmě byla starší, odhadem o deset let.

Martin Hurdálek starší pravděpodobně zemřel v období po roce 1651, tj. po provedení soupisu poddaných podle víry, a před rokem 1653, tj. před provedením daňového soupisu tzv. berní ruly. Nejpozději zcela jistě před výše uvedeným datem 18. 11. 1668. O jeho manželce Anně nejsou dosud jiné zprávy. Pravděpodobně zemřela někdy mezi lety 1677 až 1686, patrně jako vdova a podruhně, snad u svých dětí v okolí Náchoda.⁵¹

Další pozornost již zaměříme na pokračovatele rodu. Tím se stal ve druhé generaci **Martin Hurdálek mladší**, narozen či pokřtěn zřejmě kolem roku 1644 nebo ještě dříve, ale neznámo kde. Patrně byl pokřtěn v rámci obvodu náchodského děkanství, ovšem příslušný doklad není ze známého důvodu bohužel k dispozici. Dosud nejstarší informaci o jeho osobě známe až k výše zmíněnému datu 21. 1. 1674, kdy se v Náchodě ve svých cca 30 letech oženil s Kateřinou Mackovou z Červené Hory (viz příloha).

45 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6409, sign. 106-32.

46 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Úpice, ukn 10142, sign. 167-35, ukn 10151, sign. 167-41.

47 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6411, sign. 106-1, fol. sine (64).

48 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6412, sign. 106-2, fol. sine (113), pag. sine.

49 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6488, sign. 106-49, fol. sine (21).

50 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6529, sign. 106-70, fol. sine (44).

51 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6529, sign. 106-70. Matriční záznamy zemřelých z uvedených let 1677 až 1686 ale nejsou k dispozici, bohužel chybí.

Během jednadvaceti let se manželům narodily, resp. byly pokřtěny tyto děti: Anna Marie 11. 12. 1674 Náchod, Dorota 10. 8. 1676 tamtéž, Jiřík 8. 3. 1679 tamtéž, Jan 6. 1. 1683 Trubějov, Jiřík 21. 4. 1686 tamtéž, Josef 15. 3. 1689 Horní Radechová, Kateřina 20. 3. 1691 tamtéž a Václav 18. 8. 1695 tamtéž.⁵²

Z uvedeného přehledu vyplývá, že zmínění manželé pobývali v městě Náchodě po dobu minimálně pěti let. Zcela jistě byli nemajetnými podruhy, kteří sloužili jako čeledín a děvečka v některé měšťanské rodině anebo na panském dvoře. Nějakou nemovitost, např. chalupu nebo pole, v této době nevlastnili.⁵³ Obdobně se poté nacházeli přes tři roky v nedaleké vsi Trubějov (cca 6 km severozápadně od Náchoda).

Zde se již předtím vyskytoval jistý Jakub Hurdálek. Jemu a jeho manželce Kateřině zde byl dne 4. 5. 1674 pokřtěn syn Jan.⁵⁴ Poté se tato rodina přemístila do sousední vesnice Kramolna, jak o tom svědčí další záznam křtu na jejich syna Mikuláše z 26. 8. 1677.⁵⁵ Zdali tento Jakub Hurdálek byl v nějakém příbuzenském vztahu s námi sledovaným Martinem Hurdálkem mladším, např. možná by byl jeho starším bratrem, není ale bohužel známo.

Údajně v r. 1686, po výše zmíněném křtu syna Jiříka, si ve vsi Horní Radechové (cca 8 km severozápadně od Náchoda) zakoupili Martin Hurdálek mladší s manželkou Kateřinou chalupu, pozdější číslo popisné 42, a usadili se zde natrvalo jako chalupníci.⁵⁶ Zároveň neztratili kontakt s náchodským prostředím, neboť za kmotry jejich dětí jim vždy byli členové tamních měšťanských rodin, zejména Matěje Plasny a Martina Taraby. Patrně v těchto rodinách předtím sloužili. Podle církevního práva jmenování měšťané jako kmotři zároveň převzali závazky vůči svým kmotřencům.

Martin Hurdálek mladší, již jako vdovec, zaopatřen svátostmi, zemřel dne 16. 5. 1714 v Horní Radechové ve věku „přes 70 let“.⁵⁷ Tento záznam je rovněž jediným dokladem o jeho přibližném věku. Kdy zemřela jeho manželka Kateřina, však není přesně známo. Zřejmě se tak stalo mezi lety 1700 až 1709, ale příslušná matrika zemřelých pro obvod nově vytvořené kostelecké fary se bohužel nedochovala.⁵⁸ Naopak v příslušné matrice náchodského děkanství nebyla lokalita Horní Radechová pro toto období již uváděna.⁵⁹

52 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6412, sign. 106-2, fol. sine (91), pag. 181; ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (8, 31, 86, 128, 182, 209, 265), pag. 11, 58, 167, 252, 360, 414, 525; ukn 6562, sign. 106-87 (index N).

53 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 911–919 a 959–962, ukn 110–118 a 158–161.

54 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6412, sign. 106-2, fol. sine (78), pag. 156.

55 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (17), pag. 29.

56 SOKA Náchod, J. M. LUDVÍK, rukopis *Památky Náchodska* (kopie), pag. sine. Pozemková kniha pro tuto lokalitu je dochována až od r. 1756, viz SOA Zámorsk, Vs Náchod, pozemkové knihy, prozatímní inv. č. 33, ukn 98. - Jiné informace z uvedeného fondu Vs Náchod jsem neměl k dispozici.

57 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (231), pag. 459.

58 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, sign. 20, inventární seznam, aktuální stav k 18. 8. 2020.

59 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6529, sign. 106-70.

O jejich narozených dětech jsou známy pouze dílčí informace. V raném věku zemřel první křtěný Jiřík (před 21. 4. 1686). Dále nejstarší dcera Anna Marie se provdala dne 6. 2. 1695 za mládence Jiříka Pouzera (?) ze Slavíkova.⁶⁰ Jiné informace k této rodině nejsou známy. Dne 13. 3. 1710 uzavřel sňatek vdovec Václav Holub ze Žďárek s Alžbětou (!), svobodnou dcerou Martina Hurdálka z Horní Radechové. Navíc druhým svědkem při tomto sňatku byla uvedena sestra nevěsty Dorota, jako již pozůstalá vdova po řezníkovi z téže vesnice Horní Radechové.⁶¹ Ovšem jiné informace k rodině Holubových, stejně ke sňatku Doroty se nepodařilo nalézt.⁶² Zmíněná Alžběta byla snad původně narozená dcera Kateřina.

Více informací bylo zjištěno k nejmladšímu synovi Václavu Hurdálkovi, pokřtěnému 18. 8. 1695 v Horní Radechové. Ten se tamtéž 25. 12. 1714 oženil s místní vdovou Annou Brožovou a založil vlastní rodinu. Zemřel dne 12. 11. 1771 v Horní Radechové čp. 18 ve věku 76 let.⁶³ Mj. se mu zde narodili synové Matěj, pokřtěný 8. 2. 1722, a Václav, 26. 9. 1726.⁶⁴ Ti tu v dospělosti rovněž založili vlastní rodiny a převzali po otci hospodářství. Ale to je již úplně jiný příběh.

Z hlediska vytčeného badatelského zájmu nás bude nyní zajímat **Jiřík Hurdálek starší**, prostřední syn manželů Martina ml. a Kateřiny Hurdálkových, pokračovatel rodu ve třetí generaci, pokřtěný dne 21. 4. 1686 ve vsi Trubějov. Kmotrem, který ho při křtu držel na rukou, byl náchodský měšťan pan Matěj Plasna, za kmotru byla přítomna Alžběta, dcera náchodského měšťana Martina Taraby.⁶⁵ Dne 20. 11. 1710 se tento poctivý mládenec Jiřík Hurdálek ve věku 24 let oženil v Dolní Radechové s Marianou, poctivou dcerou tamního rolníka Jiříka Másly.

Zmíněný záznam o sňatku ale zároveň skýtá opět nejasnost, neboť zapsaný ženich Jiřík Hurdálek je tu uveden jako „*vlastní syn Václava (!) Hurdálka ze vsi Horní Radechovy*“.⁶⁶ Zřejmě se jednalo o nechtěně omyl ze strany oddávajícího kněze. Jiný matriční záznam o Václavu Hurdálkovi z Horní Radechové nebyl dohledán, stejně tak ani jiný záznam o sňatku Jiříka Hurdálka tamtéž. Naopak ženatý Václav Hurdálek se v této době vyskytoval ve vsi Dobrošov, nacházející se na protilehlé straně obvodu náchodského děkanství. Zastupoval ale jinou rodovou větev.⁶⁷

K datu sňatku vykazovala nevěsta stáří 20 let. Pokřtěná byla dne 11. 5. 1690 v Dolní Radechové, jejími rodiči byli zmíněný otec Jiřík Máslo a matka Mariana.⁶⁸

60 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6488, sign. 106-49, fol. sine (53), pag. sine.

61 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (143), pag. 284.

62 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 921, sign. 20-2780, ukn 922, sign. 20-1; DÚ Náchod, ukn 6410, sign. 106-33, ukn 6488, sign. 106-49.

63 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (150), pag. 297; ukn 926, sign. 20-42, fol. sine 149, pag. 133.

64 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (81 a 120), pag. 159 a 238.

65 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (128), pag. 252.

66 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6488, sign. 106-49, fol. sine (121), pag. sine.

67 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3.

68 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (197), pag. 390.

Z uzavřeného manželství vzešly tyto pokřtěné děti: Kateřina 8. 10. 1711 Horní Radechová, Josef 27. 10. 1713 tamtéž, Jiřík 22. 3. 1715 tamtéž, Jiřík 22. 7. 1716 tamtéž, Jan Vít 8. 6. 1718 tamtéž, Marie Salomena 24. 2. 1720 tamtéž, František 15. 8. 1724 Náchod, František 5. 11. 1725 tamtéž, Dorota Veronika 13. 11. 1726 tamtéž, Václav Josef 19. 3. 1729 tamtéž, Marie 12. 9. 1730 a Anna Marie 22. 10. 1732.⁶⁹ Celkem narozených 12 dětí. Z nich někteří zemřeli již v dětském věku (Jiřík 8. 5. 1715 Horní Radechová, František 9. 11. 1724 Náchod, František 7. 11. 1725 tamtéž, Václav 20. 2. 1732 tamtéž, Marie mladší 2. 1. 1734 tamtéž, Anna Marie 11. 10. 1736 tamtéž).⁷⁰ O dceři Marii Salomeně nebyly dosud zjištěny další údaje.⁷¹ O ostatních viz další text.

Jiřík Hurdálek jako právě zletilý muž se současně stal v roce 1710 novým hospodářem v otcovské chalupě. Zřejmě tato pozice běžného venkovského hospodáře mladého Jiříka příliš neuspokojovala, možná měl i jiné osobní ambice. Svou roli jistě sehrálo i následné úmrtí otce Martina a poté ženitba mladšího bratra Václava (oboje v roce 1714). Podle tehdejšího dědického práva a převzatých zvyklostí bylo nutné vyřešit rodinné vlastnictví chalupy. Jeden z bratrů by se stal jejím majitelem a druhý by byl v ní jen podruhem. Možná tu byl ještě i jiný důvod, který blíže nevíme. Zřejmě došlo k vzájemné dohodě, jak tuto situaci vyřešit. V roce 1723 byl již na této chalupě zapsán mladší bratr Václav.⁷² Naopak starší Jiřík se mezitím rozhodl k důležitému životnímu kroku.

V mimořádné schůzi rady města Náchoda dne 19. 8. 1720 vzali přítomní radní mj. na vědomí informaci, že Jiřík Hurdálek má do 14 dnů svůj „*křestní list*“ předložit.⁷³ Tento zachovací list vystavený rychtářem a obecními radními obce Horní Radechové dne 1. 9. 1720 (viz příloha) ukazoval moudrým a opatrným pánům, panu purkmistru a radě města Náchoda, že „*Jiřík Hurdálek, listu tohoto ukazatel, od ctných, obojího pohlaví manželů, rodičů svých jest řádně pošlý, vedle řádu a ustanovení církve svatě sňatých, totižto od otce Martina Hurdálka řečeného a matky Kateřiny*“. A dále dosvědčuje, že „*vejš jmenovaný Jiřík Hurdálek ctně a šlechetně jest u nás v sousedství zůstával, jak na poctivého člověka sluší a náleží, se jest choval a též od našeho poctivého práva pořádně s jeho vůlí odstoupil*“. Vzhledem k tomu doporučuje náchodským měšťanům, aby Jiříka Hurdálka, který zde „*svě obydlí míti umíni*“, za „*dobrého, řádného, poctivého člověka*“ přijali.⁷⁴ Na druhý den 2. 9. 1720 v řádné schůzi městské rady bylo

69 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (19, 32, 40, 47, 58, 69), pag. 35, 61, 77, 91, 114, 135; DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (17, 27, 36, 52, 62, 83), pag. 32, 52, 69, 102, 122, 164.

70 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1, fol. sine (233), pag. 462; DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (182, 184, 201, 209, 220), pag. sine.

71 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Červený Kostelec, ukn 922, sign. 20-1; DÚ Náchod, ukn. 6414 a 6529, sign. 106-4 a 106-70.

72 SOKA Náchod, J. M. LUDVÍK, rukopis *Památky Náchodska* (kopie), pag. sine.

73 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 820, ukn 19, fol. sine (65)

74 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 517, karton 6 (list 1720, původní sign. 248).

pod sedmým bodem zapsáno: „*Jiřík Hurdálek z Hořejší Radechový producíroval svůj svobodný list a manželky jeho a žádal vzácný ouřad, by za souseda při městě Náchodě přijatý býti mohl. Resoluce: že se jemu právo a živnost městská propůjčuje a za souseda přijatý jest.*“⁷⁵ Pro ten účel, právní potvrzení žádosti, byl pořízen další zápis do zdejších městských knih: „*Léta páně dne 2. septembris 1720, za purkmistra pana Jana Kašpara Khöllnera, poctivý muž Jiřík Hurdálek z Hořejší Radechový svůj svobodný list zhostný a manželky jeho Mariany producíroval, kterýžto do depositi složený jest. Vzácný magistrát uctivě požádal, by jemu právo a živnost městská propuštěna a dovolena býti mohla. I uznajíce páni, pan purkmistr a páni radní, jeho žádost slušnou a náležitou býti, tak činějí a jemu Jiříkovi Hurdálkovi právo a živnost městskou jak jiným spolu sousedům propouštějí a zažívati povolují a jeho za jednoho spolu souseda přijímají. Actum v městě Náchodě, dne a léta ut supra.*“⁷⁶

Tím se stal Jiřík Hurdálek starší se svou rodinou řádným obyvatelem města Náchoda. Vrátil se zpět tam, kde dříve působil jeho otec Martin Hurdálek mladší. Ovšem již nikoliv jako nemajetný podruh, ale nově přišel jako místní soused, máje svůj nemovitý majetek a řemeslnou živnost. K datu 10. 3. 1721 po předchozím schválení městské rady⁷⁷ pořídil knihovní zápis na příbytek se zahradou, roli Adamovskou i s loukou u Práchovy. Tyto nemovitosti koupil od pana souseda Václava Hajna za sumu trhovou 600 zlatých. Trhovou částku splatil téhož roku ve třech termínech. 300 zlatých složil při samotném zápisu, 200 zlatých vyplatil o svatém Jakubu a zbývajících 100 zlatých o svatém Václavu.⁷⁸ Kupní cena nebyla na místní poměry nijak levná a svědčí i o jistém majetkovém postavení kupujícího. Podle textu smlouvy stála zakoupená chalupa „*na příkopech za Kutlhofem*“, tj. za městskými hradbami na tzv. Horském předměstí v prostoru bývalého příkopu, směrem od městské brány Horské vpravo za řeznickou hospodou, soudobě nazývanou Kutlof, v pozdější ulici zvané Parkány, nyní Hurdálkova ulice. Při prvním číslování domů v r. 1771 obdržela čp. 43 na Horském předměstí, později měla čp. 45 a 46, poté čp. 140 a 52, následně přestavěný domek stabilně získal od roku 1881 čp. 148 (nedávný stav, viz příloha).⁷⁹

Zřejmě podnikavý soused Jiřík Hurdálek dále rozšiřoval svůj nemovitý majetek. Po předchozím schválení městské rady⁸⁰ zakoupil další pozemky: 8. 6. 1723 řečenou loučku Bělídlo na Parkánech za 100 zl. a 3. 8. 1723 pole a kus louky za Plhovem za 400 zl.⁸¹ Po devíti letech, dne 26. 5. 1732, koupil za 200 zl. louku za Velkým mlýnem, též řečenou Bělídlo. Následně 29. 3. 1734 koupil sousedskou chalupu („*příbytek*“) se zahrádkou na Krajském předměstí za 600 zl., kterou předal svému synovi

75 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 820, ukn 19, fol. sine (66).

76 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 913, ukn 112, fol. 360.

77 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 821, ukn 20, fol. sine (72).

78 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 920, ukn 119, fol. 189–190 (193–194).

79 Jaroslav ČÁP – Jan ČÍZEK, *Historické domy ve městě. 6. Dům čp. 147 kino Vesmír a rodný domek čp. 148 biskupa Hurdálka*, in: Náchodský zpravodaj, červen 2016, s. 7.

80 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 821, ukn 20, fol. sine (109 a 112).

81 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 920, ukn 119, fol. 232 (236) a 233 (237).

Jiříkovi (viz další text), poté 31. 1. 1735 přikoupil kus zahrady za 20 zl., 30. 6. 1739 pole za 250 zl. a 19. 9. 1740 další pole za 100 zl.⁸² V tradičních termínech na sv. Jiří a sv. Havla pravidelně odváděl spolu se synem Jiříkem ml., zapsaným na Krajském předměstí (viz další text), příslušnou daň.⁸³

Uvedené pomístní jméno Bělídlo nepřímou naznačuje, že tu Jiřík Hurdálek starší patrně chtěl rozšířit svou dosavadní řemeslnickou produkci o tzv. bělení („*vymejnávání*“) pláten. Sám co domácí tkadlec spolu s početnou rodinou vyráběl plátno, i když asi jen v menší produkci, a zřejmě ho společně s ostatními místními sousedy prodával, snad i s jistým ziskem. Ale to je dosud jen pracovní úvaha. Zatím jen konkrétně víme, že v této době, v roce 1733, bylo na náchodském panství evidováno celkem 803 tkalcovských stavů na plátno.⁸⁴

Rovněž Jiříkovi dospívající děti se v Náchodě zabydlely natrvalo. Ve dnech 29. 3. a 12. 4. roku 1734 pojednávala městská rada žádost jejich otce Jiříka Hurdálka o udělení městského práva jeho starším dětem. Tehdy Jiřík Hurdálek „*složil zhost na své děti, totiž na Josefa, Jiříka, Jana a Kateřinu. Jim právo městské objednal.*“⁸⁵

Za jeho života se dne 19. 11. 1737 oženil jeho nejstarší syn Josef Hurdálek s Annou, o něco starší, pokřtěnou již 3. 8. 1712,⁸⁶ dcerou místního zámožného měšťana Jiříka Rýdla.⁸⁷ Vzápětí však 20. 12. 1737 zemřel ve věku údajně 23 (!) let.⁸⁸ Pozůstalá manželka, vdova Anna Hurdálková, se 27. 1. 1739 znovu provdala,⁸⁹ a sice za poutivého mládence Jana Dostála mladšího (1712–1793), vlastního syna Jana Dostála (1679–1750) z Náchoda. Oba noví příbuzní pocházeli po předcích z rodu Dostálů ze sousedního Starého Města (tehdy samostatná osada, nyní součást města Náchoda).⁹⁰ Anna Dostálová zemřela brzy, již dne 10. 2. 1747 ve věku údajně 32 (!) let.⁹¹

Mezitím nejstarší dcera Kateřina Hurdálková se dne 29. 4. 1738 provdala za již dvojnásobného vdovce a zdejšího zámožného souseda Jiříka Víta,⁹² když ještě předtím 14. 1. 1738 uzavřel její otec manželskou smlouvu.⁹³ Zemřela v Náchodě na Horském předměstí čp. 40 dne 25. 5. 1774 ve věku údajně 68 (!) let.⁹⁴ Její manžel zesnul dne

82 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 921, ukn 120, fol. 70, 108, 125, 227 a 227.

83 SOA Zámorsk, tzv. Nývltův urbář, sign. sine, 2. svazek, fol. 269 (syn Jiřík ml.), 271 (otec Jiřík st.).

84 SOKA Náchod, fond J. M. Ludvík, rukopis *Dějiny Náchoda*, pag. sine (129).

85 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 823, ukn 22, fol. 189, 190.

86 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (488), pag. 971.

87 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, sine (fol. 9), pag. 17. – SOKA Náchod, AM Náchod, pozemkové knihy.

88 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (226), pag. sine.

89 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (14), pag. sine (28).

90 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, a soukromý výzkum autora.

91 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6530, sign. 106-71, fol. sine (8), pag. 15.

92 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (10), pag. sine (20). – SOKA Náchod, AM Náchod, pozemkové knihy.

93 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 962, ukn 161, fol. 130–131.

94 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (42), pag. sine.

14. 7. 1777 tamtéž ve věku 76 let.⁹⁵ Pokřtěn byl 8. 11. 1700 ve vsi Slaný (nacházející se již těsně za hranicemi v tehdejší kladském hrabství, nyní Polsko, kde vlastnilo město Náchod od r. 1601 zakoupený zemsko-deskový statek) jako syn Václava Vítů a matky Kateřiny.⁹⁶ Mj. dne 15. 9. 1721 poprvé zapsal svůj koupený majetek, tehdy dům se zahradou a pozemky na Horském předměstí za cenu 500 zl.⁹⁷

Nejmladší a dosud nezletilá dcera Dorota Hurdálková se ve svých dvaceti letech, dne 22. 11. 1746, tedy již po smrti otce (viz další text), provdala v Náchodě za místního souseda a zámožného obchodníka s plátnem, budoucího primátora města a královského poštmistra, tehdy 31 letého svobodného mládence Václava Vrabce,⁹⁸ poté jinak řečeného Sperlinga (1715–1787).⁹⁹ Zemřela dne 2. 8. 1784 v Náchodě na náměstí čp. 47 (tehdy sídlo c. k. pošty).¹⁰⁰ Přízeň těchto dvou náchodských rodů pokračovala i v následující generaci.

Jiřík Hurdálek starší zemřel dne 6. 7. 1745 ve svém domě v Náchodě na Horském předměstí ve věku necelých 60 let.¹⁰¹ Tedy v době, která nebyla pro Náchodsko a jistě i pro Hurdálkovu rodinu nijak příznivá. Příčinou byly zejména probíhající tzv. války o rakouské dědictví od roku 1740,¹⁰² které zejména v tzv. druhé slezské válce v letech 1744 a 1745 přinesly zdejšímu regionu značné škody na majetku.¹⁰³ Např. v domě jeho syna Jiříka ml. na Krajském předměstí byli v této době ubytováni vojáci.¹⁰⁴ Jeho manželka Marie Hurdálková zemřela v Náchodě jako vdova až dne 10. 4. 1768 údajně ve věku 84 (!) let.¹⁰⁵

V otcových podnikatelských snahách měl patrně pokračovat nejstarší syn Josef, ale po jeho předčasně smrti tuto rodinnou povinnost převzal syn **Jiřík Hurdálek mladší**, pokřtěný 22. 7. 1716 v Horní Radechové. K datu 12. 12. 1743 přijal od otce Jiříka staršího za trhovou cenu 400 zl. zakoupený dům se zahradou na Krajském předměstí,¹⁰⁶ následně čp. 55 a 58 a poté od r. 1881 čp. 207 (nyní přestavěný objekt sokolovny).¹⁰⁷ V dochovaném seznamu majitelů domů, tzv. tabelární fasi, z roku

95 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (56), pag. sine.

96 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6413, sign. 106-3, fol. sine (350), pag. 696.

97 SOkA Náchod, AM Náchod, ukn 119, pag. 199–202.

98 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (49), pag. 97.

99 Jaroslav ČÁP, *Rod Vrabců jinak Sperlingů v Náchodě v 17. až 19. století*, in: Špinus armatur (samizdat), Náchod 2014, s. 35–60.

100 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (87), pag. 210.

101 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (267), pag. 532.

102 Jaroslav ČÁP – Zdeněk JÁNSKÝ, *Válečné události na česko-kladském pomezí v letech 1740–1742*, in: Stopami dějin Náchodska, č. 1, Náchod 1995, s. 29–43.

103 J. M. LUDVÍK, publikace *Památky hradu, města a panství Náchoda*, s. 238–266.

104 J. ČÁP – J. ČÍŽEK, *Jan Karel Hraše a jeho třetí díl Dějin Náchoda*, s. 227.

105 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (4), pag. sine.

106 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 922, ukn 121, fol. 82.

107 Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Historické domy ve městě. 11. Dům čp. 207 sokolovna*, in: Náchodský zpravodaj, listopad 2016, s. 7.

1754 byl zapsán na Krajském předměstí jako tkadlec.¹⁰⁸ Pokračoval v rodinné tradici ve výrobě plátna a s tím spojeným obchodem. Zřejmě přitom spolupracoval i se svým budoucím podnikavým a zámožným švagrem Václavem Sperlingem, který tehdy vyvážel své zboží přes hranice do Kladska a Dolního Slezska.¹⁰⁹

Dne 24. 10. 1741 se oženil v Náchodě s Lidmilou Šrajtovou, vlastní dcerou Jiříka Šrajta,¹¹⁰ původem místního souseda, ale zřejmě nově příchozího, neboť nevěsta se narodila mimo obvod náchodského děkanství.¹¹¹ Z uvedeného manželství se narodily tyto pokřtěné děti: prvorozená dcera Lidmila Josefa Kateřina 6. 11. 1742, Jan Bartoloměj 24. 8. 1744, Františka Josefa 14. 5. 1749, Mariana Dorota 28. 5. 1751, Josefa Emilie 12. 11. 1753, Jan Jiřík 20. 12. 1754, Anna Marie Emilie 4. 6. 1757 a Marie Terezie 15. 8. 1759, všichni zřejmě v otcovském domě.¹¹² Většina z nich zemřela ještě v dětském věku: Jan Bartoloměj 26. 10. 1745, Františka Josefa 6. 5. 1757, Mariana Dorota 21. 6. 1756, Josefa Emilie 17. 11. 1753 a Jan Jiřík 19. 4. 1757.¹¹³ Nejistý je zatím osud prvorozené dcery Lidmily Josefy Kateřiny, o které není dosud dalších zpráv. Dále možný potomek František Karel, který zemřel 23. 8. 1748 v Náchodě ve věku 1 roku a 48 týdnů jako „synáček“ Jiříka Hurdálka a pohřben byl u sv. Jana,¹¹⁴ tedy narozen by měl být v září 1746, však nebyl zapsán v matrice pokřtěných náchodského děkanství, ani v jeho okolí, tj. novoměstského děkanství, červenokostelecké a českoskalické farnosti.¹¹⁵ V době válečného nebezpečí mohl být pokřtěn i jinde, např. v sousední farnosti čermenské (tehdy Německá Čermná, Deutsch Tscherbenev, nyní Czermna v Polsku), nacházející se již v kladském hrabství.

Mezitím jejich otec Jiřík Hurdálek se také co „zkušený souseď“ angažoval v letech 1754 a 1755 ve vyhroceném sporu zdejšího magistrátu s náchodskou vrchností (kvůli požadované poslušnosti).¹¹⁶ Za tento svůj postoj byl spolu s dalšími čtyřmi sousedy označen jako „adhaerent“, zatčen a na krátký čas vsazen do vězení na náchodském zámku. Za jeho propuštění intervenoval u zámecké vrchnosti jeho zmíněný švagr

¹⁰⁸ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1472, karton 19.

¹⁰⁹ Václav KOBLÍŽEK, *Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století*, in: Z historie podkrkonošského textilu, Trutnov 1971, s. 7–77.

¹¹⁰ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (24), pag. 48.

¹¹¹ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6562, sign. 106-87 (index N).

¹¹² SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (44, 69, 133, 168, 212, 228, 263, 288), pag. 87, 138, 265, 335, 424, 455, 525, 576.

¹¹³ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6530, sign. 106-71, fol. sine (1, 43, 52, 57), pag. sine.

¹¹⁴ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6530, sign. 106-71, fol. sine (18), pag. sine.

¹¹⁵ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5; DÚ Nové Město nad Metují, ukn 6852, sign. 114-4310; FÚ Červený Kostelec, ukn 932, sign. 20-4; FÚ Česká Skalice, ukn 1109, sign. 21-20.

¹¹⁶ Lydia BAŠTECKÁ – Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Vývoj městské samosprávy v Náchodě (13. století–2002)*, Náchod 2007, s. 10.

Václav Sperling.¹¹⁷ Ve válečném roce 1757 zastával Jiřík Hurdálek funkci obecního staršího při rozšířené městské radě, viz její zápisy z 25. 4. a 12. 9. téhož roku.¹¹⁸

Následně v r. 1776 vykazoval provedený soupis duší náchodského děkanství na Krajském předměstí čp. 55 rodinu Jiříka Hurdálka, již 63 let starého, dále jeho manželku Lidmilu, 59 let, a jejich dcery Annu, 16 let, a Terezií, 15 let,¹¹⁹ všichni ale údajného věku. Jeho manželka Lidmila zesnula dne 2. 6. 1789 asi ve věku 66 let.¹²⁰ Jiřík Hurdálek mladší zemřel jako vdovec 24. 11. 1789 údajně ve věku 76 (!) let, oba ve svém domě na Krajském předměstí čp. 55.¹²¹ Tím vymřela tato náchodská větev Hurdálků po meči.

Starší dcera Anna Marie Hurdálková se provdala 11. 7. 1780 za příchozího souseda Aloise Hampla, jircháře, původem ze Žirče.¹²² Spolu bydleli v otcovském domě na Krajském předměstí čp. 55. Zde se jim narodilo celkem devět dětí, z nich čtyři zesnuly ještě v raném věku.¹²³ Vzápětí zemřel i manžel (13. 12. 1795 Krajské předměstí čp. 55).¹²⁴ Pozůstalá vdova Anna Hamplová, 38 let, (a s pěti osiřelými dětmi), uzavřela dne 18. 7. 1796 druhý sňatek se sousedem Václavem Justem, svobodným mládcem, 28 let.¹²⁵ V tomto manželství se narodily, resp. byly pokřtěny tři děti, z nichž jedno ihned zemřelo.¹²⁶ Jejich matka, Anna Justová, ovdovělá Hamplová, rozená Hurdálková, zemřela dne 24. 10. 1816 ve věku 59 let ve svém rodném (a i otcovském) domě na Krajském předměstí čp. 58.¹²⁷

Mladší dcera Marie Terezie Hurdálková, svobodná, 28 let, se provdala v Náchodě dne 22. 11. 1785 za svobodného mládence, 22 letého Martina Vrabce (1762–1787), syna Jakuba Vrabce (1729–1780) a vnuka Tobiáše Vrabce (1681–1758). Ti tvořili vedlejší větev k rodu zmíněného Václava Vrabce jinak Sperlinga (1715–1787).¹²⁸ Zřejmě i pro tento oboustranný příbuzenský vztah je za asistence náchodského děkana Antonína Heina mimořádně oddával jejich příbuzný, t. č. novoměstský děkan a rektor Generálního semináře v Praze, námi sledovaný P. Josef Hurdálek (viz další text). Za svědka byl mj. kupec Antonín Sperling (1750–1816), synovec zmíněného

---

117 J. ČÁP - J. ČÍŽEK, *Jan Karel Hraše a jeho třetí díl Dějin Náchoda*, s. 207–214 (edice kapitoly: *Majitelé panství a města Náchoda*).

118 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 825, ukn 24, fol. 225, 238.

119 SOkA Náchod, DÚ Náchod, inv. č. sine, soupis duší 1776 pro město Náchod a jeho předměstí.

120 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (99), pag. 242.

121 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (100), pag. 243.

122 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (227), pag. 458.

123 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6416, sign. 106-6; ukn 6243, sign. 106-7; ukn 6357, sign. 106-72.

124 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (104), pag. 252.

125 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (39), pag. 133.

126 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6418, sign. 106-14.

127 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (31), pag. 58.

128 J. ČÁP, *Rod Vrabců jinak Sperlingů v Náchodě v 17. až 19. století*, s. 35–60.

Václava Sperlinga.¹²⁹ V manželství se narodili dva synové, kteří však záhy zesnuli.¹³⁰ Zároveň zesnul manžel Martin Vrabec (6. 12. 1787).¹³¹ Pozůstalá vdova Terezie Vrabcová se ve věku 31 let znovu provdala, dne 7. 7. 1788 v Náchodě za místního souseda a jircháře Antonína Killara, svobodného mládence, 27 let. Oddáni byli zámeckým kaplanem Josefem Killarem (viz další text) ve Svatoňovicích.¹³² V tomto manželství se narodilo celkem 6 dětí, všechny na Horském předměstí čp. 40.¹³³ Terezie Killarová zemřela dne 14. 12. 1838 na Horském předměstí čp. 46 ve věku 79 let.¹³⁴

Otcovský dům na Horském předměstí po Jiříkovi Hurdálkovi starším mezitím převzal mladší syn **Jan Hurdálek starší**, pokřtěný 8. 6. 1718 v Horní Radechově, přírný pokračovatel rodu ve čtvrté generaci. Obsáhlým zápisem ze 17. 1. 1746 „*na zdědilý přibytok se zabradou při něm a loukou Bělídlo řečenou, též kus roli za kapličkou plhovskou spolu s paloukem po svém nebožtíkovi otci Jiříkovi Hurdálkovi*“ zaknihoval svůj majetek za zřejmě symbolickou kupní cenu 300 zlatých. Otcův kšaft zároveň určil tzv. vejměnek pro matku, ovšem bez uvedení jejího jména.¹³⁵ V seznamu majitelů domů byl v roce 1754 uveden na Horském předměstí jako tkadlec.¹³⁶ Na rozdíl od svého staršího bratra Jiříka se světským záležitostem spíše vyhýbal. Nepodnikal, nemovitosti nekupoval a ani je neprodával. Zřejmě se více věnoval své početné rodině a krom životních povinností patrně jako poctivý katolík se spíše zabýval duchovními věcmi, pokornému rozjímání a modlitbám, též daným povinnostem ve farnosti a literátském kúru. Svou činností pravděpodobně ovlivnil i budoucí dráhu svého nejstaršího syna Josefa.

Poprvé se oženil co poctivý mládenec ve věku 28 let dne 9. 11. 1746 s pannou Annou, svobodnou 22 let starou dcerou zemřelého a jinak zámožného a váženého měšťana, nebožtíka Jiříka Řeháčka.¹³⁷ Ta se narodila, resp. byla pokřtěna, dne 19. 5. 1724 v Náchodě. Její kmotrou byla paní Anna, manželka pana primátora Františka Marinelli, druhou kmotrou paní Anna Marie, vdova po panu Františku Protivovi, zámeckém purkrabím, a kmotrem byl zapsán pan Václav Jež, pocházející z mlynářského rodu nájemců panského Podbučního mlýna, všichni z Náchoda.¹³⁸ Předpokládána smlouva svatební ale nebyla do knih městských zapsána.¹³⁹

Z jejich uzavřeného manželství se po roce, přesně dne 6. 11. 1747, narodil, resp. byl pokřtěn, prvorozený syn Josef František Hurdálek (viz další text). Další jejich děti

129 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (28), pag. 128.

130 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7; ukn 6357, sign. 106-72.

131 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (108), pag. 259.

132 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (19), pag. 35.

133 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7; ukn 6244, sign. 106-14.

134 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (71), pag. 137.

135 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 922, ukn 121, fol. 228.

136 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1472, karton 19.

137 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (48), pag. 95.

138 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (15), pag. 28.

139 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 962, ukn 161.

se narodily, resp. byly pokřtěny v pořadí: Anna Marie 16. 7. 1749, Marie Dorota 13. 11. 1750, Kateřina 6. 4. 1753 a Františka Kateřina 10. 8. 1755.¹⁴⁰ Ovšem poté 24. 4. 1757 zemřela manželka Anna ve věku 33 let, byvši pochována na druhý den u nového městského kostela sv. Michala.¹⁴¹

Čtyřicetiletý vdovec a tkadlec Jan Hurdálek se znovu oženil, dne 17. 9. 1758 si vzal za manželku dosud svobodnou, 21 let starou Veroniku, dceru místního souseda Josefa Bořka.¹⁴² Ta se narodila, resp. byla pokřtěna, v Náchodě dne 6. 8. 1737.¹⁴³ S ní zplodil tyto děti: Jan Václav (pokřtěn 25. 3. 1760), Anna Magdalena (22. 7. 1761), Václav František (19. 8. 1763), František Jiří (2. 8. 1765), Kateřina Dorota (22. 4. 1767), Dorota Kateřina (2. 3. 1769), Kateřina Veronika (25. 2. 1771) a již pohrobek Dorota (28. 5. 1773).¹⁴⁴

Celou jeho rodinu postupně tvořily dvě manželky a třináct dětí. S odstupem let napsala jejich praneteř Sida Volfová, roz. Šrůtková (1882–1961)¹⁴⁵ „podle různých pramenů, zvláště podle vyprávění otce a strýcova“ tuto zajímavou, spíše literárně laděnou vzpomínku: „Hurdálek a jeho žena měli se co ohánět, aby uživilí jedenáct (!) věčně lačných hrdel. A tak když jedno dítě po druhém vyrukovalo do světa, oddychl si tatík, a utrápená máti poslala za každým tiché, vroucí žehnání, jako jediné věno i výzbroj.“¹⁴⁶ Její mylný počet dětí zřejmě vyplynul z tradované vzpomínky jejich předků a nedostatku přesné evidence.

Ještě v raném věku zemřely tyto děti: dcera Anna Marie z prvního manželství dne 7. 1. 1759 a dále nejmladší dcery z druhého manželství Kateřina Dorota 23. 9. 1768, Dorota Kateřina 31. 8. 1771 a pohrobek Dorota 21. 7. 1776.¹⁴⁷

Jan Hurdálek starší zemřel dne 24. 4. 1773 ve věku údajně 53 (!) let.¹⁴⁸ Čtyři dny před smrtí pořídil kšaft, v němž úvodem vyslovil své přání: „*Majice za příbytek na předměstí Horským se zahradou, bělidlem a malou zahrádkou v sumě za 480 zl., ten kus pole nad pazdernou za 300 zl., v tom chci, by manželka moje do své smrti neb do provdání svého hospodařila, děti malé dobře vedla a stateček ten, nemrhajíce, k dobrému sirotkům spravovala. Pokudž ale ona se provdala aneb jinak znamenati by bylo, že by pro sirotky nedobře hospodařila, v tom příběhu vzácný magistrát jakožto vrchní poručník*

140 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (135, 159, 202, 237), pag. 269, 318, 403, 473.

141 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6530, sign. 106-71, fol. sine (57), pag. sine.

142 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (113), pag. 227.

143 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6414, sign. 106-4, fol. sine (151), pag. 299.

144 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (298), pag. 596; ukn 6416, sign. 106-6, fol. sine (12, 44, 80, 109, 138, 173, 199), pag. 22, 86, 157, 216, 274, 344, 395.

145 Václav SÁDLO – Lydia BAŠTECKÁ, *Velká encyklopedie osobností Náchoda*, Náchod 2015, s. 355–356.

146 Sida VOLFOVÁ, *Josef František Hurdálek, biskup- filosof a buditel*, in: Sborník Musejní společnosti v Náchodě, Náchod 1934, s. 16–24, zde s. 17.

147 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6530, sign. 106-71, fol. sine (73), pag. sine; ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (5, 23, 50), pag. sine.

148 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (38), pag. sine.

podle uznání svého zaopatřiti poslušně žádala, na kterým veš obmezeným hospodářstvím nejmladšího syna mého. A pokudž by on v tom stavu byl a vešše psaný sumě ujmul a po zaplacení níže poznamenaných pasiv dluhů a povinností manželka má a ostatním mojím dítkám by stejným dílem poděleny, býti míti chci a poroučím.“ Zároveň vykázal i své poměrně značné dluhy, mj. k chrámu sv. Vavřince 20 zl., k plhovské kapliče 50 zl., panu primátorovi a svému švagru Václavu Sperlingovi a jeho manželce Dorotě, své sestře, za podíl kapitálu, půjčené peníze a lněné semeno celkem 89 zl., obchodníku Josefu Kozákovi na Čertovině 50 zl., svému bratru Jiříku Hurdálkovi 11 zl. a 45 kr., místnímu tkalcovskému cechu 35 zl., literátskému kůru 27 zl. a 30 kr., svému švagrovi a zdejšímu sousedu Jiříku Vítovi 35 zl., správci Hegenbartovi 12 zl, celkem 341 zlatých a 15 krejcarů. Dále stanovil: „Při tom hospodářství bude povinna manželka moje z těch se vynacházejících krav, kterou jednu každou po 12 zl. šacuňku, dcerám Johaně a Františce po jedný krávě vychovati.“ Jeho poslední přání podepsali tři dožádání svědkové, měšťané Václav Sperling, František Zeidler a Jiřík Hurdálek. Testament byl schválen a zaknihován městskou radou dne 14. 5. 1773.¹⁴⁹

Zde možno poznamenat, že v tomto období doznívajících feudálních vztahů bylo poddanské město Náchod sídlem panství s poměrně fungující strukturou osídlení. Jeho katastr tvořilo město v hradbách a Židovskou ulicí, předměstí Horské s osadou Plhov, předměstí Krajské s lokalitami Nový svět a zámecký areál. Podle provedeného církevního soupisu v roce 1776 evidovalo celkem 259 domů s číslem popisným, v nichž bydlelo celkem 1624 katolicky věřících osob (osoby izraelské víry se v tomto soupisu pochopitelně neuváděly). Z hlediska sociálního složení tu existovaly tři skupiny. Jednak tu byli početní a nemajetní podruzi, obvykle v mladších generacích sloužící jako čeledínové nebo služky. Dále se tu vyskytovali sousedé průměrně středního věku jako drobní řemeslníci, mající rodinu, obvykle soběstační majitelé domu, resp. chalupy, na předměstí. Méně početnou skupinu představovali měšťané, spíše již staršího věku, obvykle obchodníci nebo podnikaví živnostníci, bydlící často v městě v hradbách.¹⁵⁰ Poslední dvě sociální skupiny většinou ještě vlastnily další zemědělské pozemky (pole, louky), např. v místních lokalitách na Plhově, na Roudném, na Hamrech, za Velkým mlýnem, na Šafránici, nebo až u sousedních vsí Starého Města a Vysokova.¹⁵¹ Typickým představitelem druhé skupiny byl mj. i zesnulý soused Jan Hurdálek.

Právě zemřelý soused Jan Hurdálek starší zanechal po sobě četné potomstvo. Ještě za jeho života se provdala druhorozená dcera z prvního manželství **Marie**, a sice v den svých dvacátých narozenin 13. 11. 1770, kdy si vzala za manžela panského mlynáře Josefa Lokvence,¹⁵² narozeného či pokřtěného patrně 9. 3. 1742 v sousední vsi

149 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 965, ukn 164 (kšafy), fol. 157–158.

150 Jaroslav ČÁP, *Náchod podle soupisu věřících z roku 1776*, in: Stopami dějin Náchodska 6, Náchod 2000, s. 52–78.

151 SOKA Náchod, AM Náchod, pozemkové knihy.

152 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (187), pag. 377.

Bražec, syna Víta Lokvence a jeho manželky Anny.¹⁵³ Původně bydleli novomanželé v sousední vsi Bělovsí čp. 18, poté se nacházeli v Náchodě na Krajském předměstí čp. 7 a v městě čp. 53. Z jejich deseti dětí se dospělého věku dožili pouze dva synové: František Václav Lokvenc (pokřtěn 17. 9. 1771) a Jan Kašpar Lokvenc (7. 1. 1775).¹⁵⁴ Manžel Josef Lokvenc zemřel v Náchodě městě čp. 53 dne 13. 4. 1788 ve věku 46 let.¹⁵⁵ Pozůstalá vdova Marie Lokvencová, rozená Hurdálková, zemřela v Náchodě na Krajském předměstí čp. 78 dne 7. 11. 1812 ve věku údajně 64 (!) let.¹⁵⁶

Těsně po otcově smrti se provdala dcera **Johana**. Pod tímto jménem je uvedena rovněž ve zmíněném kšaftu otce Jana Hurdálka. Patrně se jedná o původně křtěnou Kateřinu z prvního manželství. Dne 15. 11. 1774 si vzala Josefa Bouru, neuvedeného věku, syna zemřelého mlynáře Jiřího Boury ze Šedivin,¹⁵⁷ vesnice v Orlických horách. Jejich další životní osudy však nejsou dosud blíže známy. Novomanželé se nevyskytovali ani v místě bydliště ženicha a obdobně ani v místě bydliště nevěsty.¹⁵⁸

Františka, dcera Jana Hurdálka z prvního manželství, byla ještě zmíněna otcem v jeho kšaftu jako potenciální dědička. Tedy v době, kdy jí bylo necelých 18 let. Ovšem poté o ní další zprávy chybí. V pořízeném soupisu duší v r. 1776 již nebyla evidována. Rovněž v později pořízeném majetkovém vyrovnání 29. 10. 1787 (viz další text) se její jméno nevyskytlo, obdobně i v matrikách oddaných či zemřelých zdejšího děkanství.¹⁵⁹

Podle zmíněného soupisu duší z r. 1776 pro Náchod byly na adrese čp. 43 na Horském předměstí v Náchodě evidovány tyto osoby: vdova Veronika Hurdálková, 36 let stará, a děti: Jan, 15 let, Anna, 14 let, František, 14 (!) let, Václav, 12 (!) let, a Dorota, 2 (!) roky, která však vzápětí zemřela. Ještě u nich sloužil čeledín Antonín Kašparovský, 21 let starý.¹⁶⁰

Po deseti letech, dne 31. 1. 1786, se vdala dcera **Anna** za místního souseda a ševce Josefa Šmídu, 24 let, z Horského předměstí čp. 5 (poté Karlovo náměstí, stavební parcela č. kat. 164, nyní již neexistuje).¹⁶¹ Ženich byl 28. 3. 1756 pokřtěn v sousední vsi Staré Město jako syn rodičů Josefa a Alžběty Šmídových.¹⁶² Novomanželé bydleli na uvedené adrese ženicha, kde se jim narodily skoro všechny děti: 29. 11. 1786 Anna, 7. 1. 1788 Antonín, 27. 12. 1788 Anna Marie, 23. 10. 1790 Marie Anna, 12. 8. 1792 Dorota Zuzana, 5. 1. 1794 Josefa, 17. 1. 1796 Dorota Anežka, 15. 4.

153 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (36), pag. 72.

154 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6416, sign. 106-6, fol. sine (184, 217), pag. 365, 432.

155 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (90), pag. 216.

156 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (37), pag. 50.

157 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6489, sign. 106-50, fol. sine (204), pag. 412.

158 SOA Zámorsk, matriky, FÚ Dobřany, ukn 1465, sign. 27-1; DÚ Náchod, ukn 6416, sign. 106-6.

159 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490 a 6491, 6530 a 6531, sign. 106-51 a 106-52, 106-71 a 106-72.

160 SOkA Náchod, DÚ Náchod, inv. č. sine.

161 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (29), pag. 129.

162 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (246), pag. 491.

1798 Františka Veronika, 24. 12. 1799 Josef Adam, 11. 6. 1801 Jan Josef, 11. 5. 1803 Isidor Jan, 29. 7. 1805 Antonín Ignác, 28. 2. 1807 Aloisie Anna. Poslední dvě nejmladší dítky se narodila na Horském předměstí čp. 94.¹⁶³

Jejich žijící děti postupně uzavřely manželské sňatky. Dne 19. 11. 1811 se provdala dcera Anna Šmídová za místního mládence Františka Žabku, 23 let.¹⁶⁴ Pokračovala dcera Marie, 19. 11. 1816 si vzala švagra a vdovce, již zmíněného Václava Justa.¹⁶⁵ Další dcera Josefa se 26. 11. 1816 provdala za zdejšího souseda a pekaře, t. č. infanteristu pluku, Josefa Trubku, 26 let.¹⁶⁶ Čtvrtá dospělá dcera Františka se provdala 29. 9. 1822 za místního souseda Josefa Pecáka, 32 let.¹⁶⁷ Poté 26. 10. 1830 se oženil syn Isidor Šmída s Julií Seidlovou, 20 let, dcerou místního lékárníka Františka Seidla.¹⁶⁸ Ženich, 26 let starý, byl tehdy uveden jako správce biskupského statku v Třebouticích na Litoměřicku (nyní zaniklý zámek a dochovaná hospodářská budova, vesnice Třeboutice je částí obce Křešice).¹⁶⁹ Novomanželé zde ale své rodinné štěstí nenašli. Nejdříve, 22. 12. 1832, jim zesnula prvorozená dcera Anna Kateřina. Poté 20. 2. 1836 zemřel správce Isidor Šmída (Schmída) a vzápětí, 27. 3. 1836, zde skončil i jeho syn Jan. Všechny zaopatřil a pohřbil křešovický farář, zmíněný P. Vincenc Zahradník.¹⁷⁰

Jejich otec, soused Josef Šmída, švec a zvoník v Náchodě na Horském předměstí, mezitím zemřel již dne 4. 8. 1820 ve věku údajně 60 (!) let. Zaopatřil ho a pohřbil kaplan Josef Regner¹⁷¹ (1794–1852), poté známý hronovský farář a náchodský děkan.¹⁷² Jeho manželka Anna Šmídová, roz. Hurdálková, se zcela jistě dočkala svatby svého syna Isidora. Další informace se k ní ale již nepodařilo dohledat. Zemřela tedy po datu 26. 10. 1830, resp. před datem 5. 3. 1839 (viz další text), ale neznámo kdy a kde, mimo obvod náchodského děkanství¹⁷³ a zmíněné fary Křešice.¹⁷⁴

Když pozůstalí synové z druhého manželství dosáhli zletilosti, byla teprve úředně projednána dělená pozůstalost po zemřelém sousedu a jejich otci Janu Hurdálkovi starším. Stalo se tak až dne 29. 10. 1787, zaknihováno bylo 5. 11. 1787. Dědického

163 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (59, 61, 62, 63, 65, 66, 69), pag. 117, 120, 122, 125, 128, 131, 136; ukn 6418, sign. 106-14, fol. sine (48, 50, 51, 53, 55, 55), pag. 183, 187, 190, 194, 197, 198.

164 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (9), pag. 15.

165 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (22), pag. 86.

166 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (11), pag. 19.

167 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (31), pag. 103.

168 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6492, sign. 106-53, fol. sine (8), pag. 14.

169 *Třeboutice (zámek)*, in [https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99eboutice_\(z%C3%A1mek\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99eboutice_(z%C3%A1mek)) [30. 6. 2021].

170 SOA Litoměřice, sbírka matrik, sign. 86-10, pag. 51, 53 (farní úřad Křešice, lokalita Třeboutice).

171 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (60), pag. 115.

172 Bedřich PROFELD, *Josef Regner. Život a dílo pátera Havlovického z Jiráskovy kroniky U nás*, Praha 1925.

173 SOA Zámrsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533 a 6568, sign. 106-74 a 106-91.

174 SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, sign. 86-10.

řízení při náchodském magistrátu se již pochopitelně nezúčastnil nejstarší syn a sloužící kněz Josef František. Přítomna nebyla ani dcera Františka, zmíněná ještě v kšaftu otce Jana Hurdálka st.

Předmětem dědického řízení se stala tzv. aktiva, tj. příbytek na Horském předměstí čp. 46 se zahradou za 400 zl., louka zvaná Bělídlo za 100 zl., pole nad pazdernou za 350 zl., vše oceněno za celkem 850 zl., a dále tzv. pasiva, tj. dosud váznoucí dluhy: k záduší sv. Michala 45 zl., kapli Plhovské 63 zl., chóru literátskému bratrstvu 24 zl. 45 kr., kapli Svatoňovické 60 zl., pánům dědicům Sperlingovským 44 zl., sousedu Janu Hofmanovi, provazníku, 6 zl., bratru Jiříku Hurdálkovi 6 zl., paní Terezii (!) Lokvencové, roz. Hurdálkové, 12 zl. Vše celkem za 260 zl. 45 kr. Uvedený rozdíl, aktivní zůstatek ve výši 589 zl. a 15 kr., byl následně rozdělen do šesti dědických podílů.

První díl „*ujal*“ starší syn Jan Hurdálek, který převzal polovinu rodné chalupy čp. 46 na Horském předměstí, a sice její zadní část s polovinou zahrady a půl stodolou za 200 zl. a pole za 100 zl., celkem v ceně 300 zlatých. Ze svého podílu měl vyplatit některé vypsané dluhy. Jeho mladší bratr František Hurdálek převzal druhou polovinu rodné chalupy čp. 46 na Horském předměstí, a sice její přední část s polovinou zahrady a půl stodolou za 200 zl. a pole za 100 zl., celkem v ceně 300 zlatých. I on ze svého podílu měl dorovnat některé vypsané dluhy. Třetí díl, pole nad pazdernou a finanční částku od bratra Františka, získala dcera Anna, provdaná Šmídová. Čtvrtý díl, louku zvanou bělidlo, obdržela dosud svobodná dcera Kateřina Hurdálková, později provdaná Matějková. Pátý díl, pole nad pazdernou a finanční vyrovnání od bratra Františka a sestry Kateřiny, připadl prostřednímu synu Václavovi. Konečně poslední šestý díl, určená finanční hotovost, zůstal matce a vdově Veronice Hurdálkové.¹⁷⁵ Ta zemřela tamtéž jako vdova dne 4. 6. 1796 ve věku 60 let.¹⁷⁶

Až po tomto majetkovém vyrovnání, kdy převzal do vlastnictví polovinu rodné chalupy, se vzápětí, dne 20. 11. 1787, oženil nejstarší syn z druhého manželství **Jan Hurdálek mladší**, pokřtěn 25. 3. 1760, s nevěstou Marií Vrabcovou, 26 let,¹⁷⁷ prvorozenou dcerou Jakuba Vrabce, pokřtěnou tamtéž 14. 2. 1760, vnučkou Tobiáše Vrabce a praneteří zmíněného švagra, bývalého náchodského primátora Václava Sperlinga. Ta svému manželovi postoupila zápisem ze dne 31. 8. 1789 zděděný knihovní majetek.¹⁷⁸ Manželům se narodily na uvedené adrese Horské předměstí čp. 46, resp. 45 tyto děti: 3. 11. 1788 Jan Michal, 12. 11. 1789 Michal Jan, 8. 12. 1791 Antonín Ignác, 3. 11. 1793 Helena, 24. 12. 1795 Marie Eva, 18. 10. 1797 Ignác Antonín, 19. 8. 1802 Vincencie Helena a 20. 2. 1804 Josef Ignác.¹⁷⁹ Všechny, až na prvorozeného syna Jana, zemřely ještě v nedospělém věku v Náchodě.¹⁸⁰

¹⁷⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 966, ukn 165, fol. 49–51.

¹⁷⁶ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (110), pag. 264.

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (29), pag. 130.

¹⁷⁸ SOkA Náchod, AM Náchod, ukn 122, fol. 829.

¹⁷⁹ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (61, 63, 65, 66, 68), pag. 121,

124, 128, 131, 135; ukn 6418, sign. 106-14, fol. sine (47, 52, 54), pag. 181, 192, 195.

¹⁸⁰ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531 a 6532, sign. 106-72 a 106-73.

Podle původního bratrského narovnání z 9. 5. 1791 odevzdal Jan Hurdálek svému mladšímu bratru Františku Hurdálkovi k datu 25. 4. 1793 dědickou polovinu svého příbytku čp. 45 na Horském předměstí za částku 40 zl., neboť mezitím získal jiný objekt v blízkém sousedství. Tento majetkový rodinný převod byl podruhé zapsán ještě 18. 8. 1804.¹⁸¹ Poté dne 20. 11. 1807, čj. 236 jud, získal chalupu čp. 41 na Horském předměstí, za kterou v licitaci zaplatil 1403 zl. Zaknihována byla až dne 9. 7. 1814, čj. 285 jud.¹⁸²

K datu 13. 12. 1817, čj. 680 jud, uzavřeli manželé Jan a Marie Hurdálkovi manželskou smlouvu, která se vztahovala na jejich příbytek čp. 41 na Horském předměstí se zahradou (nyní Kamenice čp. 137) a další k němu patřící pozemky. Dědicem jejich společného majetku se měl stát jejich dosud jediný žijící syn Jan. Ovšem ten byl toho času již nějakou dobu nezvěstný („není vědomost, kde se zdržuje neb zdali živ jest“). Přesto si manželé Hurdálkovi jako milující rodiče sobě vymínili, aby se jeho dědictví respektovalo, „pokud taková naděje bude existovat“.¹⁸³

Tento pro ně tragický příběh začíná pro nás ke dni 13. 3. 1817, kdy magistrátní kancelista do podacího protokolu zapsal: „Protokol, obsahující udání Jana Hurdálka, souseda zdejšího, v důležitosti nastávajícího podezření, že jeho syn Jan, který jakožto písař u důchodního Ferdinanda Boháče v Jilemnici v službě byl, a se v roce 1814 nevrátil, o život připraven byl.“ Následně příslušné instituce: Kriminální soud v Jičíně, Kriminální soud v Hradci Králové a Apelační soud v Praze vyšetřovaly tento případ, ale možné místo úmrtí syna Jana Hurdálka a další okolnosti jeho zmizení nezjistily. Případ definitivně uzavřely po dvou letech 22. 6. 1819 s negativním výsledkem.¹⁸⁴ Jemu ještě předcházelo úřední podání náchodského souseda Jana Hurdálka st. z výše zmíněného 9. 7. 1814, kterým žádal o vtělení jistoty, aby náchodský magistrát „k ruce pana Františka Boháče, důchodního v Jilemnici, ohledně u něj v službě stojícího syna, rukojemství 3500 zl. vystavil.“ Tuto kauci uhradil nešťastný otec ve třech splátkách v roce 1820.¹⁸⁵

Dne 26. 12. 1822 zemřela Marie Hurdálková, manželka Jana Hurdálka, „měš-těná a místra kolkovníků plátenických“.¹⁸⁶ V dědickém řízení, projednávaném až k datu 30. 12. 1828, čj. 925 jud, bylo mj. konstatováno, že zletilé i nezletilé děti po manželích žádné nejsou. Na samotné pozůstalosti však vázly poměrně značné dluhy.¹⁸⁷

181 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 973, ukn 172, fol. 84–85; inv. č. 926, ukn 125, fol. 5.

182 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 926, ukn 125, fol. 264.

183 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 927, ukn 126, fol. 87, odkaz na spis, čj. 680 jud.

184 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1212 a 1214, ukn 411 a 413, čj. 107 pol a 291 pol, inv. č. 1628, spis RM, sign. 11-115, kart. 156.

185 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1209 a 1215, ukn 408 a 414, čj. 286 jud a 161, 230, 556 jud, inv. č. 1628, spisy RM, sign. 6-423 a 6-787, kartony 112 a 122.

186 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (61), pag. 117.

187 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1638, sign. 21-391, karton 247, inv. č. 928, ukn 127, fol. 282–284.

Vdovec Jan Hurdálek se mezitím ve svých 65 letech znovu oženil, a sice dne 4. 7. 1825 s Františkou Vydrovou, 37 let (nar. 22. 12. 1788) starou dcerou souseda Františka Vydry z Horského předměstí.¹⁸⁸ Následně 12. 5. 1826 se jim narodila dcera Anna.¹⁸⁹ Ta se poté, 26. 11. 1849, provdala za Mořice Kutáka, kupce a syna zámečnického revidenta Václava Kutáka.¹⁹⁰ Její matka Františka Hurdálková mezitím zemřela dne 27. 3. 1841.¹⁹¹ Její otec Jan Hurdálek k datu 12. 1. 1851 zaknihoval prodej tzv. Vrabcovského pole, které přenechal své dceři, resp. manželům Mořici a Anně Kutákovým, za cenu 300 zl. Zmíněný příbytek čp. 41 na Horském předměstí prodal asi k témuž datu manželům Josefu a Marii Vondřejcovým za cenu 1500 zl.¹⁹² Zemřel dne 8. 2. 1851 v Náchodě městě čp. 72 v pohnutém věku nedožitých 91 let. Zaoopatřil a poslední rozloučení s ním vykonal náchodský děkan Josef Regner s asistencí.¹⁹³ Jeho dědictví nebylo u náchodského okresního soudu již pojednáváno.¹⁹⁴

Druhý díl rodné chalupy obdržel jeho mladší bratr **František Jiří Hurdálek**, pokřtěn 2. 8. 1765. Ten se oženil dne 10. 2. 1789 s Annou Střihavkovou, údajně dvacetiletou (ale pokřtěnou patrně až 16. 10. 1770 pod jménem Marie Anna Terezie) nevěstou z Plhova.¹⁹⁵ Zřejmě vzápětí narukoval do povinné vojenské služby. Alespoň to naznačuje úmrtní záznam jeho dcery Anny, která zemřela 15. 9. 1790 ve věku 19 týdnů v Náchodě na Horském předměstí čp. 46. Její otec František Hurdálek je zde uveden jako „voják od Colloredského regimentu“.¹⁹⁶ Jmenovaná dcera se narodila, resp. byla pokřtěna mimo obvod náchodského děkanství a tehdy opočenské fary,¹⁹⁷ dosud neznámo kde. František Hurdálek zřejmě vzápětí odložil vojenský šat a hospodařil na své polovině zděděného příbytku, civilním povoláním byl zedník. Alespoň to naznačují matriční záznamy o jeho dalších narozených, resp. pokřtěných, dětech: 4. 12. 1791 František Ignác, 31. 10. 1793 Antonín Ignác, 24. 12. 1795 Antonín Adam, 10. 9. 1797 Antonín Ignác, 9. 10. 1799 Anna Marie, 27. 11. 1801 Jan Ignác, 29. 11. 1802 Vincencie Helena, 13. 4. 1805 Antonín Ignác.¹⁹⁸ Většina z nich rovněž zemřela v dětském věku,¹⁹⁹ pouze syn František Ignác a dcera Anna Marie se dožili dospělosti (viz další text).

188 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6492, sign. 106-53, fol. sine (34), pag. 65; ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (62), pag. 122.

189 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6421, sign. 106-15, fol. sine (62), pag. 133.

190 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6495, sign. 106-56, fol. sine (15), pag. sine.

191 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6536, sign. 106-77, fol. sine (3), pag. 3.

192 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 932, ukn 131, fol. 412–413, 417–418.

193 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6534, sign. 106-75, fol. sine (28), pag. 55.

194 SOkA Náchod, OS Náchod, inv. č. 20–28, ukn 20–28 (elency a indexy civilní agendy 1851–1855).

195 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (29), pag. 130; ukn 6416, sign. 106-6, fol. sine (166), pag. 330.

196 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531, sign. 106-72, fol. sine (108), pag. 260.

197 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6563, sign. 106-88 (index N), ukn 7061, sign. 120-2.

198 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (65, 66, 68), pag. 128, 131, 135; ukn 6418, sign. 106-14, fol. sine (49, 52, 52, 54), pag. 186, 191, 192, 196.

199 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531 a 6532, sign. 106-72 a 106-73.

Jejich otec, soused a zednický mistr, František Hurdálek zemřel již dne 24. 10. 1805 ve věku pouhých 40 let.²⁰⁰ Jeho pozůstalost se projednávala u náchodského magistrátu dne 16. 4. 1806, čj. 117 jud. Výsledný majetkový rozdí, který činil přebytek 511 zlatých a 37 krejcarů, byl odevzdán jeho pozůstalé manželce Anně a dosud žijícím nezletilým dětem.²⁰¹ Z nich zůstaly pouze dvě. Jejich matka, vdova Anna Hurdálková, rodem Strihavková z Plhova, zemřela až dne 8. 1. 1855 ve věku údajných 86 let.²⁰²

Mezitím její druhorozený syn František Ignác Hurdálek se vyučil ševcovskému řemeslu. Nejprve v letech 1807–1810 u svého strýce Josefa Šmída v Náchodě. Poté jako tovaryš vandroval na zkušenou v severních Čechách, potřebné vědomosti a praxi získával v Liberci u Václava Burgera, v Zákupcích u Antonína Schmida a v České Lípě u Václava Valze a na dalších štacích, celkem 5 let a 46 dní. Do Náchoda se vrátil v r. 1816, kdy si na Horském předměstí čp. 52 otevřel vlastní živnost. Protože udělal mistrovskou zkoušku a zároveň složil předepsaných 100 zlatých, podal si 5. 2. 1826 u náchodského magistrátu žádost o udělení mistrovského práva.²⁰³ Neoženil se, zůstal svobodným mláďencem. Zemřel dne 30. 7. 1857 v Náchodě na Horském předměstí čp. 52 (poté čp. 148) jako soused a mistr ševcovský ve věku 68 (!) let. Náchodský děkan Jan Zumpfe v matričním záznamu k tomu poznamenal: „*poslední z rodu Hurdálkovského mužského pohlaví, jehožto strýc byl p. t. Josef Hurdálek, biskup Litoměřický*“.²⁰⁴ Jeho skromná pozůstalost obsahovala jen podíl z pozůstalosti Rosalie Körpert z Litoměřic na částku 150 zl., která byla toho času uložena v Praze při tamním soudu. Toto jeho dědictví projednal Okresní soud v Náchodě dne 28. 12. 1860 v přítomnosti jedině zákonné dědičky, jeho mladší sestry Anny Marie. Ta se mezitím 23. 9. 1828 provdala za Šebestiána Šrůtka, zdejšího měšťana a soudního sluhy při náchodském magistrátu.²⁰⁵ Svého dědického nároku se vzdala ve prospěch svých dvou provdaných dcer, Anny Hůlkové a Josefy Vejmanové.²⁰⁶ Druhá jmenovaná se stala trhovou smlouvou ze 14. 7. 1857, zaknihovanou 17. 7. 1857, čj. 6306, novou majitelkou mezitím přestavěného domku čp. 148 v Náchodě na Parkánech. Tou zůstala ještě v r. 1881 při založení nové pozemkové knihy.²⁰⁷

Zmíněný prostřední bratr **Václav František Hurdálek**, pokřtěn 19. 8. 1763, se oženil ve 28 letech mimo Náchod, a sice dne 7. 2. 1791 v Praze na Novém Městě čp. 705 při farním kostelu sv. Štěpána. Jeho nevěstou se stala Anna von Grünberg,

200 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6532, sign. 106-73, fol. sine (34), pag. 110.

201 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 966, ukn 165, fol. 347-351, inv. č. 1637, spis RM, sign. 20-49, karton 214.

202 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6536, sign. 106-77, fol. sine (18), pag. 34.

203 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1632, spis RM, sign. 15-185, karton 185.

204 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6536, sign. 106-77, fol. sine (24), pag. 45.

205 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6492, sign. 106-53, fol. sine (36), pag. 70.

206 SOKA Náchod, OS Náchod, inv. č. 876, karton 436, sign. IV-1860-458.

207 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 933, ukn 132, fol. 131, OS Náchod, inv. č. 1330, karton 801 (extrakty), inv. č. 1462 a 1463, kartony 823 a 824 (listy vlastnictví).

svobodná, věku 24 let.²⁰⁸ Až podle pozdějších matričních záznamů u narození jejich dětí v Náchodě byla jeho manželka identifikována jako dcera Antonína Klamperta von Grünberg, příslušného v Praze čp. 891, nejdříve guberniálního úředníka v pokladně, poté výběrčího daní v Praze na Novém Městě.²⁰⁹ Příslušný matriční záznam o jejich sňatku uvádí ženicha pouze jménem a příjmením, bez uvedení jeho povolání a místa původu. To dosud vede k nedoložené pracovní úvaze, že v době sňatku snad pobýval v Praze a patrně se zde učil řemeslu jako starší tovaryš.²¹⁰

Všechny jejich známé děti²¹¹ se narodily v Náchodě postupně takto: 8. 8. 1792 Vincencie, 2. 4. 1794 Ignác František, 27. 6. 1795 Anna Vincencie, 12. 4. 1797 Václav Jan, 12. 1. 1799 Helena, 5. 12. 1800 Josefa Barbora, 23. 11. 1802 Marie, 15. 1. 1805 Marie Terezie, 1. 6. 1807 Josef, 7. 3. 1809 Františka, 8. 8. 1810 Antonie.²¹² Některé z nich zemřely již v dětském věku,²¹³ jiné se dožily dospělého věku (viz další text).

Zde v Náchodě byl čerstvý manžel Václav Hurdálek nejdříve veden jako nemajetný podruh. Tehdy bydlel v podnájmu ve městě na čp. 28,²¹⁴ bývalém domě spřízněné rodiny Sperlingů u Horské brány a poté dočasného majitele, již zmíněného jircháře Aloise Hampla (nyní čp. 25 v Hrašeho ulici).²¹⁵ Až k datu 20. 6. 1795, čj. 377 jud, zapsal týž Václav Hurdálek spolu s manželkou Annou do městských knih smlouvu, podle níž si pronajal pozemek, původní zahrádku délky 24 loktů a šířky 18 loktů, od náchodského měšťana Dominika Dingerfingera za cenu 125 zlatých. Na tom pozemku „*chce si příbytek vystavět*“.²¹⁶ Zřejmě se tak vzápětí stalo, neboť podle matričních záznamů se jeho děti počínaje Václavem Janem, pokřtěným 12. 4. 1797, narodily v Náchodě ve městě čp. 20, resp. čp. 19 (po přecíslování domů v městě na přelomu let 1807 a 1808), tj. tehdy na tzv. Kavčím rynku (v roce 1840 stavební parcela č. kat. 11, v roce 1881 přecíslován dům na čp. 17,²¹⁷ nyní volné stavební místo, Weyrova ulice). Od uvedeného data byl Václav Hurdálek zároveň označen jako měšťan. Tento vlastnický stav potvrdil další knihovní záznam z 6. 5. 1803, čj. 113

208 AHM Praha, matriky, kostel sv. Štěpána, ukn sine, sign. ŠT O6, pag. 110.

209 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, 6420 a 6418, sign. 106-7, 106-9 a 106-14.

210 Kanskripční záznamy pro Prahu z těchto let ale bohužel chybí, jsou k dispozici až z pozdějších let 1830–1910 (1920), viz AHM Praha, archivní katalog,

[http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/searchlink?xid=59F886CC3AA211E0824A00166F1163D4&fcDb=&onlyDigi=true&modeView=LIST&searchAsPhrase=&patternTxt=\[30.6.2021\]](http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/searchlink?xid=59F886CC3AA211E0824A00166F1163D4&fcDb=&onlyDigi=true&modeView=LIST&searchAsPhrase=&patternTxt=[30.6.2021]).

211 Možné narození dětí v Praze nebylo dohledáno, viz AHM Praha, matriky, ukn sine, sign. ŠT N11.

212 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (33, 34, 36), pag. 62, 67, 71; ukn 6418, sign. 106-14, fol. sine (1, 4, 7, 10, 14, 16, 19), pag. 1, 7, 14, 19, 27, 32, 38; ukn 6420, sign. 106-9, fol. sine (2), pag. 2.

213 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6531 a 6533, sign. 106-72 a 106-74.

214 SOA Zámorsk, DÚ Náchod, sign. 106, citované matriční záznamy.

215 Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Historické domy na náměstí a ve městě (pokračování)*. 5. Domy čp. 24 a 25, in: Náchodský zpravodaj, květen 2021, s. 7.

216 SOKa Náchod, AM Náchod, inv. č. 924, ukn 123, fol. 178–179.

217 SOKa Náchod, AM Náchod, inv. č. 1013, ukn 212; OS Náchod, inv. č. 1462, karton 823.

jud, kterým manželé Václav a Anna Hurdálkovi zapsali kontrakt, podle něhož od původního majitele Dominika Dingerfingera dodatečně vykoupili pozemek pod vystavěným domkem čp. 20 se zahrádkou na Kavčím rynku za cenu trhovou 190 zl.²¹⁸

Václav Hurdálek, zdejší měšťan a krejčovský mistr v Náchodě na Kavčím rynku čp. 19 zemřel dne 28. 7. 1815 bez zanechání testamentu. To je bohužel jediná informace o jeho úmrtí, kterou obratem 31. 7. 1815 formou spisu zaznamenal zdejší měšťan a lékárník František Seidl, jinak pověřený komisař a nezkoušený radní při zdejším regulovaném magistrátu,²¹⁹ v rámci běžného úředního jednání. Ten dále poznamenal obligátní údaje: pozůstalé dědice, majetek zemřelého a poručníky nezletilých dětí, jimiž byli přítomnými dědici odsouhlaseni starší bratr zemřelého Jan Hurdálek a ještě švagr František Lokvenc.²²⁰

Zdánlivě běžná poznámka o úmrtí v souvislosti se zápisem vyloženě majetkového charakteru však v sobě skrývá bohužel zásadní problém, protože nedokáže odpovědět na otázku, kde vlastně jmenovaný soused Václav Hurdálek zemřel a kde byl pohřben.²²¹ Příslušná matrika zemřelých náchodského děkanství v originále,²²² ani její oficiální druhopis z téhož roku²²³ ale jeho úmrtí nezaznamenaly.²²⁴ Opomenul snad místní kněz na děkanství učinit příslušný zápis, případně z jakého důvodu?²²⁵ Nebo snad dotyčný nebožtík zemřel někde na vzdáleném místě, např. náhle při své pracovní cestě nebo v důsledku svého nepříznivého zdravotního stavu v nemocničním či léčebném zařízení? S ohledem na pohřební hygienické předpisy a vzniklé náklady nebyla jeho mrtvola již dopravena zpět do rodného Náchoda a zde pohřbena? To jsou otázky, na které nelze s odstupem času bohužel najít zcela uspokojivou odpověď. Lze o nich jen spekulovat.

218 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 925, ukn 124, fol. 291-292.

219 Jaroslav ČÁP, *Poznámky k organizaci regulovaného magistrátu v Náchodě*, in: Poddanská města v systému patrimoniální správy, Ústí nad Orlicí 1996, s. 133–162.

220 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1630, spis RM, sign. 21-209, karton 240. Zápis v příslušných knihách pozemkových ale učiněn nebyl, viz SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 926 a 967, ukn 125 a 166.

221 Není to ale první případ z této doby (cca let 1800 až 1820), kdy zdejší sousedé zemřeli a jediným známým svědectvím o jejich datu úmrtí je pouze projednání jejich nemovitého majetku před náchodským magistrátem, formou vyhotoveného spisu, případně zaknihovaným zápisem v příslušné pozemkové knize.

222 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74. Statistika úmrtí za tento rok byla poměrně nízká.

223 SOKA Náchod, sbírka druhopisů matrik, Vikariátní úřad Náchod společné, inv. č. 22, ukn 22.

224 Shodou okolností byl v tyto dny v Náchodě nalezen mrtvý pocestný, jenž podle pasu se jmenoval Josef Schwarz a pocházel z obce Sloup, bývalého hradu v Lužických horách („*Birkstein bei Gabel, Leutmeritzer Kreises*“), nyní okres Česká Lípa. Podle pitvy byl dotyčný prohlášen za mrtvého a zapsán do matriky zemřelých ve městě bez udání data úmrtí, tedy byl zapsán v odhadovaném intervalu mezi dny 14. až 30. 7. 1815. Viz SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (7), pag. 10.

225 V prostředí katolické církve je odepření pohřbu kvůli sebevraždě velmi diskutovaným tématem. Ovšem matriční zápis se obvykle provádí. V této době byly již matriky považovány za úřední doklad.

Zatím je k dispozici pouze ta informace, že jmenovaný Václav Hurdálek zemřel, podle vyjádření náhodského magistrátu v zavedeném pozůstalostním řízení, dne 28. 7. 1815. Jeho místo úmrtí je pro nás bohužel neznámé, ačkoliv jeho možný úmrtí záznam byl vyhledáván v katolických matrikách na různých místech. Předně v blízkém okolí, v sousedním Novém Městě nad Metují (nemocnice milosrdných bratří), dále v rámci náhodského panství v Červeném Kostelci, České Skalici, Hronově a Úpici, též mimo panství v Novém Hrádku, Dobrušce, Solnici, Rychnově nad Kněžnou, Polici nad Metují, Broumově, Trutnově, Dvoře Králové, Jaroměři, Josefově (vojenská nemocnice) a Hradci Králové, Chlumci nad Cidlinou a Poděbradech, dále v Praze u již zmíněného farního kostela sv. Štěpána (místo jeho svatby), tamtéž v nemocnici milosrdných bratří ve Starém Městě a ještě tamtéž u farního kostela sv. Apolináře (samostatné matriky zemřelých všeobecné nemocnice jsou až od 1883), též byla prověřena oblast Litoměřicka, resp. lokality patřící pod tamní biskupství (např. v souvislosti s jeho možnou návštěvou svého staršího bratra Josefa). Ovšem provedené pátrání nebylo dosud úspěšné.²²⁶ Nelze vyloučit samozřejmě ani další možná místa jeho zápisu úmrtí, např. sousední lázeňskou lokalitu Chudoba (Bad Kudowa, nyní Kudowa Zdrój), nacházející se v kladském hrabství, tehdy Německu, nyní Polsku.

Dědické vyrovnání s pozůstalými, manželkou vdovou Annou a žijícími dětmi, provedl náhodský magistrát, resp. pověřený komisař František Seidl, ke dni 11. 9. 1815. Aktiva byla vyčíslena na částku 1215 zlatých, když samotný přestavěný dům čp. 19 na Kavčím rynku byl oceněn na poměrně, vůči místním poměrům, značnou cenu 1200 zl. Zároveň byla vyčíslena i pasiva, která celkem činila 681 zlatých 39 krejcarů. Celkový rozdíl 532 zl. 45 kr. byl rozdělen stejným dílem 76 zl. 15 kr. všem sedmi dědicům, jeho dětem: Vincencii provdané Šrůtkové, Václavu, Heleně, Josefě, Marii, Josefu a Antonii.²²⁷

Vdova Anna Hurdálková zemřela za dva roky po smrti manžela, dne 3. 10. 1817 ve věku údajně 48 (!) let. Ačkoliv zřejmě pocházela z Prahy, zemřela zde v Náchodě na Kavčím rynku čp. 19 a byla pohřbena na zdejším hřbitově u farního kostela sv. Jana ve Starém Městě.²²⁸ Zároveň magistrát, resp. komisař Seidl ve věci tohoto dědictví zjistil k datu 10. 11. 1817 tyto potenciální dědice: staršího syna Václava, který t. č. sloužil jako korporál u batalionu grenadýrů, mladšího syna Josefa, nejstarší dceru Vincencii, provdanou za Františka Šrůtku, 24 let (jedinou zletilou), dceru Helenu, provdanou za Jana Skákala, dceru Josefu, provdanou za Františka Nožičku, dceru Marii a dceru Antonii. Jak dále poznamenal, majetek nebylo třeba dohledávat.²²⁹

²²⁶ Kvůli úspoře místa uvádím pouze stručné odkazy na použité signatury: SOA Zámorsk, matriky, sign. 114-14, 20-49, 21-22, 53-64, 167-42, 117-15, 26-3860, 150-10, 142-27, 130-7425, 13-59, 163-32, 35-19, 66-29, 71-6, 51-31, 55-15; SOA Praha, sign. Poděbrady 43; AHM Praha, matriky, sign. ŠT Z5, MB Z1, AP Z7; SOA Litoměřice, sign. 10-24, 28-16, 86-10, 98-47, 157-9.

²²⁷ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1630, spis RM, sign. 21-209, karton 240.

²²⁸ SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6533, sign. 106-74, fol. sine (8), pag. 12.

²²⁹ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1630, spis RM, sign. 21-209, karton 240.

Jejich nejstarší dcera Vincencie Hurdálková se ještě za otcova života provdala dne 7. 2. 1814 za místního souseda a krupaře, vdovce Františka Šrůtku.²³⁰ Další dcera v pořadí, Helena Hurdálková, se 3. 10. 1815 provdala za místního souseda a pekaře Jana Skákala.²³¹ Třetí dospělá dcera, Josefa Barbora Hurdálková, se provdala 17. 11. 1816 za místního učitele Františka Nožičku.²³² Čtvrtá dcera, Marie Hurdálková, se provdala 18. 8. 1823 za Antonína Beka, učitele ve Vysoké Srbské.²³³ A konečně pátá dospělá dcera v pořadí, Antonie Hurdálková, se provdala 21. 1. 1834 za zdejšího měšťana a kostelníka Antonína Helligra.²³⁴

První dospělý syn, Václav Jan Hurdálek, nar. 1797, se stal pojišťovacím úředníkem v Praze. Bydlel zde již od roku 1827, původně na čp. 145. Jeho současný pobyt byl evidován u pražského magistrátu od 25. 6. 1836, čj. 780, na adrese čp. 137/I, tedy patrně ve Starém Městě, Platněrské ulici. Byl zde veden jako cizí, mimopražský příslušník, původem z Náchoda. Spolu s ním byla zapsána jeho manželka Marie, nar. 1794 v Čáslavi, a jejich adoptivní syn Josef Zippel, nar. 1818, toho času tovaryš.²³⁵ Dlouho zde ale nepobyl, dne 14. 2. 1840 zemřel ve věku 43 let. Úmrtí zápis byl pořízen při farním kostele sv. Vojtěcha. Zesnulý Václav Hurdálek byl poznačen na nové adrese: Nové Město čp. 143 jako účetní hospodářský revident.²³⁶ Další osudy jeho manželky a syna již nejsou známy. Druhý syn a zároveň bratr, mladší Josef Hurdálek, zemřel ještě dříve, již dne 15. 2. 1836 jako císařský voják, sloužící u proviantu rakouské armády v italském městě Verona.²³⁷

Ještě zbývala mladší sestra z druhého manželství otce Jana Hurdálka staršího, a sice **Kateřina Veronika**, pokřtěná 25. 2. 1771. Ta se provdala 5. 11. 1792 za Josefa Matějku, místního souseda a provazníka, bytem Náchod, Krajské předměstí čp. 49.²³⁸ Manželům se na uvedené adrese mj. narodily tyto děti: prvorozený syn Josef Matějka (pokřtěn 29. 8. 1793), dcera Vincencie Helena (13. 11. 1800), později (25. 11. 1821) provdaná Šrůtková, syn František Václav (10. 9. 1802), později (6. 9. 1825) ženatý, a dcera Helena (6. 7. 1804), později (zřejmě mimo Náchod) provdaná Pozděňová.²³⁹

230 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (29), pag. 99.

231 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (10), pag. 18.

232 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (11), pag. 19.

233 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6491, sign. 106-52, fol. sine (13), pag. 23.

234 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6492, sign. 106-53, fol. sine (10), pag. 18.

235 AHM Praha, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), cizí příslušníci, poř. č. 78, karton 469, online Archivní katalog [30. 6. 2021].

236 AHM Praha, matriky, sign. VO Z8, pag. 214. Dohledat jeho úmrtí bylo časově náročné. Podle jeho předchozího bydliště byly nejdříve a neúspěšně prohledány matriky zemřelých u farních kostelů v obvodu Starého Města, poté Nového Města, viz postupně tyto sign.: Duch Z5 a Z6, HŠ Z7, HV Z8, Jak Z7 a Z8, Jil Z8, MB Z3 a Z4, Týn Z7 a Z8, AP i5 a i6, JCH Z16, PE Z9 a Z10, PMS Z3, ŠT Z7 a Z8 a Z8a, TMM i1, TRP Z1 a Z2, TRS Z3.

237 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1672, spis RM, sign. XXII-73, karton 442.

238 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6490, sign. 106-51, fol. sine (25), pag. 86.

239 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6417, sign. 106-7, fol. sine (55), pag. 108; ukn 6418, sign. 106-14, fol. sine (30, 33, 36), pag. 133, 140, 146; ukn 6531, sign. 106-52, fol. sine (25), pag. 9; ukn.

Jejich matka, vdova Kateřina Matějková, zemřela dne 12. 5. 1844 v Náchodě městě čp. 56 ve věku 73 let.²⁴⁰ Dožila se ještě dědictví po svém bratru Josefu (viz další text).

Samotný prvorozený syn **P. Josef František Hurdálek** byl pokřtěn v pondělí 6. 11. 1747 v Náchodě (viz příloha). Za kmotry a sudičku mu tehdy byli primátor František Zeidler, radní Václav Jedlička a Marie, manželka Václava Dostála ze sousedního domu, všichni z Náchoda. U jeho matričního záznamu narození, resp. křtu připsal dodatečnou poznámku zdejší kněz, patrně kaplan J. M. Ludvík, těmito slovy: „*Napotom biskup v Litoměřicích, umřel 27. 12. 1833.*“²⁴¹

Zároveň týž J. M. Ludvík ve svých poznámkách pohotově naznačil jeho genealogii. V tu dobu (cca 1826 až 1828) „*se obíral*“ městským archivem, v němž mj. našel i výše citovaný starý zhostný list, jehož znění si zapamatoval: „*Narozen 6. listopadu 1746 či 47? z otce Jana Hurdálka a matky Anny, rozené Reháčkovy, na Horském předměstí číslo domu 52 narozen. - 1720 přijat za souseda do města Náchoda Jiří, syn Martina Hurdálka, zemřelého hospodáře z Horní Radechové.*“²⁴² Tím zároveň potvrdil zjištěné matriční údaje.

Jako malé dítě poznal Josef František ještě babičku Marii Hurdálkovou (1690–1768), manželku již zemřelého dědy Jiříka Hurdálka st., a další své příbuzné, zejména strýce Jiříka Hurdálka mladšího (1716–1789), tetu Kateřinu Vítovou (1711–1774) a tetu Dorotu Sperlingovou (1726–1784) a samozřejmě i jejich rodiny a další početné příbuzné.

Podle svých životopisců byl již od útlého mládí obdarován nevšedním nadáním. Zde v Náchodě zřejmě docházel do místní školy, která tehdy zajišťovala pouze tzv. triviální výuku. Její písemnosti se z této doby bohužel nedochovaly, proto informace o ní jsou velmi skoupé. Původní stará budova stála za nově vystavěnou budovou děkanství.²⁴³ Tehdy tu učil kantor Josef Škrabka, syn Karla Škrabky.²⁴⁴ Josefovou mladou duši, krom hluboce věřícího otce s rodinou, zřejmě velmi ovlivnil místní kaplan P. Antonín Jan Fischer († 9. 10. 1775), bakalář bohosloví a „*výborný kazatel*“, pozdější (1763–1775) náchodský děkan, též čestný kanovník královéhradecký a konzistoriální rada, apoštolský protonotář a biskupský vikář,²⁴⁵ který nadaného žáka zřejmě připravoval v latině a patrně ho seznamoval i se základními myšlenkami křesťanské věrouky. Též zde v Náchodě existovalo literátské bratrstvo.²⁴⁶ To byly pa-

---

6492, sign. 106-53, fol. sine (18), pag. 33.

240 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6534, sign. 106-75, fol. sine (16), pag. 31.

241 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6415, sign. 106-5, fol. sine (110), pag. 219.

242 SOA Náchod, J. M. Ludvík, rukopis *Dějiny Náchoda*, pag. sine (29).

243 Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Historické domy na náměstí. 11. Děkanství*, in: *Náchodský zpravodaj* 2015, č. 12.

244 J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1620–1740 (II. díl)*, s. 235.

245 SOA Náchod, J. M. Ludvík, rukopis *Dějiny Náchoda*, pag. sine (56).

246 Ladislav HLADKÝ, *Literátské bratrstvo v Náchodě*, in: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 425–432.

trně faktory, které formovaly mladého Hurdálka. A možná tu byly ještě některé další okolnosti, o kterých bohužel zatím nic nevíme.

Zcela jistě zažil těžké doby probíhající sedmileté války, která výrazně postihla zdejší region, zejména v jejich úvodních letech 1756 až 1758.²⁴⁷ Mladý a zároveň majetkově chudobný Josef Hurdálek byl poslán na další studia. Údajně (!) až v sousedním Slezsku, a sice v tehdejší známém cisterciáckém klášteře v dolnoslezkém Křesoboru (dnes Krzeszów v Polsku, od Náchoda vzdálený přibližně 50 km na sever).²⁴⁸ Patrně se tak stalo asi v letech 1759 až 1761, kdy zde utichly válečné boje. Možná se v této věci angažoval zmíněný náchodský kaplan a pozdější děkan P. Antonín Jan Fischer. Tamní klášterní gymnázium se stipendiáty z nemajetných rodin bylo založeno v r. 1689,²⁴⁹ což byl patrně i onen důvod možného studia jinak sociálně slabého Hurdálka. Ovšem písemnosti klášterní školy z této doby se zřejmě nedochovaly,²⁵⁰ a tak zřejmě nelze tuto informaci ověřit.

Pozdější biskupský sekretář a první životopisec Vincenc Zahradník (1790–1836)²⁵¹ naznačil životní období mladého Josefa Hurdálka takto: „*Syn chudobných rodičů v městě Náchodu, kdežto se léta Páně 1747 dne 6. listopadu narodil, ne bohatstvím a urozením, noprž výtečnými toliko ctnostmi ducha a srdce nad tisíce spoluvěkůch se vznesl a ne jeden příklad, hodný následování, po sobě zůstavil. Otec jeho Jan Hurdálek byl tkalcem, obývajícím v Náchodu na Horském předměstí. Nejdříve studoval v Kladsku a vykročiv tam ze syntaxi roku 1764, přišel do Prahy, kdežto na Novém Městě u jezuitů do poetiky byl přijat.*“²⁵²

Jezuitská kolej v městě Kladsku (dnes Klodzko v Polsku) byla zřízena v roce 1623. Při ní byl zřízen seminář pro chudé studující, r. 1626 byl darován koleji tzv. Schultzův dům. V průběhu dalších let zde byly zřízeny různé nadace pro chudé studenty. Za sedmileté války byli jezuité nuceni 30. 3. 1757 opustit kolej a město, ale vrátili se sem zpátky rozkazem císařovny Marie Terezie z 24. 5. 1761.²⁵³ Lze tedy předpokládat, že mladý Josef Hurdálek zde studoval s jistou finanční podporou zřejmě od školního roku 1761 po další tři léta. Ovšem jeho studijní pobyt a prospěch není dosud blíže znám.

247 Jaroslav ČÁP – Zdeněk JÁNSKÝ, *Sedmiletá válka na česko-kladském pomezí*, nevydaný rukopis, Náchod 1996, 19 s., s archivními odkazy na každodenní situaci v městě Náchodě podle zápisů zdejšího magistrátu.

248 Oldřich ŠAFÁŘ, *Josef František Hurdálek, biskup litoměřický*, in: *Náš čas*, r. 1992, č. 46, s. 4. Bohužel autor, známý náchodský kronikář, neuvedl zdroj svého poznání.

249 Klášter Křesobor, in: *wikipedie*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1ter_K%C5%99esobor [30. 6. 2021].

250 Urszula OSOSKO - Rainer SACHS, *Inwentarz archiwum, Krzeszów 2015*, in: <http://benedyktyunki-krzeszow.pl/inwentarz-archiwum-inventar-des-archivs> [30. 6. 2021].

251 Vincenc Zahradník, in: *wikipedie*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Vincenc_Zahradnik [30. 6. 2021].

252 V. ZAHRADNÍK, *O životu a povaze zesnulého v pánu, bývalého litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka*, s. 104–106.

253 Boris JELÍNEK, *Z historie jezuitské koleje v Kladsku*, in: <https://www.turistika.cz/mista/z-historie-jezuitske-koleje-v-kladsku/detail> [18. 4. 2021].

Při svém prvním pražském pobytu bydlel v roce 1770 již svobodný kněz Josef Hurdálek z Náchoda na adrese: Staré Město, ulice Poštovská, dům čp. 457, zvaný Papouškova lázeň.²⁵⁴ Spolu s ním zde ještě pobýval jeho mladší rodák, tehdy 17letý student Josef Killar. Ten poté od r. 1777 kaplanoval v Náchodě, následně v letech 1789 až 1799 byl v pořadí druhým farářem v Hronově a poté až do r. 1814 zastával místo děkana v Rychnově nad Kněžnou.²⁵⁵

Jak dále životopisec Vincenc Zahradník uvedl, do rodného Náchoda se Josef Hurdálek vracel již jako svobodomyšlný kněz. Dne 21. 9. 1771 byl v Praze vysvěcen a 29. 9. 1771 sloužil v náchodském kostele sv. Michaela svou první mší. A poté, asi v letech 1772–1774, sloužil v Náchodě jako zámecký kaplan.²⁵⁶ V matrikách náchodského děkanství byl uveden v této hodnosti pouze dvakrát až v prosinci 1774. Poprvé 13. 12. při jednom místním křtu. Podruhé 15. 12. oddával švagra Josefa Bouru, mlynáře ze Šedivín, se svou sestrou Johanou (viz předchozí text).²⁵⁷ Jak dodatečně poznamenal J. M. Ludvík, zámecký kaplan náchodský měl tehdy spíše samostatný status. Podléhal bezprostředně hradeckému biskupství, nikoliv náchodskému děkanovi.²⁵⁸

P. Josef Hurdálek byl poté povolán do Hradce Králové na biskupství, kde měl v letech 1776–1780 vykonávat funkci sekretáře dne 17. 5. 1776 nově jmenovanému, v pořadí třináctému, biskupovi P. Josefu Adamovi Arco.²⁵⁹ Následně od 17. 9. 1780 až do 18. 11., resp. 23. 11. 1785, působil jako děkan v sousedním Novém Městě nad Metují, jak o tom svědčí retrospektivní kronikářské záznamy města a děkanství,²⁶⁰ resp. i soudobé záznamy v novoměstských matrikách.²⁶¹ V tomto období si též získal velkou důvěru nekatolíků, když jako novoměstský děkan byl r. 1782 povolán do Náchoda a Jilemnice „do komise“, neboť několik katolických farností chtělo přestoupit k vyznání evangelického. Svým mírným a rozumným přístupem dosáhl jejich navrácení ke katolické církvi, čímž si zjednal velký respekt u svých představených.²⁶²

---

254 Eduard ŠEBESTA – Adolf Ludvík KREJČÍK, *Popis obyvatelstva hlavního města Prahy z roku 1770. I. Staré Město*, Praha 1933, s. 100.

255 Lydia BAŠTECKÁ, *Farní a kněžské knihovny koncem 18. století na Náchodsku na příkladu Hronova*, in: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 348–349.

256 V. ZAHRADNÍK, *O životu a povaze zesnulého v pánu, bývalého litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka*, s. 104–106. Tyto informace rovněž převzal J. M. LUDVÍK ve svém citovaném rukopisu *Dějiny Náchoda*, pag. sine (29).

257 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6416, sign. 106-6, pag. 431, fol. sine (217); ukn 6489, sign. 106-50, pag. 412, fol. sine (204).

258 SOkA Náchod, J. M. Ludvík, rukopis *Dějiny Náchoda*, pag. sine (24).

259 Jana CROY, *Stručná historie dějin Biskupství Královéhradeckého*, in: *webové stránky Královéhradeckého biskupství*, <https://www.bihk.cz/biskupstvi/historie> [30. 6. 2021].

260 SOkA Náchod, AM Nové Město nad Metují, tzv. Padiurova kronika, inv. č. sine (dodatek), ukn 968, pag. 235–236; DÚ Nové Město nad Metují, inv. č. 2, ukn 2, pag. 234–236.

261 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Nové Město nad Metují, ukn 6835, sign. 114-6, pag. 71, fol. sine (32); ukn 6836, sign. 114-7, pag. 44, fol. sine (24).

262 Heslo *Hurdálek Josef František*, in: *Riegrův slovník naučný*, s. 980.

Zároveň se stal blízkým důvěrníkem nového královéhradeckého biskupa, osvíceného P. Jana Leopolda Haje (1735–1794).²⁶³

Zbývá již jen stručně dodat, že P. Josef Hurdálek se poté stal představeným pražského generálního semináře a následně děkanem v Litoměřicích. Ve svých 68 letech byl papežským rozhodnutím dne 18. 12. 1815 jmenován novým litoměřickým biskupem. Slavnostní intronizace se konala v den jeho jmenin 19. 3. 1816. Jeho jmenování přivítali nadšeně čeští vlastenci. Ovšem kvůli vzniklým intrikám v prostředí litoměřické diecéze a kapituly a i císařského dvora nakonec dne 24. 10. 1822 oznámil svou rezignaci na tuto hodnost. Jako emeritní biskup se 14. 10. 1823 odstěhoval do Prahy, kde na tehdejší Dobytčím trhu (dnes Karlovo náměstí) v čp. 285 strávil pokojné dny svého stáří, navštěvován svými přáteli. Zde také dne 27. 12. 1833 v sedm hodin večer tiše zemřel v pozhnaném věku 86 let. Jeho pohřeb se konal 30. 12. 1833 na městském hřbitově v Košářích za účasti mnoha jeho přátel.²⁶⁴ Příslušný matriční zápis při farním kostele sv. Štěpána zněl takto: „*Hochwürdigsten Herrn, Herrn Joseph Hurdalek, resignirter Bischof von Leitmeritz*“.²⁶⁵

Ihned po Hurdáلكově smrti adresovalo tzv. Zemské právo v Praze náchodskému magistrátu své oznámení z 31. 12. 1833, že zemřelý biskup J. F. Hurdálek zanechal testament, porýzený dne 29. 3. 1831, v němž podle článku 23 odkázal jistou část své finanční pozůstalosti dědicům, bydlícím v Náchodě, včetně jejich nezletilým dětem. Z toho důvodu měl náchodský magistrát za úkol sestavit seznam všech těchto dědiců. Po vzájemné korespondenci byl až k datu 5. 3. 1839 pražským zemským právem porýzen příslušný soupis a k němu vypočten finanční podíl. Celková částka 920 zlatých se vztahovala na celkem pět rodin sourozenců biskupa P. Josefa Hurdálka. Každá z nich měla nárok na poměrnou částku 184 zl. Tato částka byla v rámci každé rodiny rozpočítána podle počtu žijících dědiců, takže každý z nich obdržel příslušný podíl. Tímto způsobem byly poděleny tyto osoby: 1) děti zesnulé sestry Marie Lokvencové, roz. Hurdáلكové: synové František a Kašpar, 2) děti a vnuci zesnulého bratra Václava Hurdálka: Vincencie Šrůtková, Jan Skákal, Václav Hurdálek mladší, Josefa Nožičková, Marie Beková, Josef Hurdálek (voják, zemřel v době projednání této pozůstalosti) a Antonie Helligerová, 3) děti zesnulého bratra Františka Hurdálka: František Hurdálek a Anna Šrůtková, 4) děti zesnulé sestry Anny Šmídové, roz. Hurdáلكové: Anna Žabková, Marie Justová, Dorota Vacková, Františka Pecáková, Josefa Trubková, Jan Josef Šmída a Isidor Šmída (zemřel v průběhu projednání pozůstalosti), 5) sestra Kateřina Matějková, roz. Hurdáلكová.²⁶⁶ Tento úřední výpis naznačuje, jak rozsáhlý,

263 Pavel KŘIVSKÝ, *Korespondence Jana Leopolda Haje, Josefa Františka Hurdálka a Augustina Zippa s Josefem Dobrovským*, Praha 1970.

264 V. ZAHRADNÍK, *O životu a povaze zesnulého v pánu, bývalého litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka*, s. 121–123.

265 AHM Praha, sbírka matrik, ukn sine, sign. ŠT Z6, pag. 295, viz digitální záznam: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7C330889097549748558955306888440&scan=158#scan158>, [30. 6. 2021].

266 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1672, spis RM, sign. XXII-73, karton 442.

zejména ve vedlejších větvích, byl původní Hurdálkovský rod v Náchodě. Přesto nebyl úplný, z neznámých důvodů v něm chyběl dosud žijící bratr Jan Hurdálek mladší, případně jeho dcera Anna.

Biskupův prasnovec a následně královéhradecký kanovník **P. Josef Antonín Šrůtek** (1822–1901)²⁶⁷ se narodil dne 3. 9. 1822 v Náchodě na Krajském předměstí čp. 61 (poté v r. 1881 čp. 210, stavební parcela č. kat. 280, nyní neexistuje). Jeho rodiče byli Antonín Šrůtek, soused a krupař, a Vincencie Matějková, dcera Josefa Matějky a Kateřiny Hurdálkové.²⁶⁸ Právě on věnoval v r. 1890 tehdejšímu Národnímu muzeu v Praze některé osobní doklady po svém náchodském prastrýci. Mj. i svůj třístránkový rukopis *Příbuzenstvo litoměřického biskupa † Josefa Fr. Hurdálka*, který soukromě zpracoval v r. 1859 a ještě přepsal k datu 15. 4. 1893. Obsahově navazoval na výše zmíněný soupis náchodského magistrátu, ovšem podle časového odstupu již uváděl aktuální jména dalších potomků a prapotomků. Na závěr J. A. Šrůtek ještě uvedl: „*Další řada synů a dcer z tohoto rozsáhlého příbuzenstva nelze zde vypsati, z čehož jde, že skorem polovice rodin původního města Náchoda hlásiti se může k příbuzenstvu biskupa Hurdálka. Tím také dá se vysvětliti to ohromné účastenství (až na 15 000 lidí) při převezení tělesných ostatků jeho z košířského hřbitova do Starého Města Náchoda, kdež ve skříni uloženy byly po straně epistolní ve hřbitovním kostele dne 8. září 1890.*“²⁶⁹ Evidovaný osobní fond pod číslem 597 je nyní uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Obsahuje jeden archivní karton a zahrnuje období let 1771–1938. Pro badatelskou veřejnost byl zpřístupněn v r. 1974 archivní pomůckou,²⁷⁰ která donedávna byla dostupná online na webovém portálu Literárního archivu.²⁷¹

Památku náchodského rodáka měla zřejmě na mysli také zdejší komise, která v rámci hromadného pojmenování náchodských ulic mj. navrhla, aby úsek na Horském předměstí mezi čp. 53 a 54 byl nově nazván Hurdálkovou ulicí. Ovšem městské zastupitelstvo na svém zasedání dne 16. 8. 1881 bylo jiného názoru, zřejmě z praktických důvodů tuto dílčí úpravu odmítlo a schválilo ponechat původní místní název Parkány pro celou ulici.²⁷²

Naopak s pochopením reagovalo náchodské zastupitelstvo na svém zasedání dne 15. 7. 1890, kdy vzalo na vědomí zprávu, že „*na podnět vysoce důstojného pana kanovníka, arcijáhna Jos. A. Šrůtka, a na jeho útraty provedeno býti převezení tělesných pozůstatků biskupa Hurdálka, rodáka náchodského, ze zrušeného hřbitova v Košířích na sv. pole*

267 Oldřich ŠAFÁŘ, *Zapomínaný vlastenec (P. Josef Antonín Šrůtek)*, in: *Náš čas*, r. 1994, č. 47, s. 5. Lydia BAŠTECKÁ, *Hradecký kanovník z náchodského rodu Šrůtků*, in: *Královéhradecko* č. 1, 2004, s. 23–31.

268 SOA Zámorsk, matriky, DÚ Náchod, ukn 6420, sign. 106-9, fol. sine (72–73), pag. sine (71–72).

269 LA PNP Praha, osobní fond Josef František Hurdálek, inv. č. (rukopis cizí).

270 Pavel KŘIVSKÝ, *Josef František Hurdálek*, Praha 1974, edice, č. 257.

271 Viz <https://pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/o-literarnim-archivu/>, stav 30. 6. 2021. Samotný osobní fond byl zpřístupněn aplikací Badatelna.eu, viz <http://www.badatelna.eu/fond/2904/zakladni-informace/> [15. 3. 2017].

272 SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1026, ukn 225, pag. 471–472.

náchodské, pak převezení a postavení pomníku jeho na hřbitově staroměstském“. Z toho důvodu udělili přítomní zastupitelé jednoznačný souhlas, aby „se tělesné pozůstatky řečeného rodáka – biskupa se vši, knížeti církevnímu příslušnou poctou v kostele staroměstském pohřbily a pomník jeho v hřbitovní obrubě se zazdíť“. ²⁷³ Následně byly ostatky biskupa Hurdálka včetně náhrobní desky slavnostně převezeny ze zrušeného košířského hřbitova, se zastávkou v chrámu sv. Ducha v Hradci Králové. Dne 8. 9. 1890 dorazily do jeho rodného Náchoda a byly uloženy ve staroměstském farním kostele sv. Jana ²⁷⁴ (viz příloha). Podrobná novinová zpráva mj. zmiňovala: „Z Náchoda, 10. září 1890. V staroslavném městě našem odbyla se minulý pondělek dne 8. t. m. slavnost, totiž okázalé přenesení tělesných ostatků zvěčnělého biskupa litoměřického Josefa Františka Hurdálka, rodáka náchodského. V poledne, při velebném hlaholu zvonů, převzalo místní duchovenstvo kovovou schránku s pozůstatky biskupovými od veledůstojných pánů, pánů kanovníků Šrůtka a Fialy, kteří ji v krytém povozu, provázení jsouce hasiči vysokovskými, sebou z Hradce Králové vezli. Předě dveřmi děkanského kostela sv. Vavřince uvítání byli slavnou městskou radou, sbory učitelskými, korporacemi, přáteli biskupovými a množstvím lidu. Snesevše kovovou rakvičku, v níž kosti biskupa Hurdálka se nalézaly, z povozu, donesli ji vdpp. kanovníci do předsině chrámové, kdež složena na připravené bílé máry, zvláště zhotovené. Zde za četné asistence uvítal vřelou řečí kanovníky dp. děkan Němeček, načež rakvička ověncena a v sakristii uložena. Po 3. hodině odpolední vystavena byla schránka v děkanském chrámu Páně sv. Vavřince na nádherném příkrovu ctěného spolku řeznického a ověncena věnci, jež darovalo přibuzenstvo a město. Stulhy nesly tyto nápisy: „Vznešenému prastryci z hluboké úcty!“ a „Vděčný Náchod svému věhlasnému rodáku, biskupu Hurdálkovi.“

Po vykonání příslušných modliteb a zapění chorálu zahájen byl slavný průvod. (...) Průvod stanul v městském kostele sv. Michala, kde oslavený nebožtík první mši svatou obětoval r. 1771. Na cestě byl okázalý průvod tento obdivován četnými diváky, kteří obsadili všechny stráně a břehy. Konečně octli jsme se na milém, tichém, vyzdobeném hřbitově staroměstském. Ve zdi uvnitř chrámu sv. Jana Křtitele vytesán byl hrob, kamž po příslušných modlitbách vložena byla schránka s kostmi biskupovými. Po vykonaných obřadech vzpomněl v krátké vřelé řeči vdpp. kan. arc. J. A. Šrůtek života a působení slavného rodáka našeho, biskupa Hurdálka. Ač otec Hurdálkův byl jen nezámožný tkadlec, jenž bydlel na tzv. Parkáni, přece náš oslavenec nezdolnou pílí a svým věhlasem docílil dvojího klobouku doktorského, ano i berly biskupské. Jako biskup litoměřický byl muž velice skromný, jenž působil vzorně a humánně, leč pro své vlastenectví musil snášeti již tenkrát mnoho křivd a útisků. Po sedmiletém blahodárném biskupování vzdal se této hodnosti a působil v soukromí v Praze, kde byl od učených osob, též i od samého císaře pána rád vyhledáván, vážen a ctěn. Zemřel tamtéž r. 1833, pochován byl na malostranském hřbitově v Košířích, a nyní odpočívají kosti jeho v rodišti.“ ²⁷⁵

273 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1027, ukn 226, pag. 544.

274 Antonín RYŠAVÝ, *Josef František Hurdálek, biskup litoměřický*, in: Ratibor, r. 7 (1890), č. 28, s. 328.

Tamtéž, č. 32, 35, 36, 37, s. 379, 415, 426, 439 (místní zprávy).

275 /Antonín RYŠAVÝ/, *Dopis z Náchoda*, in: Ratibor 13. 9. 1890, č. 39, s. 441 (místní zprávy).

Ve schůzi městského zastupitelstva dne 28. 3. 1896 byl mj. projednán návrh ctěného okrašlovacího odboru ve věci pojmenování nových ulic. Jak referující pan purkmistr Jan Tichý (1842–1907) vysvětlil, smyslem podaného návrhu bylo předložit zastupitelům ke schválení „*bud' jména historická aneb pro domácí poměry způsobilá, lidu snadno přístupná, jež by hned zdomácněla*“.²⁷⁶ Uvedený návrh podrobně přiblížil týdeník Ratibor, který přinesl dne 18. 9. 1897 obsáhlou zprávu o aktuálním pojmenování ulic v Náchodě. V ní mj. uvedl, že byl nově²⁷⁷ pojmenován úsek od tzv. Kutlofu k bývalým parkánům ulicí biskupa Hurdálka.²⁷⁸ Nový název potvrdila rovněž pamětní kniha města Náchoda, založená v roce 1904.²⁷⁹ Používán byl neustále, nejen v roce 1946,²⁸⁰ ale i následně poté.²⁸¹

Mezitím soudobý historik a zároveň městský zastupitel Jan Karel Hraše na zasedání zastupitelstva dne 8. 7. 1896 navrhl zříditi pamětní desky na rodných domech významných náchodských rodáků, mj. i Josefa Františka Hurdálka, „*vynikajícího biskupa litoměřického a spisovatele českého*“.²⁸² Tento jeho jistě chvályhodný návrh byl městským zastupitelstvem sice jednoznačně schválen,²⁸² ale pro jiné naléhavější úkoly nebyl v dohledné době realizován.

Sté výročí úmrtí biskupa J. F. Hurdálka bylo náchodskou veřejností vzpomenu to velmi skromně. Na jeho rodném domku čp. 148 byla v den jeho úmrtí jen zasazena, nikoliv slavnostně odhalena, pamětní deska (viz příloha).²⁸³ Zároveň Muzejní společnost v Náchodě v následujícím roce ve svém vydaném sborníku připomněla jeho „*světlou památku*“ články Sidy Volfové a Josefa Martínka, obou místních vlastivědných pracovníků a zároveň vzdálených příbuzných kněze Hurdálka.²⁸⁴ Posledně jmenovaný autor ještě publikoval další své dva příspěvky v místním tisku.²⁸⁵ Hurdálkův význam a jeho výročí byly vzpomenu ty na místní úrovni i v následujícím období alespoň formou příležitostných článků.²⁸⁶ Naposledy byl zdejší rodák připomenut

276 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1029, ukn 228, pag. 237–238.

277 Ještě v letech 1893 a 1894, v rámci projednávaného regulačního plánu města Náchoda, byl tento úsek stále součástí ulice Parkány, viz SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 2436, spis MÚ, sign. VI-1893-2, karton 667.

278 Z *Náchoda (pojmenování nových ulic)*, in: Ratibor 18. 9. 1897, č. 38, s. 532 (místní zprávy).

279 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1014, ukn 213, pag. 4.

280 SOKA Náchod, fond Městský národní výbor (= MěNV) Náchod, inv. č. 1136, ukn 249, pag. 329; spis MNV, inv. č. 2619, karton 388, příloha č. 78.

281 /Oldřich ŠAFÁŘ/, *Ulice biskupa Hurdálka a Strnadova*, in: Náchodský zpravodaj, říjen 1988, s. 7.

282 SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1028, ukn 228, pag. 280–281.

283 Náchodské listy, 12. 1. 1933, č. 2, s. 2 (místní zprávy).

284 SIDA VOLFOVÁ, *Josef František Hurdálek, biskup- filosof a buditel*, in: Sborník Musejní společnosti v Náchodě, Náchod 1934, s. 16–24. JOSEF MARTÍNEK, *Po stopách biskupa Hurdálka*, in: Tamtéž, s. 24–27.

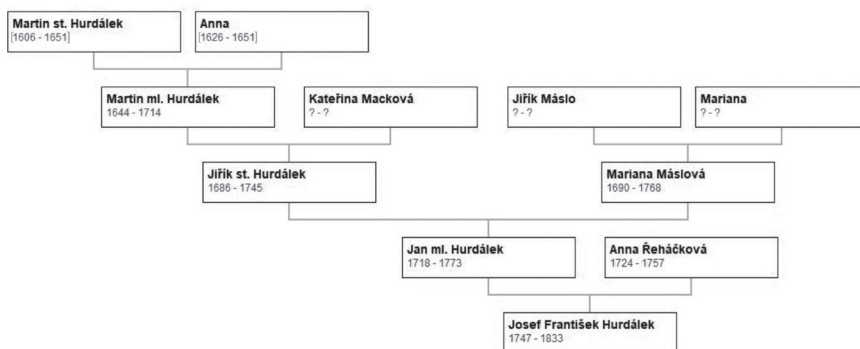
285 JOSEF MARTÍNEK, *Josef František Hurdálek*, in: Ročenka Všeobecné živnostenské záložny v Náchodě 1934, s. I–XVI. JOSEF MARTÍNEK, *Biskup Hurdálek nebyl spisovatelem*, in: Od kladského pomezí, r. 1934/1935, č. 5–6, s. 47–48.

286 O. ŠPECINGER, *Vzpomínka na pokrokového kněze Hurdálka*, in: Nový čas, r. 1965, č. 28, s. 3. Oldřich ŠAFÁŘ, *Josef František Hurdálek*, in: Náchodský zpravodaj, prosinec 1983, s. 6.

zasvěcenými slovníkovými hesly ve dvou vydaných publikacích o náchodských osobnostech.²⁸⁷

Závěrem ještě možno připomenout aktuální informaci, týkající se již bývalého Hurdálkova mezitím značně zchátralého domku čp. 148, stojícího v těsném sousedství bývalé hasičské zbrojnice. Začátkem roku 2020 pronikly na veřejnost oficiální zprávy o záměru města vybudovat v tomto prostoru moderní stavbu, nový spolkový dům, který by sloužil společenským a zájmovým aktivitám místních spolků a sdružení.²⁸⁸ Jistě záslužný počín. V projektu se též počítá i se zachováním „historické stopy“ původního domku čp. 148, jako „doklad původní architektury a urbanistické struktury města“. Krom samotného projektu byl rovněž schválen zajišťovací archeologický výzkum, který nyní realizuje Muzeum Náchodska. Do jeho deponitáře byla zároveň přenesena původně zasazená pamětní deska a též byla pořízena příslušná fotodokumentace jeho vnitřních prostor. Bourací práce podle zadání zajistil (shodou okolností) schválený dodavatel z obce Přibyslavi.²⁸⁹ Samotná demolice domku čp. 148 byla provedena přibližně ve dnech 24. 5. až 11. 6. 2021.²⁹⁰

Předkové osoby Josef František Hurdálek

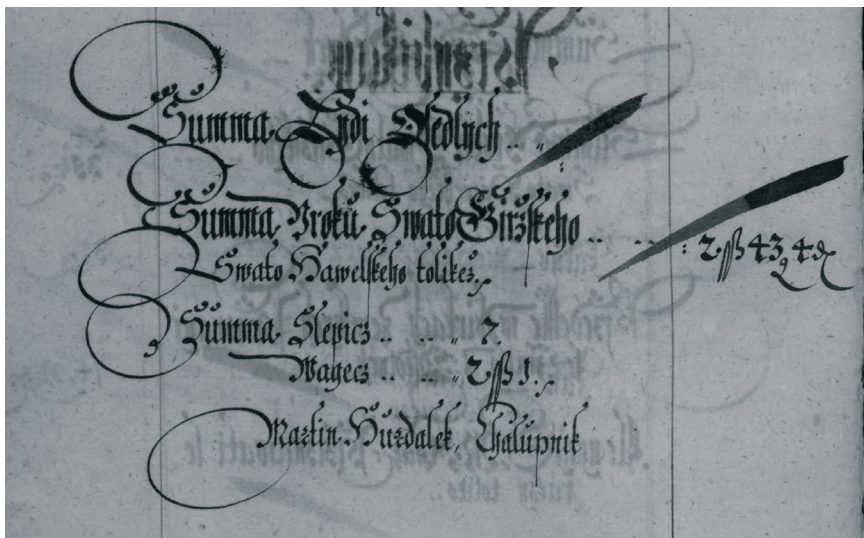
287 Aleš FETTERS – Eva KOUDELKOVÁ, *Zanechali stopu ... Osobnosti kultury v Náchodě*. Liberec 2013, s. 80. V. SÁDLO – L. BAŠTECKÁ, *Velká encyklopedie osobností Náchoda*, s. 136.

288 *Náchod připravuje nové zázemí pro spolky, jak se vám líbí?*, in: web města Náchoda, <https://www.mestonachod.cz/zpravodajstvi/mesto/zpravodajstvi-detail.asp?id=6700> [3. 2. 2020]. *Náchod plánuje stavbu spolkového domu za 40 milionů korun*, in: Archiweb, 3. 2. 2020, <https://www.archiweb.cz/news/nachod-planuje-stavbu-spolkoveho-domu-za-40-milionu-korun> [3. 2. 2020].

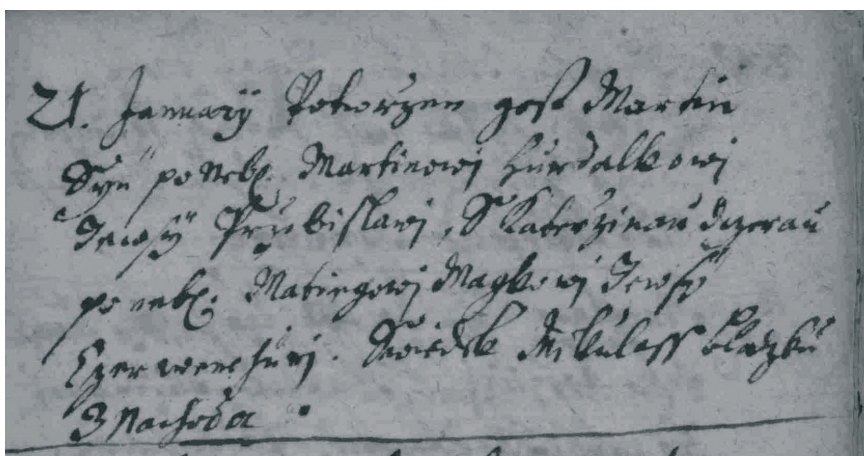
289 *Zprávy z radnice*, in: Náchodský zpravodaj, duben 2021, s. 3.

290 Štěpánka TŮMOVÁ, *Z náchodské hasičárny bude moderní spolkový dům za 50 milionů*, in: web iDnes.cz, kraje, Hradec Králové, 11. 6. 2021, viz https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/nachod-hasicarna-spolkovy-dum-hurdalek-kralovehradecky.A210607_611726_hradec-zpravy_kvi [11. 6. 2021].

Obrazové přílohy

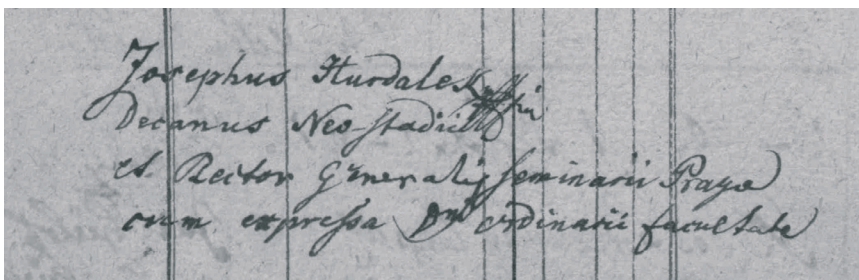
1. Martin Hurdálek starší, chalupník v Přibyslavi, nejstarší záznam (výřez). SOA Zámorsk, Velkostatek Náchod, urbář 1631–1640, sign. 31765, fol. sine (23), pag. sine.

2. Martin Hurdálek mladší, sňatek s Kateřinou Mackovou, 21. 1. 1674 Náchod (výřez). SOA Zámorsk, sbírka matrik, DÚ Náchod, kn. 6238, sign. 106-2, fol. sine (113), pag. sine.

Josephus Hurdálek
Decanus Nes-tadiu
et Rector Generalis Seminarii Pragae
cum expressa Ordinarii facultate

6. P. Josef František Hurdálek, podpis oddávajícího kněze, 22. 11. 1785 Náchod (výřez). SOA Zámorsk, sbírka matrik, DÚ Náchod, kn. 6316, sign. 106-51, fol. sine (28), pag. 128.

Lohd' das sein sub/ bngl'ung'ndur Anzeig'ung' respect. Nam,
 Sp'elung'ndur und H' w'nd' der g'm' H'nd'ndur
 und H'nd'ndur und H'nd'ndur H'nd'ndur
 in H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur
 Curator H'nd'ndur mit 18 pa 25 km H'nd'ndur
 H'nd'ndur in H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur
 H'nd'ndur H'nd'ndur und mit 19 H'nd'ndur 24. 3. 4. 1848
 H'nd'ndur H'nd'ndur nam' H'nd'ndur pa 20 pa H'nd'ndur
 H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur
 H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur
 H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur H'nd'ndur

H'nd'ndur

I	der H'nd'ndur H'nd'ndur	92 pa	
	der H'nd'ndur H'nd'ndur	92 pa	184 pa.
II	der H'nd'ndur H'nd'ndur		
a	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	son
b	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
c	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
d	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
e	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
f	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	f. g. H'nd'ndur
g	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
			184 pa
III	der H'nd'ndur H'nd'ndur		
a	H'nd'ndur H'nd'ndur	92 pa	
b	H'nd'ndur H'nd'ndur	92 pa	184 pa.
IV	der H'nd'ndur H'nd'ndur		
a	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	son
b	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	
c	H'nd'ndur H'nd'ndur	26 pa 17 1/2	

7. P. Josef František Hurdálek, dědictví, seznam příbuzných rodin, 5. 3. 1839 (úvodní list). SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 1672, spis RM, sign. XXII-73, kart. 442.

8. P. Josef František Hurdálek, náhrobní deska, 8. 9. 1890 kostel sv. Jana, Náchod, Staré Město. Foto: Mgr. Jan Čížek, 16. 1. 2015, technická úprava Bc. Zdeněk Vít 29. 6. 2021.

9. P. Josef František Hurdálek, rodný domek, Náchod čp. 148 (před demolicí). Foto: Mgr. Jan Čížek, 20. 4. 2021.

10. P. Josef František Hurdálek, pamětní deska, rodný domek, Náchod, čp. 148 (před demolicí). Foto: Mgr. Jan Čížek, 20. 4. 2021.

Medaile k životnímu jubileu docentky Věry Němečkové

Jana Vaňková

Počátkem roku 2020 oslavila kulaté životní jubileum významná česká historička a archivářka doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Věra Němečková, zákyně profesora Jindřicha Šebánka, zasvětila svůj profesní život především pomocným vědám historickým, konkrétně pak zejména numismatice. Je uznávanou odbornicí na mincovní a měnový vývoj ve středověku, na českou a československou korunovou měnu a dějiny českého medailérství. Po předchozím působení ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, Muzeu východních Čech a Státním okresním archivu Hradec Králové působila více než 20 let jako pedagožka na Univerzitě Hradec Králové, kde na Filozofické fakultě založila a dlouhé roky též vedla Katedru pomocných věd historických a archivnictví a kde vychovala několik generací absolventů. Je rovněž autorkou mnoha odborných publikací. Za svou odbornou práci obdržela od České numismatické společnosti, pobočky v Hradci Králové vyznamenání za zásluhy o rozvoj numismatiky a Ministerstvo vnitra ČR jí udělilo medaili Za zásluhy o české archivnictví.¹

U příležitosti tohoto významného jubilea byla vyražena medaile s portrétem Věry Němečkové, kterou jí věnovali vděční přátelé, kolegové, studenti a absolventi. Autorem medaile je přední český medailér ak. soch. Michal Vitanovský, ražba byla provedena firmou Triga-K Praha.

Na aversu je v ploše umístěn portrét jubilantky zprava, pod ním opis VĚRA NĚMEČKOVÁ * 1950. Vedle portrétu vlevo značka autora a pod ní letopočet 2019.

Na reversu je v horní polovině plochy vyobrazena budova Muzea východních Čech v Hradci Králové, pod ní vlevo znak města Hradec Králové a vpravo pražský groš. Stříbrné medaile jsou pak dole číslovány.

Medaile o průměru 60 mm byla ražena v tombaku (40 ks, váha cca 91,90 g) a stříbře (10 ks, číslováno, váha 109,60 g).

¹ Podrobněji k životu a její bibliografii v jubilejním sborníku – Jana KUDRNOVÁ – Petr POLEHLA – Michal SEVERA – Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Ad honorem VN. K 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti*, Hradec Králové – Červený Kostelec 2015.

Listiny litomyšlského biskupství a kapituly – archivní kulturní památka

Michal Severa

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli se od 18. května 2021 může pyšnit nově prohlášenou archivní kulturní památkou, konvolutem patnácti listin litomyšlského biskupství a kapituly (AKP č. 178).¹

Listiny litomyšlské diecéze představují unikátní soubor pramenů k dějinám nejmladšího středověkého biskupství střední Evropy předně z toho důvodu, že kromě listinného materiálu se z jeho původního archivu nedochovaly jiné písemnosti. Současně jde o prameny, jež se týkají jediného vyššího církevního útvary na území naší republiky, který nepřetržit do dnešních dnů. Za jeho nástupce v regionu východních Čech můžeme považovat královéhradeckou diecézi, jejíž vznik spadá až do 17. století.

V souvislosti s povýšením pražského biskupství na arcibiskupství zásluhou Jana Lucemburského a markraběte moravského Karla, bylo v Litomyšli zřízeno biskupství, které je vzhledem ke své době vzniku (30. dubna 1344) považováno za nejmladší středověké biskupství střední a středovýchodní Evropy. Pražská arcidiecéze měla mít dle kanonického práva podřízeny alespoň dvě sufragánní diecéze, z nichž jedna byla olomoucká a druhá nově vzniklá litomyšlská. Původním záměrem bylo připojit do české proveniencí diecézi vratislavskou, což však narazilo na odpor u polského krále a hnězdenského biskupa. Litomyšl byla zvolena díky výhodné geografické poloze (relativní blízkost Slezska) a dostatečnému zázemí v podobě budov a celého panství premonstrátského kláštera, založeného Jindřichem Zdíkem ve 40. letech 12. století. Premonstrátská kanonie se stala základem biskupství nejen ve smyslu hmotném, finančním, prostorovém, ale i personálním.

---

¹ Soubor listin je uložen ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli fondu Archiv města Litomyšl (AML) v oddělení Ia. Jde o listiny proveniencí litomyšlského biskupství a kapituly (inv. č. 8, 9, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 31) a současně listiny vydané biskupem či kapitulou ve prospěch města či fyzických a právnických osob (inv. č. 14, 19, 23, 28, 32, 33) provenienčně náležející do příslušného fondu.

Nově vzniklá biskupská kapitula, která měla plnit liturgické úkoly, byla složena zcela z místních premonstrátů. Řeholní kanonie premonstrátů však měla v Litomyšli trvat nadále.

Majetkové vztahy mezi biskupem a kapitulou byly od samého počátku existence diecéze komplikované. Především proto, že vznik biskupství hluboce zasáhl do majetkové struktury a podstaty zdejší komunity premonstrátů. Spory bylo potřeba řešit co nejrychleji. Obratnou diplomacií Karla IV. se neměl stát rozhodčím sporu nikdo z českých duchovních, nýbrž z pověření papeže Klimenta VI. vratislavský biskup Přeclav z Pogorelly. Ten byl nakloněn zájmům českého krále k připojení vratislavské diecéze do české provincie. Přeclav vymezil ve slezsko-polském duchu biskupskou kapitolu, její majetkové zázemí a personální složení. Stejně tak vymezil majetky biskupa – litomyšlskému biskupství vdechl život.

Jeho resoluce z 16. 10. 1347 je nejstarší dochovanou listinou ze zmiňovaného souboru (inv. č. 8). Zatímco Přeclav ustavil fungující biskupství a kapitolu, územní vymezení diecéze se řešilo v dalších letech. Limitační listina ze 4. 11. 1350, vyhotovená v arcibiskupské kanceláři, informovala papeže, že došlo k dohodě a postoupení části olomouckého biskupství k litomyšlské diecézi (inv. č. 9). Definování nového teritoria si vyžádalo i stanovení hranice s okolními panstvími, například s územím podlažického kláštera (inv. č. 17). Zatímco se částečně stabilizovalo teritorium diecéze, spory mezi biskupem a kapitulou pokračovaly po celou existenci tohoto církevního útvaru. Dosvědčují to další dochované listiny z let 1358–1398 řešící jejich majetkové rozmíšky (inv. č. 12, 13, 15, 18, 20, 21). Po vydání Přeclavovy resoluce se biskup a kapitula stali vrchností nad původně premonstrátskou doménou a z této pozice vydávali listiny pro město Litomyšl (inv. č. 14, 19) a okolní vsi (inv. č. 31). Zlistinění se týkalo i nadace Vavřince Toulovce z Třemošné (inv. č. 28 a 33) nebo i finančních dlužných transakcí s fyzickými osobami (inv. č. 23).

Nutno uvést, že dochovaný diplomatický materiál z proveniencie litomyšlského biskupství a kapituly se omezuje pouze na listinný materiál, který se v českých archívech nachází jednak *in situ* v Litomyšli ve fondu Archiv města Litomyšl, kde byl původně uložen (jistě privilegia pro město), nebo se v minulosti dostal do vznikajícího archivního souboru darem či neznámým způsobem. V Národním archivu je uložen fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1760), ŘP Litomyšl, kde je díky premonstrátům, členům kapituly, kteří prchli z Litomyše za husitských válek, dochován soubor listin litomyšlské diecéze. Ten byl původně chován společně s písemnostmi litomyšlských řeholníků v archivu hradištských premonstrátů. Další soubor je dochován ve fondu rajhradských benediktnů v Moravském zemském archivu v Brně. Přeclavova listina (1347) je pak dochována v dalším exempláři v Archivu České koruny v Národním archivu. Listiny litomyšlské diecéze jsou až na litomyšlský soubor dostupné online v aplikaci Monasterium.

Listiny litomyšlského biskupství a kapituly představují unikátní soubor pramenů k poznání dějin litomyšlské diecéze, jejího vzniku a právnímu, majetkovému a ge-

ografickému vymezení. Vedle dochovaného listinného materiálu v dalších českých a moravských archivech představuje vymezený konvolut jedinečný pramen odkazující k existenci jediného středověkého vyššího církevního útvaru, sufragánního biskupství, jehož vznik byl vynucen povýšením pražského biskupství na arcibiskupství, jehož nenávratný zánik souvisí s husitským hnutím. Příchod husitských vojsk do Litomyšle a útěk posledního litomyšlského biskupa Aleše z Březí, počátkem května 1421, znamenaly faktický zánik biskupství, i přes skutečnost, že až do roku 1474 byli nadále jmenováni zdejší biskupové nebo administrátoři.

Dochované listiny z produkce litomyšlského biskupství a jeho kapituly jsou jediným pramenem k poznání vyspělé kancelářské praxe mladé české diecéze a současně důležitým pramenem sfragistickým, neboť přivěšené pečeti obsahují mnohdy jediné dochované pečeti právních aktérů.

Při příležitosti prohlášení listin za archivní kulturní památku se v litomyšlském archivu ve dnech 16. září 15. října 2021 uskutečnila jedinečná výstava, která prezentovala jednotlivé listiny s popisem a doprovodným textem na velkoformátových plakátech. Současně bylo vystaveno pět originálních listin. Vernisáž se uskutečnila 16. září v badatelně archivu s doprovodnou přednáškou Mgr. Vojtěcha Večeře z Historického ústavu Akademie věd ČR, v. v. i. Zájemci se mohli rovněž zúčastnit doprovodného programu 20. září 2021, a sice procházky po Litomyšli „biskupské“, kterou komentoval výše zmíněný Večeře.

Přehled listin litomyšlského biskupství a kapituly prohlášených za archivní kulturní památku č. 178:

- 1) Vratislavský biskup Přeclav z Pogorelly narovnává spor mezi biskupem a kapitulou v Litomyšli o statky a příjmy. 16. října 1347, Litomyšl. (inv. č. 8)
- 2) Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic sděluje papeži Klimentovi, že došlo k dohodě o postoupení části olomouckého biskupství k litomyšlské diecézi a žádá o stvrzení této dohody. 4. listopadu 1350, Praha. (inv. č. 9)
- 3) Notářský instrument notáře Mikuláše z Lutic, jímž arcibiskup pražský Arnošt z Pardubic a olomoucký biskup Jan činí narovnání mezi biskupem a kapitulou v Litomyšli v jejich sporech o statky, důchody a práva. 5. října 1358, Praha. (inv. č. 12)
- 4) Notářský instrument notáře litomyšlského biskupství Řehoře, syna Petra z Žabovřesk, o tom, že litomyšlská kapitula bere na vědomí a přijímá rozhodčí výrok

pražského arcibiskupa Arnošta a olomouckého biskupa Jana o rozdělení statků. 18. října 1358, Litomyšl. (inv. č. 13)

- 5) Jan, biskup litomyšlský, potvrzuje práva a výsady města Litomyšle. 2. června 1360, Praha. (inv. č. 14)
- 6) Biskup litomyšlský Jan vyměňuje s litomyšlskou kapitulou některé důchody a vsi. 11. února 1361, Litomyšl. (inv. č. 15)
- 7) Litomyšlský biskup Petr a veřejní notáři Mikuláš z Lutic a Jeniš z Horšovského Týna vyhláší narovnání mezi litomyšlskou kapitulou a podlažickým benediktinským klášterem o hranice v Lubenském lese. 16. listopadu 1368, Litomyšl. (inv. č. 17)
- 8) Notářský instrument arcibiskupského notáře Jana Wellfina z Pomuku, jímž pražský arcibiskup Jan činí narovnání mezi litomyšlským biskupem Albertem a kapitulou v majetkových sporech. 5. srpna 1378, Praha. (inv. č. 18)
- 9) Litomyšlský biskup Jan a kapitula udílejí městu Litomyšli privilegium, jímž potvrzují svobody města a udílejí mu práva a výsady, jaké má Hradec Králové a jiná města podle práva magdeburského. 16. března 1383, Litomyšl. (inv. č. 19)
- 10) Notářský instrument Matyáše Duchka z Kladna a Šimona Mikuláše z Prahy o konečném narovnání mezi litomyšlským biskupem Janem a litomyšlskou kapitulou. 19. srpna 1398, Litomyšl. (inv. č. 20)
- 11) Duplikát předchozí listiny. (inv. č. 21)
- 12) Niklas Šlenkauf z Hrádku potvrzuje litomyšlskému biskupovi Janovi a purkmistru a koňšelům města Litomyšle 15 kop grošů pražských. 10. listopadu 1400, Litomyšl. (inv. č. 23)
- 13) Biskup litomyšlský Jan a litomyšlská kapitula potvrzují nadání Vavřince Toulouvice špitálu litomyšlskému. 8. července 1407, Litomyšl. (inv. č. 28)
- 14) Biskup litomyšlský Jan osvobozuje vesnice, patřící biskupství, od povinnosti odúmrti. 4. února 1412, Litomyšl. (inv. č. 31)
- 15) Litomyšlský biskup Jan udílí odpustky těm, kteří se zúčastní pobožnosti „Salve Regina“ v kapli špitálu podle nadání Vavřince Toulouvice z Třemošné. 4. ledna 1413, Litomyšl. (inv. č. 33)

Výstava ke 100. výročí narození litomyšlského rodáka, významného historika, archiváře a kodikologa Františka Hoffmanna ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli

Michal Severa

Jméno Františka Hoffmanna zná jistě každý historik a archivář zabývající se nejen středověkými městy a kodikologií. Již o poznání méně je však jeho jméno známo mezi obyvateli Litomyšle, kde se v roce 1920 narodil, a kde nakonec také v roce 2015 našel místo svého posledního odpočinku.

Ke 100. výročí narození připravili jihlavští archiváři v čele s Petrem Dvořákem, znalcem Hoffmanovy písemné pozůstalosti, která je v tamějším okresním archivu uložena, výstavu. Ta nesla podtitul *Muž, který propadl kouzlu Jihlavy a její minulosti* a uskutečnila se od 29. ledna do 31. května, byť s jistou „covidovou pauzou“ v Muzeu Vysočiny v Jihlavě.¹

František Hoffman, po absolvování litomyšlského gymnázia, začal v roce 1939 studovat na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Krátce po uzavření vysokých škol musel studia zanechat a vrátit se do rodné Litomyšle. Po roce 1945 se ke studiu práv nevrátil, místo toho začal studovat dějepis, filozofii a sociologii. Současně nastoupil do posledního jedenáctého kurzu Státní archivní školy, kde byl jeho spolužákem Jindřich Růžička (1926–2011), pozdější dlouholetý ředitel litomyšlského okresního archivu. Ve své disertaci, v tištěné podobě publikované až v roce 2007, se zabýval nejstaršími litomyšlskými městskými knihami. Po jejím úspěšném obhájení získal doktorát z filozofie. Z politických důvodů nenastoupil do Archivu ministerstva vnitra (jeden z předchůdců dnešního Národního archivu), v roce 1950 se stal ředitelem archivu Jednotného národního výboru v Jihlavě a později Okresního archivu v Jihlavě. Tam se zasloužil o získání prostor pro archivní pracoviště a budování renomované instituce. V roce 1968 přešel do Muzea Vysočiny, v archivu ho nahradila manželka Jaroslava. V roce 1971 přijal místo v Ústředním archivu Čs. akademie věd, kde působil až do roku 1986 v oddělení pro soupis a popis rukopisů. Publikovat začal již v 50. letech, patřil mezi přední odborníky oboru kodikologie a znalce problematiky středověkých měst. Rovněž usiloval o prokázání vědeckého charakteru archivnictví.

1 Vlastimil SVĚŘÁK, *Výstava ke 100. výročí narození dr. Františka Hoffmanna*, Archivní časopis 70/2020, s. 395–399.

Hlavní autor výstavy, Petr Dvořák, kontinuálně pracoval na edičním zpracování a následném knižním vydání Hoffmannových vzpomínek, to se podařilo až na jaře 2021.² Při práci na knize Dvořák navštěvoval rovněž litomyšlský archiv: místní archiváři mu pomohli s rozsáhlou rešerší při ztotožnění osob, lokalit či dalších reálií, které jsou zachyceny ve *Vzpomínkách*.

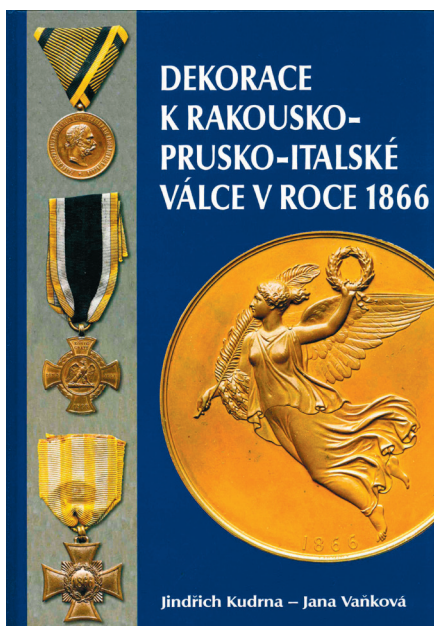
Díky vstřícnosti jihlavských archivářů byla výstava ve zmenšeném rozsahu k vidění i v Hoffmannově rodném městě, a to od 7. září do 7. října 2020, v místním okresním archivu. Nesla titul *František Hoffmann (1920–2015). Litomyšlský rodák, významný historik, archivář a kodikolog*. Hoffmannův život byl prezentován celkem na 17 panelech, které zachycovaly litomyšlské kořeny, působení v Jihlavě a Praze, včetně momentů soukromých a profesních. Výstavu archiváři doplnili Hoffmannovými publikacemi a také několika archiváliemi, a sice matričním zápisem o narození a školními výkazy o jeho studiích na litomyšlském gymnáziu.

Vernisáže, v pondělí 7. září 2020, se zúčastnila Františkova manželka Jaroslava Hoffmannová a také dcera Bohdana Pfannová s dalšími litomyšlskými příbuznými.

---

² Petr DVOŘÁK (ed.), *František Hoffmann. Vzpomínky na Litomyšl, Jihlavu a Prahu*, Praha 2021.

Jindřich KUDRNA – Jana VAŇKOVÁ, *Dekorace k rakousko-prusko-italské válce 1866*, Hradec Králové 2021, 162 s.

Problematika prusko-rakouské války roku 1866 se těší poměrně setrvalé pozornosti badatelů i čtenářské veřejnosti a především na českém severovýchodě představuje tato dějinná kapitola pevnou součást kolektivního historického povědomí. Zároveň však platí, že dominantní pozornost je věnována klasickým vojenským operačním dějinám, spíše než modernějším tématům spjatým s každodenním životem ve stínu války či historickou pamětí na tento konflikt. Předmětná publikace autorského dua

Jindřich Kudrna a Jana Vaňková by vlastně mohla stát na pomezí obou badatelských zřetelů. Představuje totiž katalog soukromé sbírky pamětních válečných dekorací (vznamenání), emitovaných jak státy, účastníky se konfliktu v roce 1866, tak i různými spolky a institucemi. Vydání knihy se zhostil Komitét pro udržování památek z války roku 1866 při příležitosti 155. výročí událostí prusko-rakouské války.

V úvodu autoři výstižně konstatují, že medaile a vyznamenání tvoří součást snad všech publikací o prusko-rakouské válce, představují zde však pouhý ilustrační materiál bez hlubší reflexe. Ti, kteří by se chtěli s tématem válečných dekorací z prusko-rakouské války seznámit hlouběji, tak měli doposud jen omezenou možnost, kterou představovaly publikace Bohumíra Tuhého a Jiřího Šramara, resp. Václava Měříčky, obojí z roku 1990.¹ Ty jsou však dnes již obtížně dostupné, nadto s ohledem na časový odstup také zastaralé. To samo o sobě násobí význam aktuální publikace Jindřicha Kudrny a Jany Vaňkové, i přes to, že téma s ohledem na charakter pramenné základny nemohlo být vyčerpáno v úplnosti. Klíčové však je, že se v textu zúročil dlouhodobý zájem a studium. Sbíрка sama byla aktivně budována po dvě generace a její zpracování se stalo předmětem projektu specifického vysokoškolského výzkumu s názvem „Prusko-rakouská válka 1866 ve světle pamětních medailí a vyznamenání“ na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Výsledky této práce spoluautorka prezentovala i na odborné mezinárodní konferenci v roce 2016 a následně publikovala v kolektivní monografii.² V mezidobí se však podařilo sbírku doplnit, z čeho pak těží publikace stávající. Oba autoři si půdu ke společné práci připravili také při revizi Tuhého a Šramarova textu v roce 2015.³

V úvodu autoři nabízejí z podstaty stručný historiografický přehled, především ale prezentují své výchozí pozice, s nimiž přistoupili k syntetickému zpracování pramenného materiálu. Osvětlují stručně, co jsou to pamětní válečné dekorace i jejich genezi, přibližují své chápání dekorací oficiálních (státních) a neoficiálních (občanských). Vysvětlují metodiku svého výběru, např. z dekorací zahraničních (tj. německých a italských) se rozhodli reflektovat pouze ty, které se vztahují k bojům na českém území. Konstatují také, že se do své práce rozhodli nezařazovat pamětní dekorace vzniklé po roce 1989, což ukazuje i tak poměrně neobvyklou šíři záběru, který má potenciál čtenáře překvapit. Jakkoliv autoři v úvodu upozorňují na skutečnost, že kniha není souhrnným katalogem válečných dekorací, sami jedním dechem připouštějí, že alespoň v případě dekorací oficiálních jejich práce tuto úlohu dost možná plní, neboť

1 Bohumír TUHÝ – Jiří ŠRAMAR, *Armády Rakouska, Saska a Pruska ve válce roku 1866. Organizace, výzbroj a výstroj*, svazky I–II, Hradec Králové 1990; Václav MĚŘÍČKA, *Dekorace z Prusko-rakouské války v roce 1866*, Praha 1990.

2 Jana KUDRNOVÁ, *Prusko-rakouská válka 1866 ve světle pamětních medailí a vyznamenání*, in: Jiří HUTEČKA – Josef ŠRÁMEK a kol., *Mlhy na Chlumu. Prusko-rakouská válka v optice moderní historiografie*, Hradec Králové 2018, s. 242–245.

3 Bohumír TUHÝ – Jiří ŠRAMAR – Jindřich KUDRNA – Jana KUDRNOVÁ, *Exkurz: Pamětní dekorace z války roku 1866*, in: Bohumír TUHÝ – Jiří ŠRAMAR – Josef ŠRÁMEK a kol., *Prusko-rakouská válka roku 1866: Výzbroj a výstroj*, Hradec Králové 2015, s. s. 557–569.

jejich slovy patrně již na tomto poli k novým zásadním objevům nedojde, a autorům samým ve sbírce chybí toliko jedna jediná památka.

Z hlediska vnitřní koncepce je kniha rozdělena na dva oddíly. V prvním se autoři zabírají oficiálními dekoracemi států účastnících se války z roku 1866, v druhém se pak věnují razbám neoficiálním. Z hlediska struktury jsou státy řazeny abecedně a jednotlivé pasáže zachovávají shodnou koncepci. Nejprve je stručně představen daný stát, včetně jeho zařazení v prusko-rakouské válce, následně se autoři věnují popisu jednotlivých válečných dekorací. Dané katalogové heslo se pak skládá z údajů o názvu, dataci, popisu líce a rubu dekorace včetně popisu a obrazu, uvedení rozměrů, váhy, specifikace kovu, z něhož byla dekorace ražena, popisu ouška, stuhy a spony dekorace. Součástí je přirozeně i obrazová dokumentace. Text je přitom důsledně doprovázen kritickým poznámkovým aparátem. V obou částech kniha zahrnuje 101 pamětních dekorací na válku z roku 1866, plus jejich varianty. Část věnovaná neoficiálním pamětním dekoracím je pak členěna podle jednotlivých lokalit ve smyslu míst bojů. Zde jsou povětšinou představeny medaile a plakety vydávané o příležitosti odhalení nových pomníků vojákům v daném místě padlých. Vedle toho jsou samostatně pojednány dekorace vztahující se k tzv. všeobecným válečným pomníkům mimo hlavní bojiště prusko-rakouské války. Další subkapitoly se zaměřují na medaile veteránských spolků a medaile plukovní. Specifickou záležitostí představují předměty jako záslužné medaile pro zaměstnance panství Schaumburg-Lippe (Wilhelm princ zu Schaumburg-Lippe se jako důstojník jezdeckva přímo účastnil válečného tažení a na jeho náhodském panství byl za války zřízen lazaret pod dohledem jeho manželky) či dekorace spjaté s výročími rozličných osobností s válečným rokem 1866 spjatými, např. medaile k odstoupení kancléře Bismarcka, ke stému výročí narození pruského generála Franseckyho, spjatého s boji v lese Svíb, či výročí aktivní služby rakouského generála von Appel, resp. saského krále Alberta. Vedle medailí jsou v závěru knihy zařazeny i specifické odznaky, vydané k rozličným příležitostem odhalení válečného pomníku počínaje a výročím bitvy u Hradce Králové konče.

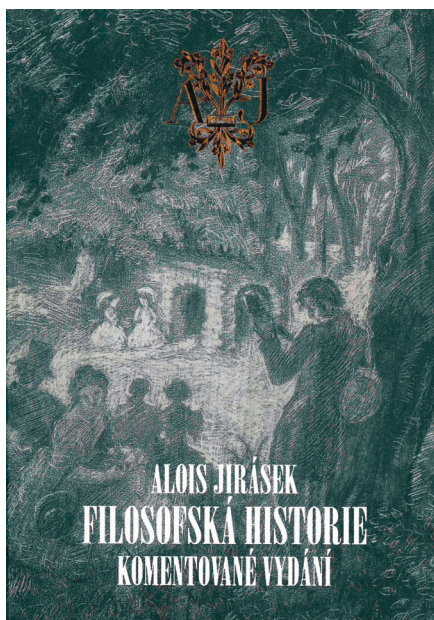
Závěr publikace byl autory pojat jako revize výše zmíněného díla Měřičkova, kde Jindřich Kudrna a Jana Vaňková uvádějí Měřičkou publikované údaje v soulad s aktuálním stavem bádání. Jakousi přílohou jsou pak obsáhlé tabulky, informující o držitelích saské zlaté a stříbrné vojenské záslužné medaile udělené za rok 1866. Tabulky zahrnují údaje o pořadovém čísle, jménu držitele, jeho hodnosti, resp. funkci, datu propůjčení vyznamenání, důvod propůjčení vyznamenání a údaj o úmrtí držitele a navrácení vyznamenání. Jakkoliv však mají tabulky jistou informační hodnotu a zřejmý vztah k tématu, autoři přesto zůstali čtenáři dlužni vysvětlení, proč jsou v knize uvedeny zrovna tyto údaje, týkající se výhradně saské armády. Přidanou hodnotu knihy pak zvyšuje četnost a především kvalita obrazové dokumentace, které se zhostil fotograf Ondřej Littera, jehož tak lze po zásluze považovat za jakéhosi spoluautora výsledné práce. Publikace čítá i obligátní soupis použitých pramenů a literatury a s ohledem na význam publikace, která má potenciál posloužit i zahraničnímu

zájemci o dané téma, je třeba kvitovat nadstandardně obsáhlé resumé v německém jazyce.

Lze tedy shrnout, že kniha o válečných dekoracích z pera Jindřicha Kudrny a Jany Vaňkové představuje záslužný počín, který zdařile – a to jak po stránce obsahu, tak výpravy – nahradil již věkovitou publikaci Václava Měřičky, na níž ovšem oba autoři s respektem navázali. Jejich publikace tak rozhojňuje historiografii prusko-rakouské války z roku 1866 a má podle mého soudu potenciál stát se nejen vyhledávaným „vademecem“ pro faleristy a sběratele, ale její část o oněch tzv. neoficiálních dekoracích představuje i určitou výzvu či inspiraci pro bádání o historické paměti a reflexi války z roku 1866. Oba autoři, stejně jako vydavatel, tak mohou být na výsledek své práce právem hrdí. A pokud se tato kniha stane inspirací pro další podobné počiny, bude její význam jen umocněn.

Josef Šrámek

Alois JIRÁSEK, *Filosofská historie. Komentované vydání*, (Regionální muzeum v Litomyšli – Městská galerie Litomyšl – Arbor vitae), Litomyšl 2021, 167 s.

Filosofská historie. Je málo lidí, kteří by neznali tuto maloměstskou selanku o filosofech, tedy posluchačích piaristického filosofického ústavu v Litomyšli, *kterým bujná krev v mladém těle kolovala, kteří zpívali, dychtili a milovali, s nimiž dívky, jinak bradatých, učených filosofů nic si nevážící, rády se bavily, ba je i milovaly.* I když, ruku na srdce, kdo ji skutečně celou četl? Někteří si snad alespoň vzpomenou na zfilmovanou verzi z roku 1937 tehdy začínajícího režiséra (a scénáristy) Otakara Vávry s Janem

Pivcem, Ladislavem Boháčem, Vladimírem Hlavatým, Stanislavem Neumannem, Jindřichem Plachtou, Zdeňkou Baldovou a dalšími. A bez zajímavosti není ani, že v letech 1968 a 1969 se v divadle Rokoko hrál v režii Rudolfa Vedrala podle libreta Jaroslava Dietla stejnojmenný muzikál, v němž účinkovali Václav Neckář, Marta Kubišová, Helena Vondráčková, Waldemar Matuška a Karel Štědrý.

Novela se skládá ze dvou částí – pořádání majáles, květnové slavnosti, kterou studenti uskutečnili v roce 1847 přes přísný zákaz královéhradecké konzistoře (na dramatickosti „vzbouření“ nic nemění, že k popisovaným událostem došlo již v roce 1838), a ustavení studentské legie, s níž se pak studenti zúčastnili revolučních bojů na pražských barikádách v roce 1848.

Jirásek tuto historii sepsal v roce 1877 (tedy tři roky po příchodu do Litomyšle na své první učitelské místo) a o rok později byla otiskována na pokračování v časopise *Světobzor*, knižně vyšla poprvé v roce 1882 v nakladatelství Jan Otto (spolu s povídkou *U rytířů* pod společným názvem *Dvě povídky*) a potom ještě hrubým odhadem více jak sedmdesátkrát a byla přeložena i do řady cizích jazyků, namátkou jmenujme angličtinu, bulharštinu, francouzštinu, chorvatštinu, lužickou srbštinu, němčinu, polštinu, ruštinu, slovenštinu, slovinštinu...

Za Jiráskova života vyšla *Filosofská historie* celkem devatenáctkrát, poslední vydání, do kterého – zejména zmodernizováním slovosledu – autor zasahoval, je z roku 1927. Právě toto poslední vydání zcela logicky použili PhDr. Martin Boštík (Regionální muzeum v Litomyšli) a Stanislav Vosyka (Městská galerie Litomyšl), kteří toto nové komentované vydání připravovali k tisku (zde snad stojí za připomenutí méně známá skutečnost, že se nezachoval, resp. není znám Jiráskův originální rukopis).

Text *Filosofské historie*, mírně přizpůsobený normám současné spisovné češtiny (byť i zde by se našla semtam drobná chybička – slečna Elis rozhodně neměla na bytě *sedmačtyřicet filosofů* /s. 35/) v rozsahu 112 stran je opatřen 221 poznámkami pod čarou z pera Martina Boštíka. Tyto poznámky podrobně vysvětlují všechny dnes již méně známé či neznámé pojmy a události, včetně „oprav“ řady tradovaných omylů – jmenujme kupř. Zelenkovo oznámení v samém závěru novely, že je v *Medlitském klášteře*, což dosavadní vydavatelé považovali za název skutečného kláštera a jako takový jej psali, resp. tiskli s velkým písmenem, ačkoliv jmenovaný pouze sděloval, že si našel místo, kde si může *medlit*, tedy v klidu a zabezpečen prodlévat (prostě si *medit*).

Za textem novely následuje oddíl *Alois Jirásek, Litomyšl a Filosofská historie* tvořený podkapitolami *Jirásek a Litomyšl*, *Filosofská historie jako kulturní fenomén*, *Ke vzniku novely*, *Historické souvislosti*, *Postavy Filosofské historie*, *Pohled z druhé strany*. *Ozvěny roku 1848 v písemnostech litomyšlských piaristů*, *Spisovatel Jirásek a dějiny*, *Jirásek a Zdeňk Nejedlý a Filosofská historie roku 1948* sepsaný rovněž Martinem Boštíkem. Na třiatřiceti stranách textu doprovázeného 109 odkazy a vysvětlivkami (jako v předešlém případě bych se osobně i zde přimlouval za použití většího písma) autor podrobně rozebírá Jiráskův příchod do Litomyšle a soužití s jejími obyvateli, zdroje, z nichž začínající spisovatel čerpal podklady k sepsání novely, přináší medailonky

skutečných postav zde vystupujících a pokouší se i o nalezení předobrazů k postavám hlavních hrdinů (jakkoliv si je nutno uvědomit, že se do značné míry jedná o literární fikci) a nechybí zde ani „pohled z druhé strany“, tedy co se o událostech roku 1848 zachovalo v písemnostech místních představitelů piaristického řádu. Mimořádně působivá je podkapitola *Jirásek a Zdeněk Nejedlý*, dokumentující, jak byla nejenom *Filosofská historie*, ale celé Jiráskovo dílo Nejedlým upravováno (rozuměj deformováno), aby odpovídalo komunistickému výkladu dějin. Pokud toto úsilí „rudého dědka“ dnes povětšinou vyvolává již jen pobavený úsměv, z poslední podkapitoly *Filosofská historie roku 1948* popisující vykonstruovaný soudní proces se skupinou „Stříteský a spol.“, v němž bylo v roce 1950 v Litomyšli spolu s gymnaziálním profesorem a rektorem piaristické koleje Ambrožem Stříteským odsouzeno 23 vesměs mladistvých k souhrnnému trestu 220,5 let odnětí svobody, již vysloveně mrazí.

Text je provázen 12 ilustracemi orlickoústeckého rodáka Františka Šmilauera (1892–1972), jenž od roku 1903 v Litomyšli studoval na gymnáziu; ilustrace doplňuje jak umělcův autoportrét, tak jeho krátký, nicméně precizní, jak je ostatně u autora zvykem, životopis – *Renesanční člověk a Litomyšlan srdcem František Šmilauer*, kterým přispěl Stanislav Vosyka.

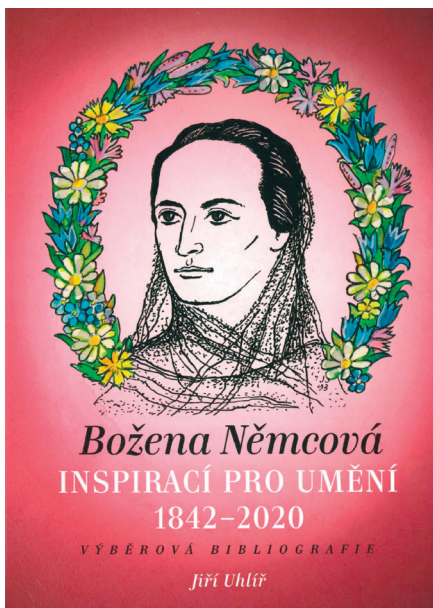
Komentované vydání uzavírá *Obrazová příloha* – 13 fotografií majících souvislost s událostmi *Filosofské historie* (Jiráskova kresba domu čp. 112, kde se odehrává řada popisovaných událostí, úvodní strana *Památní knihy legie studentské v Litomyšli 1848*, pozvánky na svěcení praporu, kovová čnělka praporu studentské legie, střelecký terč krejčovského mistra a gardisty Františka Lormana s výjevy z pražské anabáze litomyšlské střelecké gardy a další).

Závěrem nelze než vyjádřit obdiv editorům nejenom za precizně zpracovaný poznámkový aparát edice *Filosofské historie*, nýbrž i za v mnohém objevené doprovodné studie dokazující, že pečlivou a pozornou prací a přístupem a zejména metodou *ad fontes* lze i po více jak sto čtyřiceti letech a sedmdesáti vydáních objevit řadu nových souvislostí, nemluvě o opravách po desetiletí tradovaných a opisovaných nepřesností a omylů opakujících se i v dílech renomovaných literárních historiků, o internetových zdrojích (wikipedii nevyjímaje) nemluvě. Pokud někdo nemá čas či chuť číst novelu samou, doporučuji alespoň zmíněné doprovodné studie...

Stanislav Konečný

Jiří UHLÍŘ, *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020)*, výběrová bibliografie, Jaroměř 2021, vlastní náklad, 440 s.

Známý český bibliograf a regionální literární historik PhDr. Jiří Uhlíř představil začátkem září 2021 čtenářům a milovníkům díla Boženy Němcové čerstvé vydání své objemné knihy, výběrové bibliografie pod názvem „*Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020)*“⁶. Pro zvědavé i zasvěcené čtenáře knihy bude jistě přitažlivý již její úvodní padesátistránkový přehled „*Uctívání Boženy Němcové v letech 1837–2020*“, jenž přináší množství novinek a informací o podnětnosti a inspirativnosti nejslavnější české spisovatelky od jejích literárních začátků ze 40. let 19. století až

po rok 2020, kdy si kulturní veřejnost připomínala 200 let od jejího narození. Kalendárium přináší velké množství zajímavých a dosud neznámých událostí a faktů zvláště o posmrtném kultu, uctívání této pozoruhodné osobnosti. Většina poznatků je zde publikovaná vůbec poprvé a znamená pro veřejnost i literární vědu nesporný přínos a objev. Jádro knihy tvoří výběrový soupis básní, básnických sbírek a cyklů, prozaických prací, životopisných dramát a dramatizací, dále stručná filmografie a diskografie, soupis akademických prací, disertací a diplomových prací, bibliografie bibliografií atd. o Boženě Němcové včetně referátů a recenzí u vybraných záznamů. Nejlépe lze knihu popsat slovy autora: „*Chtěl jsem zpracovat průkopnický soupis a v něm faktograficky zachytit vývoj tématu, jak spisovatelka Božena Němcová inspirovala, podnítila umělce i vědce, jak je inspirovala a jak se sami tvůrci tohoto tématu zmocňovali a zhmotňovali ho.*“

K dobré orientaci slouží nejen podrobný obsah knihy, ale i 17 rejstříků čtyř druhů a 1800 anotovaných záznamů. Zahraničním uživatelům jsou adresována tři cizojazyčná resumé v angličtině, němčině a ruštině. Publikace formátu B5 má 440 stran. Jejím autorem je regionální literární historik a emeritní středoškolský pedagog PhDr. Jiří Uhlíř (*1937) z Jaroměře, který své doslova životní dílo vydává vlastním nákladem v počtu 500 výtisků. Shromažďoval průběžně veškerá data a fakta od roku 1961, tedy s určitými přestávkami téměř šedesát let. Kniha tohoto zaměření, pojetí i tematiky o inspirativnosti české spisovatelky Boženy Němcové je svým rozsahem ojedinělá u nás i v Evropě. To ověřili v zahraničních databázích informatici z Národní knihovny v Praze a také bibliografové z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd v Praze. Knihu doporučila k vydání profesorka PhDr. Jaroslava Janáčková, CSc., z Univerzity Karlovy v Praze, naše významná literární vědkyně zabývající se dějinami české literatury v 19. století, speciálně i osobností a tvorbou Boženy Němcové. Na vzniku knihy se technicky a redakčně podíleli šéfredaktorka PhDr. Eva Koudelková, Ph.D., a grafik Mgr. Pavel Koudelka z nakladatelství Bor Liberec, kde Uhlířův rukopis a sazbu připravili k tisku. Barevnou obálku navrhla MgA. Markéta Škopková. Spolupracoval Ing. Karel Šípek z Liberce, dlouholetý a největší sběratel díla Boženy Němcové u nás.

Skromný autor přinesl všem čtenářům, literárním historikům i milovníkům díla Boženy Němcové a též laické veřejnosti vskutku neobvyklý dárek, velmi úctyhodné dílo a inspirující podrobný zdroj poznání. Jeho přáním zůstává, aby si kniha nalezla svou cestu ke všem čtenářům a stala se dobrou vizitkou spisovatelky Boženy Němcové, jejíž dílo je stále inspirativní.

Jaroslav Čáp

Kronika

Odešla Mgr. Lydia Baštecká

Středečním mrazivým ránem se rozšířila pro všechny nečekaná a bohužel velmi smutná zpráva o náhlém odchodu Mgr. Lydie Baštecké, která zemřela v úterý 9. 3. 2021 po krátké nemoci ve věku 72 let. Vždyť naše bývalá kolegyně, emeritní ředitelka Státního okresního archivu Náchod, byla neustále činorodá a aktivní až do posledních dnů.

Rodačka z Prahy (8. 8. 1948) prožila své mládí ve východočeském městečku Brandýs nad Orlicí v intelektuální rodině evangelického faráře. Po maturitě na SVVŠ ve Vysokém Mýtě (1966) absolvovala vysokoškolské studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, obor archivnictví a pomocné vědy historické (1971).

Následně vykonávala funkci oborové archivářky na Generálním ředitelství Unichem VHJ Pardubice. Zároveň se zapojila do vznikající platformy podnikového archivnictví, v němž intenzivně spolupracovala se svými kolegy i z jiných oborových resortů (zejména textilu) včetně zástupců archivní správy a spolu s nimi se podílela na zajištění základní metodické péče, ať již formou četných materiálů nebo různých školení. Po listopadové revoluci nastoupila v roce 1990 do Státního oblastního archivu v Zámrsku, kde působila jako vedoucí III. oddělení a instruktorka pro okresní a podnikové archivy.

Od 1. 5. 1993 se stala ředitelkou Státního okresního archivu Náchod, v němž působila dalších dvacet let. Od roku 1998 byla členkou Vědecké archivní rady, též se angažovala při různých archivářských aktivitách, zejména v oblasti spisové služby nebo při zachování okresních archivů a na tvorbě nového archivního zákona. Podílela se na realizaci odborných soupisových akcí pečeti a vedut, příležitostně publikovala ve Sborníku prací východočeských archivů, spolupracovala s nynějším Historickým ústavem a Katedrou pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, nezapomínala ani na spolupráci s partnerskými institucemi ze sousedního Polska. Pochopitelně její odborné příspěvky se objevovaly i v dalších sbornících z různých vědeckých konferencí a sympozií, jichž se aktivně účastnila. Za svou dlouholetou činnost archivářky obdržela kolegyně Mgr. Lydia Baštecká medaili Za zásluhy o české archivnictví (2008).

Mezitím s velkou vervou a nadšením se zapojila do místního společenského a kulturního dění ve svém novém bydlišti. Přitom vhodně popularizovala své pracoviště a regionální historii. Spolu se svými archivními spolupracovníky připravila k vydání druhý díl *Dějiny Náchoda* (1994), jejím přičiněním vznikl archivní sborník *Stopami dějin Náchodska* (1995). Dále připravila publikaci *Jak se žilo na kladském pomezí* (2004), v níž představila čtenářům tematicky soubor ukázek ze starých pamětí a kronik. Významným počinem se stala její redaktorská činnost při kolektivním zpracování historické publikace o městu *Náchodu*, která vyšla v edičním projektu pražského nakladatelství Lidové noviny (2004). Se svými archivními kolegy se podílela na další publikaci *Vývoj městské samosprávy v Náchodě* (2007). Následně (2009) zpracovala v edici *Zmizelé Čechy* knížku o starém *Náchodě*, v níž publikovala zániklou tvář města podle starých fotografií. Ve stejné edici dále připravila spolu se svou dcerou Mgr. Barborou Trenčanskou publikaci o starém *Broumově* (2013). Naposledy (2015) autorsky připravila spolu s kolegou PhDr. Václavem Sádlem, emeritním ředitelem náchodského regionálního muzea, a za finanční spolupráce města Náchoda výpravnou a obsáhlou *Encyklopedii náchodských osobností*. Krom těchto titulů se rovněž angažovala

v řadě dalších kulturně-historických projektů, např. k dějinám sousedního Kladska nebo k období národního obrození v severovýchodních Čechách.

Místní historii též velmi ráda popularizovala v oblíbeném cyklu literárně hudebních večerů, pořádaných v náchodském divadle Beránku, dále organizovala vycházky po stopách Josefa Škvoreckého a prováděla návštěvníky Beránku při jeho dnech otevřených dveří. Též spolupracovala s Krajským vysíláním Českého rozhlasu Hradec Králové a s regionálním vysíláním TěVé Náchod. Zároveň byla aktivní členkou a dopisovatelkou Náchodského zpravodaje, mj. v jeho pravidelné rubrice uváděla téměř dvacet let (1996–2014) celoroční seriály z místních dějin a reálií. Tuto její činnost ocenilo město Náchod předáním kulturní ceny (2001).

I po svém odchodu do důchodu zůstala paní Lydia velmi tvůrčí, svůj volný čas, kromě oblíbené historie, dělila mezi zdejší Komorní hudbu a samozřejmě milovanou rodinu a její vnučky. Své další životní plány již ale bohužel neuskutečnila. Poslední rozloučení se zesnulou proběhlo 18. 3. 2021 v kostele Českobratrské církve evangelické v Chocni, ovšem nám, kdo jsme ji znali, zůstává stále v našich vzpomínkách.

S úctou Jaroslav Čáp

Publikační činnost zaměstnanců SOA v Zámrsku v letech 2018–2020

Knižní publikace, odborné monografie a periodika, příležitostné sborníky a elektronické publikace

Oddělení správy archivních fondů a sbírek Zámorsk¹

Knižní publikace

– *odborné monografie*

- Michal SEVERA, *Vývoj symboliky obcí na území dnešní Rokytnice*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 9–21.
- Michal SEVERA, *Pod správou Nostitzů (1627–1850)*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 155–223.
- Michal SEVERA – Radim URBÁNEK, *Historické technické objekty*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 576–599.

– *populárně-vědecké práce*

- Martin PAUKRT – Michal SEVERA – Michael SKOPAL, *Trans fines nostros. Svědectví polonik, hungarik a slovacik z fondů a sbírek Státního oblastního archivu v Zámrsku, katalog výstavy ze dne 9. června 2018*, Státní oblastní archiv v Zámrsku 2019.

---

¹ Od 1. ledna 2021 „Archivní oddělení Zámorsk.“

Odborná periodika

– studie a články

- Martin PAUKRT, *Erbovní listiny ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a okresních archívech Královéhradeckého a Pardubického kraje - dodatky III.*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 207–211.
- Michal SEVERA, *Knihy dluhopisů a přátelských smluv Liber obligationum et vadimoniorum ac successionum města Litomyšle z let 1581–1647*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 13–32.

– materiály a edice

- Michal SEVERA, *Pečeti východočeských evangeliků v době toleranční*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 187–206.

– recenze a zprávy o literatuře

- Martin PAUKRT, *Publikační činnost zaměstnanců SOA v Zámrsku v letech 2011–2017*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 259–296.
- Martin JANDA, *Směšená úřední kniha polensko-přibyslavského panství: Urbář panství z roku 1636 a opisy jezdlicovských písemností z let 1597–1618. Diplomaticko-paleografický rozbor a edice pramene*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 215–218. (Michal SEVERA)
- Eva MELMUKOVÁ (ed.), *Evangelici v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, in: Folia historica bohemia 33/1, 2018, s. 267–272. (Michal SEVERA)

– zprávy o fondech

- Markéta VESELÍKOVÁ, *Bubian František Maria, Dobruška (1621–1636)*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 221–234.
- Marie SKOPALOVÁ, *Archivní fondy lichevních soudů Hradec Králové a Jičín*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 235–240.
- Marie SKOPALOVÁ, *„Matriky“ firem a jejich digitalizace ve Státním oblastním archivu v Zámrsku*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 241–255.

Elektronické publikace

- Martin PAUKRT, *Sbírka matrik Východočeského kraje*, in: Záznamy v archívech východních Čech. Sborník 4. genealogické konference, Hradec Králové 2018, s. 6–12.
- Michal SEVERA, *Příbuzenské vazby evangelických pastorů v Čechách po roce 1848*, in: Záznamy v archívech východních Čech. Sborník 4. genealogické konference, Hradec Králové, 2018, s. 13–18.

- Markéta VESELÍKOVÁ, *Genealogické prameny ve fondech šlechtických rodinných archivů uložených v SOA v Zámruku*, in: Záznamy v archivech východních Čech. Sborník 4. genealogické konference, Hradec Králové 2018, s. 19–22.

Oddělení archivní metodiky, předarchivní péče a správy podnikových fondů Hradec Králové²

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Miloslav MIKULKA – Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Prasek v proměnách času*, Prasek 2020.

Státní okresní archiv Hradec Králové

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Válečná léta a bouřlivý rok 1918 na Královéhradecku*, Hradec Králové 2018.
- Miloslav MIKULKA – Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Prasek v proměnách času*, Prasek 2020.

Odborná periodika

– studie a články

- Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Soupisy duší v královéhradecké diecézi z let 1776–1777 jako demografické prameny a okolnosti jejich vzniku*, in: CORNOVA - Revue české společnosti pro výzkum 18. století, roč. 7 – 2/2017, s. 77–84.
- Josef HORA – Radek POKORNÝ – Petr PYTELKA – Tomáš PYTELKA – Ivo ŠULC – Michal WANNER, *Neues Instrument für die Erschließung in der Tschechischen Republik : oder von den Grundregeln bis zur Software Elza*, in: Der Archivar – Zeitschrift für Archivwesen, Bd. 71 2018 (2), s. 173–177.
- Jiří PAVLÍK, *Národnostní vyhraňování v rámci královéhradeckých spolků od 40. let do poloviny 60. let 19. století*, in: Královéhradecko, č. 10, 2019, s. 261–274.

---

2 Od 1. ledna 2021 „Archivní oddělení Hradec Králové.“

- Jiří PAVLÍK, *Zapomenutá revolta v Prasku 1848–1849*, in Královéhradecko, číslo 11, 2020, s. 73–76.
- Pavel DLOUHÝ – Helena POCHOBRADSKÁ – Marta ŠOPÁKOVÁ, *Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „průmyslové podniky“*, Supplementum 2/2018, in: Sborník archivních prací, 2018.
- Josef KINDL, *Novobydžovské soudní pře z let 1548–1564 postoupené k apelačnímu soudu*, in: Královéhradecko, sv. 10, (2019), s. 189–207.
- Jan EDL a kolektiv, *Metodika k vedení evidence původců pomocí programu PEVA*. Supplementum 2/2019, in: Sborník archivních prací, 2019.

Příležitostné sborníky

– studie a články

- Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Důsledky války 1866 pro další rozvoj města Hradce Králové*, in: Sborník k 150. výročí bitvy u Hradce Králové, Hradec Králové 2018, s. 214–215.
- Jiří PAVLÍK – Radek POKORNÝ, *Soupisy duší a zpovědní rejstříky v královéhradecké diecézi jako demografické a genealogické prameny*, in: Záznamy v archivech východních Čech. Sborník genealogické konference, Hradec Králové 2018, s. 38–43.
- Jiří PAVLÍK – Marie a Otakar ČERVENÍ, *Představitelé československého hnutí na Rusi*, in: Na bojištích I. světové války, Hradec Králové 2019, s. 123–134.

Státní okresní archiv Chrudim

Knižní publikace

– odborné monografie

- Ivo ŠULC – Jan UHLÍK – Kristina UHLÍKOVÁ – Milan NĚMEČEK – Tomáš KOŘÍNEK – Viktorie SCHMORANZOVÁ – David NOVOTNÝ, *František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*, Praha 2020.

– populárně-vědecké práce

- Petr BOČEK – Pavel KOBETIČ – Tomáš PAVLÍK, *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*. 2. rozšířené vydání, Chrudim 2018. (Autorství vybraných hesel též Jiří VANĚČEK a Alžběta LANGOVÁ.)
- Petr MÜCKE – Jiří VANĚČEK – Renáta RŮŽIČKOVÁ, *Orlíčky dolů! Východní Čechy v dokumentech z období vzniku republiky*, Pardubice 2018.
- Alžběta LANGOVÁ – Renáta RŮŽIČKOVÁ, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*. 2. přepracované vydání, Pardubice 2018.

- Petr BOČEK, *Filmové a televizní Chrudimsko*, Týn nad Vltavou 2019.

Odborná periodika

– edice a materiály

- *Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „Farní úřad“* (ed. Radek POKORNÝ), in: Sborník archivních prací 60 - Supplementum 1, Praha 2020. (spoluautor David NOVOTNÝ)

Příležitostné sborníky

– studie a články

- David NOVOTNÝ, „Komorní“ příběh panství Rychmburk. *K správním dopadům konfiskací provedených roku 1547*, in: Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu, eds. Bronislav CHOCHOLÁČ – Jiří MALÍŘ – Martin WIHODA, Brno 2020, s. 721–731.

Státní okresní archiv Jičín

Knižní publikace

– odborné monografie

- Eva BÍLKOVÁ – Milan DUCHÁČEK – Josef MATOUŠEK – Milena ROUDNÁ, „*Chaloupeckého jablka*“. Pomolog Václav Chaloupecký a jeho vztah k pěstování a šlechtění ovocných dřevin v kontextu ovocnářství v českých zemích a na Jičínsku, in: Milan DUCHÁČEK – Jitka BÍLKOVÁ a kol., *Václav Chaloupecký a generace roku 1914. Otazníky české a slovenské historiografie v éře první republiky*, Liberec – Praha – Turnov 2018, s. 320–343.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Několik zastávek u kamenného kříže v Dětenicích*, in: Milan DUCHÁČEK – Jitka BÍLKOVÁ a kol., *Václav Chaloupecký a generace roku 1914. Otazníky české a slovenské historiografie v éře první republiky*, Liberec – Praha – Turnov 2018, s. 344–352.
- Radka JANKŮ, *Dětenická Pouta. Chaloupeckého rodiště, útočiště i bojiště*, in: Milan DUCHÁČEK – Jitka BÍLKOVÁ a kol., *Václav Chaloupecký a generace roku 1914. Otazníky české a slovenské historiografie v éře první republiky*, Liberec – Praha – Turnov 2018, s. 353–360.
- Vratislav NEJEDLÝ – Kateřina ADAMCOVÁ – Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ – Viktor KOVAŘÍK – Pavel ZAHRADNÍK, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a piliře ve Středočeském kraji*, sv. 1 (*okresy Benešov, Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora a Mělník*), Praha 2018.

- Vratislav NEJEDLÝ – Kateřina ADAMCOVÁ – Zdenka GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ – Viktor KOVAŘÍK – Pavel ZAHRADNÍK, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře ve Středočeském kraji*, sv. 2 (okresy Mladá Boleslav, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Příbram a Rakovník), Praha 2019.
- Jiří ROHÁČEK – Vladimír RŮŽEK (eds.), *Soupis sekundárních pramenů k epigrafickým a sepulkrálním památkám, uložených v archivech České republiky*, Odbor AS a SS MV ČR ve spolupráci s ÚDU AV ČR, v. v. i., Praha 2019 (záznamy na s. 381–418 zpracovala Zdenka Gläserová Lebedová).

– populárně-vědecké práce

- Zdenka GLÁSEROVÁ (ed.), *Údrnice 1318–2018*, Drahoraz 2018.
- Josef ŠRÁMEK – Vojtěch KESSLER – Josef MATOUŠEK a kol., *130 let Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 (1888–2018)*, Hradec Králové 2018.

Odborná periodika

– drobnosti

- Zdenka GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, *Mezinárodní konference Restaurování a ochrana uměleckých děl 2017 v Kutné Hoře*, in: Zprávy památkové péče, roč. 78, č. 1, s. 88.

– kronika

- Karel CHUTNÝ, *Státní okresní archiv Jičín*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, sv. 31/2018, s. 264–266.
- Karel CHUTNÝ, *Státní okresní archiv Jičín*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, sv. 32/2019, s. 259–261.
- Karel CHUTNÝ, *Státní okresní archiv Jičín v roce 2019*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, sv. 33/2020, s. 258–259.

Příležitostné sborníky

– studie a články

- Zdenka GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, *Malíř Josef Navrátil. Od řemesla a umění k patentu na trvanlivé barvy*, in: Luboš MACHAČKO (ed.), *Restaurování – retrospekce. Sborník textů na téma historie konzervování a restaurování v českých zemích*, Litomyšl 2020, s. 86–95.

– recenze a zprávy o literatuře

- Hana FAJSTAUEROVÁ, *Vzpomínky Josefa Waltera: Jičín v letech 1870–1890*, Jičín 2019. (Radka JANKŮ)

Státní okresní archiv Náchod

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Jana PTÁČKOVÁ, *Dolsko, Lhota-Doubravice, Městec a Nahořany v proudu času*, Nahořany 2018.
- Michal BUREŠ a kol., *Pěkov a Hony, údolí mezi Ostašem a Pasy*, Police nad Metují, 2020. (spolupracovali Jan BARTÁK – Jaroslav ČÁP – Vojtěch KLÍMA)

Kapitoly:

- Vojtěch KLÍMA, *Vývoj v letech 1850 až 1939* (s. 100–107), *Dějiny v letech 1945 až 1989* (s. 118–121), *Obecní symboly* (s. 146–149), *Představitelé obcí* (s. 150–154, ve spolupráci), *Vývoj počtu obyvatel a domů* (s. 155).
- Jaroslav ČÁP, *Správní vývoj* (s. 138–145).
- Jan BARTÁK, *Školství v Pěkově a na Honech* (s. 156–173).

Odborná periodika

– studie a články

- Jan BARTÁK, *Z historie měšťanského pivovaru v Polici nad Metují*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 139–153.
- Jan BARTÁK, *Historie školství ve Vysoké Srbské*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 27–56.
- Jan BARTÁK, *Z historie pěveckého spolku Dalibor v Hronově*, in: Rodným krajem, č. 56, Červený Kostelec 2018, s. 34–37.
- Jan BARTÁK, *Rok 1918 v Hronově*, in: Rodným krajem, č. 57, Červený Kostelec 2018, s. 18–20.
- Jan ČÍŽEK – Jan JUŘENA – Martin THÉR, *Výstavba objektů zvláštních zařízení v politickém okrese Nové Město nad Metují v letech 1936–1937*, in: Orlické hory a Podorlicko 25, 2018, s. 151–178.
- Vojtěch KLÍMA, *Neznámý rukopis o Borové*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 127–148.

– materiály a edice

- Jan ČÍŽEK, *Říjen 1918 v Josefově vojenským pohledem*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 57–68.
- Jan ČÍŽEK, *Bibliografie prací Alexandra Skalického st.*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 379–421.

- Vojtěch KLÍMA, *Výběrová bibliografie prací PhDr. Jaroslava Čápa*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 127–148.

– *drobnosti*

- Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Historické církevní stavby (I–II)*, in: Náchodský zpravodaj 2018, s. 7.

– *recenze a zprávy o literatuře*

- Jaroslav ČÁP, *Přehled historické a vlastivědné regionální literatury za období let 2014–2017*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 425–444.

– *kronika*

- Jan BARTÁK – Jan ČÍŽEK, *PhDr. Jaroslav Čáp šedesátiletý*, in: Rodným krajem 57, Červený Kostelec 2018, s. 59–61.
- Jaroslav ČÁP, *Výroční zprávy Státního okresního archivu Náchod z let 2014–2017*, in: Stopami dějin Náchodska 16, s. 447–460.
- Jan ČÍŽEK, *Šedesátník PhDr. Jaroslav Čáp*, in: Stopami dějin Náchodska 16, 2018, s. 9–14.

Příležitostné sborníky

– *studie a články*

- Jan ČÍŽEK, *“Nedočkali se zlaté svobody. “Pomníky obětem první světové války v severovýchodních Čechách, in: Na bojištích I. světové války. Sborník příspěvků z mezioborové konference konané v Galerii moderního umění v Hradci Králové dne 23. května 2018, 2018 (vyšlo květen 2019), s. 19–30.*

– *kronika*

- Jan ČÍŽEK – Eva VODOCHODSKÁ, *Langer, Eduard, JUDr.*, in: Rokytnice v Orlických horách 1308–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 660–662.

Státní okresní archiv Pardubice

Knižní publikace

– *populárně-vědecké práce*

- Renáta RŮŽIČKOVÁ – Alžběta LANGOVÁ, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*. Druhé, přepracované vydání (pro Pardubický kraj), Pardubice 2018.
- Petr MÜCKE – Renáta RŮŽIČKOVÁ – Jiří VANĚČEK, *Orlíčky dolů! Východní Čechy v dokumentech z období vzniku republiky*, Pardubice 2018.
- Josef JANIŠ – Renáta RŮŽIČKOVÁ – Jan ŘEHÁČEK – Lumír SOKOL, *Pardubický Slavín II*. AB-Zet Pardubicka - sešit 74, Klub přátel Pardubicka 2018.

Odborná periodika

– studie a články

- René NOVOTNÝ, *Německé kolonie Weska, Gunstorf a Kleindorf (1780–1946): Případová studie k asimilačním procesům v malých jazykových enklávách*, in: Východočeský sborník historický, sv. 33, 2018, s. 79–147.
- René NOVOTNÝ, *Pamětní kniha osady Velkolánské (Teichdorf) jako pramen ke studiu německého osídlení na Pardubicku v 18. a 19. století*, in: Sborník prací východočeských archivů, 16, 2018, s. 65–137.
- René NOVOTNÝ, „Pruští emigranti“: *Kladsko-slezské komunity ve východních a středovýchodních Čechách (1763–1946)*, in: *Theatrum historiae*, sv. 22, 2018, s. 165–229.

Příležitostné sborníky

– studie a články

- Tereza SIGLOVÁ, *The trade in farm money in rural areas in the 16th and 17th centuries (using the example of small towns on the Pardubice estate)*, in: Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *A history of the credit market in Central Europe: the middle ages and early modern period*, 1. vyd. London – New York 2020, s. 198–206.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Radka HOLENDOVÁ – Věra SLAVÍKOVÁ, *Město na hranici – územní a správní vývoj*, in: ed. Hana Ferencová, *Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018*, s. 22–33.
- Radka HOLENDOVÁ, *Kroniky, kronikáři a historikové*, in: ed. Hana Ferencová, *Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018*, s. 102–112.

- TÁŽ, *Pod samosprávou*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 224–258.
- TÁŽ, *Školství do roku 1945*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 474–520.
- TÁŽ, *Pomníky a pamětní desky*, in: ed. Hana Ferencová, Rokytnice v Orlických horách 1318–2018, Rokytnice v Orlických horách 2018, s. 620–631.

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Josef KOPECKÝ, *Lidové kronikářství v české části Litomyšlska* – úvodní studie in: Hynek ZLATNÍK – Kristýna KAUCKÁ – Zuzana KŘENKOVÁ – Jiří KMOŠEK eds., *Historie a paměti obce Třenice: obraz Trstěnice v kronikách Josefa Žrouta: edice kronik sepsaných Josefem Žroutem z Trstěnice v letech 1929–1964*, Litomyšl 2018.
- Oldřich PAKOSTA, *Československý letec plukovník Václav Vlček (1895–1974)*, Litomyšl 2018.
- Oldřich PAKOSTA, *Březová nad Svitavou. Cechy a řemesla*, Březová nad Svitavou 2018.
- Oldřich PAKOSTA, *Entomolog František Klapálek (1863–1919)*, Litomyšl 2019.
- Oldřich PAKOSTA, *Erb rytíře Karla Františka Edvarda Kořistky (1825–1906)*, Březová nad Svitavou 2019.
- Oldřich PAKOSTA, *Litomyšlský rodák podplukovník in memoriam MUDr. Miroslav Novák (1906–1944)*, Litomyšl 2019.

Odborná periodika

– studie a články

- Oldřich PAKOSTA, *Byl maďarský malíř Tivadar Mihály Kosztko-Csontváry (1853–1919) spřízněn s rodem Kostků z Postupic?*, in: *Genealogické a heraldické informace*, Brno 2018 (vydáno 2019).

– recenze a zprávy o literatuře

- Veronika TOMÁŠOVÁ, *Evangelici na Těšínsku v tolerančním období (1781–1861)*, Český Těšín, 2018, in: *Folia Historica Bohemica* 34, č. 1, s. 178–180. (Michal SEVERA)

Příležitostné sborníky

– studie a články

- Michal SEVERA, *Spor o hranice panství Choltice a Heřmanův Městec v letech 1655–1660 ve světle dochovaného konvolutu písemností*, in: *Formy a proměny diplomatické produkce v novověku III. Diplomatika a proměny kulturní krajiny v novověku (1500–1945)*, ed. Ivana Ebelová, Praha 2019.

– kronika

- Oldřich PAKOSTA, *Stanislav Konečný jubilující*, in: *Archivní časopis 3/2020*, s. 299–300.

Státní okresní archiv Trutnov

Knižní publikace

– populárně-vědecké práce

- Roman REIL – Josef HARCĀRIK – Václav HORÁK – Martin KUBÁSEK – Vlastimil PILOUS – Jakub ŠIMURDA – Radko TÁSLER – Pavel ZAHRADNÍK, *Pec pod Sněžkou. Putování horským městem od minulosti k dnešku*, Pec pod Sněžkou 2018.
- Roman REIL – Martin KUBÁSEK – Radko TÁSLER – Antonín TICHÝ – Pavel ZAHRADNÍK, *Svoboda nad Úpou. Nablédnutí do historie města pod zlatými Rýchorami*, Svoboda nad Úpou 2018.
- Roman REIL, *Historie radvanické školy*, Radvanice 2018.
- Pavel ZAHRADNÍK – Otto ŠTEMBERKA – Zdeněk SEMERÁD – Petr KOTYZA, *Šifra mistra Spiegela*, Trutnov 2018.
- Jan KAFKA – Petr ŘEHÁK, *Příběh skautingu v Červeném Kostelci*, Červený Kostelec 2018.
- Roman REIL, *Vlčice*, Vlčice 2018.
- Roman REIL – Jiří LOUDA – Vlastimil MÁLEK – Ondřej VAŠATA – Aleš SUK, *Dolní Branná – procházka dějinami obce v údolí Sovinky*, Dolní Branná 2019.
- Pavel ZAHRADNÍK, *Zmizelé a mizející Krkonoše*, Líbeznice 2019.
- Roman REIL – Václav HORÁK – Martin KUBÁSEK – Jiří LOUDA – Ladislav SVATOŠ – Pavel ZAHRADNÍK, *Lánov a Dolní Lánov aneb jak plynou dějiny v údolí Malého Labe*, Lánov 2020.

Odborná periodika

– studie a články

- Martina VOLŠANSKÁ, *Pečetní sbírka z Rodinného archivu Šliků*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 157–186.
- Pavel ZAHRADNÍK, *Ke vzniku a podobě trutnovského vikariátu v 17. a 18. století*, in: Krkonoše – Podkrkonoší, 2020, č. 24, s. 253–271.

Příležitostné sborníky

– recenze a zprávy o literatuře

- Pavel ZAHRADNÍK, *Přehledné zpracování dějin města Hostinné*, in: Krkonoše – Jizerské hory 12, 2018, s. 38.
- Eva TOMKOVÁ, *Svoboda nad Úpou – nahlédnutí do historie města pod zlatými Rýchorami*, in: Krkonoše – Jizerské hory 11, 2018, s. 23.
- Vladislava LUSTIGOVÁ, *Pec pod Sněžkou – putování horským městem od minulosti k dnešku*, in: Krkonoše – Jizerské hory 9, 2018, s. 6.

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

Knižní publikace

– odborné monografie

- Radim DUŠEK, *Svatý Jiří, Sítiny a Loučky a jejich obyvatelé druhé poloviny 19. a počátku 20. století*, Ústí nad Orlicí 2019.

– populárně-vědecké práce

- Radim DUŠEK, *Obyvatelé obce Verměřovice v 19. a na počátku 20. století*, Ústí nad Orlicí 2018.

Popularizační činnost a aktuální publicistika

Popularizační činnost

Státní okresní archiv Chrudim

Popularizační činnost

– články

- Petr BOČEK, *Protiletický (protiplynový) kryt pod Pardubskou fortanou*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2018, č. 1, s. 14–16.
- Petr BOČEK, *Zpráva o činnosti Státního okresního archivu Chrudim za rok 2017*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2018, č. 2, s. 2–4.
- Petr BOČEK, *Druhé vydání chrudimské encyklopedie. Protiletický (protiplynový) kryt pod Pardubskou fortanou*, in: Chrudimský zpravodaj, 2018, č. 4, s. 14.
- Petr BOČEK, *Bratři Baldové a film*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2018, č. 3, s. 17–19.
- Alžběta LANGOVÁ, *Autorské čtení*, in: Chrudimský zpravodaj, 2018, č. 5, s. 3.
- Alžběta LANGOVÁ, *Vě městě přibudou Stolpersteiny*, in: Chrudimský zpravodaj, 2018, č. 7–8, s. 13.
- David NOVOTNÝ, *Črty k správnímu vývoji rychmburského panství*, in: Chrudimský vlastivědný sborník 22, 2018, s. 133–180.
- David NOVOTNÝ, *Nad počátky kapucínského konventu v Chrudimi*, in: Sborník prací východočeských archivů 16, 2018, s. 33–64.
- David NOVOTNÝ, *Spory o náhrobky biskupa Haje a kanovníka Venuta u kostela v Chrašticích (1. část)*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2018, č. 6, s. 5–9.
- Jiří VANĚČEK, *Váleční veteráni a Chrudim*, in: Chrudimský zpravodaj, 2018, č. 11, s. 4–5.
- Petr BOČEK, *Zpráva o činnosti Státního okresního archivu Chrudim za rok 2018*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2019, č. 2, s. 3–6.
- Petr BOČEK, *Herečka Valerie Kaplanová, rodačka z Hlinska*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2019, č. 3, s. 11–17, č. 4, s. 10–17, č. 5, s. 7–17.
- Petr BOČEK, *„Kuchařka“ herečky Valerie Kaplanové*, <https://www.chrudimka.cz/KaplanováC3%A1>.
- Petr BOČEK, *Démonická Valerie Kaplanová*, in: Howard, 2019, č. 32, s. 65–83.
- Petr BOČEK, *50. výročí úmrtí režiséra Milana Vošmika*, in: Chrudimský zpravodaj, 2019, č. 12, s. 13.
- Alžběta LANGOVÁ, *Vražda v Hroubovicích*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2019, č. 3, s. 5–11, č. 4, s. 3–8.
- Alžběta LANGOVÁ, *Hroubovická tragédie*, in: Roš Chodeš, 2019, č. 7, s. 8–10.

- Alžběta LANGOVÁ, *Další kameny zmizelých v Chrudimi*, in: Chrudimský zpravodaj, 2019, č. 9, s. 10.
- Alžběta LANGOVÁ, *Hroubovická tragédie*, in: Židovská ročenka, 2019/2020, s. 38–54.
- Alžběta LANGOVÁ, *Kameny zmizelých budou ve Slatiňanech na více místech*, in: Ozvěny Slatiňan, 2019, č. 9, s. 11.
- David NOVOTNÝ, *Spory o náhrobky biskupa Haje a kanovníka Venuta v kostele v Chrašticích (2. část)*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2019, č. 1, s. 11–12.
- David NOVOTNÝ, *Kardinál Maria Tadeáš Trauttmansdorf a společenský vzestup rodu Wiederspergerů*, in: Chrudimský vlastivědný sborník, 2019, s. 3–52.
- Petr BOČEK, *Zpráva o činnosti Státního okresního archivu Chrudim za rok 2019*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2020, č. 1, s. 15–17.
- Petr BOČEK, *Historie a současnost Státního okresního archivu Chrudim*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2020, č. 2, s. 11–18, č. 3, s. 3–10, č. 4, s. 3–12 (spolu-práce David NOVOTNÝ).
- Petr BOČEK, *Muška jenom zlatá aneb Literární a životní horrory Adolfa Heyduka*, in: Howard, 2020, č. 34, s. 35–53.
- Petr BOČEK, *Spolek vzájemně se podporujících dělníků Ressel*, in: Chrudimský zpravodaj, 2020, č. 7–8, s. 4–5.
- Petr BOČEK, *Gustav Meyrink*, in: Howard, 2020, č. 36, s. 33–37.
- Petr BOČEK, *Jednou nohou v pekle aneb Horrorové prvky v povídkách Jaroslava Havlíčka*, in: Howard, 2020, č. 37, s. 10–27.
- Alžběta LANGOVÁ, *Pietní akt na památníku obětí holocaustu*, in: Chrudimský zpravodaj, 2020, č. 1, s. 3.
- Alžběta LANGOVÁ, *Projekt Stolpersteine v Chrudimi pokračuje*, in: Chrudimský zpravodaj, 2020, č. 7–8, s. 10–11.
- Alžběta LANGOVÁ, *Projekt stolpersteine v Luži*, in: Zpravodaj města Luže, 2020, č. 7.
- Alžběta LANGOVÁ, *Příběh lékařky MUDr. Pesie Kopperlové*, in: Zpravodaj města Luže, 2020, č. 8.
- Alžběta LANGOVÁ, *Láska Karla Picka a Evy Koudelové – příběh se smutným koncem?* (spoluautorka Soňa KRÁTKÁ), in: Zpravodaj města Luže, 2020, č. 12.
- Alžběta LANGOVÁ, *MUDr. Pesie Kopperlová, rozená Elisonová*, in: Roš Chodeš, 2020, č. 9.
- David NOVOTNÝ, *O knížecí svatbě, památkové péči a všímavých učitelích. K osudům mobiláře zámku Chroustovice a bradu Rychmburk v letech 1919–1929*, in: Chrudimské vlastivědné listy, 2020, č. 5, s. 3–10.
- David NOVOTNÝ, *Poškození soch v Heřmanově Městci v popřevratovém roce 1919*, in: Chrudimské vlastivědné listy, ročník 29, 2020, č. 1, s. 6–14.

Státní okresní archiv Jičín

Popularizační činnost

– články

- Jan ČEČETKA, *Bělohradsko a 1. světová válka*, in: Bělohradské listy, ročník XVIII., č. 5, s. 10–13.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Masopust a dětské radovánky v Drahorazích. Vzpomínky Josefa Václava Straky (3. část)*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, prosinec 2018, s. 30–31.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Kdo to byl? ... Antičochkáři*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, červenec 2018, s. 32.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *„Nástup do vlaku podobal se útoku pěchoty...“ Konec války v rakouském Linci ve vzpomínkách Josefa Šnejdárka*, in: Kopidlenské listy. Zvláštní číslo vydané u příležitosti 100. výročí povýšení Kopidlna na město, červen 2018, s. 21–22.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Školní rok 1918/1919 v pamětních zápisech učitelů školy v Drahorazích*, in: Kopidlenské listy. Zvláštní číslo vydané u příležitosti 100. výročí povýšení Kopidlna na město, červen 2018, s. 15–16.
- Radka JANKŮ, *První roky po převratu aneb Co nového v Kopidlně*, in: Kopidlenské listy. Zvláštní číslo vydané u příležitosti 100. výročí povýšení Kopidlna na město, červen 2018, s. 5–7.
- Radka JANKŮ, *Proměny kopidlenských oslav 28. října*, in: Kopidlenské listy. Zvláštní číslo vydané u příležitosti 100. výročí povýšení Kopidlna na město, červen 2018, s. 8–11.
- Josef ŠRÁMEK – Josef MATOUŠEK, *Pohnutá historie pomníku Wilhelma prince zu Schaumburg Lippe na Chlumu – příběh s dobrým koncem*, in: Bellum 1866, 2018, č. 2, s. 54–62.

– z historie a příbuzných oborů

- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Drahorazská mozaika – 725. výročí první písemné zmínky o obci, obecní kroniky nebo příběh sochy sv. Jana Nepomuckého*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, prosinec 2019, s. 16.
- Josef MATOUŠEK, *Jičínský četnický strážmistr a spolkový pracovník Dominik Hudský (1836–1909). Příspěvek k 110. výročí úmrtí předsedy Spolku k udržování pomníků a hrobů na Jičínském bojišti*, in: Bellum 1866, vyd. Komitét pro udržování památek z války roku 1866 z. s., 2019, č. 2, s. 109–119.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ, *Drahorazská mozaika. Politické procesy 50. let 20. stol. a jiná (smutná) výročí*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, březen 2020, s. 26.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ, *Politické procesy 50. let 20. století. Úvod k příběhům na pozadí kolektivizace na Jičínsku*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, prosinec 2020, s. 20–21.

- Josef MATOUŠEK, *Jan Nepomuk Steinský očima hořických městských kronik*, in: Bellum 1866, vyd. Komitét pro udržování památek z války roku 1866, z. s., 2020, č. 2, s. 94–99.

Aktuální publicistika

– články

- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Pamětní zápis vložen do opravené věžičky kostela sv. Petra a Pavla v Drahorazi*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, září 2018, s. 9.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Nový osadní výbor Drahoraz se představuje*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, březen 2018, s. 20–21.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Život v Drahorazi aneb Co se u nás dělo od listopadu 2018 do prázdnin 2019*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, září 2019, s. 10–14.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ, *Zeptali jsme se... jak se žije v době omezeného pohybu, činnosti, práce i zábavy? Rozhovory s Oldřichem Suchoradským a Vladimírem Tůrkem*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, červenec 2020, s. 28–30.
- Zdenka GLÁŠEROVÁ LEBEDOVÁ, *Trochu jiná pouť v Drahorazi 27. – 28. června*, in: Kopidlenské listy. Čtvrtletník pro Kopidlensko, září 2020, s. 6.

Státní okresní archiv Náchod

Popularizační činnost

– kronika

- Lydia BAŠTECKÁ, *Den otevřených dveří v náhodském archivu*, in: Náchodský zpravodaj, č. 7–8, 2018, s. 23.
- Jaroslav ČÁP, *Mgr. Lydia Baštecká slaví 70 let*, in: Náchodský zpravodaj, č. 7–8, 2018, s. 8.
- Lydia BAŠTECKÁ, *Archiv zval na Den otevřených dveří /MDA/*, in: Náchodský zpravodaj 2019, červenec – srpen, s. 24.

– z historie a příbuzných oborů

- Jan BARTÁK, *Z historie dělnických tělocvičných jednot v Hronově a Velkém Poříčí*, in: Rodným krajem, č. 58, Červený Kostelec 2019, s. 10–12.
- Jan BARTÁK, *Z historie tělocvičné jednoty Sokol ve Velkém Poříčí*, in: Rodným krajem, č. 59, Červený Kostelec 2019, s. 11–14.
- Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Historické průmyslové stavby I–11*, in: Náchodský zpravodaj 2019, s. 7 (seriál).

- Jan BARTÁK, *Před 85 lety byla slavnostně otevřena sokolovna v Hronově*, in: Rodným krajem, č. 60, 2020, s. 23–25.
- Jan BARTÁK, *Školní budova ve Velkém Dřevíči slouží výuce již 140 let*, in: Rodným krajem, č. 61, 2020, s. 26–29.
- Jaroslav ČÁP, *60 let Státního okresního archivu Náchod aneb stručně z jeho historie*, in: Rodným krajem, č. 61, 2020, s. 32–35.
- Jaroslav ČÁP – Jan ČÍŽEK, *Zaniklé historické stavby v Náchodě. 1.–11.* (seriál), in: Náchodský zpravodaj 2020, leden – prosinec, s. 7.

Státní okresní archiv Pardubice

Popularizační činnost

– články

- Petr MÜCKE, *Rodina Hostovských z Pardubic*, in: Zprávy Klubu přátel Pardubicka č. 1–2, 2019, s. 20.
- Petr MÜCKE, *Jak „maffie“ zachránila Kunětickou horu*, in: Zprávy Klubu přátel Pardubicka č. 1–2/2020, s. 20.
- Petr MÜCKE, *První stolpersteiny v Pardubicích*, in: Zprávy Klubu přátel Pardubicka č. 11–12/2020, s. 398

– texty průvodců po výstavách, památkových objektech, krajinách, ...

- Renáta RŮŽIČKOVÁ – Štěpán BARTOŠ, *Židovské památky v Královéhradeckém kraji*, Pardubice 2020, 48 s.

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

Popularizační činnost

– obrazové publikace

- Miroslav SYCHRA – Stanislav KONEČNÝ, *Políčka 2019* (stolní kalendář).
- Miroslav SYCHRA – Oldřich PAKOSTA, *Litomyšl 2019* (stolní kalendář).

– z historie a příbuzných oborů

- Oldřich PAKOSTA, *Plukovník in memoriam Bedřich Dvořák*, in: Lilie, Zpravodaj města Litomyšle XXVIII., č. 5, 2018, s. 7.

- Oldřich PAKOSTA, *Den otevřených dveří litomyšlského archivu*, in: Lilie, Zpravodaj města Litomyšle XXVIII., č. 6, 2018, s. 16.
- Oldřich PAKOSTA, *V Litomyšli se setkali východočeští archiváři*, in: Lilie, Zpravodaj města Litomyšle XXVIII., č. 10, 2018, s. 13.

– kronika

- Oldřich PAKOSTA, *Za paní Alenou Randákovou*, in: Lilie. Zpravodaj města Litomyšle XXVIII., č. 1, 2018, s. 6.

Aktuální publicistika

– články

- Michal SEVERA, *Archivní čtvrtky*, in: Lilie. Zpravodaj města Litomyšle, 2/2020, s. 14.
- Michal SEVERA, *Cenné archiválie z litomyšlského archivu na výstavě*, in: Lilie. Zpravodaj města Litomyšle, 3/2020, s. 15.
- Michal SEVERA, *Výstava „František Hoffmann (1920–2015). Litomyšlský rodák, významný historik, archivář a kodikolog“*, in: Lilie. Zpravodaj města Litomyšle, 9/2020, s. 16.

Státní okresní archiv Trutnov

Popularizační činnost

– články

- Jan KAFKA, *Počátky skautingu v Červeném Kostelci*, in: Čtvrtletník kultury Červený Kostelec, jaro 2018, nestránkováno.
- Jan KAFKA, *Pomník padlým*, in: Červenokostelecký zpravodaj, květen 2018, s. 6.
- Jan KAFKA, *Orlové – oběti komunistické represe*, in: Červenokostelecký zpravodaj, červenec – srpen 2018, s. 10.
- Jan KAFKA, *Okradení a uvěznění*, in: Červenokostelecký zpravodaj, září 2018, s. 7.
- Pavel ZAHRADNÍK, *Trutnov – nikdy nerealizovaný*, in: O našich pokladech 6., Trutnov 2018, s. 3–13.
- Pavel ZAHRADNÍK – Otto ŠTEMBERKA, *Dva básníci doby Simona Hüttela*, in: O našich pokladech 6., Trutnov 2018, s. 43–47.
- Pavel ZAHRADNÍK, *Vrchlabí v době vzniku ČSR*, Vrchlabinky, říjen 2018, s. 18–20.
- Jan KAFKA, *Ještě k oslavám 2. světové války*, in: Červenokostelecký zpravodaj, 2020, listopad, s. 5–6.

- Pavel ZAHRADNÍK, *O třech mlýnech trutnovských*, in: O našich pokladech 7., Trutnov 2019 (vyšlo 2020), s. 105–130

– z historie a příbuzných oborů

- Jan KAFKA, *Městský dechový orchestr od Šupicha po dnešek*, in: Čtvrtletník kultury Červený Kostelec, jaro 2019, nestránkováno.
- Jan KAFKA, *Pomník Boženy Němcové*, in: Červenokostelecký zpravodaj, říjen 2019, s. 9.

Aktuální publicistika

– články

- Jan KAFKA, *Vstupní místnost Domku Boženy Němcové získá novou tvář*, in: Červenokostelecký zpravodaj, 2020, září, s. 5.

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

Aktuální publicistika

– články

- Radim DUŠEK, *Sokol - životaschopná tradice*, in: Naše postřehy, 2018, č. 2, s. 5–7.
- Radim DUŠEK, *Počátek konce svobody – únor 1948*, in: Naše postřehy, 2018, č. 2, s. 8–11.
- Radim DUŠEK, *Události roku 1918 v Ústí nad Orlicí, zrada a vztahy se sousední Českou Třebovou*, in: Vzpomínkový list Sboru pro záchranu hradu Lanšperka a Rozhoupej města. Mimořádné vydání u příležitosti stého výročí od státního převratu a vyhlášení nového československého státu, 2018, s. 5–13.
- Radim DUŠEK, *Zajímavosti k okupaci Československa 1968 na Orlickoústecku v historických pramenech*, in: Naše postřehy, 2018, č. 3, s. 2–19.
- Radim DUŠEK – Dalibor ADAM, *Vzpomínkový list 1989–2019. Mimořádné vydání u příležitosti třicátého výročí od převratných událostí roku 1989, od počátků cesty svobody*, Ústí nad Orlicí 2019.

Sestavila Pavla Krejčová

Autoři tohoto čísla

Mgr. Radek Bláha

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové, r.blaha@muzeumhk.cz

PhDr. Jaroslav Čáp

Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Náchod, Dobenínská 96, 547 01 Náchod, vedouci.na@ahapa.cz

Mgr. Matouš Jirák

Slavkov u Brna, matous.jirak@centrum.cz

PhDr. Michael Skopal

Státní oblastní archiv v Zámrsku – Archivní oddělení Zámorsk, Zámorsk 1, 565 43 Zámorsk, michael.skopal@ahapa.cz

Mgr. Magdaléna Šustová

Muzeum města Prahy, Pod Viaduktem 2595, 150 00 Praha 5, sustova@muzeumprahy.cz

doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Víta Nejedlého 573/4, 500 03 Hradec Králové, jana.vojtiskova@uhk.cz

Petr Vomáčka

Česká Třebová, vomacka.p@atlas.cz

SBORNÍK PRACÍ VÝCHODOČESKÝCH ARCHIVŮ
17 · 2021

Vydal:

© Státní oblastní archiv v Zámrsku v roce 2021

Tisk:

H.R.G. spol. s r.o., Litomyšl

neprošlo jazykovou úpravou

ISSN 0231-6307